

AT EŞKÂLI

Cilt I

VETERINER ALBAY

Eşref Oylum

·HIFZISSIHA ve EŞKÂL MÜTEHASSISI

İçinde 86 şekil vardır.

J. Gn. K. Matbaası - Ankara

1 9 4 3

ÖNSÖZ

Memleketimizde, eşkâl fennini, at tekniğini öğrenmek için mü-
ra zat edilecek bir cilt kitap vardır. (Fenni eşkâlî haricî hayvanat)
ar. İsmi taşıyan bu kitap (1325 - 1909) yılında neşrolunmuştur. Vete-
riner okullarımız için yazılan ve tam otuzüç sene elde dolayan bu bi-
rincik eserden oldukça istifade edildiği inkâr edilemez bir hakikat ol-
makla beraber, fennin bu günkü ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zen-
gin ve teknik bir eser sayılmayacağını da avni hakikat olarak kabul
etmek lâzımgelir.

Kitabımızın ilk sahifesinin tarihî incelemeler bahsinde izah edil-
diği veçhile, Avrupada yakın zamana kadar intişar eden ciltler dolu-
su eserlerin bile bu günün ihtiyaçlarını karşılayamayacağı muhakkak
iken, ne villarca evvel neşrolunan bu kitap ne de buna benzeyen diğer
yabancı eserler hakkında tekrar mütalâa yürütmeyi zait görüyoruz.

(At Eşkâlî) ni yazmak için teknik vesikalarına güvenilen (Do-
cumenté) eserlerin hangilerine müracaat edildiği tarihî incelemeler
bahsinde etraflıya açıklanmıştır. Bu kitabın, büyük hacimda ve içi
uzun sözlerle dolu (Prolixe) bir eser olmasından ziyade, esash ma-
lûmatı ihtiva eden küçük bir kitap olarak tertiplenmesi göz önünde
tutulmuştur.

(At Eşkâlî) ni yazarken yaptığım uzun etüdler neticesi kaza-
mış olmakla iftihar ettiğim bir cihet varsa, o da anatomi ile fizyol-
nin güçlülükle anlaşılan ağdalı ekspresyonlarını Türk gencinin an-
bileceği sade bir dille yazabilmiş olmaktır.

Memleketimize yabancı eserlerle birlikte güven ve atçılık
diye yerleşen bazı tabirlerin tam yerinde kullanılıp kullanıl-
ışaret etmek, orta öğretim okullarında kullanılan fen dersle

rini veya yeniden bulabildiğimiz bazı terimleri göstermek için Türkçelerinin karşısına Lâtinceleri, Fransızcaları, icabeden yerlerde Almancaları da yazılmıştır. Bundan maksat, fennin künhüne vakıf olmaları arzu edilen yeni neslin mütalâalarını kolaylaştırmaktır.

(At eskâli) yalnız veterinerlerin veya ziraatçıların istifadeleri için kaleme alınmış bir kitap olmaktan ziyade hayvanla alâkalı halkımızın bilgisini kuvvetlendirmek maksadile de yazılmıştır. Çünkü, (At Eskâli) nazari bilgiyi pratikleştiren bir fendir; Millî serveti korumağa ve arttırmağa yarıyan bir tekniktir. Bu uğurda çalışanların eskâl fennini hem nazarı hem ameli bilmeleri ve bu iki unsuru bir araya getirerek ahenkli bir surette çalışmaları icap eder. Bu hedefe kavuşulduğunu gördüğüm gün kendimi bahtiyar ve emeğimin en büyük mükâfatına nâil olmuş sayacağım.

Eşref Oytun

BAŞLANGIÇ

Eşkâlin Tarihi, Önemi

Eşkâl, Extérieur kelimesinin sinonimidir. Vücudun dışında yaratılan organların anatomik şekillerini bildiren bu terim (Fenni eşkâli haricî hayvanat, Conformation, Configuration) karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Eşkâl, anatomi ile fizyolojiden doğan ve sair ilimlerle küll halinde ortaya çıkan başlı başına bir fendir. Bir hayvanı istirahat veya hareket halinde iken çabuk muayene etmek ve onu hemen kıymetlen-dirmek ancak Eşkâl bilgisiyle kabildir.

Eşkâl, hayvanların hareketlerini ve şekillerini, durumlarını ve yürüyüşlerini, renklerini ve yaşlarını öğrenmek, kudret ve kabiliyetlerini takdir ederek yapabilecekleri hizmetleri sınırlamak maksadiyle mütalâa edilir.

Eşkâlin önemini bir iki satırla isbat edebiliriz. Bir veterinerin yalnız hayvan hekimliğiyle uğraşan bir tabip olması kâfi değildir; aynı zamanda bütün evcil hayvanları tanıması ve bilmesi de lâzımdır. Çünkü, her hangi bir hayvan herkesten önce bir veterineri gösterilir. Veterinerin bulunmadığı yerde hayvan yetiştiren veya besleyen kimseler de vukuf ehli sayılır.

Tarihî incelemeler

Avrupada at tekniği üzerinde duran ve koyduğu bir takım usul ve kaideleri, meydana getirdiği ilk eseriyle her tarafa yayan (Lyon) binicilik akademisi direktörü (Bourgelat) dır. Bu sebepten bu fennin kurucusu, mesleğin en büyük rehberi bu zat sayılır. Kendine mahsus bir üslupla yazılı at eşkâli kitabı (Traité de la conformation extérieure du cheval) çok yaşamış ve herkese örnek olmuştur. Bu müellifin eseri 1768 den 1832 tarihine kadar süren zaman zarfında en az sekiz defa basılmıştır. Bunlardan son altısı müellifin ölümünden sonra J. B. Huzard tarafından neşredilmiştir. Bu zatın ilk eseri (Conformation extérieure des animaux) başlığını taşıyordu. Bu eser

Bourgelat tarafından tertiplenen (*Extérieur comparé*), (*Zootomie comparé*) gibi bir kitap olduğunu kâfi derecede belirtiyor. Hakikati ne bu kitap ne de diğer eser meydana çıkaramadı. Nihayet, Bourgelat'ın at hakkında yazdığı eserin incelenmesi ve tamamlanma gayretini onlardan sonra gelen müelliflere bıraktı.

Bundan sonra, bu fennin tarihinde seils ve açık bir ifade ile yazdığı eserlerle kendini tanıtmış olan Lyon Veteriner Okulunun direktörü ve eski profesörü, aynı zamanda veteriner okullarının genel müfettişi (Félix Lecocq) gelir. Bu müellifin ilk şaheseri (*Traité de l'extérieur du cheval et des principaux mammifères domestiques*) 1843'de basılmıştır. Bundan başka bir kaç kitabı daha intişar etmiştir.

Çıkan eserlerinden altıncısı ve sonuncu edisyonu 1876 tarihinde basıldığını gösteriyor. Bu kitap bir az iptidai malûmatı ihtiva etmekle beraber Fransız okullarında kırk seneye yakın bir zaman klasik eser olarak okundu.

1884 yılında, yukarıdaki eserin yerine, A. Goubaux ve G. Barrier tarafından son derecede itina ile yazılan bir kitap (*Extérieur du cheval*) ortaya çıktı. Pek üstatça ve dikkatli yazılan bu eserden daima istifade etmek kabilirdir. Fakat, bu mutena eserin sahibi, evcil hayvanların eşkâl alaka ve münasebetini takdir etmekle beraber, kitabında onlardan hiç bahsetmemiştir. Bu eser herhalde o tarihlerde veteriner kütüphanelerinde yer alan Bourgelat'ın pek iptidai kaideleri ihtiva eden (*Extérieur comparé*)'sini yeniden ilâya etmek maksadıyla kaleme alındığını, fakat Lecocq'un modern eşkâl kitabını da kıymetten düşürmemek şartıyla yazıldığını hatıra getiriyor.

Bundan sonra, Zwaenepoel'un (*Précis du cours d'extérieur*) kitabı ve o zaman ölü Prof. Montané'nin (*Encyclopédie Cadéac*)'a bir cilt olarak ilâve edilmiş (*Extérieur du cheval et âge des animaux domestiques*) kitabı Veteriner okullarında okutulmuştur. Bu eser büyük olduğu için fazlaça rağbet görmüştür. Hususiyile süvari subayları, haralarda çalışanlar, genel olarak atlı sınıf tarafından beğenilmiştir. Okullarımızda Cadéac'ın *Ansiklopedisinden* oldukça istifade edilmiştir.

Bu eserlerden başka Fransada çıkan daha birçok kitaplar bulunduğu gibi *Extérieur* üzerinde, etüdler yapan kimseler de vardır:

Mesela, (Richard du Cantal) ın 1847 ve 1856 da fizyoloji ve

mekanik kaidelerine göre yazdığı (*Conformation du cheval suivant les lois de la physiologie et de la mécanique*) kitabı, 1855 de (Barrier de Curniven) 'in yazdığı (*Leçons de science hippique générale*), vakitiyle pek rağbet görmüş olan Vallon'un yazdığı (*Cours d'hippologie*) kitabı, Gayot ve Moll'ün (*Connaissance du cheval*) adındaki kitabı, 1868 de Merche tarafından yazılan (*Nouveau traité des formes extérieures du cheval*) kitabı, 1894 ve 1914 de çıkan Jacoulet ile Chomelin'ın (*Traité d'hippologie*) isimindeki kitabı, bunlardan başka Alix ve Cuyet... v. s. nin yazdığı eserler. Bütün bu kitapları fennin esasıyla alakalı olmayan kısımların ağırlaştırdığı kanaatine varılmıştır. Bu, fennin kühüne vâkıf olmıyon kimseler için faydalı olabilir. Fakat veterinerler için pek de faydalı olmıyon.

Bu fennin muhtelif bahisleri üzerinde hususî etüdler yapan ve yazı yazan bazı muharrir veya müelliflere gelince; başta H. Bouley yer alır. XIX. asırda çok yazı yazan ve sağlık zabıtasıyla meşgul olan bu zatın (*Maison rustique*) ve (*Nouveau dictionnaire pratique de médecine*) de muhtelif mevzulara âit yazıları; Marey'in grafik metotla ve kronotografi (*Chronophotographie*) ile etüd edilmiş, *Locomotion*, üzerindeki çalışmaları; Yüzbaşı Raabe, Albay Gossart, Leneble du Teil, Guérin Catelain'in yürüyüş etüdları, Hello'nun hayvan mekanizminin muhtelif noktaları üzerindeki meâîsi; Hareket veya istirahat halinde bulunan bir atın artistik görünümleri üzerinde etüdüğü malûmatla hizmet görmek gayesini istihdaf eden ve bu mesaisi hususiyile ressamlar ile heykeltıraşlara daha çok yarayan Albay Duhoset'nin etüdları göze çarpıyor.

Bunlardan sonra, Cornevin ile F. X. Lesbre'nin bir arada neşrettikleri (*Traité de l'Age des animaux domestiques*) kitabı gelir. Daha sonra yine Prof. F. Lesbre'nin Peuche ile beraber çıkardıkları (*Précis du pied du cheval et de sa ferrure*) adında pek kıymetli bir kitap göze çarpar. Ondan sonra General Mannesier de la Lance'ın iki büyük cilt tutan (*Essai de bibliographie hippique dominant la description*) (*des ouvrages sur le cheval et la cavalerie*) eserini gösterebiliriz.

Son olarak, altı büyük eserlerle kendini cihana tanıtmış Prof. F. X. Lesbre'i bir daha hatırlatırız. 1930 da neşrolunan şaheserin adı (*Précis d'extérieur du cheval et des principaux mammifères domes-*

Bourgelat tarafından tertiplenen (Extérieur comparé), (Zootomie comparé) gibi bir kitap olduğunu kâfi derecede belirtiyor. Hakikati ne bu kitap ne de diğer eser meydana çıkaramadı. Nihayet, Bourgelat'ın at hakkında yazdığı eserin incelenmesi ve tamamlanma gayretleri onlardan sonra gelen müelliflere bırakıldı.

Bundan sonra, bu fennin tarihinde selis ve açık bir ifade ile yazdığı eseriyle kendini tanıtmış olan Lyon Veteriner Okulunun direktörü ve eski profesörü, aynı zamanda veteriner okullarının genel müfettişi (Félix Lecoq) gelir. Bu müellifin ilk şaheseri (Traité de l'extérieur du cheval et des principaux mammifères domestiques) 1843'te basılmıştır. Bundan başka bir kaç kitabı daha intişar etmiştir.

Çıkan eserlerinden altıncısı ve sonuncu edisyonu 1876 tarihinde basıldığını gösteriyor. Bu kitap bir az iptidai malûmatı ihtiva etmekle beraber Fransız okullarında kırk seneye yakın bir zaman klasik eser olarak okundu.

1884 yılında, yukarıdaki eserin yerine, A. Goubaux ve G. Barrier tarafından son derecede itina ile yazılan bir kitap (Extérieur du cheval) ortaya çıktı. Pek üstatça ve dikkatli yazılan bu eserden daima istifade etmek kabildir. Fakat, bu mutena eserin sahibi, evcil hayvanların eşkâlle alaka ve münasebetini takdir etmekle beraber, kitabında onlardan hiç bahsetmemiştir. Bu eser herhalde o tarihlerde veteriner kütüphanelerinde yeralan Bourgelat'ın pek iptidai kaideleri ihtiva eden (Extérieur comparé) sini yeniden ihya etmek maksadıyla kaleme alındığını, fakat Lecoq'un modern eşkâl kitabını da kıymetten düşürmemek şartıyla yazıldığını hatıra getiriyor.

Bundan sonra, Zwaenepoel'un (Précis du cours d'extérieur) kitabı ve o zaman ölü Prof. Montané'nin (Encyclopédie Cadéac)'a bir cilt olarak ilâve edilmiş (Extérieur du cheval et âge des animaux domestiques) kitabı Veteriner okullarında okutulmuştur. Bu eser büyük olduğu için fazlaca rağbet görmüştür. Hususiyle süvari subayları, haralarda çalışanlar, genel olarak atlı sınıf tarafından beğenilmiştir. Okullarımızda Cadéac'ın Ansiklopedisinden oldukça istifade edilmiştir.

Bu eserlerden başka Fransada çıkan daha birçok kitaplar bulunduğu gibi Extérieur üzerinde, etüdler yapan kimseler de vardır:

Mesela, (Richard du Cantal) ın 1847 ve 1856 da fizyoloji ve

mekanik kaidelerine göre yazdığı (Conformation du cheval suivant les lois de la physiologie et de la mécanique) kitabı, 1855 de (Barrier de Curniven)'in yazdığı (Leçons de science hippique générale), vaktiyle pek rağbet görmüş olan Vallon'un yazdığı (Cours d'hippologie) kitabı, Gayot ve Moll'un (Connaissance du cheval) adındaki kitabı, 1868 de Merche tarafından yazılan (Nouveau traité des formes extérieures du cheval) kitabı, 1894 ve 1914 de çıkan Jacoulet ile Chomel'in (Traité d'hippologie) isimdeki kitabı, bunlardan başka Alix ve Cuyer... v. s. nin yazdığı eserler. Bütün bu kitapları fennin esasıyla alakalı olmiyan kısımların ağırlaştırdığı kanaatına varılmıştır. Bu, fennin künhüne vâkıf olmiyon kimseler için faydalı olabilir. Fakat veterinerler için pek de faydalı olmuyor.

Bu fennin muhtelif bahisleri üzerinde hususî etüdler yapan ve yazı yazan bazı muharrir veya müelliflere gelince; başta H. Bouley yer alır. XIX. asırda çok yazı yazan ve sağlık zabıtasıyla meşgul olan bu zatın (Maison rustique) ve (Nouveau dictionnaire pratique de médecine) de muhtelif mevzulara âit yazıları; Marey'in grafik metodla ve kronofotografi (Chronophotographie) ile etüd edilmiş, Locomotion, üzerindeki çalışmaları; Yüzbaşı Raabe, Albay Gossart, Leneble du Teil, Guérin Catelain'in yürüyüş etüdları, Hello'nun hayvan mekânının muhtelif noktaları üzerindeki mesâisi; Hareket veya istirahat halinde bulunan bir atın artistik görünüşleri üzerinde elde ettiği malûmatla hizmet görmek gayesini istihdaf eden ve bu mesaisi hususiyle ressamlar ile heykeltıraşlara daha çok yarayan Albay Duhouset'nin etüdları göze çarpıyor.

Bunlardan sonra, Cornevin ile F. X. Lesbre nin bir arada neşrettikleri (Traité de l'Age des animaux domestiques) kitabı gelir. Daha sonra yine Prof. F. Lesbre'nin Peuche ile beraber çıkardıkları (Précis du pied du cheval et de sa ferrure) adında pek kıymetli bir kitap göze çarpar. Ondan sonra General Mannessier de la Lance'nin iki büyük cilt tutan (Essai de bibliographie hippique donnant la description) (des ouvrages sur le cheval et la cavalerie) eserini gösterebiliriz.

Son olarak, altı büyük eseriyle kendini cihana tanıtmış Prof. F. X. Lesbre'i bir daha hatırlatırız. 1930 da neşrolunan şaheserin adı (Précis d'extérieur du cheval et des principaux mammifères domes-

tiques) dir. Fransa ve Belçika tıp akademeleri, Veteriner ve Ziraat akademeleri azasından ve veteriner okullarının direktörü olan bu büyük adam neşrettiği eserini dâima gözden geçirmeyi itiyad ediniş ve eşkâli üçüncü edisyonu ile modern bir şekilde takdim etmiştir.

Almanyada, en son olarak söylediğimiz Profesör gibi hayatını bu mesleğe vakfeden Prof. Dr. J. Ulrich Duerst'i hatırlamadan geçemeyiz. 1922 de neşrettiği (Die Beurteilung des Pferdes), ve 1923 de basılı (Taschenbuch der Pferdebeurteilung) kitabı pek faydalıdır. Bu son eseri bile birincisi kadar büyük olmamakla beraber pratik eşkâl bakımından kıymeti haizdir. Stegmann'ın (Die Beurteilung-slehre des Pferdes) kitabı; Fröhlich'in, Tiebiger'in mütalâaya şayan kıymetli eserleri; Zootekni hakkında yazılan daha birçok istifadeîi kitaplar vardır.

Memleketimizde çıkan eserlere gelince; (1890 - 1306) da Bur-salı Yarbay İbrahim Edhem tarafından çıkarılan (İcmâli Baytara) başlığını taşıyan 850 sayfeden ibaret bir cilt eser vardır. Bir Veteriner Ansiklopedisi sayılan bu kitap Zootekni usullerini ihtiva etmekle beraber içinde eşkâl'e ait at tenasübü ve canbaz hileleri ile evcil hayvanların yaşları da yazılmıştır. Müellifin büyük bir gayret mahsulü olan bu eserinde yaş bahsini o zaman tıp okulu (mektebi tıbbi-yei şahane) Veteriner sınıfları öğretmenleri tarafından neşrolunan (Risalei baytariye) den istiare etmiştir. Bu değerli eser, bu bilgiler külliyyatı, Türk profesörlerinin bu tarihten daha önce eşkâl üzerinde çalışdıklarını isbat eden bir vesika sayılır. Esasen 1909 tarihine kadar askerî ve Mülkî (İstanbulda) veteriner okullarında eşkâl derisi tale-beye not halinde veriliyordu. Veteriner Kolâğası Yusuf Ziya ile aynı rütbeyi taşıyan öğretmen Ali'nin (eşkâl notları) ertik arkadaşlarımız arasında hâla dilden düşmüyor. Nihayet, (1909 - 1325) yılında prof. Kolâğası Yusuf Ziyannın yazdığı bir cilt (Fenni eşkâlî haricü hay-yanatı ehliye) kitabı basıldı ve veteriner okullarında tedaris edilmeye başlandı. Müellif, otuz üç seneden beri elden düşmeyen bu biricik ki-tabını Fransızca eserlerden iktibas etmekle beraber veteriner okulla-rının onsekiz yıllık eski bir öğretmeni olduğundan içine kendi müşa-hedelerini de ilâve etmiştir.

Bu eser sahiplerinden ve zootekni müelliflerinden başka eşkâl'le alakalı iki eser daha vardır: 1914 - 1330 da Albany Minas tarafından

çıkarılan (Mükemmel mir'at vücudu feres) kitabı atın dış şekille-riyle iç organlarını renkli levhalar halinde gösteriyor. 1932 de veteri-ner subaylarımızdan İbrahim Nami'nin (Ehli hayvanlarda yaş tayini) başlığını taşıyan bir cilt kitabı neşrolundu. Müellif, cep kitabı hac-minde çıkardığı bu eserini yazmak için müracaat ettiği yabancı eser-ler ile maksadını kitabının baş tarafında selis bir ifade ile açıklamıştır. Bu mutena eser içindeki renkli levhalarıyla cidden pek nefis sayılır.

Fikir hareketleri

Bu günlerde eşkâl tahsili hakkında ortada dolayan iki fikir cere-yanı vardır. Birisi, veteriner okullarının şerefli kurucusuna, onun yarattığı yüksek eserine dokunuyor. Eşkâl derisi ufak bir (Hippomé canique) halinde talebeye okutulmak isteniyor. Lokomosyon (Lo-comotion) bahsini ayırıp fizyolojiye terketmek ve hayvan intihabı, yaş, don bahislerini de Zootekni ile birlikte okutmak istiyorlar. Sö-zün kıssası, eşkâlî parçalamak veya diğer bir tabirle organlarını kopa-rıp atmak hevesine düşüyorlar. Eşkâlî bu suretle parçalamakdansa bütünü ortadan kaldırmak daha iyi olur. Çünkü, yalnız başına İpo-mekanik özel bir ders olamaz; Lokomosyon bahsini fizyolojide özel bölümüne, anatomiye ait olan kasların gelişmesini de kendi yerine terketmek parçalamaktan daha hayırlı olur.

İkinci cereyana gelince, bu fikir hareketi daha ziyade (Hippolo-gue) larda his ediliyor. Eşkâl'in bir ansiklopedi tarzında olmasına dikkat ediliyor. Lüzumlu bilgileri ihtiva eden eşkâl'e itibar ediliyor. Bu hareket ticaret zihniyetiyle de doğmuş olabiliyor. Hayvanların kıymetini takdir etmek için bir çok malûmatı cami eşkâl'e lüzum gös-teriliyor; İçî dolu olana daha çok önem veriliyor. Bu fikir hareketi gayet büyük, içî uzun sözle dolu (Prolixes) eserleri yaratabiliyor; Halkın çoğu esasını bilmeden bu gibi eserlere koşuyor. Şu halde, vü-cude getirilecek eserin tamamıyla bilinmesi ve hayvanların bile bile kıymetlerinin takdiri için kitabın içinde veteriner bilgisinin daha çok olması lâzımdır. Bunun için, kâfi derecede Anatomi, fizyoloji, patoloji, mekanik bilgisi ister. Fakat, bu ilimlerin herbiri veteriner tahsilinde özel birer ders mevzuudur. Eşkâl bilgisi bu ilimlerden yal-

tiques) dir. Fransa ve Belçika tıp akademeleri, Veteriner ve Ziraat akademeleri azasından ve veteriner okullarının direktörü olan bu büyük adam neşrettiği eserini dâima gözden geçirmeyi itiyad edinmiş ve eşkâli üçüncü edisyonu ile modern bir şekilde takdim etmiştir.

Almanya'da, en son olarak söylediğimiz Profesör gibi hayatını bu mesleğe vakfeden Prof. Dr. J. Ulrich Duerst'i hatırlatmadan geçemeyiz. 1922 de nesrettiği (Die Beurteilung des Pferdes), ve 1923 de basılı (Taschenbuch der Pferdebeurteilung) kitabı pek faydalıdır. Bu son eseri bile birincisi kadar büyük olmamakla beraber pratik eşkâl bakımından kıymeti haizdir. Stegmann'ın (Die Beurteilung des Pferdes) kitabı; Fröhlich'in, Tiebiger'in mütalâaya şayan kıymetli eserleri; Zootekni hakkında yazılan daha birçok istifadeli kitaplar vardır.

Memleketimizde çıkan eserlere gelince; (1890 - 1306) da Bur-salı Yarbay İbrahim Edhem tarafından çıkarılan (İcmâli Baytara) başlığını taşıyan 850 sahifeden ibaret bir cilt eser vardır. Bir Veteriner Ansiklopedisi sayılan bu kitap Zootekni usullerini ihtiva etmekle beraber içinde eşkâle ait at tenasübü ve canbaz hileleri ile evcil hayvanların yaşları da yazılmıştır. Müellifin büyük bir gayret mahsulü olan bu eserinde yaş bahsini o zaman tıp okulu (mektebi tıbbiye-i şahane) Veteriner sınıfları öğretmenleri tarafından neşrolunan (Risalei baytariye) den istiare etmiştir. Bu değerli eser, bu bilgiler külliyyatı, Türk profesörlerinin bu tarihten daha önce eşkâl üzerinde çalışdıklarını isbat eden bir vesika sayılır. Esasen 1909 tarihine kadar askerî ve Mülkî (İstanbulda) veteriner okullarında eşkâl dersi talebeye not halinde veriliyordu. Veteriner Kolağası Yusuf Ziya ile aynı rütbeyi taşıyan öğretmen Ali'nin (eşkâl notları) artık arkadaşlarımız arasında hâlâ dilden düşmüyor. Nihayet, (1909 - 1325) yılında prof. Kolağası Yusuf Ziyannın yazdığı bir cilt (Fenni eşkâli haricî hayvanatı ehliye) kitabı basıldı ve veteriner okullarında tedris edilmeye başlandı. Müellif, otuz üç seneden beri elden düşmeyen bu biricik kitabını Fransızca eserlerden ıktibas etmekle beraber veteriner okullarının onsekiz yıllık eski bir öğretmeni olduğundan içine kendi müşahedelerini de ilâve etmiştir.

Bu eser sahiplerinden ve zootekni müelliflerinden başka eşkâl ile alakalı iki eser daha vardır: 1914 - 1330 da Albay Minas tarafından

çıkarılan (Mükemmel mir'atı vücudu feres) kitabı atın dış şekilleriyle iç organlarını renkli levhalar halinde gösteriyor. 1932 de veteriner subaylarımızdan İbrahim Nami'nin (Ehli hayvanlarda yaş tayini) başlığını taşıyan bir cilt kitabı neşrolundu. Müellif, cep kitabı hâminde çıkardığı bu eserini yazmak için müracaat ettiği yabancı eserler ile maksadını kitabının baş tarafında selis bir ifade ile açıklamıştır. Bu mutena eser içindeki renkli levhalarıyla cidden pek nefis sayılır.

Fikir hareketleri

Bu günlerde eşkâl tahsili hakkında ortada dolaşan iki fikir cereyanı vardır. Birisi, veteriner okullarının şerefli kurucusuna, onun yarattığı yüksek eserine dokunuyor. Eşkâl dersi ufak bir (Hippomécane) halinde talebeye okutulmak isteniyor. Lokomosyon (Locomotion) bahsini ayırıp fizyolojiye terketmek ve hayvan intihabı, yaş, don bahislerini de Zootekni ile birlikte okutmak istiyorlar. Sözüün kıyası, eşkâli parçalamak veya diğer bir tabirle organlarını koparıp atmak hevesine düşüyorlar. Eşkâli bu suretle parçalamakdansa büsbütün ortadan kaldırmak daha iyi olur. Çünkü, yalnız başına İpo-mekanik özel bir ders olamaz; Lokomosyon bahsini fizyolojide özel bölümüne, anatomiye ait olan kasların gelişmesini de kendi yerine terketmek parçalamaktan daha hayırlı olur.

İkinci cereyana gelince, bu fikir hareketi daha ziyade (Hippologie) larda his ediliyor. Eşkâl'in bir ansiklopedi tarzında olmasına dikkat ediliyor. Lüzumlu bilgileri ihtiva eden eşkâl'e itibar ediliyor. Bu hareket ticaret zihniyetiyle de doğmuş olabiliyor. Hayvanların kıymetini takdir etmek için bir çok malûmatı cami eşkâl'e lüzum gösteriliyor; İçi dolu olana daha çok önem veriliyor. Bu fikir hareketi gayet büyük, içi uzun sözle dolu (Prolixes) eserleri yaratabiliyor; Halkın çoğu esasını bilmeden bu gibi eserlere koşuyor. Şu halde, vücade getirilecek eserin tamamıyla bilinmesi ve hayvanların bile bile kıymetlerinin takdiri için kitabın içinde veteriner bilgisinin daha çok olması lazımdır. Bunun için, kâfi derecede Anatomi, fizyoloji, patoloji, mekanik bilgisi ister. Fakat, bu ilimlerin herbiri veteriner tahsilinde özel birer ders mevzuudur. Eşkâl bilgisi bu ilimlerden yalı-

nuz tatbikat için çıkarılmış bir küll halinde bulunuyor; Hayvanları istihlatat veya hareket halinde iken çabuk muayene ve kıymetini takdir etmek için işe yarayan bir teknik oluyor.

Şu halde, eşkâl başlıca bir fendir, zootečni ile hiç bir veçhile karışamaz. Bu ders hakkında söz söylemeğe anatomi profesöründen daha salâhiyetli kimse olamaz. Bu ders talebe ne kadar erken okutulursa talebe o kadar çabuk işin künhüne vakıf olabilir. Bu hususta herkesten fazla salâhiyeti olan Prof. F.X. Lesbre son eserinde şöyle diyor: «..... Ce cours ne se confond nullement avec celui de la zootechnie. Personne n'est plus qualifié pour le faire que le professeur d'anatomie, et c'est en première année d'études qu'il doit avoir sa place afin d'initier l'élève le plus tôt possible à la pratique professionnelle.»

Eşkâlin sair ilimlerle münasebeti

Eşkâlin mütalâası, en ziyade alakalı bulunduğu anatomi, fizyoloji, mekanik, patoloji sayesinde kolaylaşır. Pratik bilgi kâfi değildir. Amelî yetişmek de çok güçtür. Pratik yetişen kimseler bu fennin nazariyelerini öğrenmek zorundadır. Yarım yamalak iş gören amelî (Empirique) kimselerin bilgisi azdır. Bilginin azlığına kanaat etmek de caiz değildir.

1 — Anatomi, hayvanda gördüğümüz şekillerin, organların özelliklerini, hayvan makinesini inceden inceye araştırmaya yarar. İnsan, vücudun dışını kaplayan yalnız deri tabakasını değil derinin altında bulunan yerleri de görür. Anatomi bilen bir kimse için vücudu orten deri tabakasının şeffaf bir cam tabakadan farkı yoktur. Bir vîrin önünde duruyormuş gibi içerisinde seyreder. İç tarafa gizlenen fenalıklar, kusurlar Anatomi sayesinde meydana çıkar. Bu sebepten, Anatominin Eşkâl'e yardım diğer bilgilerden daha fazladır.

2 — Fizyoloji, canlı makinenin ne suretle işlediğini gösterir. Organların durumlarını, çalışma tarzlarını, fonksiyonlarını yapmak için iyi veya kötü bir tarzda tertiplendiklerini bildirir. Bundan ötürü Fizyolojinin önemi ziyadedir.

3 — Mekanîğe gelince; hayvanlar tıpkı motorler gibidir. Bunlar

dan makineelerde olduğu gibi randıman alınır. Hayvanlar canlı bir makinedir. Bunlarda aranılacak mekanik vasıflar vardır. Hususile motor gibi çalıştırılan hayvanların kudretini, değerini takdir etmek elbette faydalı olur. Bu canlı makineye bir göz gezdirsek, onun iskeletinde ve dış şekillerinde hakiki mekanik vasıflarla karşılaşırız. Onlarda bir takım kaldıraçlar (Levers - manivelalar), eğri düzlemeler (Mail sathlar), nakli makaralar v. s., bunları kaplayan, mekanizması sayılan kuvvetli, hareketli kaslar yani eller görüyoruz. O halde vücudun bu dış forması hakkında, mekanizmanın vasıflarına göre hüküm vermek kabil olur. Şurası da muhakkaktır ki, mekanizması pek iyi yapılmış olan bir at her vakit en güzel at sayılmaz.

4 — Patoloji, hastalıkların veya ekseriyetle şekilleri istihale eden yahut fonksiyonları güçleştiren özürlerin teşhisine yardım eder. Hayvanları kıymetten düşüren özürlerin künhüne ancak bu ilim sayesinde varılmış olur.

Yukarıda sayıp döktüğümüz ilimlerin hepsini, hatta bunlardan başka bir çok ilimleri de bilsek, bir hayvanı çabuk muayene edemez ve kusurlarını da göremezsek, bilgimiz hiçbir işe yaramaz. Çünkü, fende muvaffakiyet marifetin amele tatbididir. Yalnız nazariye ile iş yapılmaz. Bilgiler daima amelîyat ile birleştirilmelidir. Halk arasında hayvandan pek iyi anlıyan çok kimselerin bulunduğu inkâr edilemez. Hususile hayvan yetiştiriciler, tüccarlar, amatörlar, subaylar arasında hayvandan anlıyan öyle kimseler vardır ki, bu fennin nazariyelerini bilenlerin göremedikleri bazı noktaları onlar bir bakışta görüyorlar. Şu halde, bu fenni nazariyacılar, müneververler arasında, hayvanlarla temas etmeden ve onların bir tarafına el sürmeden, işin künhüne vakıf olmak isteyen kimse bulunmamalıdır.

Eşkâle mahsus bazı tabirler

- I - Güzellikler;
- II - Kusurlar veya ayıplar;
- III - Özürler.

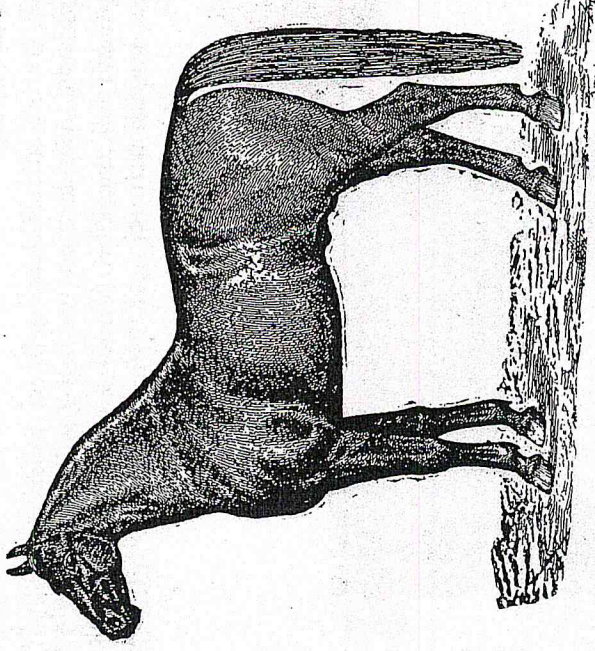
I - Güzellikler

Güzelliğin genel bir tarifi yoktur. Bu güne kadar yapılan bütün tarifler nisbidir. Her bir ferdin telâkkisine göre değişen güzellikler vardır. Bu fende psikolojik veya sosyolojik güzellikleri aramıyoruz. Hayalimizdeki güzelliği değil yaradılıştaki faydalı güzelliği arıyoruz. Güzeli filozoflar gibi muhtelif cepheden araştırıyoruz. Fizyolojiye baş vuran estetikcilerin duydukları maddi zevkleri ve bu zevkin sebeplerini araştırmak, bedîi zevke müdahale eden ilimleri bu konu içinde açıklamak da kabil olamaz. Burada arayacağımız şey tatbiki san'atlara ilham kaynağı olan ve bir çok bedîi nazariyeler doğuran hayvan güzelliğidir.

Eşkâl fenninde güzellik iyilik demektir. Yunan filozoflarından Metafizik estetiğin en muhteşemini yaratan Eflâtun (Platon) ile Yunan Filozof ve dâhilerinden (Socrate)'in bedîi telâkkilerine göre güzellik iyilik demektir. İyi olan şey güzel ve faydalı olan şey iyidir. O halde güzel şey, iyi ve faydalı şeye demek oluyor. (Descartes) - in dediği gibi acaba hoş olan güzeldir? Hayır.. Hayvanda güzellik yalnız göze hoş görünen bir hal ve moda zevklerine göre değişen bir vasıf değildir. Bir hayvana güzel denildimi, onda aranılacak güzellik kondisyonu, iyi bir şekilde yaratılmış olması ve tahsis edilecek herhangi bir hizmete mahsus yüksek bir kabiliyet göstermesidir. Bir bölge (nahiye) kendi fonksiyonunu muvaffakiyetle yapabilecek her durumda ise güzeldir. Organların (aza) iyi durumları da alakalı bulunduğu bölgenin güzelliğini belirtir; onlar da vücut parçalarına ve dolayısıyla hayvanın genel durumuna tesir eder.

Bir hayvanı umumiyetle muayene ederken onun bir de iradî hareketleri göze çarpar. Asabi hali hoşumuza gider. Kanlı canlı dedimiz bir atta güzellik hali bu suretle de gözüküyor. Biz ona enerji diyoruz. Bir hayvanda cidden güzellikten ayrılmaması lazım gelen bir kondisyon vardır ki, oda hayvanın enerjisi... Fakat, anormal bir sinirlikten şüphelendirmemek şartıyla vücutta gelen hakiki enerji göze çarpmalıdır. Zira, enerji içten gelen bir kudret ve kabiliyetin tezahürüdür. Oldukça zor bir gayret mahsulüdür. Canlı makinenin hareketi ancak organizmaya (uzviyet) temiz bir kudret suyunun girmesiyle

hasıl olur. Bundan dolayı, bu harekete atıcılık istilâhı olarak (Kan) adı verilir. İlerde bahsi gelince mütalâa edeceğimiz kan tabiri zooteknik de kullanılan kan manasına gelmez. Eşkâl bakımından kan pek önemli olmakla beraber mutlak güzellikleri ifade etmez. Kanı eksik olduğu halde teşekkülü mükemmel olan bir at orta derecede iyi olabilir. (Şekil - 1) Teşekkülâtında kusurları bulunmakla beraber en iyi atlardan biri de olabilir.

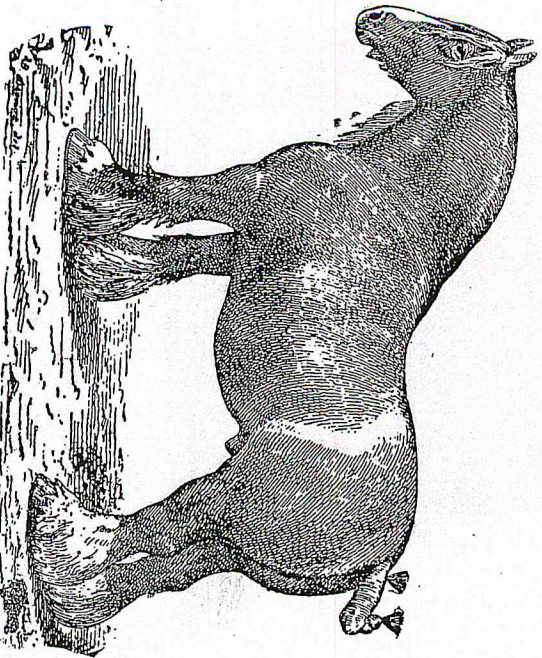
(Şekil - 1)

Vücutlarından istifade edilen hayvanların muayenesi tıbbi motorların muayenesi gibidir. Onlarda da bir takım zorluklar ve hatta muvaffakiyetşizlikler görülebilir. Makinelere, otomobillere mahsus zerafet müsabakaları hayvan sergilerine çok benzer. O halde, canlı, cansız makinelerde güzellik arzusunu birinci derecede tatbik etmemi gaye edinelim? En doğrusu, onlar hakkında kat'i bir hüküm verememek için, onları çalışırken görmek ve ameli bir tecrübeden geçirmek olur.

Buraya kadar serdedilen biyolojik mütalâanın tabii bir neticesi olarak, canlı makinelerde güzellikler ikiye ayrılmış olur. Birincisine mutlak güzellikler. İkincisine de bağıl (nisbi - relative) güzellikler denir.

Mutlak güzellikler, hangi hizmette kullanılırsa kullanılsın, bütün hayvanlarda mutlaka bulunması lâzım gelen güzelliklerdir. Misâl: Tam bir sıhat, sağlam bir göz, iyi bir ayak, mükemmel bir dikeylik (amudiyet).

Bağıl (nisbi) güzelliklere gelince, tahsis edildikleri hizmetin çeşidine bağlıdır. Meselâ: Sırtı ve beli (zahır ve katan) ile birlikte gayet geniş gövdeli, bacakları (etraf) kısa, çiftte sağrı, atletik eşkâli bir at ağır koşum hizmeti için birinci derecede güzelliklerdendir. (Şekil - 2)

(Şekil - 2)

Fakat, bir koşu atı için bu güzellikler maddî kusurlardan sayılır. Çünkü, koku, koku beklenen bir atın oldukça uzun bacaklara, az çok ince ve uzun şekillere ve topluca bir çevikliğe muhtaç olduğu gr ayet tabiidir.

(Cornevin) Genel Zooteknisinde pek güzel söylediği gibi hayvanlarda aranılacak tip, plastik sanatkârlardan bilhassa ressamlar ile heykeltıraşların hayallerinde canlandırdıkları tiplerden biri olmamalıdır. Esasen hayalî bir tipe sadık ve bağıl kalarak kendi fikrini tatbika kalkışmak ciddi hata olur. Sözün kısası, canlı makinelerde daima iyilik ve son derece faydalı eserler görmeye çalışmalıdır.

Hizmet hayvanlarının bağıl güzellikleri pek önemlidir. Meselâ: Hızmet hayvanının bağıl güzellikleri pek önemlidir. Meselâ: uzun ve eğik (mâil - oblique) bir omuz (ketif - épaule), az eğri (mütemayıl - incliné) bir sağrı, pek çıkıntılı bir cidağ, uzunca bir boyun hemen bütün hizmet hayvanları için aranılacak bağıl (nisbi) güzelliklerdendir. Fakat, bu güzellikler hehâlde bir koşum beygirden ziyade bir koşu atı için daha faydalı olur.

II - Kusurlar, ayıplar

Eksiklik, nakise manasına gelen kusur tabiri eski müellifler tarafından ıstıhâk vechile yalnız güzellğin zıddı olarak kabul edilmiştir. Bu tâbir kullanmakla, her hangi bir şeyin tayin ve tahsisi icabeden maksada uygun olmadığını ifade ediyorlar. Hukuk ilminde geniş manada kusur lâzımı ayıplı tâbirinden ayırt etmek icabediyor. Çünkü, bugünkü telâkiye göre ayıplar kusurların görünmeyen halini bildiriyor.

Eşkâl bakımından kusur güzellğin zıddı veya inkârıdır. Kusurlar ikiye ayrılır. (1) Moral kusurlar (2) maddî kusurlar.

I — Moral (Morale - manevî) kusurlar, ayıp (Vice) namıyla tavsifi tercih edilen kusurlardır. Haşarlık, harinlik.. gibi. Kötü huyların, asabi hallerin birer belirtisi olan bu türlü kusurlara yakalanmış hayvanlara ayıplı (mayup - viciux) denilir. Anadoluda, dik kafalı, inat hayvanlara ayıplı yerine sadece (huylu) denilmektedir.

Esasen ayıplı sayılan huynluk asabi bir halin açığa vuruşudur. Fena terbiye ve idareden ileri gelebilir. Harinliğin iri olarak intikal ettiğini söyleyen müellifler de vardır. Bazı ayıplı hayvan vardırki, her nedense hoşlanmadığı veya ürküttüğü bir cihete veya bir hizmete karşı inat eder. Her türlü hizmete karşı isyan eden kötü huylu hayvan da gördük. Bu türlü adeta korkunç bir hastalık halini alyor. Akdi bozacak ve reddi mucip bir derecede harinlik gösteren hayvanlara da rastlanabilir.

2 — Maddî (Physique) kusurlar yahut eşkâl kusurları, güzel-liklerde olduğu gibi mutlak kusur ve bağl (nisbi) kusur diye ikiye ayrılır.

Mutlak kusurlar, bütün hayvanlarda aranılacak ve reddi icabeden kusurlardır. Bağl (nisbi) kusurlar o derecede önemli değildir. Bir hayvanda, intihab edilen her hangi bir hizmet için görülecek bağl kusurlar, başka hizmetler için güzelliklerden bile sayılır. Meselâ: Bir koşu atının zarif olması istenir. Çok saçlı, üstü sık kıllarla dolu kalın derili ve kaba yapılı bir koşu atı her halde makbul sayılmaz. Fakat, bu tipde bir at koşum, taşıt hizmetinde kullanılmak için de mahzur teşkil etmez. Bir atın fizyonomisinde beliren kaygusuzluk, ağır kanlı oluşu araba hizmetinde hoş görülür. Hele belediye çöp arabaları için pek makbuldür. Halbuki, koşu atında iş bunun aksinedir; onda mutlak surette bir asabiyet yani muayyen bir miktar kanın varlığını ifade eden bir fizyonomi aranır.

III - Özürler

Özürler, yara bere ve dağ yerleri gibi mevkileri dolayısıyla göze çarpan bir takım sathi lekeler ve sabit değişiklikler (istihale - altération) olup bunlar hayvana zarar vermekte onu kıymetten düşürür. Şöylece ikiye ayrılır: (1) deriye ait özürler (2) deri altı özürleri.

1 — Deri özürleri, kılların dökülmesi, dikleşmesi ve iyi olmuş yara yerleri (nedbe - cicatrice) gibi derinin yüzünde görülen özürlerdir. Bunlar, derinin her hangi bir kesici vasıta ile yaralanmasından, ilâç sürülmesinden, kızgın demirle dağlanmasından veya operasyon neticesi hasıl olur. Bu özürler ciddi surette korkunç değildir. Fakat, geçmiş bir yara yeri tekrar açılabilir kabiliyette bir arızayı veya tamamiyle geçmemiş bir hastalığı hatırlatır. Nitekim, iki özürlü attan birisinde dizinin ön tarafında küçük bir yara yeri veya sıyrık, ötekinde bundan daha büyük bir yara yeri sağrısında bulursa, birinci at ikincisinden daha ziyade özürlü sayılır. Zira, dizinde yara yeri olan bir atın bacaklarında (etraf) bir dermansızlık olmasından korkulur; böyle düşünmekte de haklıyız. Genel olarak diz yaraları bir hayvanın yere kapandığını isbata kâfi bir delil sayılır.

2 — Deri altı özürleri, özel olarak bacaklarda (etraf) görünen gevresi değişik sert veya yumuşak şişler (verem - tumeur) dir. Bunlara sert ve yumuşak özürler de denilebilir.

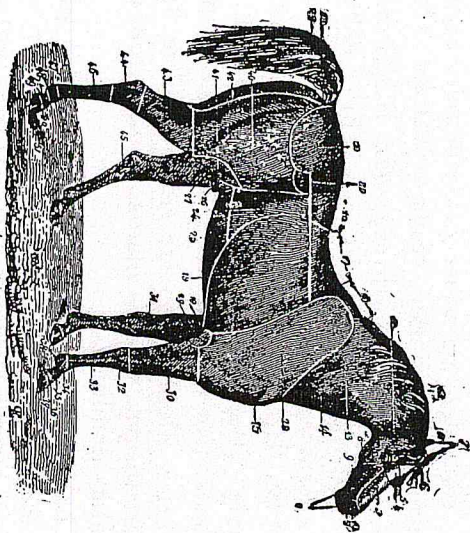
Sert özürler, kemikleşmiş tabiattadırlar. Kemik veremleri (exostose), kemikzarı veremleri (simhaki teverrümi - périostose) gibi.. Sert özürler tercihan eklem (mafsal) civarında veya ligamentum (erbita) da gerilme veya iltihaplanma neticesi hasıl oluyor.

Yumuşak özürler, ekseriyetle sinovyal (zürali - synovial) tabiattadırlar. Züral keseciklerinin bulundukları yerlerde teşekkül ederler. Bunlar ya ekleme ait (mafsali - articulaire), yahut kirişe ait (verte - tendineuse) olur. Fazla uzanması ve gerginliği züralın bolluğuna bağlıdır. Bu şişlere veteriner hekimliğinde, aynı tabiatla olmakla beraber, ahvale göre isimler veriliyor: Molet (Molette), Vesigon (Vessigon), Idartroz (Hydarthrose) gibi. Bunlardan başka Hygroma adıyla tanılan başka bir cins yumuşak özürler daha vardır. Bu özürlerin anormâl oynaklığı ve hususiyle sık sık bir yere sürtülmesi neticesi yırtılan deri altı munzam (Conjonctif) nesci dahilinde mısıl keseciklerinde (Bourses séreuses) hasıl oluyor. İlgroma hanebin ucunda daha ziyade teşekkül ettiği için buna hususî kaple (Caplet) adını veriyorlar. Memleketimizde sırası geldikçe mütalâa edeceğimiz bu gibi özürlere, pek yerinde olarak, ahvale göre sünger şişi, su indirme, karakuş deniliyor.

Eşkâl hakkında buraya kadar ilkim verilen şu kısa bilgi maksada yetecek kadar olmayup bundan sonra hayvan vücudunun topografik taksimiyle her bir bölgenin ayrı ayrı özel mütalâasına girişeceğiz.

BİRİNCİ FASIL — GÖVDE

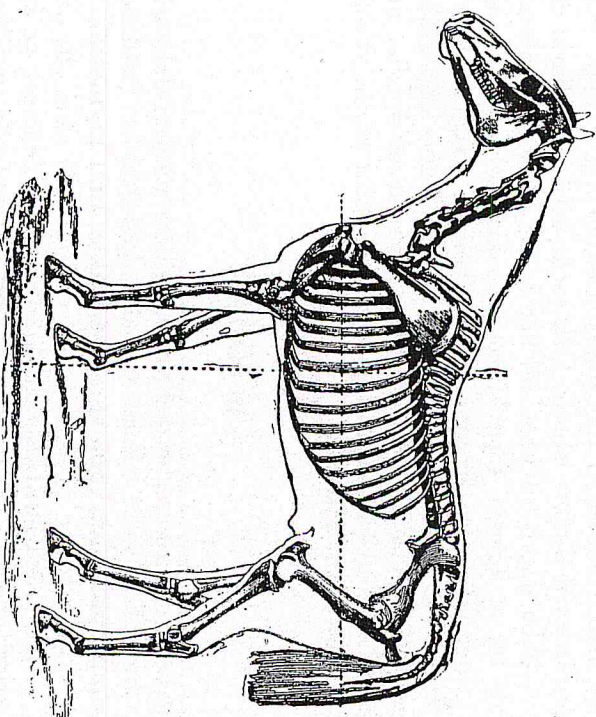
Gövde (Tronco), vücudun büyük bir kısmı olup esas iskeleti ni baş, omurğa (vertebralis), kaburgalar ile göğüs kemiği (Sternum) teşkil eder. Gövdede hayat için en önemli ve lüzumlu organları ihtiva eden, kafatası - omurgaya (Cranio - rachidienne), sadura, karna-

(Şekil - 3) At vücudunun topografyası

(1) Dudaklar, (2) burunucu, (3) burunüsti, (4) alın, (5) gözüsti çukurluğu, (6) kâkül, (7) kulaklar, (8) ganaç, (9) yanak, (10) burun deliği, (11) bogaz, (12) parotis, (13) boyun, yele (14) şahdamar oluğu, (15) göğüs, (16) cıdağ, (17) sırt, (18) kaburğa, (19) kolan geçidi, (20) bel, (21) sağrı, (22) kuyruk, (23) anuş, (24) böğür, (25) karrın, (26) çav, (27) haya, (28) omuz ve kol, (29) dirsek, (30) önkol, (31) kestimne, (32) diz, (33) incik (34) topuk (35) bukağılık, (36) zih - kuron, (37) ayak (38) mahmuz ve saçak, (39) kalça, (40) uyluk, (41) semane, (42) kavrak, (43) bacak (sak) (44) hanep - mebaz, (45) kestance, (46) incik (47) topuk, (48) mahmuz ve saçak, (49) bukağılık, (50) zih - kuron, (51) ayak (pedis)

ait üç büyük kovuk (cevf - cavum) bulunur. Gövde, Extremitatis (Etraf) denilen bacak sütunlarının üstünde durur ve onlar vastasıyle taşınır. (Şekil - 4)

(Şekil - 4) At iskeleti ve profili

Hayvan gövdesi birçok büyük bölgelere ayrılır. Bazı müellifler baş, boyun ve kuyruk kısımlarını gövde fasına sokmıyarak tubkü ekstremitatisler yani bacaklar gibi, lahika kabilinden ayrıca mütalâa etmededirler. Biz bu kısımları asrımızın en selâhiyetli anatomî Prof. Lesbré'nin vücude getirdiği topografik taksime göre gövde faslı içinde ve ilerden geriye doğru mütalâa edeceğiz. (Şekil - 3) Baş, Boyun, Kuyruk kısımlarına ait bölgeleri aslı gövdeden daha önce inceleyeceğiz.

I. — Baş

Baş (Capitis), yalnız bünyesinin terkihi ve fonksiyonlarından dolayı önemli sayılmaz. O aynı zamanda uzun bir boyun ucunda asılı ve onunla bir denge (muvazenet) balansıyesi vücutta getiren oynak bir kütle olduğu için de önemlidir. Bununla beraber, fizyonomi başta bulunduğu için hayvanın karakteri, enerjisi, asaleti (Distinction) bu oynak tabloda canlanıyor. Bu sebeple, önemli birinci derecede olan başın genel durumunu ilk önce mütalâa ve önemli ikinci derecede olan muhtelif baş bölgelerini de sonradan izah edeceğiz.

A - Umumiyyetle Baş

Baş hakkında genel olarak bir hüküm vermek için dikkate alınacak cihetler şunlardır: (1) başın boyutları (eb'adi), (2) yumuşak kısımların açınım (inkişaf) derecesi, (3) doğrultusu (istkamet), (4) biçimi (şekil), (5) bağlantısı, (6) armonik münasebetleri.

1 — **Baş boyutları** (Buüt) - Baş uzun veya kısa olabilir. Bu büyük veya küçük muadildir.

A) Uzun baş, ağırdır. Genel olarak aşağıda durma hareketini mucip olur. Böyle bir hayvana eli tartıyor veya baş ağır basıyor deniliyor. Böylesi az yumuşak, temayüz etmeyen bir binek hayvanı olur.

Başın uzunluğu tepeden (nukrei kafa - Nuque) burun ucuna kadar, çap pergel (compas d'épaisseur) ile ölçülür. Baş uzunluğu, normal olarak, doğrudan doğruya gözlerin altından alınan, üç baş genişliğine eşittir. Yahut ganaştan alına kadar, dikey olarak ölçülmekle, iki kısım genişliğe, veyahut gözden buruna kadar olan mesafenin iki kısmına eşit olur. Hayvanda iki buçuk baş uzunluğu tamamıyla hayvanın cidağı yüksekliğine yetecek kadar bulunursa başın tenasübü iyi olur.

Baş uzunluğunun hususiyle yüze ait kısım (facialis) üzerinde yani çenelerde (Machaires) hemen kararsızlıklar gösterdiğini fark ediyoruz. Lâkin, kafa tasına âit (cranienne) kısım üzerine gayet az tesir ettiği de dikkati çekiyor.

B) Kısa baş, hafif, oynak (mobil), duruşu hoş baştır. Bilhassa

hızlı giden atlara yakışır. Kanaatımıza göre, kısa baş hiçbir vakit kusurlu olduğu için cezaya çarptılmaz. Çünkü, böyle bir baş kısalığını yalnız çenelerde gösteriyor. kendi eksikliğini boynun uzunluğu ile telâfi ediyor. Genel olarak bu kısalık, kat'iyen önbeden balansiye kudretini kaybettirmeyecek bir şekilde, boynun bir uzaması ile giderilmiş oluyor. Bu itibarla, bazı müelliflerin dedikleri gibi (kısa baş ön taraf hareketlerini şaşkın bir hale getirir.) fikri üzerinde durmak icabetmez.

2 — **Yumuşak kısımların açınım (inkişaf) derecesi.** Baş şöylece inkışaf ediyor: a) Kuru baş, b) pek zayıf veya nahif baş, 3) Semiz yahut yağlı baş.

A) Kuru baş, derisi ince ve munzam nesci az bereketli olandır. Derinin altında, kemiklere ait bütün çıkıntılarının tebarüz ettiği, kaslara (adele) ve damarlara ait kısımların tecessüm ettiği dikkati çeker. Asabi bakışlı güzel bir modeldir. Bu, cins atlara, zarif hayvanlara mahsus bir vasıftır.

B) Pek zayıf yahut yaşlı baş, kasları körelen (atrophie) bir baştır. Bu hal hususiyle çığneme (Masséter) ve şakak kaslarında (ademat) gözüktür. Oralarda bütün kemik çıkıntıları (şamiha) pek yükselmiş bir haldedir. Gözüstü çukurlukları son derece içine batmıştır. Burunüstü, yanlara doğru yayık, dudaklar ince, gevşek ve çıkıntılı olur. Hulâsa, hayvan ihtiyarlık halinde gösterdiği manzarayı arz eder.

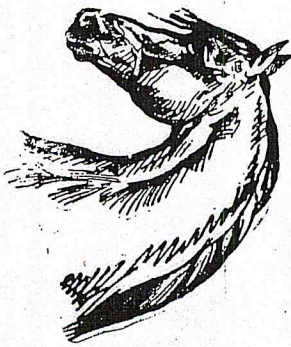
C) Yağlı baş, kuru ve pek zayıf başın zıddıdır. Bol munzam bir nesciyle tezâuf etmiş kalın bir deri içinde bir çeşit somun gibi şişkin çıkıntılar bulunur. Fizyonomi, ekspresyon ve enerji bakımından eksiklik ifade eder. Başı yağlı hayvan âdi ve az çok lenfatik olur.

3 — **Başın doğrultusu (istkamet - direction):** Baş doğrultusu bakımından düşey (şakulî - verticale), yatay (ufkî - horizontale), düşey ile yatay arasında orta doğrultuda, kapuşonlu, olabilir.

A) Başın doğrultusu hakkında iyi karar verebilmek için atı kendi haline bırakmalıdır. Çünkü, bir baş ancak istirahat halinde iken normal durmadadır. En iyi baş düşey ile yatay arasında orta doğrultuda ve boyunca dik açılı (zaviyei kâime - angle droit) olmalıdır. Zira, böyle bir baş uzaklaşma hududunu boynun inhinası kadar genişletmiş, hareket sahasını arttırmış oluyor; başı oynatan kasların kuv-

vet ve kudreti gayet müsait şartlar dahilinde bulunur. Bununla beraber, gem tesirine tabi olan en iyi doğrultu budur.

B, C) Baş düşey (şakuli - vertikale) olduğu vakit (Şekil - 5) veya yukardan aşağı ve önden arkaya eğik (mâil - oblique) yani kapuşonlu olursa boyun pek tabii ve zarûri olarak bükük olur.

(Şekil - 5) Eğik baş

Çünkü düz olursa kafa kemiğine ait lokmaların (condyles) yukardan atlasın oyuklarından çıkmasına sebep olacağı gibi çekilmiş veya tazyik edilmiş olması da omur illiğini (mıhı şevki - la moelle épinière) tehlikeye kor. Bazı müellifler bu gibi hayvanların koşarken ızdırıp çekdiklerini de söylüyorlar. Hal böyle iken, bu biçim başlı hayvan yürüyüş esnasında edali ve zarif bir kafa tutuyor. Bu vaziyet manej hizmetinde ve geçit resminde gösteriş için arzu ediliyor; beğeniliyor. Fakat, fizyoloji ve mekanik kâidelerine vâkıf bir kimseye bu vaziyeti izah ve isbat etmek zor değildir. Gerci, atın durumu gözle beğeniliyorsa da hakıkatta bu hal kusurdan başka bir şey değildir. Zaten normal oluşu nâdirdir. Fakat, kısıbı oluşu ziyadedir. Hemen dâima başlık kayısını yahut dizginleri fazla toplanmış olarak devamlı kullanma yüzünden oluyor.

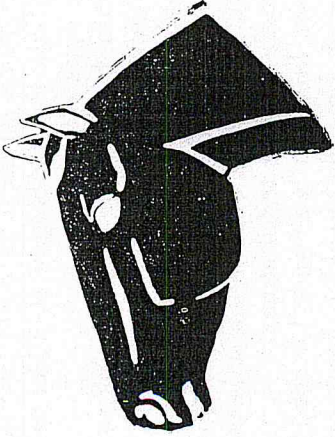
Bükülü boyun baş kaslarının kuvvet ve tesirini azaltır. Soluk almayı zorlaştırır. Ağırılık santalını geriye doğru iter. Yürüyüşünü ağırlaştırır. Bakış istikametinin değişikliği, hayvana yakın olan mâ-

naları görmeye müsait değildir. Ekseriyetle o manialardan kaçınmak mümkün olmuyor. Bundan başka, baş daha ziyade eğri, yani kapuşonlu olduğu vakit gem kayışları göğüsün yan taraflarında bulunur. Bu suretle de süvarinin yapacağı tesir kaybolabilir. Hal böyle iken, Prof. Lesbre'nin söylediği gibi, Bourgelat kendi zamanında düşey başlı kuğu (Cygne) boyuyla beraber ifrat derecede ve mübalağa ile öğmüştür. Bunu güzellik tipi olarak kabul etmiştir. Ona manej atı gözüle bakmıştır. Belki hâla bu nazarla bakanlar da vardır.

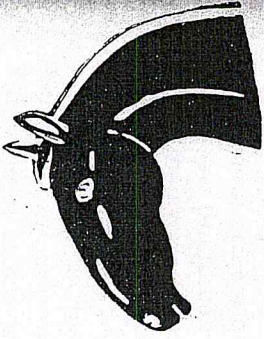
D) Baş yatay (ufkı) durumunda olunca boyun genel olarak gergin durur. Böyle hayvana başı havaya kalkık deniliyor. Boyun eğik olur. Çünkü, kafa lokmaları alttan atlasın oyuklarına iyice giremiycek bir tarzda bulunuyor. Bu durum iri atlarda hemen gözüküyor. Buna hızlı giden atlar müsaittir. Zira, ağırılık merkezini ön tarafa extremiteislere doğru tebdil ediyor. Yatay baş genel olarak hiddetli (irritables) hayvanlarda husule gelmiş oluyor. Gem tesirle sıkıntıya uğrayan ve sinirleri tahrik edilen hayvanlar ancak bu tavr ve hareketle gemin tesirini azaltmaya yahut büsbütün kaybetmeye muvaffak oluyorlar. Sözüün kısası; gem denilen aletin namıslı bu vaziyet karşısında azı yerlerine şiddetle tazyik etmiyor; arkaya doğru kayıyor. Bu yer değiştirme baş çarpmasını mucip olabilir. Gem namıslı istinadını ilk öğütücü dişlerden almak üzere arkaya kaymış bulunuyor. Burası ise atın zaptı ve idaresi için müsait hiç bir hassasiyet göstermiyor. Bu sebepten, dizginler tesirini kaybediyor. Böyle bir hayvana (Gemi azıya aldı) deniliyor. Bundan başka, hayvanın başı havaya kalkık olduğundan öndeki manileri bir türlü göremediği için sürmeğe ve yuvarlanmağa daima maruz kalmış oluyor.

Bu mahzurların önünü almak için Martingal (Martingale) taviye olunur. Göğüsten burun üstüne kadar uzanan ve ileri ve yukarı baş hareketlerini sınırlayan (Tahdit eden) meşinden ince ve uzun kayış kullanılır. Dizginlerin azı yerlerine dikey olarak gekme tesirini vücuda getirmek ve kantarma ağırlığının geriye kaymasını menetmek için nakil makaraları gibi hareket eden sürmeli halkalar kullanılması da muvafık olur.

4 — Başın şekli: Başın forması (A) Kare (Carrée - Murabba) (B) Konik (Mahruti - Conique), (C) Kemerli, (D) Yayvan olabilir. A) Kare baş, (Şekil - 6) güzellik tipini gösterir.

(Şekil - 6) Kare baş

(Şekil - 7) Kemerli baş

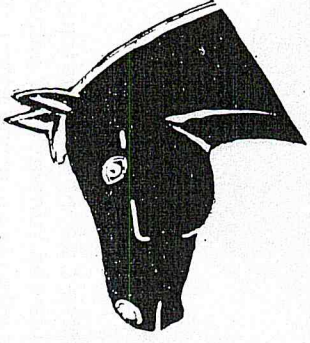
Bu başın tepeden burun ucuna kadar profili düz, yüzün ön sathı geniş ve alını yüksek olur; ganaşları çıkık, burunüstü kısa fakat geniş, burun delikleri açık olur.

Enerjisini ve asaletini bildiren hareketleri bir kül halinde şöylece belirir: Kulaklar kısa ve dik, gözler büyük ve iyi açık, bakışı parlak, dudakları kapalı olmakla beraber ince, fizyonomi hatlarını gösteren kuruluk v. s. buna en ziyade saf kan Arap ve saf kan ligiliz atlarında rastlanıyor. Model olacak derecede baş teşekkülü görülüyor.

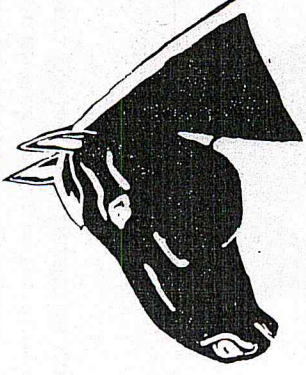
B) Konik, (Mahruti) baş. - Bu başın forması yukarıdan aşağı doğru konik şekilde sivridir. Ucu son derecede ince ve uzundur. Bu baş kusurludur. Çünkü; böyle bir baş gayet dar ve soluk almağa kifayetsiz bir burunüstü bölgesinin varlığından dolayı endişeyi mucip olur. Amatörlerin bir kadehten su içebilecek kadar ince ve zarif bir at başı diye tavsif ettikleri hayvanın üzerinde bir az durmak lâzımdır. Çünkü, âdi bir atın katiyen kalın olan dudakları bu işi yapamaz.

C) Kemerli baş: Profili Konveks (Muhaddep - Convexe) (Şekil - 7) başa denir. Kemerli baş bazan tepeden burun ucuna kadar konveksdir. Memleketimizin bazı yerlerinde buna koca baş diyorlar. Hakikaten kocamış bir ihtiyar baştır. Başın bu kemeri bazan yal-

nız alın sathına inhisar ediyor. Böylesine tavşana benzediğinden dolayı tavşan başı (Şekil - 8) denir. Bazan kemer burun üstüne münhasır kalır. Buna da memleketimizde koç başı deniliyor. Fransızlar (Tête moutonnée) Almanlar (Ramsnase) diyorlar. (Şekil - 9)

(Şekil - 8) Tavşan başı

(Şekil - 9) Koç başı

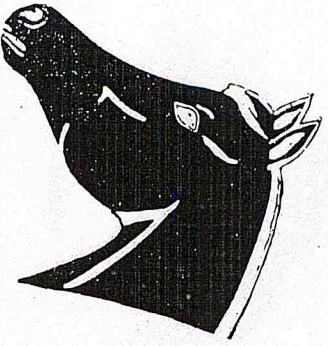
Kemerli baş bir zamanlar Avrupada ve hususile Danimarka ve Normandiya moda hükmünde idi. Prof. Lesbre diyor:

(XIV. Louis zamanına ait boyalı resimlerin yahut tasvirlerin hangisine bakılırsa arabaya koşulu bütün atların birer kemerli baş manzarası gösterdiklerini görüyoruz. Bu başa asırımızda hala Fransa'nın güneyinde, İspanya ve Afrika sömürgelelerinde (Berberi atında) rastlanıyor.)

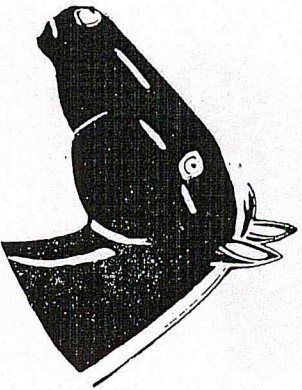
Anadoluda bilhassa Sivas, KANGAL, Kars atlarında kemerli başlara tesadüf ediliyor. Bu başlar daha ziyade Kafkasyadan gelen koyu doru, kestane doru donda Rus kırmısı denilen melez atlarda görülüyor. Fakat, kemerli baş eskiye nisbeten o kadar fazla değildir. Başı kemerli olanlar profili düz ırklarla çifleştirme (Tenesüli izdivaç - Croisement) ile baş kemeri (Buqure) kaybedilmeğe çalışılıyor. Bu çalışma hemen her tarafta hissediliyor. Bu maksadladır ki, saf kan İngiliz atı ile eski Normandiya ırkı çifleştirildi. Bu gün, gözümüze çarpan profili hemen düz, yahut pek az kemerli Anglo - Normand (Anglo - Normands) atlar onlardan hasıl olan melezler (Métis) dir. Başı kemerli olduğuna göre hafif, alına yahut burun üstüne inhisar etmiş oluyor. Soluk yolunun başlangıcına elverecek kadar genişlikle de imtizac ediyor. Zararlı olmuyor. Halbuki, yukarıda mütalâa ettiğimiz ihtiyar, kocamış başta olduğu gibi baş tamamile kemerli olursa alın

ve burunüstü darlığı ve ganaşların çıkıntı kusuru ile de mütenasip oluyor. Böyle bir baş elbette korna ja istidadı olan dejener bir şahısı ispata kâfidir.

D) Yayvan baş: yahut Yayık baş, kemertli başın zıddıdır. Ön profili konkavdır. (Mukaar - Concave). Başta çukurluk olduğu vakit burunsaluk yerini tesbit etmek üzere yalnız burunüstüne inhisar ediyor. (Şekil - 10) Bazan bu çukurluk, yuların bu kısma at parçasının

(Şekil - 10) Konkav baş

(Şekil - 11) Köşeli baş

tazyik ve tesirle, burunüstünün yumuşak kısımlarının burun ucunda toplanması ile tuhaf bir manzara arzeder. Burun üstü çukur ve burunucu ufak bir topuz gibi bombedir. İşte buna Gergedan (Rhincéros) başı adı verilir. Bu başa yayık veya konkav başın arzı bir çeşidi gözle bakılır. Bu başta kusurlu olduğu kadar letafetsizdir. Bununla beraber, bu vaziyet dahilinde esas burun kemiklerinde kuvvetli bir aşınma (İhtikâk - usur) husule gelmiş olabilir. Zorlama ile kırıklara maruz kalabilir; iyileşmesi ile de soluğu zorlayabilecek kabiliyetle bir yara yeri (Nede bi azım - cal) teşekkülüne sebep olur.

Yayvan başlı atlar alın ve burunüstü arasında normal olarak profil bozukluğu (Déformation) gösterir. Başlıca hangi soydan atlarda deformasyon görüldüğünü sorası gelmişken söyleyelim: Başta eskiden daha çok çukur başlı olan Bretonlar gelir. Sırasıyla Bretons, Landais, Sardes, Corses ve bazı Belçika (Belges), atlarıdır. Bu atlar profili düz olanlardan daha fena değildirler. Fakat, fizyonomilerinde beliren vahşi bir hal göze batıyor; bu kötü bakışlarından dolayı onlara âdi nazarla bakılıyor.

Alman Prof. Dr. J. U. Duerst'in bildirdiği (Winkelkopf) adı verilen yani (Tête anguleuse - testa angolare) denilen, köşeli baş kusurunu da bir şekilde göstereyim. (Şekil - 11)

5 — Başın bağlantısı - Başın boyunla olan râbitasıdır. Baş, a) iyi bağlı, b) kaplama, c) bağırsız veya söktük olabilir.

A) İyi bağlı baş, boyunla armonik bir tarzda birleşir. Geniş bir hareket serbestliği gösterir. Boyunla iyi bağlı bir başta tepe ile bogazın iki taraf çizgisi lâtif çevrelidir. Parotis bölgesi (Güddei nekfiye - parotide) münasib bir surette oyuk olur.

B) Kaplama baş, kulakaltı bezleri yani parotis olukcuklarının (Mizabe - Goutière) hafızolunmasının tabii bir neticesidir. Başın boyunla hududu tefrik edilmeyerek uzamış gibi görünür. Şu halde, baş hemen her vakit kısa ve kalındır. Böyle olan bir başın yumuşaklık hassası bulunmaz. Bu kusur elbette bir binek atına yaraşmaz. Fakat, koşum atı için de o derecede mahzur teşkil etmez.

C) Bağırsız veya söktük baş, kulakaltı bezlerinde bir çöküntü vücude getirerek başın pek ince bir boyunla ahenksiz olarak birleşmesiyle hasıl olur. Bu hoş gitmeyen bir kusurdur. Bu kusur ekseriyetle umumi bir tenasübün olmayışını anlatır. Atın yalnız başı râbitasız değil, tamamıyla bütünü bağırsız olur. Hatta parotis bezlerinin bir körelmesini (dumur - atrophie) de vücude getirebilir. Bu körelmeye ihtiyar atlarda nadiren tesadüf edilmiyor. Bu bölgenin kusuru kâideye aykırı bir derinliğin göze çarpmasıyla belli oluyor.

6 — Başın armonik korelasyonları - (Nisbeti ahengiyesi): Vücudun armoniği hakkında en ziyade mütalâa yürüten müelliflerden (Richard) baş bölgelelerinde tenasübün sair noktalardan ziyade bulunduğunu bir çok misallerle açıklamıştır. Baş bölgelelerindeki uygun-suzluğun, bedenün düzensizliklerine nisbetle daha fazla olmadığı ve vücut parçalarından veya bölgelelerinden her hangi birinin iyi yahut kötü teşekkülü diğerlerini de aynı tarzda tertiblenmeğe davet ettiği fikri ileri sürmüştür. Sözün kısası, baş mademki sinir, solunum (teneffüs), sindirim (hazım), duyum (hissi - sens) gibi bir çok aygıtlara (echize) şâmil organları ihtiva ediyor; herhalde onun yapılışı en yüksek bir derecede olmalıdır. Çünkü, aygıtların hepsini kanıtla benzerliğiyle teşrik ederek umumi bir surette ahengi vücude getiren baştır. Meesela: Bir başda burun üstü geniş ve burun delikleri açık olursa, bu genişliğe sadır ile ak ciğer de iştirak ettiği gibi solunum da kuvvetli oluyor. Eğer alın başda fazla inkişaf göstermiş ise onun altında bulunan beyin de o derecede fazla himaye edilmiş olur. Haydi hayvanın kuyruğunu yok diyelim, fakat diğerleri yani omurilik de aynı derecede, beyinden kuyruğa kadar, korunmuş olur. De-

mek oluyorki hayvan şanslı bir mahlûktur. Zekâ ve duysal - motör (Sensitivo - moteur) kudreti v. s. bakımından büyük bir nimete kavuşmuştur.

Prof. R. Baron Kare, kemerli ve yayvan tipte olan başlarda genel yaradılış üzerinde üç şekilde bir inikâsın bulunduğunu kabul ediyor: (1) Kere baş; düz boyun, hatları düz sırt, dikey yani muvazeleni etraf ile, (2) Kemerli baş; çenberli boyun, katır sırtı, paytak bacıklar (etraf) ile, (3) yayvan baş, devrik boyun, çukur sırt, çukur veya çökük denilen dizler (rikbe - genoux) ile eşit olarak bir arada yürüyor. Bu uygunluk her halde güzel bir görüş oluyor.

B - Baş bölgeleri (Regiones capitis)

Tepe, Ense

Tepe, Lâtince (Nux, Nucis, Noix) Fransızca (Nuque) Almanca (genick) İtalyanca (Nuca) karşılığıdır. Eski adı (nukrai kafa) dir. İnsan ile hayvanda ayrı ayrı yerlerde bulunur. İnsanlarda Nucis denilince boynun arkasında ve hususiyle kafa çıkıntısının hemen altında bulunan (Ense çukuru) gösterilir. Fakat, hayvanlarda başın iki kulak arasında bulunan sivri yerine ve boynun üst kenarının ön kısmına tekabül eder. Bu itibarla iki manada kullanılır. Atlarda kantarma yahut yular başlığının durduğu ve kâkül ile yele kılıarının birleştiği yer burasıdır. Bu sebepten, kâkül ile yele kılıarını tepe bölgesi ayırır.

Topografik anatomisi - Tepe bölgesinin esasını kafa kemiği ile kafa - atlas (occipito - atloïdienne) eklemi (mafsah) teşkil eder. Bu bölgede yüzünden derinliğine doğru şunlar bulunur: (1) orta çizgi (Linea mediana - hattı mutavassıt) üzerinde yapışık, yan kısımları (lateralis - canibi) üzerinde oynak ince bir derisi vardır. Yelenin ön kısmına burası yer verir. (2) orta çizgide boyun bağı (ligamentum cervicalis) kirişi (habli ribatı unki), kafa dışı (occipitalis extor) çıkıntısı (hadebei hariciyeyi kafavi) irtikâz yeri vardır. (3) Her bir yanda, üç adet küçük boyun - kulak kasları (Muscles cervico - auriculaires), kulağa doğru meyilli oldukça fazla çıkıntılı enine bir kabartma gibi belli olur; iki ince sıfakı (Mastoïdo - huméralis) kası (adelei halemiyei - adudiye) ile insanda orağa benzetildiğinden dolayı isim alan üstte duran (Splénus) kası (adelei tahaliye), Mastoïdeus ibiğine (kanzaa - crête) rekzedilmiş, Almanların (Longissinus capitis) adını verdikleri küçük Complexus kası (adelei muhtalitei sagire) nin üst kısım kirişi (tendon), ki o dıştan Splénus'un sıfakı ile örtülü olup mastoïdeus kemik çıkıntısında (nutuu halemide) nihayet bulunuyor; altında (Semi - spinalis capitis) büyük complexus'un nihayeti, sonra (obliquus capitis superior) yani küçük münharife (petit obli-

que) ile basın düz arka kasları (adelei müstakime halîyei reis), niçle hasıl ediyor. Boyun bağının, Ligamentum cervicalis'in, nekrozu hayet yukarda ilk defa söylediğimiz Kafa - atlas eklemi geliri (Nahre - Necrose) endişeyi muciptir. Bu bölgenin hastalığı mundar (Şekil - 4) Buda bir koruyucu bağla (Ribatu mahfazı - ligamentum Capsulaire) örtülüdür.

Kafa - atlas ekleminde bir kıvrılma, bükülme (flexion) olduğu zaman, kafa lokmaları (condyles de l'occipital) yukarda atlas kemiği olduğundan az çok çıkar. Geniş bir aralık bırakır. Bu hal omurga kanalına (kanal vertebral) yahut kafatası (crâne) dahiline batıcı bir cismin kolayca girmesi için bir medhal teşkil etmiş olur. Meselâ Bu hayvanı kurşun ve sâire kullanmadan birdenbire sinirsel sisteme dokunarak (sâikai asabiye - sidération nerveuse) ile öldürmek icabetse intihap noktası burası olur. Kafa çıkıntısı sıvrısının gerisine üç parçaya bölünmüş bir mesafeye batırılacak bir alet, trokar, muhakkak söylediğimiz bu aralıktan içeri girer; Ölüm hadisesini doğurur.

Güzelik şartları - Tepe bölgesi (A) geniş, (B) çıkıntılı, (C) Net (Nette) olmalıdır.

A) Tepenin geniş olması, alın ile kafa tasının bütün genişliğine bağlıdır. Bu sebepten geniş olması lâzımdır. Ortalama bir halde kulakların dip tarafından birbirine uzaklığı maximum (âzami) alın genişliğinin yarısına eşit (müsavî) olursa Tepenin geniş olduğuna karar verilir.

B) Tepenin çıkıntılı olması, bir levye kolunu vücude getirdiğinden dolayı lâzımdır. Çünkü, başda bulunan ekstansör (Bâsit) kaslar (adeleler) için kafa kemiği çıkıntısının tümsek olması şarttır. Levye (manivelâ) kolu çıkıntı nisbetinde kuvvetli olur.

C) Tepenin net, yani özürsüz olması lâzımdır. Bu hususta emniyet olmak için bu bölgenin üzerinde eli gezdirmelidir. Esasen, zikredilen bu üç güzelik kondisyonlarından ilk ikisi tamamıyla nazarı oluyor. Çünkü, genişliğin ve çıkıntının en aşağı muhtelif dereceleri basit bir bakışla anlaşılıyor; dikkat edilemiyerek gözden kaçıyor.

Özellikleri ve hastalıkları - Tepe bölgesinde anormal bir duygu açık bir tâbirle bir kocunma sezilirse, tepe yarası hastalığı (Dâi nukre - Mal de nuque) yahut (Dâi selaa - Mal de taupe) olmasından korkulur. Bu hastalık vurma ve şiddetli tazyık ve kantarma yahut yular başlığının tesiriyle, mükerrer sürtünmelerle inkişaf ediyor. Flegmmon tabiatında bir verem (Tumeur phlegmoneuse) vücude geçiren tazyıklar, uryunlar bu bölgede şifası müşkil cerahatı fistüllerle

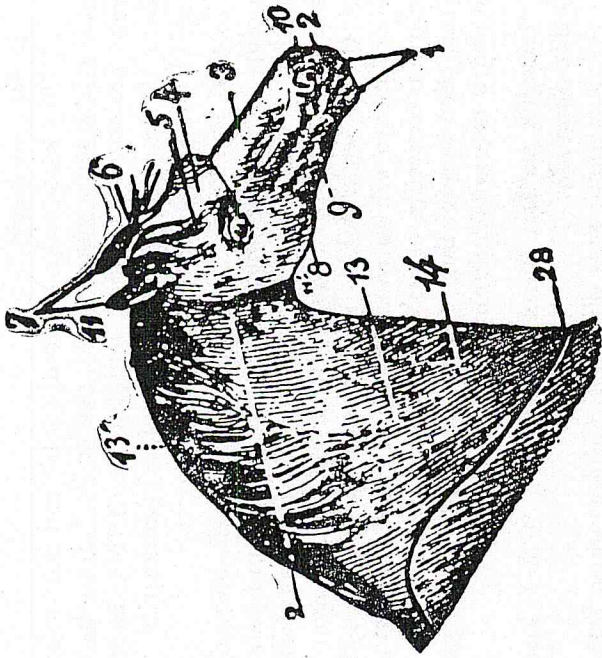
Kâkül, tepe bölgesinin sıvrısında ve alın bölgesinin yukarısında bir demet kıldır. Alın bölgesinin üzerinden aşağı doğru sarkar. Kâkül, yelenin tamamıyla ön parçasıdır. Keyfiyet ve kemiyet itibarıyla kâkül kılları dikkata savandır. Bu cümleden olarak, cins atlarda ince, ipek gibi yumuşak ve orta derecede uzun olur. Halbuki, âdi atlarda kıllar uzun, çok, sert ve kalın olur. Bununla beraber arap atları ve Berberilerde bunun istisnasına da rastlanıyor. İki buğurun deliklerine kadar sarkan pek sık bir kâkül bulunur. Fakat, kılaların inceliği ve sıklığı cins atların hepsinde görülüyor. Bazı memleketlerde kâkülü uzun ve sık atlara çok itibâr ederler. Arablarda böyledir.

Kâkül

Kâkül, güneş çarpmasına karşı kafa tasını muhakkak korur. Hastanelere yahut şiddetli bir ışığa karşı gözleri muhafaza etmeğe yarar. Kâkül hakikatan sark atlarında, Avrupa atlarına nazaran daha pek sık olarak görülüyor. Kâkül başın bir zinetidir. Onun varlığı fizyonomisinde sezilen asalet ve azamete yardım ediyor. Ona gurur veriyor. Cidden bir ata ne kadar güzel yakışıyor.

Alın

Alın - Başın ön taraf sahını yukardan işgal eder. Üstten tepe bölgesi, aşağıdan, gözler arasında his edilemeyecek bir surette birleştiği, burunüstü, her iki yandan göz, gözüstü çukuru, şakak bölgeleriyle sınırlanmıştır. (Şekil 12).

(Şekil - 12) Baş ve boyun

(1) Dudaklar, (2) Burunucu, (3) Burunüstü, (4) Alın, (5) Gözüne, (6) Kâkül, (7) Kulaklar, (8) Ganaş, (9) Yanak, (10) Burun deliği, (11) Bogaz, (12) Parotis, (13) Boyun, (13) Yele, (14) Şahdam olukcuğu.

Şekli ve anatomisi: Alın, biri yukarı yani parietal bölge, (Regio parietalis - Nahiyei cidariye), diğeri de alt yani asıl alın bölgesi (Regio frontalis - Nahiyei cephiye) diye ikiye taksim edilebilir. Çünkü tek tırnaklı hayvanlarda, esas itibarıyla parietal (Cidari - Pariétale) frontal (Cebhi - frontale) denilen kemikler vardır.

Alnın üst kısmı, her iki yanda kalkan şeklinde (Scutiforme Mücbeniyüşşekil) kırıldakla kaplı şakak çıkıntısı ve kulak sayvanına ait muhtelif kaslardan teşekkül etmiş bir yayıntı (İstiale - Expansion) gösterir. Alnın orta çizgisi (Linea mediana - Hattı mutavassıt) üzerinde, tersine dönmüş bir (V) şeklinde iki şakak ibikleri (Kanza

Crête) ile bir mahmuz (éperon) tarzında onları ayıran aynı isimde iki çukurluk (Hufre - Fosse) arzeder.

Alnın alt kısmı, az çok düz alın kemiğinden teşekkül etmiştir. Yalnız cemmecme sıfâkı ve üstü deri ile örtülmüştür. Bu kemik iki safhayı (Lames) câmidir. Bu lamaların arasında ortalan bir bölme ile birbirlerinden ayrılan alın ceblerini (Sinus) ihtiva eder. O halde beyin burada iki katlı bir kemik zarfını gösteriyor.

Alın derisi, kalın, gayet yapışık, çoğu vakit pek güzel manzarada etrafına şualar salan sümbül şeklinde beyaz bir nişane arzeder. Kâküle irtikaz noktası verir. Alında görülen o güzel manzaraya üzerine döken ipek gibi ince bir kâkül de refakat eder.

Taylarda, Alın bölgesinin şakak kanzaalarile muhkem bir surette bombeleşmiş olduğu derhal belli olur. Bömbe alın dört yahut beş yaşına kadar devam eder. Ondan sonra az çok yassı ve kat'i şeklini iktisabeder.

Bazı atlarda alın bölgesinin iki küçük tepçesine tesadüf edilir. Görülen bu iki alın çıkıntısı esas unsurunu boynuz teşkil ettiğinden morfolojik bakımdan önemli sayılır.

Geviş getiren hayvanlarda boynuz alın kemiğinin Omoloğ (Homologues) noktalar üzerinde vücade geldiğinden dolayı bu lahikalarla hayvanın doğumu tayin edilir. Hülâsa, onlar (Sphénoide - Azmi vetedi) kanatlarının uçlarına tekabül ediyor. Demek oluyor ki, bu kemik uçları alın kemiğini içerdan kabartarak dış sahıfasına nüfuz ediyor.

Güzellik şartları - Alnın güzel olabilmesi için A) Yüksek, B) Geniş, C) Düz olması lâzımdır.

A) Alın yüksekliği tepe bölgesi sıvrısından ölçülür. Buradan göz oyuklarının (Cevfi medâri - Orbitaire) kavisleri arasındaki yatay bir çizgiye kadar olan mesafe alın yüksekliğini gösterir. Alın yüksekliği baş uzunluğunun üçte birine eşit (Müsavi) olur.

B) Alın genişliği, bunda sathın maximumu dikkate alınır. Yukarıdaki boyutu (Büüt) bir iki santimetre kadar geçer.

Müellifler, yüksek ve geniş alın hakkında serdedilen mütalâalara göre hep hayvan zekâsı üzerinde duruyorlar.

Bundan ötürü, hayvanda zekâya delalet eden alnın geniş ve yüksek olmasına dikkat ediyorlar. Dar ve alçak alın hakkında söylenen sözler yukarıdakinin aksinedir. Alçak ve dar alın aklı bozuk denilen bir hayvanda görülüyor. Bu itibarla, iyi bir hayvanda bulunma-

ması icabeder. Prof. Lesbre Arapların sözüne göre atlarda bulunması gereken dört geniş şeyden bahsediyor:

1) Alın, 2) Göğüs, 3) Sağrı, 4) Etraf. Alın genişliği hayvana bir bakmakla anlaşılır. Kulakların ve gözlerin birbirinden uzak oluşturaların genişliğini derhal meydana çıkarır. Alın bölgesindeki dimanşın yonlar bazan pek az değişiklikler gösteriyor. Onlarda (Cranionétrie) insanlardaki kadar kıymet ifade etmiyor. (Cranioscopie) de esasen onun bir başka türüstüdür. Atlarda bazı alâmetler gösteriyor. Meselâ Ayırlı yahut sar'alı (épiléptique) atlarda alın ekseriyetle deformasyon yahut darlık gösteriyor. Alının üst kısmında kulakların birbirine yaklaştığı görülüyor.

C) Alın düz olmalıdır. Fakat şakaklarla beraber iyi teşekkül etmiş çıkıntıların inkişafına hiç bir vakit halel getirmemek şartile düz olmalıdır. Çünkü, alın bombe yahut konkav olursa, başın ön profili doğruluğuna halel gelir ve baş bazan kemirli, bazan yayvan olur. Bu hal yukarıda söylediğimiz gibi mahzur teşkil eder. Bununla beraber bir çok atlarda, ezcümle Berberistan atlarında, alın ırkın bir karakteri olarak konveks oluyor. Böyle bir alına elbette kusur isnad edilmez. Meğerki, alın ifrad derecede, nisbetisiz bir şekilde konveks olsun.

Özünleri ve hastalıkları - Alın bölgesinde yarananmadan, düşmeden dolaylı hasıl olmuş yara yerleri görülür. Bundan başka hastalığı dolayısıyla alın ceplerinde trepanasyon (Trépanation) denilen operasyon neticesi husule gelen yara yerleri görülür. Bu sonraki yara yerleri dikkatle muayeneyi istilzam eder. Alın ceplerinden emin bulunmak için hemen oralarını elle yoklamak, perkute icap eder. Burada bir akıntı olup olmadığını araştırmak ve burun içini iyice muayene etmek lâzımdır. Bazan alın bölgesinin alt kısmında şiddetli bir çarpma neticesi bir batıklık müşahade ediliyor. Bereket versin bu batıklık ceplerin sathına ait kalıyor.

Burunüstü

Şekil ve anatomik esası - Burunüstü bölgesini, burun çukurlarının kubbesi ile gene ceplerinin dış kenarı vücude getirir. Yukarıdan, alın, aşağıdan burun ucu, her iki yandan göz, yanak ve burun deliği ile sınırlanmıştır. Burunüstü bölgesinin genişliği yukarıdan aşağı doğru azalır. Bu bölge iki kısma ayrılarak mütalâa edilir:

- 1 - Orta kısım,
- 2 - İki yan kısım.

1) Orta kısım: Az çok düz sathlı asıl burun kemiklerinden teşekkül etmiş olup yukarıya üst dudak ile burun kanadına müsterek relevar kasların sıfaki ince istilâlesi ile örtülü, aşağıya üst dudaga mahsus iki relevar kasların konverjan (mukarribi ilmelmerkez) kırırları (Vetier) ile kapalıdır.

2) İki yan kısım: Genç atlarda bombeli, ihtiyarlarda az çok çukur olup üst gene kemiği, lakrimal (Azıma dem'i yahut Zıfırı), yanak kemikleri (Azıma uzarı yahut Veceni), Zigoma (Zigomatique) kemiklerinden teşekkül etmiştir. Yanlarda biraz uzayan gene kemiğinin ibiği (buna sevkî fekkî - épine maxillaire denilmiştir), üst dudagın relevar kasının etli kısmile vücude gelmiş kabartılar, karkan damarlarının tecessüm etmiş hali görülür. Bu damarlar yukarıda söylediğimiz gene kemiği ibiği (Sevkî fekkî) den göze yahut burun deliğine doğru uzanmış bulunuyor.

Güzellik şartları Burunüstü bölgesi, (A) kısa, (B) geniş, (C) düz olmalıdır.

A) Burunüstü kısa olmalıdır. Çünkü, onun kısalığı kafatası kemiğinin yüze galip geldiğini gösterir.

B) Burunüstü geniş olmalıdır. Çünkü, onun genişliği burun çukurlarının ve solunum aygıtının (Teneffüs cihazı) tamamen genişliğine delalet eder.

C) Burunüstü düz olmalıdır. Çünkü, düz olmayanın başı ya kemirli veya yayvan olur.

Hastalıkları ve önlemleri - Burunüstü bölgesinde şunlar görülebilir: (A) Anadan doğma (Veladi - Congénitale) yana bir inhıraf görülebilir. Bu bazan yüzün eğriliğine (Torsion) iştirak etmiş olabilir. (B) yukarı burun kemiklerinin bir kırılmasından, öğütücü bir dışın istihalesinden, gene kemiği sinüslerinin cerahathı bir kolleksiyonundan. v. s. den tevelli eden ârizi deformasyonlar görülebilir. (C) Yaralandıktan sonra zühreden yahut yukarıda zikredildiği veçhile sinüslerden (Ceyb) bir trepanasyon (Trépanation) ameliyesine delalet eden yara yerleri (Cicatrices) görülebilir. (D) Gözlerde veya burun çukurlarında mevcut bir hastalığın tedavisi için yapıldığı anlaşılan dag nişaneleri müşahade edilebilir. Bununla beraber, bu sakın adet memleketimizde hemen hemen kalmış gibidir.

Burunucu

Burun ucu, iki burun delikleri arasına şamil olup burunüstü bölgesinden sonra gelir; üst dudakla birlikte etli bir lahika tarzında gayet oynak bir şekil alır. Burun deliklerine ait kıkırdakların geniş kit'asile his edilmeyecek bir surette teşekkül etmiştir. Diğer anatomik kısımlara gelince, burun deliklerini açan kası (Dilatator maxillaris - adelei müvessiai menahir), üst dudakın iki relevor kasına müsterek veteri istitale, üstü de deri ile örtülü olarak bulunur. Bu bölgenin derisi, ince ve azıcık yapışık, derinin üstünde bir az duygulu kıl-ları da vardır.

Bu bölgede dikkat gözüne çekecek ne güzelliğe nede kusur görünmüyor. Onda sadece bütünlük aramak lâzımdır. Çünkü, burun ucunda görülecek yaralar veya yerleri hayvanın yere kapaklan-dığının bir delilidir. Buruna tekrar tekrar tatbik edilen veya haddinden fazla sıkılan yavaşa bir arızayı mucip olabilir. Birinci halde, kesici dişlerde kırık ve dizlerde sıyrık bulunup bulunmadığına bakılır. Çün-kü, şüt (chute) çoğu vakit bu arızaları vücude getirir. İkinci halde, yararın yahut yara yerinin şekli teşhisi mümkün kılar. Burada kor-kulacak nokta hayvanın nallanmasında zorluk çekilmiş olması veya hayvanın evvelce pek acı bir operasyon altında çırpınmış olmasıdır.

Burun delikleri

Burun delikleri, burun kovuklarının dış fethalarıdır. Tek tırnaklı hayvanlar ancak bu yollar sayesinde soluyabilirler. Çünkü, onlarda bulunan damaketeği (Şiraihanek - Voile du palais) ziyadece inkişaf etmiş ve soluk borusu boğaz kısmı (muzıyıkı hulkuim - isthme du gosier) gırtlak kapağı (lisani. mizmar - épiglottite) ile kapanmıştır. Şu halde hayvan insan gibi ağziyle de solumuş olmiyor.

Şekli ve anatomik esası - Burun delikleri, burunucunun her iki yan tarafında bulunup iç taraftan birbirine yakınsak (mukarribi ilelmerkez - convergent) bir durumda, elips (kat'ı nakıs - ellipse) enkürve (mukavvesi unsi - incurvée) yahut daha iyisi tersine dön-müş virgül şeklinde olur. Bunu önceleri hurma yaprağına benzeten-

berde olmuştur. Burun deliklerinde mütalâa edilecek iki burun kanadı yahut dudağı ile iki burun kavşağı (mülteka) vardır.

İç kanat yahut dudak; konvekştir. (Muhaddeb - Convexe). Ucu bir kıkırdakla takviye edilmiş olup dış kanadına dâhil olmak üzere hafifçe aşağıya tevcecüheder. Bu kıkırdak burun deliğinin hareketine mâni olmaksızın açıklığını temin eder.

Dış kanat yahut dudak; Konkav (muka'ar - Concave) ve yu-muşaktır. His edilmeyecek bir surette (Canimus) kası (adelei nabi-mus) ye - Muscle canin) ve üst dudak ile burun kanadına mahsus relevor kası (adelei râfiiai müstereke - muscle reléveur commun), nün bir şübesinden tereküp etmiştir.

İç kavşak (Mültekay'ülvi - Commissure supérieure); dış dudak-ın iç dudakla doğru kavisli bir tarzda geçişini gösterir. Üst kavşakta merakı mucip bir burun kovuğu (retic - cul de sac) bulunur. Bu ya-nancı burun deliği (minhari kâzib), burun kemiği, üst çene kemiği yahut kesici kemik (azmı beynelfekki - intermaxillair) den yukarı doğru çıkan burun kemiği çıkıntısı (nütüü enf dedikleri yani apop-hyse) ler arasında imtidat eder. Yağlı (diheni - sébaccé) mâtde if-taz eden siyah renkte bir deri ile örtülüdür. Adeta bir çıkmaz sokağı benzeyen, yaradılışı pek belli olmiyan bu burun kovuğuna yalancı burun deliği adı veriliyor. Anadoluda buna (Kurudan) diyorlar. Ha-va burun içine giriyor; geniş soluk almalarda çukuruna dolan hava onu şişiriyor.

Alt kavşak (mültekayı süfli - commissure inferieur); Yuvar-laktır. Onun derinliğinde bir göz yaşı damlalığı (égout lacrymal) gözükür. Bazan zımba ile delinmiş benzeyen bu çift deliğe göz yaş-ları dökülüyor.

Burun delikleri, dışardan içeriye deri ile kaplıdır. Buruna ait sümüksel (muhâti - Muqueuse) zara ayrıca sümüksü burun zarı (Gısayı nühamı - pituitaire) adı verilmiştir. Bu zar ancak burun methalinde birkaç santimetreden başlar. Gözyaşı damlalığının dâima deri üzerinde delindiğinin ve fakat sümüksel zar ile hemen devam et-tiğinin farkına varılıyor. Burun deliğinin derisi ince, yapışık, siyah-tır. Bundan başka renksiz kısımda bulunuyor. Deri ince ve kısa kıl-larla örtülüdür. Bunun arasına dokunsal (lems) pek uzun ve derin-liğine doğru dikilmiş bir kaç kıl karışmış olur.

Güzellik şartları -

Burun deliklerinin güzel olması için geniş olmalı, 2) İstirâhat halinde hemen hareketlessiz ve eğer zersisten sonra gayet çabuk sükûnet başlamalı. 3) Hiç bir suretle fazla burun akıntısı bulunmamalı, 4) Burun zarı koyu pembe bir renk ve her tarafı aynı şekilde ve sathı düz olmalıdır.

1) Burun deliklerinin iyi açık oluşu teneffüsün vus'atlı oluşu delâlet eder. Başın alt kısmına kısalık ve kare bir vaziyet verir. Burun delikleri dar olursa keyfiyet bunun aksine olur. Dar bir burun deliğinden bir sadırda refakat ve solunun kudretinin azlığını ifade eder. Bazen bu kusuru ortadan kaldırmak için kurudanı yâni yalancı burun deliğini yarıyorlar. Bu suretle tedavi edileceğini sanıyorlar. Halbuki bazı yerlerde bunu büsbütün ortadan kaldırıyorlar. Hayvanın zafiyetini giderme maksadıyla yapıldığını da söylüyorlar. Her ne suretle olursa olsun istenilen neticeye varılmış olmuyor Bununla beraber, ş noktava da işaret etmeden geçmiyelim: Prof Lesbre, burada yapılmayanma operasyonunun kışnemeye mâni olduğunu söyleyen kimselerden de bahsediyor.

2) Burun delikleri hayvan istirâhat halinde iken hemen hemen hareketlessiz olmalıdır. yani his edilmeyecek derecede sükûn içinde bulunmalıdır. Eğer burun delikleri aşikâr bir surette nöbetli (alternatif) hareketlerle genişliyorsa ve sadırın mütetekabil körüklenme hareketi vücutta gelyorsa, bu hal bir soluk zorluğuna (usreti teneffüs - dyspnée) beirtisidir. (Soluganda da olduğu gibi.) Çalışmanın tesiriyle burun delikleri solunun'un faaliyetini ziyadeleştirdiği için genişler ve hareketi iştirak eder. Lâkin, egzersis bittikten sonra burun delikleri eski genişliğini gayet çabuk muhafaza ve hemen hemen his edilmeyecek sükûn devrine avdet edebilmelidir. Bununla beraber, böğür ile kaburgalar normal vezin ve ahengini tekrar ıktisap etmelidir. Eğer çalışırken burun deliklerini sıkıyor veya ifrâla açıyor ise şüphesiz bu bir sıkıntının ifadesidir. Şayet, işden sonra burun deliklerinin normal hâle gelişini uzarsa hayvanda soluk kısalığı (court d'haleine) vardır. Yahut hayvan suflördür. Böyle bir hayvanda solunun yollarının bazı âfetlere uğraması ihtimali vardır. Ezcümle solugan gibi.

3) Sağlam burun deliğinde, alt kavsığa doğru, gözyaşı kanalından gelen bir kaç damla berrak mâyi ile burun zarından ifraz edilmeyen az miktarda renksiz sümük göze carpıyor. Soluk yollarının medha-

linde bulunan lüzumlu ve koruyucu bu akıntı kısa bir bakışla gözden kaçmış olmuyor. Burada dikkat edilecek bir cihet varsa o da bu akıntının solunun aygıtına ait muhtelif hastalıklar neticesi husule gelen burun nezlesi (cattarhe nasal) zükâm (jetage) akıntısıyla karıştırılmamasıdır. Jetaj denilen burun akıntısı yalnız bir burun deliğinde yahut iki burun deliğinde olur. Bu akıntı muhâti, cerahath, yahut muhâticerahath (Muco - purulent) tabiatla olur; rengi beyaz, pash (mes-hûk - rouillé) yahut sarı yeşilimtraktır. Kanla karışık da olur. Kokulu veya kokusuzdur. Akıntı ya parçalar halinde (flacons) yere düşer veya burun kanatlarına yapışır. v. s. Bütün bunlar âfetlerin teşhisine yarayan birer belirti (âraz) vücutta getiriyor. Onların karakterleri pek faydalı oluyor. Meselâ: Mankafa (Ruam - Morve) akıntısı sarı yeşilimtrak renktedir. Akıntının ekseriyetle sathı kan çizgili (muhattat - strié) ve bir taraflı olur. Akıntı burun deliği çevresine ziyade yapışkındır. Böyle bir akıntıyı gözlemek için burun deliğini önceden silerek temizleyerek hayvanı muayeneye getirdikleri zaman hemen burun deliklerini tazyik etmek kâfidir. Akıntının tekrar zuhur ettiğini görmek ancak hayvanın aksınmasıyla kabil olur. Bu suretle aksıran bir hayvana fransızlar (s'ébrouve) derler. Bundan başka hayvanın bogazını sıkımla da öksürtmelidir. Bu iki hareket soluk verme (Zefir - expiration) de siddetli bir hava cereyanı husule getirerek akıntıyı, jetajı, dışarı atmağa sebep oluyor.

4) Burun zarının, yahut burunun sümüksel gışasının her tarafı birbirine benzeyen, yani tümseklili girintili olmaıyan bir sath dâhilinde bulunması ve aynı manzarada, koyu pembe renkte olması lâzımdır. Burun zarı çalışma zamanında kan hücumuna maruz kalır. Rengi o vakit koyu kırmızıya kadar koyulaşmış olabilir. Alevlenme (iltihap-inflammation) zükâm denilen burun nezlesinde (coryza) olduğu gibi burun zarının bir karar üzere renginin değişmesini mucip olur. Müzmin mankafada (Ruam müzmin) burun zarı bunun aksine olarak sararmış, solmuş ve ekseriyetle şankırlar yahut yerlerinde kalan yara yerleri gösterir. Bu arızaları her vakit görmek mümkün olamıyor. Çünkü, bu arızalar burun deliklerinin iç kanadının büküntülü yerlerinde gizli kalabilirler. Yahut, kendilerine burunun en derin yerlerini secerler. Bu itibarla, göz muayenesini mutlaka el teftişi ile teşrik ederek burun muayenesini tamamlamağa çalışmak pek iyi olur.

Özürleri ve hastalıkları - Burun kovuğunun sümüksel zarı üstünde polip (polype) adı verilen mantar şeklinde bir (excroissance fongueuse) verem vücutte gelmiş olabilir. Gerçi kâidesi ince ve organa gayet sathî bir kökle bağlı olan böyle bir veremi ipek katkıtle bağlayarak tedrici bükerek birden bire çıkarmağa muvaffak olmuş bulunuyorsa da bu veremin atlarda bulunduğu yer insanlarda olduğu gibi pek sathî değildir. Böyle bir hal vukuunda iki burun deliği ile soluma hareketinde bir intizamsızlık görülüyor. Burun kanadı biraz daralmış olduğundan hava zorlukla dışarı çıkar. O halde, ellerini burun deliklerinin ilerisinde yani bu medhalin önünde tutmakla işin farkına varmak mümkündür. Eğer mevsim kış ise soluma ile çıkan iki boğu sütünü (colonne de buée) mes'eleyi halleder.

Bundan başka, yukarıda söylediğimiz sebepten dolayı soluk alıp verme müşkül ve gürültülü olur. Yani kornaj (Cornage) sesi işidilir. Burun deliklerinin içi önceden bahsettiğimiz mankafa hastalığının şankırı püskürmeleri (îndifa - eruption) makarını olabılır. Bu belirtiyi daima diğer tehlikesiz bir püskürmeden, Hors - pox'dan yahut at çiçeğinden, Vaccine du cheval'den, iyi ayırt etmek lâzımdır.

A Ğ I Z

Eşkâl bakımından ağız pek önemli sayılır. Bu kanaat yalnız dışları ihtiva edişinden ve onunla hayvanın yaşını tayin edebilmek düşüncesinden hasıl olmuş yerin ağız olduğunu düşünmek önemini ispatla kâfidir. Çünkü, bir hayvanı sevk ve idare etmek ancak gem sayesinde olur. Zorlu ve harin bir atı zapt edebilmek için gem denilen ale-te, bir vasıtaya ihtiyaç vardır. Bu itibarla, ağız bölgelerini mütalâadan önce gem ve tesiri hakkında kısaca malûmat vermek faydalı olur.

A - Gem ve etkimesi (Tesiri)

Gem şöylece üç kısımdan ibarettir. 1) Gem sapı, 2) Gem kolları, 3) Gem suluğu.

1 - Gem sapı (Tigé) : Ortası doğru yahut eğri (münhani - Cour-

bée), ağzın içinden enine olarak geçen, dilin üstünde, ağız barla-ğında yani azı yerlerinde (Barres) ve alt dudakta duran bir kısımdır. Gem sapına namlı (Kanon) yahut ağızlık (Embouchure) adı verilmiştir.

2 - Gem kolları (Branches) : Ağzın dışında kalan ve namlı vasıtasile birbirine eklenmiş olan iki parçadan ibarettir.

Gem kolunun alt ucunda dizginlerin (Rênes) yahut terbiyelerin (Guides) girdiği bağlantı yeri bulunur.

3 - Gem suluğu (Gourmette) : İki gem kolunun yukarı uçlarını birleştiren düz zincir olup alt dudağın gerisinde, suluk yeri bölgesi üzerine istinat eder. Bir gem kolunun profilinde, bir ucunda gem suluk bağı, diğer ucunda bir dizgini tutmak için bulunan bir halka ve halka geçidile namlı yahut ağızlığın birleştiği noktada bir aralık bulunduğu göze çarpar.

Bu alet bir çift kaldırı, (Manivelâ - Levier) gibi (Birinci ve ikinci nevi) sırasile etkir. Bu etkime dayanma noktasının azı yerlerinde yahut suluk mahallinde olduğuna göre yapılmış olur. Gem kol-ları azı yerlerini basküle ederek gem suluğunu suluk yerine yanaş-tırır ve bu bölgenin üstüne kuvvetle basar. İşte o vakit birinci nevi kaldırı (Manvelâ) oluyor. Şu halde, kuvvet kolu namlıdan dizgin-lerin irtikâz noktasına, direnç, (Résistance - Mukavemet) kolu nam-ından gem suluğunun bağlantı yerine kadar uzanmış oluyor. Fakat, bu levyenin hareketi alt çene kemiğinin mukavemetiyle derhal dur-muş oluyor. Bu, çift levye hareketinin başlamasile, gem kollarile vücut buluyor. Suluk yeri üzerinde sabit nokta mevcut olmakla gem dil üzerine ve azı yerlerine namlı vasıtasile tesir ve direnç aralığını (Interrésistant) tekvin ediyor. Yâni, ikinci nevi kaldırı (Manivelâ) oluyor. Direnç kolu,, terbiyelerin irtikâz noktasından gem suluğunun bağlantı yerine kadar uzunluğunu gem kollarında göstermiş olarak bu mukavemet namlıdan gem suluğuna kadar devam ediyor. Bu ikinci manivelânın pek ziyade kuvvetli oluşu zikredilen kolların faz-la uzun olmasından, alt ucuna kadar pek dikey (Amuden) bağlan-mış olan dizginlerden ve namlının az ince oluşundan ileri geliyor. Bu-şunla beraber, bir araba firenini gemin muadili gibi kabul etmek lâ-zımgelmez. Atın itme kuvvetinde muvazene husulüne yalnız gemin müsait bulunduğuna inanılmaz. Çünkü, gem bir fren gibi canlı ma-

kinenin hareketini tevkif için bütün kütleli üzerine tesir etmiyor. Gemin mekanik etkimesi ağza inhisar ediyor. Hususile azı yerlerine dokunuyor. Hayvanın durması için az çok çekilen gem buralarını açıyor, tesir oradan inkısafl ediyor. Eğer, gem fazla tazyik ederse hayvanın dili kesilebiliyor; daha fazlasile alt çeneyi parçalayacak kadar ilerletilmiş olabiliyor. İyi terbiye edilmiş atlarda gem katiyen bir işkenç aleti olamaz. Ancak, binicisinin veya sürücüsünün irade ve isteginin sadece ihbara mahsus bir vasıta olabilir.

Gemin ağzında yaptığı etkiye göz önünde tutularak ağzın tabiatı veya mizacı hakkında mütalâalar serdedilmiştir. Ağzın tabiat ve ya mizacı tabiri hassasiyet derecesinin hususiyetile ölçülmüştür. Ağzın vasıfları gem tesirine göre tesbit edilerek görülen ayrıtlara bakılarak tavsif edilmiştir. Hülâsa, ağz şöylece tavsif ve tefrik edilir:

A) Gem ağza itidal ile fakat kâfi derecede tesir ettiği vakit ağzın tabiatı iyi, emîn, sadık, eli dolduran diye tavsif ediliyor.

B) Ağz gem etkimelerini daha az duyduğu ve dürtüst olarak mukabele ettiği zaman, ağz duygulu, yumuşak, ince yahut zarif diye tavsif edilir.

C) Tabiatı sert, kuvvetli, kalın diye tavsif edilen, kuvvetli dizgin çekişlerine razı ve teslim olınan bir ağzın ifadesinden başka bir şey değildir.

C) Son derece duygulu olmasından dolayı gemin etkime ve ihmarna karşı yalandan cevap veren ağz (Şaşkın ağz) diye tavsif ediliyor. Böyle ağza, câli olarak mukabele ettiğinden ötürü evvelce yalancı ağz denilmiş olsa gerek.

D) Bir hayvan ağzındaki gem parçasını devamlı olarak çiğnemesi ve ağza köpükle dolarsa, böylesi sert ağz diye vasıflandırılır. Önce den barit veya faal ağz diye tavsif edilen ağz, geme yeni alıştıkları atlarda aynı vasıfları gösterdiğinden Anadolu'da, bazı yerlerde buna taze ağz diyorlar. Fransızların kullandıkları (La boube Fraiche) tabirine pek uygun geliyor.

Buraya kadar ağz bölgelerinin bir başlangıcı sayılan şu kısa müddet talâa eşkâl bakımından pek önemli olmakla beraber at besleyenler ve ya biniciler için vukuu muhtemel kazaların önünü almağa da yarayabilir. Bundan sonra ağz bölgelerinin önemini belirtmeğe çalışalım.

B - Ağz Bölgeleri

Ağz bölgelerini altıya ayırarak sırasıyla şöylece mütalâa edeceğiz: 1 - Dudaklar, 2 - Dişler ve diş etleri, 3 - Azı yerleri, 4 - Ağz kenarı, 5 - dil, 6 - Damak.

Dudaklar

Ağzın ön tarafındaki kapaklarıdır. Dudaklar, besinler ile (Gıdalar) işleyecek maddelerin alınmasında olduğu gibi dokunma duygusu ile de yaşamada önemli bir rol oynar.

Anatomik esası - Dudaklar, yüzlerini örten muhâti zarla deriden meydana aşağıdaki anatomik esaslardan teşekkül etmiştir: Dudak kası (Musculus labialis) yahut (Mus. Orbicularis); üst ve alt dudaklara müşterek kaslardan, üst genenin iskeletine karşı eğrice duran üst dudak mahsus iki releve kaslarının kirışli uçlarından; Caninus kasının (Adelei nabye) ucundan ve burun kanadı ile üst dudak müsterek releve kasının (adelei râfai müsterekei şefe ve enf) bir şubesi; Mentalis (Adelei şerabei zekaniye) ile süspansörlerinden (Adelei muallaka); alt dudak indiren kasın nihayetinden (Adelei nazilei şefei süflîye denilen bu kasın vazifesi alt dudak üst dudaktan ayrırmaktır. Bu kasın ince ve kısa olan kirışı de alt dudakta nihayetlenir.); kesici kaslardan; (dudakların yanlarında bulunan bu iki ufak kas mengeini kesici dişlere yakın alır ve arkada dudak kavşaklarına doğru kaybolur). Nihayet, (Risorius de santorini) denilen kasa bağlantı veren (Buccinator) kasın (Adelei mübevrika) ön kısmından tereküp etmiştir.

Deskripsiyonu (tavsifi - description) - Dudaklarda mütalâa edilecek kısımlar şunlardır. 1) Dış yüzü, 2) İç yüzü, 3) serbest kenarı, 4) bitişik kenarı, 5) dudak kavşakları.

1) Dış yüzü, ince ve pek yapışık bir deri ile örtülmüştür. Üstünde ince ve kısa kıllar vardır. Bu kıllara dokunma duygulu kıllarda karışmış olup bunlar kaslara kadar derince batıktır; kaidesinde bir çok sinüsel uçları kabul eder. (kanlı cepli duygulu kıllar). Bazı atların üst dudagında bıyıkları vücutta getiren sert ve kısa iki kıl hüzmeleri bulur.

nuyor. Söylediğimiz bu üst dudagın ortasında hafif bir basıklık (in-hifaz - dépression) görülür. Bu yan taraflarındaki iki lob (fus - lobe) arasında bulunuyor. Halbuki, alt dudakta buna mukabil bir çizi (tel-em - sillon) görünmüyor. Fakat, yukarda söylediğimiz mentalis kası (yani Houppe de menton) buna mukabil bir çıkıntı teşkil ediyor.

2) İç yüzü, muhâti (muqueuse - sümüksel) ağız zanyile örtülüdür. Bu zar altındaki bir çok küçük guddelerin haslatından dolayı suludur. Konkavdır. (Muka'ar); çene kemiklerinin üstüne doğru tamamıyla basıktır.

3) Serbest kenarı, ince ve keskin olup iki dudak kenarı tamamen birbirinin karşısında dır. Bu kenar aslında intizâmlı durur. Genel olarak yaşlandıkça buruşur. Bu buruşukluğun ciltten muhâti zara kadar değişebileceğini sırası gelince mütalâa edeceğiz.

4) Dudagın bitişik kısmı, yukarıda ve aşağıda ağzın içini kaplayan dudak - dişeti (labio - gingival) çizisini vücade getiren muhâti zarın yansına (réflexion) noktasındaki kıvrımı ile belli oluyor.

5) Dudak kavşakları (mültekâ) yahut köşeleri, yuvarlak olup hemen hemen ağız yerlerinin ortasına yüz çevirmiş bir hâlde bulunur. Önceden söylediğimiz ilk bakışta görünen buruşukluklar bunların etrafındadır.

Güzellik şartları - Dudaklar güzel olabilmek için:

1) İnce, 2) Kapalı, 3) manâh bir oynaklık, 4) Orta halde bükülme, olmaları lâzımdır.

1) İnce dudaklar, atın inceliğine delâlet eder.

2) Kapalı dudaklar, hoş bir hâlin ifadesidir. Buna bütün kas sırtı temin iştirâk eder.

3) Dudak oynaklığı, azametli bir fizyonominin melâhatını arttırır. Bir atın kanını ortaya kor.

4) Ağız orta büyüklükte olduğu vakit dudak kavşakları ne keskin ne dişlere nede öğütücü dişlere çok yakın bulunur.

Kusurları - Dudak kusurları şunlardır: A) Pek kalın, B) Pek ince C) Pek büyük yahut pek küçük, D) Alt dudacı sarkık.

A) Kalın dudaklarda oynaklık bulunmaz. Mümtaz mevzularda kalın dudak görünmez. Bundan başka gem namıhsındaki istinadın bir yük bir kısmını işgâl eder. Gemin ağız yerlerine etkimesini azaltır.

B) Pek ince dudaklar, genel olarak gevşektir. İhtiyar yahut pek zayıf mevzuları ifade eder. Gemin ağız yerlerine karşı - icabeden uzaklığını hafifletmezler; meğerki, kendi aleyhlerine kıvrılmuş olsun

C, D) Dudaklar kuvvetsiz olunca, alt dudak ağırlığı ile aşağı düşer. Adeta arızın cazibesine tâbi olarak sarkar. Böyle olunca ağız açık kalır. Ağzdan tükürük beyhude yere dışarı akar. Hayvan kuvvetten düşmüş olur. İhtiyarlarda çok olur. Bununla beraber, alt dudacı sarkık enerjisi yerinde atlara da raslanıyor. Bu gibilerini de hususî teşekküle, verasete hamledebiliriz.

Dudakların ayıpları belli oluyor. Bazı atlar gemli oldukları halde dudaklarını durmadan sallıyor. Bir taraftan da gem kollarını yalamaya çalışıyor; terbiyelerin etkimesini zorlaştırır. Yani tesine mâni olmak isterler. Merhûm Miralay Yusuf Ziya kitabında buna dudak çarpıyor denildiğini yazmıştır. Fransızlar fındık kırıyor tabirini kullanmaktadırlar.

Özürleri ve hastalıkları - Şunlardır: 1) yaralar, daha sonra yara yerleri görülür. Bunlar dudaklara konulan yavaştan hasıl oluyor. Bunun için dudaklarda yuvarlak yara yerleri olup olmadığına dikkat edilir. Bu suretle teşhise çalışılır. Bunda korkulacak cihet hayvanın tabiatındaki bozukluğu veya önceden az çok önemli bir operasyon geçirdiğidir. 2) Yırtıklar, sıyrıklar, ülserler, butonlar ve serbest kenarın intizamıslığı görülebilir. Bunlar hayvanı sıkıntıya uğratabilir. Besinlerin, içilecek maddelerin alınmasına ve ağzın pek iyi kapanmasına mâni olabilir; gem vururken bile acı duyar.

Dişler ve Dişetleri

Dişleri yaş bahsinde dişetlerle birlikte mütalâa edeceğimiz için burada hatırlanması gereken bir iki sözün ilâvesiyle iktifâ edeceğiz. Kesici dişlerin bazan bir tarafı kısmen kırılmış bazan tamamı birden kırılmış olabilir. Bu hal hayvanların önlerine doğru kapaklanmasıyla oluyor. Bu sebepten, hayvanları muayene ederken ağızlarında kırık bir diş görünce hemen etrafa da dikkat etmelidir. Hatta, muayeneyi hayvanın yürüyüşlerine bakarak tamamlamaya çalışmalıdır. Bundan başka, hayvanların (yel yutan) olmadıklarından emin bulunmak lâzımdır. Dişleri yalnız kesicilerin kırıklığı bakımından tetkik kâfi değildir. Öğütücü dişlerin aşınma intizamını da gözden geçirmelidir. Çünkü, öğütücüler intizamı aşırırsa bir takım sivri, keskin çıkıntılar husule gelir. Bunlar yanaklarını veya dilinin yan taraflarını yaralar. Hayvanların yemelerine mâni olur. Bundan başka, dişlerde çür-

rük olup olmadığına bakmalıdır. Diş çürüğü (carie) pis bir kokuya sebebiyet verir. Hatta, iltihabı mucip olur. Hayvan bu yüzden yem yeyemez; iyi beslenemez. Şurasını da pek iyi bilirizki veteriner cerrahliğinde, en zor operasyonlardan biri de tek turnaklı hayvanlarda, öğütücü dişlerden birini çıkarmaktır. (Extraction des molaires)

Aziyeri, Gemyeri

Aziyeri veya gemyeri (Barres), alttaki dişlerin aralığına tekâbül eder; Gem namlısına dayanacak yeri temin eder. Erkek atlarda köpek dişlerinden (Crochets), dişlerde kesici son dişlerden (Coins) öğütücü yahut azı dişlerine (Molaires) kadar devam eden mesafedir. Anatomik esasını kemikleşmiş tabiatla az çok kalın bir kenar teşkil eder. Aynı zamanda üstü ağız zarıyla örtülüdür.

Güzellik şartları - Aziyerinin güzel olması için: Orta derecede yuvarlak ve çıkıntılı, yumuşak bir muhâti zarla örtülü ve orta derecede duygulu olması lâzımdır. Bu şartlar dahilinde bir ağız güzel sayılır. Gem tesiri ne kifayetsiz nede fazla olur. Eğer azı yerleri keskin veya muhâti zarı gayet duygulu olursa ağız yumuşak olur. Azı yerleri pek yuvarlak yahut gem tesirine karşı dili ile veyahut pek kalın dudaklarıyla korunmuş olursa, yukarıdakinin aksine olarak ağız pek olur. Gem kollarını uzatarak veya kısaltarak gemin etkimesini değiştirmek kâbidir. Bunu önce de izah etmiştik. Buraya ilâve edeceğimiz bir nokta, ağzın gayet duygulu oluşu namlının ziyadece kalınlaşmasını bildiriyor. En iyisi namlıyı kaçıuk, gutaperka (Goutta-percha) ile kaplamak, veya onu bir kumaş parçasıyla sarmaktır. Halbuki, ağız sert ölünce, tazyiki azı yerlerinde teksifetmek için bu kısım inceltilir. Bu kovuğun anatomik haline bakarak ağzın gem tesirine karşı duygusunu meydana çıkarmak hususunda bazan hataya düşülmür. Gem ilk önce çabuk acıtabilir. Bir yük arabası atında, azı yerleri keskin olmakla beraber, azı yerleri yuvarlak asıl bir attan daha ziyade sert ağız bulunmuş olabilir. Bununla beraber, iki atın teessür çabukluğunda müsavat bulunduğunu da itirazsız kabul etmelidir. Hanga atın gemyeri daha ziyade hât bir şekilde olursa onun ağzı daha fazla duygulu oluyor.

Gemi fena kullanma neticesi azı yerleri nasırlanmış yahut yaralanmış olabilir. Bazan, ağız sert olunca kantarmaya asılmakla hasıl

plan tazyikler çene kenarını gangirene uğrattırır. Hatta kemiği de kırabilir. Bu ikinci hâl elbette dizginler üzerine yapılan fazla tazyikle gemin çarpması neticesidir. Basit çekişlerde insan o kadar kuvvet sarfedemez; böyle bir çekişle de hiç bir vakit kırık husule gelmez.

Ağız kanalı

Ağız kanalını, ağzın tabanını yahut alt ceperi vücude getiriyor. Ağız kanalı, içinde dil yerleşen köşeli bir oluk olup iki çene kemiğinin sübeleriyile sınırlanmıştır. Bunların arasında iki dil kası (Darsiveli lâmiye - Mylo - hyoïdiens) bulunuyor; çene kemiği sübelerinin nihayetinde ispatül şeklinde birleşiktir. Ağız kanalı dil freni (luccam-fren) vastasıyla yan taraflarda iki harka (rigoles) ayrılmış oluyor. Oralarda çene altı ibiği (crête sublinguale) ile buruşuk dil altı (barbillion) gözükür. Bu yukarda adı geçen fren kenarının biraz ilerisinde duran oynak bir küçük lâhkadır.

Ağız kanalı yalnız temizliği bakımından muayene ve telkik edilmiş olur. Ârızı olarak (Wharton) kanalının gerçekten bir enflamasyonu (iltihap - alevlenme) görülebilir. Bu her halde haricîten içine kadar nüfuz etmiş yabancı bir cisimden hasıl oluyor. Söylediğimiz bu kanalda ağza ceralatla karışık pis kokulu bir salya akıtan bir fistül de gözükabilir.

Dil

Dil, ağız kanalında bir et kalıbı gibi belli olan ve geneler birbirine yaklaştığı zaman ağzının içini dolduran bir organdır. Dilin bünyesi anatomi dersinde mütalâa edileceğinden burada tafsilâta girişmeğe lüzum yoktur. Yalnız bizim için eşkâl bakımından lâzım olan ciheti hatırlamak kâfidir. Bilindiği gibi dil iki kısımdan ibâret olup birisi sâbit, diğeri serbesttir. Eşkâli alakalandıran parçası dilin serbest olan kısmıdır. Bu kısım, gövdesi alt çene ispatülü gibi özel bir şekildedir. Alt yüzü ile dil freninin bağlantısını kabul ediyor. Üst yüzü ile gem

namlısının istinadına yardım ediyor. Tekturnaklı hayvanlarda çiğne meğe, içilecek maddeleri almağa, yutmağa, tatmağa def'aten yardım eden dildir.

Güzellik şartları ve kusurları - Dilin güzel olması için: orta derecede kalın, yarasız olması, ağız dışında görünmemesi lâzımdır. Pek kalın yahut iri dil gemin azı yerlerine basma şiddetini so derecede hafifletmekle etkimesine mâni olur.

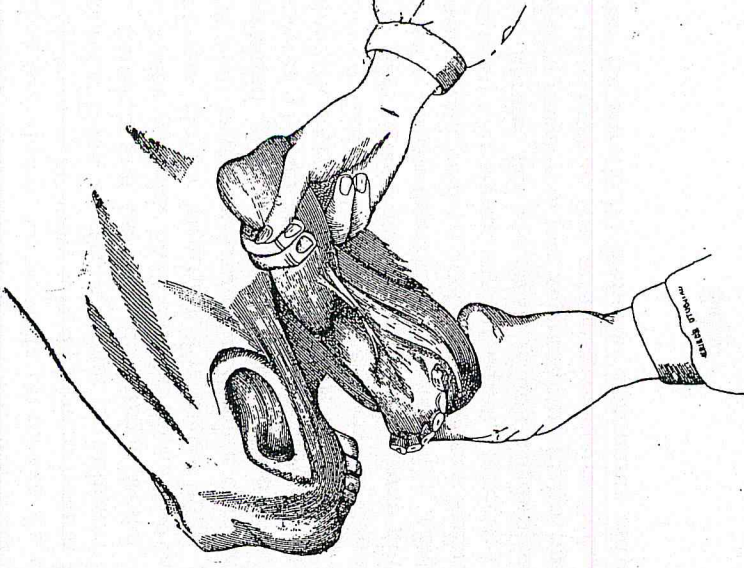
İnce bir dil, yukardakinin aksine olarak daha ziyade duygul olur. Bazı atlarda dil sarkık oluyor. Böylesi letâfetsiz olmakla beraber salyanın oldukça ziyânı mucip olduğundan bir kusur sayılır.

Birde yılan dili dedikleri bir çeşit dil daha vardır ki, o da aynı mahzurdan dolayı kusurlu bir dildir. Bu dil ağızdan çıkar çok durmadan tekrar ağıza girer. Böylece devam eder. Bu dil pek belli olmuyor. Üzerinde biraz durmalıdır.

Bunlardan başka gemin altında kıvrılan bir dil vardır. Bu tabatta bir dil tazyikını şiddetini azaltıyor; azyerine alttan yardım ediyor. Hulâsa, gem şiddetli tazyikle kullanıldığı vakit üst yüzünde enine doğru kesilmiş olan dil budur.. Bu arzaya en ziyade tilki gibi çekilen atlarda rastlanır. Bu kesiklik bağlı oldukları zaman zorla gelme hareketinde çok oluyor. Eğer bu tabiatla bir hayvan gemli olarak bağlanmış ise, ağızda bir lonj (Longe) yahut bir (Billot) varsa ağızını az çok derince kesebilir. Hatta dilini koparabilir. Şu halde, bir atı kat'iyen gemli olarak bağlamamak ihtiyatlı bir iş sayılır. Bir atı bağlamak zorunda kalmırsa, boynun etrafına geçirilen tamamiyle de bir kayış yular (longe de licol) bağlamakla en iyi tedbir alınır olur.

Ekseri atlarda gemin dile sürtmesiyle, dilin üstünde enine doğru bir çizgi görülür. Bunun mahzuru o derece ehemmiyetli değildir. İhtiyar atlarda, alt öğütücü dişlerin tablası intizamsızlığa uğrar bunun tesiriyle dilin yan tarafları, kenarları, sıyrılır. Yaşlılarda bu halde çiğneme ızdırabı bundan olsa gerek.. Dilin muayenesi önemlidir. Ağız açılırken ve dil dışarı çıkarılırken dikkat etmelidir. Dili binden koparmağa çalışmamalıdır. Bu hususta yapılacak manevralar

gâyet mülayim bir tarzda icra edilmelidir. Dilin çıkarılışını bir şekille göstermek kâfidir. (Şekil - 13)

(Şekil - 13) Ağız muayenesi

Damak

Ağzın üst çeperi (cidar - paroi) yahut ağız tavanı damağı teşkil eder. Anatomik esasları şunlardır: Çene arası kemikleri (intermaxillaires), büyük üst çene kemığının damak çıkıntıları (nütuâtı hanekiye - apophyses palatines) ile damak kemiklerinin bir kısmı (önde bulunan parçası), muhâti bir kalın zar, enine, eğrilsel (curviligne) her tarafını dolaşan yirmi kadar çizi (telem - sillon), bu çiziler arasında arkaya doğru çoğalan ibikler (kanzağa - crête), iki taraftaki çi-

zileri ve ibikleri bitişiren ve kesici dişlerden arkaya doğru kâidesinde bir küçük çıkıntı ile başıyan bir orta çizi yahut ortalyan bir çiz (huyata - raphé) . Damakta muhâti zarın altında oldukça zengin kan damarı tabakası bulunur. Genç yaşta bu tabaka şişecek kabiliyettedir.

Damak çoğu vakit genç atlarda hemen hemen kesici dişler seviyesinde olabilir. Daha az çıkıntılı olan da bulunur. Yeni diş çıkarmı devrinde, damakta kan hücumu dolayısıyla kesici, yâni ön dişlerin seviyesine kadar şişkinlik hasıl olabilir. Buna hayvanda (Damak o muş) deniliyor. Bu bir kızartıdır. Fransızlar buna (Lampas) diyorlar. Damak olan hayvanın kızgın bir demirle damağını yakmak suretiyle tümsekliliğin giderilmesine çalışan nalbantlara tesadüf ediliyor. Fransızlar buna (Brûler le lampas) dediklerine göre bunu bir iltihap gibi kabul ederek kurutmaya çalışdıkları anlaşılıyor. Suryada ve bazı şark memlekelerimizde lüzumsuz yere hayvan damagını dağlayanlar da rastladık. Eğer ağızda hakikatan bir alevlenme görülüorsa, iltihap da şiddetli ise o zaman damaktan kan alınabilir. (Saignée au palais). Artık bu asırda eski usul ve adet üzere boynuz kullanmağa da lüzun yoktur. Buradan kan almak için bir lanset (lancette) yahut bir bisturi (bistouri) kâfidir. Bu işte esaslı olarak düşünilecek nokta damak atardamarlarını yaramaktan kaçınmaktır. Hatta buradaki damarları yetince bir ârıza ya uğratmamak için orta çizgiye doğru üçüncü çiziden sonuna kadar kan alınıyor. Bu suretle bu damarlar korunmuş oluyor.

Sakal

Sakal Mentalis'in gerisinde, genealtı çukuruunun önünde duran bir bölgedir. İki genealtı gemiğinin bitiştiği yere (Symphyse du menton) tekabül eder. Üstü oynak bir deri ile örtülmüştür.

Bu bölgenin gem suluğu ile alakası vardır. Suluğ zencirinin işti nadını temin eder. Bu bölge keskin veya yuvarlak olduğuna göre az çok şiddetli bir tazyikten müteessir olur. Bu itibarla, acı veren tazyikleri ve burada hasıl olacak yarannın akibetini düşünerek alınacak tedbirin en iyisi pek geniş, basit bir suluğ veyahut heçe ile sarılmış bir suluğ kullanmaktır. Arabistanda sakal yaralarının çokluğundan bahseden Prof. F. Lesbre en ziyade Cezayırı söylüyor. Sebebi arap sütlüğünün hususî yapısıdır. Suluğ denilen gem parçası onlarda ince maddenin bir halkadan ibarettir. Memleketimizde gem suluğuna önem veriliyor. Hususiyile binicilerimiz bu noktaya çok dikkat ediyorlar.

Genealtı çukurluğu

Şekli ve anatomik esası - Genealtı çukurluğu sakalın gerisinde, boğazın önünde bulunan ve her iki yandan ganaşlarla sınırlanan bir bölgedir; az çok derince ve açt şeklinde bir kovuktur. Anatomik esasına gelince: Yanlarda bağlanı noktasi veren altgene kemigi kolları, üç kanat kasi (Pterygoideus - Adelei cenahı dahiye) ile Digas-tricus (adelei zatılbatneyn), kasının ön kısmı, dip tarafında iki birleşik Mylo - hyoideus (adelei darsıyei lâmiye), sonra dil kökü kemiginin (hyoideus) gövdesi bulunur. Daha sonra buraya nihayetleri ritkâzedan Omo - hyoideus (adelei ketifiyei lâmiye) ve Sterno - hyoideus (adelei kassıyei lâmiye) ve hancere de bunun çatalı dahilinde bulunur. Bunlardan başka, her iki tarafta Pterygoideus (adelei cenâhiyei dâhiliye), bir lenfatik gangliyonlar sîsilesi, parmak altında yuvarlanan genealtı yahut dilaltı gangliyonları, bunların hepsinin üstündeyüzde yüz mahsus deri kasi, platysma, (yani adelei cildiyei vechiye), ve genealtı çukuruundaki bütün kasları örten deri kasi bu yerde gâliyet incedir. Üstünde pek uzun kıllar olmakla beraber gevşek bir deride bulunur.

Güzellik Şartları - Genealtı çukurluğu A) geniş, B) kuru, C) gangliyonları küçük, yuvarlanır ve duymaz tabiatla olmalıdır.

A) Geniş bir genealtı çukurluğu, geniş bir burunüstü ve bir alın bulunmadan olmaz. Birbirleriyle alâkalıdır. Geniş bir genealtı çukurluğu hayvanın başı büyüldüğü zaman boğazın serbestce ve tazyik görmeden yerine oturmasını temin eder.

B) Genealtı çukurluğunun kuru oluşu içinin boşluğunu yâni bütün sızıntılardan mahrum kalmasını bildirir. Âdi ve lenfatik atlarda dâima az çok hamur gibi bir yumuşaklık vardır. Muhtelif hastalıkların tesiriyle de yumuşaklık görülür.

C) Genel olarak bez namı altında tanınmış olan genealtı boğuzlarının yani gangliyonlarının küçük, el altında yuvarlanan ve duymaz tabiatla olması lâzımdır. Bunun başka türlü oluşu bir hastalığın belirtisi olur. Burun kovuğunun bütün afeksiyonunda bilhassa dilaltı gangliyonlarının iltihabi görülür. (Adénite sous - glossienne).

Hastalıkları - Bulaşık hastalıklar bakımından bu bölgeyi iyi muayene etmek lâzımdır. Curn (Gourme) hastalığı, genç atlarda iklim

neze gibi (Catarthal) başlar ve cerahat solunum vollarında görülür. Ekseriyetle çenealtı çukurunun şişmesini mucip olur. Bazen bu şişkinlikler irin bağlar. Yani apse (Abcès) ile nihayetlenir. O zamanlar gangliyonlar buna iştirâk etmiş demektir. Bazen bu gangliyonlar gangliyonların seviyesini tecavüz edecek kadar pek büyük olur ve ekseriyetle de ağrı verir. Âdi neze (Coryza) yahut beyin nezlesi (Rhume de cerveau), burun zarı enflemasyonu, çenealtı çukurluğu gangliyonlarının da şişmesini husule getirir. Bu ukdeler (Ganglion) az çok acıtıcı oluyorlar amma oynaklıklarını kaybetmiyorlar. Eski mankafa hastalığı yani müzmin ruam (Morve), genel enfeksiyon, yalnız bu kadarla kalmıyor. Bu bulaşıcı, insana intikal edebilen korkunç hastalık esash olarak üç belirti (âraz) gösterir: A) Burun zarı üzerindeki yaralar (Chancres), B) Burun akıntısı (Jetage), C) Çenealtı ukdelerinin şişkinliği (Glandage). Bu hastalıkta çenealtı boğumlarının hususî bir karakteri vardır. Genel olarak bu ukdeler yalnız bir tarafta kuru bir çenealtı çukurluğunun içinde, tutunmuş bir halde, el deyinirce sert, alt çene kemiği şübesine yapışık olurlar. Filhakika, bu hastalık hakkında patalojide uzun malûmat varsa da eşkâl bakımından şurasını da ilâve etmeğe lüzum görülmüştür. Çenealtı çukurluğunda görülen bu verem mankafanın bâriz bir vasfı olduğundan bazı tüccarlar atların sıhhi durumu hakkındaki şüpheyi ortadan kaldırmak için gangliyonları kökünden kesip atıyorlar. O halde çenealtı çukurluğunda yara yeri görülen bir hayvanın üzerinde durmak; iyi muayene etmek ve hatta korunmak lâzımgelir. Halk arasında çok kullanılan saka, su sakası gibi tabirlerin Gurm veya mankafa hastalığının bir ifadesinden başka bir şey olmadığını düşünerek işi iyi araştırmak icap eder.

Ganaşlar

Ganaşlar; (Fransızca - Ganache, Almanca - Ganaschen, Latince - Ganasce); çenealtı çukurluğu kovuğunu yandan ihata eden, alt çene kemiği branslarının alt kenerinden teşekkül etmiştir. Dışından görünme kasma (Massetter - Adelei madgye), içinden Ptergoideus (Adelei hiyatai dahiliye) ve Digastricus kaslarına irtikâz yerlerini temin eder.

Bu altçene kenarının doğru parçası genç yaşta olanlarda kalın

dır. Fakat, yaşları ilerlemiş hayvanlarda ince ve keskindir. Bu değişikliğin sebebinin sırası gelince izahedeceğiz.

Bu kenarın kalın olan doğru kısmı ezikçe olup Sterno - maxillaire (Adelei kasiyei fekkiye) denilen kasın bağlantısını temin eder. Bu bölgenin yumuşak parçaları az çok bereketli olmakla beraber ganaşlara hafifce yer bırakırlar. Eger yumuşak kısımlar bu bölgeyi ifrat derecede kalınlaştırıp hamur gibi yumuşak bir hale getirirse, ganaşları dolu hayvan deniliyor. Herhalde, böyle bir hayvandan ziyade ganaşları kuru ve fakat çıkık bir at seçmek ve istemek doğru olur.

Ganaş bazan altçene kemiği yanığı veya geçidi (şakki fekki-Scissure maxillaire) civarında Sténon kanalının bir fistülünü gösterir. Buradan gelen akıntı, çeneler hareket ettiği zaman pek belli olur. Sonda salmağa bile lüzum kalmaz. Bazen bu bölgenin doğru kısmı üzerinde çürümüş öğütücü bir dişin kemik safihalar arasından köküne kadar giden irinli bir fistül görülebilir. Bu hal bir tükruk fonksiyonu ile alakalı bulunduğundan dikkatle muayeneyi iztilzam eder. Bu bölgede kemik vereminden bahseden müelliflerde vardır. Tedavisi uzun zamana muhtaç olan fistül önemli sayılır.

Kulaklar

Kulaklar; başın sivrisinde, tepe bölgesinin her iki yan taraflarında bulunuyor.

Anatomik esası - Anatomi dilinde kulak tabiri işitime aygıtının hepsine şâmilidir. Bir kulak, iç, orta ve dış kulak diye üçe ayrılarak mütalâa edilir. Eşkâl bakımından, yalnız dış kulak etüdedilir. Dış kulak ise, hariçten sesi toplamağa mahsus kulak kepçesini (sayvan - conque) ve sesin aksetmesine mahsus ince kulak zarına kadar uzanan işitime yolunu ihtiva eder. Dış kulağın iskeletini teşkileden bitişik üç kırkardak mevcut olup bunlardan kulağa özel bir şekil veren kısmı yâni sadafî kulak kırkardağı (cartilage conchienne) vardır. Bu dibi genişiş bir kulak borusu (cornet) tarzında olup birleştiği halkamsı kırkardak (cartilage annulaire) ve işitmeye mahsus kemikten yapılmış boru ile sınırlanmıştır. Bu orğanların oynaklığı kulağın dibinden tesir eden kaslarla oluyor. Bazı müelliflere göre bu kaslar sathî ve derin olmak üzere iki tabakaya ayrılmış ve sathî olanların hepsi de deri ile örtülü olduğundan bu bölgeye mahsus deri kasları gibi itibâr edilmştir. Bunlardan başka, şakak kemiği yâni temporalis ibikleri (kan-

zaa - crête) doğrudan doğruya yahut kalın şeklinde kırıldak (guc rufu mücbeniyüşsekl - cartilage scutiforme) ile birlikte bulunuyor. Bundan başka, Zygoma kavisi (Kavsi uzari), Boyun bağının yâni ligamentum cervicalis'in (ribatı unki - ligament cervical) ucu ve nihayet kulakaltı bezi yâni parotis'in (guddei nekfiye - parotide) da sathî bulunuyor. Kulakların dış tarafı, altında bir kaç toplardama (veit - veine) dolğan ince bir deri ile iç tarafı da keza bundan daha ince bir deri ile örtülüdür. Kulagın iç derisi üzerinde gâyet ince ve uzun kıllar vardır. Bu kıllar havanın süzülmesi için kalbur gibi dolaysık bir tarzda yaratılmıştır. Hava tozlarını, dolayısıyla yabancı maddeleri süzmeğe yarayan bu kılları koparmak câiz değildir. Bu noktayı bilmiyen tüccarlar yahut seyisler süs için kulagın bu koruyucu kıllarını pek haksız olarak kesiyorlar veya koparıyorlar.

Güzellik şartları. Kusurları. - Kulaklar A) kısa ve ince B) durumunu iyi olmalıdır.

A) Kısa ve ince kulaklar, hemen her vakit iyi durumdadır. Mümtâz ve enerjik atlarda başka türlü de gözükmiyor. Zoolog dört ayaklı hayvanlarda bize şunları gösteriyor: Dâima tecavüz eden azgın soydan olan hayvanlarda genel olarak küçük, dik kulakları bulunduğunu görüyoruz. Meselâ: Arslan, kaplan, kedide olduğu gibi. Fakat, korkak ve tecavüz edemiyen hayvanlarda ise iş bunun aksine dir. Meselâ: öküz, koyun, keçi, ada tavşanı, tavşan gibi hayvanların kulakları uzun, geniş ve düşük oluyor.

Atlarda uzun ve kalın kulaklar âdi şahıslara mahsus bir vasıftır. Bu hâl hayvanın fizyonumisine pek fazla tesir eder. Kulakların umumi miyelle uzunluğu üst kenarından ölçülür. Bu uzunluk ancak baş uzunluğunun üçde birine erişiyor. Kısrakların kulagi atların kulagından daha çok duyğulu olduğunu Prof. F. Lesbre söylüyor. Hatta bazı âlim Arapların sözü üzerine kulakların dört kısa şey arasında bulunduğunu da ilâve ederek diyor ki: Bir atın kulakları, beli, kuyruğu, bu keğılık yeri kısa olmalıdır.

B) Durumunu iyi olan kulaklara cür'eti yahut tilki kulaklı denir. Bu kulaklar başın sıvrisi üzerinde birbirine paralel olarak dik dururlar ve öne doğru bakarlar. Delgi ileriye ve dışarıya dönük olur. Bundan başka, fizyonomi tavsifine yarayan kulak oynaklıklarının canlılığı da göze çarpar.

Kulakları iyi durmıyan ata çirkin kulaklı, hatta biraz büyükece olursa eşek kulaklı deniliyor. Bu biçim kulaklar ekseriyetle düşüklü olur; dışarıya doğru sarkık olur. (Şekil - 14)

(Şekil - 14) Sarkık kulak

Kulagın bu biçim duruşu bir yorgunluk veya bir duyğusuzluk âlâmetidir. Bu itibarla kusur sayılır. Bu kusur ifât de-recede olursa, domuzun kulaklarına benzer. ona da domuz kulagi (Oreille de cochon) denir. Bu şekilde duran kulaklar elbette letâfetsiz olur. Kulakların bu çirkin manzarası yürüyüş esnasında letâfetsizliğini bir kat daha artırır. Yürürken kulaklar dikey olarak rakeseder. Bacaklar yere istinat ederken onunla ahenkli bir surette sallanmağa başlar. Bu biçim kulak rakısı herhalde bir ata hiç yakışmaz. Fakat, köpeklerle benzetilerek zağar kulaklı at (Cheval de clabaud) diye tavsif edilen hayvanları da unutmıyalım.

Kulagın manalî hareketleri. - Kulaklar cidden dikkat gözünü çe-kecek enteresan haller gösteriyor. Onların bu hallerine bakarak kulakları hususî vasıflarla tarif ediyorlar. Kulakların durumu, hayvanın karakterini, enerjisini, görme kabiliyetini, iştmesini bildiren bir kaç indis(indice) meydana getiriyor. Meselâ: Kulakların uvertürü ileri doğrur olursa, onların bu durumunu dikkat ve korku diye vasıflandırıyorlar. Kulaklar boyuna doğru gerisine yatık bir durumda olursa, tecavüzze yahut müdafaaya hazırlanmış ürkek ve haylaz bir at olduğunu belli ediyor. Kulakların biri ileri öteki geri hareket etmesi de hayvanın rahatsızlığına yahut korkusuna delâlet ediyor. Onlara da rahatsız veya şüpheli deniliyor. Kulaklarını bunun gibi hareket ettiren bakışı bozuk atlar da bulunuyor. Bu biçim oynaklığın sebebi çoğu vakit ürkek olmalarından başka bir şey değildir. Çünkü, gözü bozuk olduğu için görme kusurunu telâfi etmeğe çalışıyor. Görme eksikliğine karşı işiti-

me gayretini arttırmak için kulaklarını zaman zaman değiştiriyor. Aynı zamanda, dikkat kesildiği de fizyonomisinden belli oluyor.

Sağır atın kulakları, eksik görüşün aksine olarak az oynamaz sarkık olur. Hayvan dâima gözünün gördüğü bir cihete bakar. Fizyonomisinde görülen bu hususiyete rağmen çoğu vakit hayvanın sağır-lığı ilk muayenede gözden kaçıyor. Sebebinin izaha lüzum yoktur. Muayneyi iyi yapmak zaruridir.

Durğunluk veya sükûn illetine (İmmobilité) yakalanan atın kulakları sâbit, dik, veya ucu yanaşık olarak durur. Aynı zamanda fizyonomisinde aptallık göze çarpar.

Son ekspresyon olarak şu noktaya işaret edelim: Dikkat edilmişse, atların çoğu su içerken her yudumda kulaklarını bir defa ileriye doğru atar. Bundan başka, iş üstünde çalışırken, fazla gayret sarfettiği zamanlarda, daha doğrusu çabalarlarken yukarda söylediğimiz aynı kulak hareketlerini yapıyor. Bu hâl koşum hizmetinde kullanılan atlarda pekâlâ görülebiliyor.

Özürleri ve hastalıkları - Eskiden Fransada ordudan çürüğe çıkarılan sekiz yaşından aşağı atların tekrar orduya alınmamasını temin ve komisyonların dikkat gözünü çekmek maksadiyle sol kulaklarını yarmak usulden idi. Bundan bahseden Prof. Lesbre Cezayırda aynı zamanda sağ uyluk üzerine kızgın dağ demiriyle bir (R) damıgası vurulduğunu da söylüyor. Fransada bu adetin kalktığını ve hatıta kesik kulaklara eskisi kadar tesadüf edilmediğini de bildiriyor. atların kulakları ucundan kesik olursa (serçe kulağı), daha derince olursa (Kesik kulak), büsbütün kesik olursa (Kulağı tam kesik) deniliyor. Bu zamanda kulağı kesik atlar çok görünmüyor. Kulakları küçültmek, iyi bir vaziyet vermek için yapılan operasyonlarda hemen hemen terk edilmiş gibidir.

Bununlabaer, her hangi bir sebeple arzaya uğramış olmasından dolayı operasyon yapılmış, kesik kulak bulunmuş olabilir. Fakat letâfetsiz bir kulak sahibinin isteği üzerine kesilebilir. Fakat manzarası her halde hoş gitmez. Kulakta yara, bere görülebilir. Kıkırdak çürüğüne sebep olabilecek yaralar da bulunabilir. Kulaklara yavaşa vurulmasından dolayı yara yerleri, izleri, görülebilir. Bir kulağın yahut iki kulağın dibinde yavaşa tatbikinden ileri gelen izler hayvanın nallanma kusurunu meydana çıkarabilir. Hastalığı dolayısıyla yapılan operasyon altında zorlandığını bildirir. Endişeyi mucip bir haldir.

Müelliflerden bazısı kulağın dibinde, organın alt tarafında dişli bir kist ile ihtilâl eden veladi küçük bir fistül bulunduğunun nâdir olmadığını söylüyor.

Şakaklar

Şakak; (Lâtincesi - Tempus), (Fransızcası - Tempe), (Almancası - Schläfe), (İtalyancısı - Tempia), (Eski adı - Suduğ) dur.

Şakak bir yönden yanakla alın, diğer yönden gözle kulak arasında bulunan bölgedir.

Anatomik esası - Bu bölgenin esasını şakak - çene eklemi (Mafsalı sudgii fekki) teşkil eder. Çene kemiği şübesinin mukâbil lokması ile hasıl olmuştur. Şakak kemiğinin birinci kısmının dış yüzü, bilindiği üzere, yanak kemiği çıkıntısı (Nütuu uzaryi) hâmidir. Bu çıkıntı şakak çukurluğunu sınırlamıştır. Şakak çukurluğuna ait çöküntülü bir sath onun kaidesinde bulunuyor. Şakak eklemi, kendini muhafaza eden bir Lıgamentum yani eklemin etrafı bir bağla çevrilmiştir. Şakaktan adeta nabız sayılabilecek önemli kan damarları geçer ve yüze ait Plexus facialis (Dafirei vechiye) in sinirsel şubeleri altta bulunur. Burası yalnız pek ince deri kası (Adelei cildiye - Peaussier) ve azıcık yapışık deri ile örtülüdür.

Rengi koyu olan atlarda, insanda olduğu gibi, ihtiyarlığın tesiri ile zuhur eden beyaz kıllar ilkim şakakta bulunur.

Güzelliği - Özü - Bütün - Güzellik şartı bu bölgenin net olmasıdır. Yani yarasız, beresiz temiz bir halde bulunmasıdır. Şakak bölgesinin çıkıntılı yeri en çok vurgunlara maruz kalır. Hususile yan tarafına düştüğü veya böğürü cihetine yatarak çırpındığı vakit, yani decubitus lateralis'de (İddicâ canibi veya hâsiri) oluyor. Şu halde, şiddetli sancılarda yahut inme (Felç - Paralysis) de husule gelebiliyor. Bu bölgede deri sıvrıkları (Sahçatı cildiye - Excoriations) çok olur. Bazen ekleme açılan ve zülâli bir akıntıyı doğuran derin yaralar (Cüruhu nafize - Palais pénétrantes) dahi görülür. Böyle bir yarının bu bölgede hasıl oluşu pek tehlikelidir.

Gözüstü çukurlukları

Gözüstü çukurluğu: (Fransızca - Salîere, Almanca - Augen-gruben, Lâtince, İtalyanca - Fosse (Oculari) sopraorbitali), eski adı (Hufrei fevkalayniye) dir.

Bu bölge bir fındık veya palamut kılıfı (Cupule) gibi bir kovuk olup tek tırnaklı hayvanlarda göz çukuru kavsinin (Kavsi medâri ve ya hucâci - arcade orbitaire) üzerinde bulunuyor. Şakak çukurluğunun (Hufrei sudgiye - Fosse temporale) ön kısmına tevatük ediyor ve burada çene kemiği bransının gagaması çıkıntısı (Nütuu minkârî apophyse coronoid) ile birlikte hacımlı bir yağ kütleli halinde bulunuyor. Altçene kemiği hareket ettiği zaman gözüstü çukurluğu kabarıyor ve iniyor. Sebebi, adı yukarıda geçen bu çıkıntının birbir arkasına gidip gelme hareketinin tesiri altında kalışdır.

Gözüstü çukurlukları, çok zayıf ve ihtiyar oldukça derinleşir. Bunun çukurluğu yaşla alakalıdır. Çukurluk kendi yaşına göre manzara gösterir. Buna bakarak, başı vasıflandırıyoruz. Meselâ: Lâğâr baş veya ihtiyar baş diyoruz. Hayvanın bu suretle de yaşını tayin ediyoruz. Bunun için, bazı dellaller veya at canbazları, zarar dokunan bu manzarayı ortadan kaldırmak için hileye tevessül ediyorlar. Pazarı çıkaracakları hayvanların gözüstü çukurluklarını ince bir trokâr veya her hangi kesici bir aletle deliyorlar ve derisinden içine doğru hava veriyorlar. Sişiriyorlar. Bu itibarla, bu bölgeyi elle muayene etmek icabeder. Hava ile şişen bu yer herhalde sert veya duygunuz değildir. Hemen anlaşılır. Burada görülecek bir apse yapılan bu ameliyenin belki bir neticesidir. Buna göre araştırmak lâzımdır.

Kaşlar

Kaşlar iki gözün üst kapaklarının yukanısında duran kıllardan yapılmıştır. Bazı müellifler, atlarda kaş bölgesini kabul etmiyerek mütalâasından vezgeçmişlerdir.

Halkikatta mevcut olan her şeyin mütalâası zaruridir. Filhakika, atlarda kaş hatları insanlardaki gibi pek bariz değilse, döl halinde

yani Fetüslerde (Fetus - cenin) pek bellidir. Kıl sistemi gelişmeğe başlayınca vücudun bir çok yerleri kıllarla örtülüyor. İşte o zaman, kaşlar civarını kaplayan kıllar arasında kalıyor ve görünmez oluyor. O halde atlarda kaşlar doğumdan sonra çok olmuyor.

Gözler

Anatomik esas ve fizyolojisi - Gözler, gözüstü çukurluklarının hemen altında çift organdan ibarettir. Göz bölgesi göz yuvarlağı ile tahikalarının bulunduğu yerdir. Dıştan yanak, içten alın, önden burun üstü, arkadan şakak çukurluğu ile sınırlanmıştır. Dışardan bakıldığında vakit göz kapaklarıyla göz yuvarlağının ön kısmı görülür. Diğer kısımları bir oyuk içinde muhafaza edilmektedir. Bu oyuk bir kaç kemikten ibaret bir parça ile gözün kılıfı mesabesinde olan lifi tabiatında bir zarı ihtiva eder. Göz yuvarlağının önünde kımlıyan ve altı üst-lü iki parçadan ibaret olan göz kapaklarının vazifesi, göz yuvarlağına girecek ışık şualarının miktarını sınırlamaya ve gözü korumaya yaramaktadır. Göz kapaklarının iki kavsâğı vardır. İç kavsâğına gözün burun tarafındaki açısı (Zâviye enfiyei ayın) dış kavsâğına şakak açısı (Zâviye sudgiyei ayın) denilir. İç veya burun açısı yuvarlaktır. Göz yaşına mahsus etten ufak bir çıkıntı vardır. Dış kavsâğında ve ya şakak açısında böyle bir çıkıntı yoktur ve burası hât bir açı şeklindedir. Her iki kapağın kenarlarında kirpikler bulunur. Üstteki kirpikler aşağıdakilere nazaran daha çok ve daha uzundur. Bunların yarı-ısı:

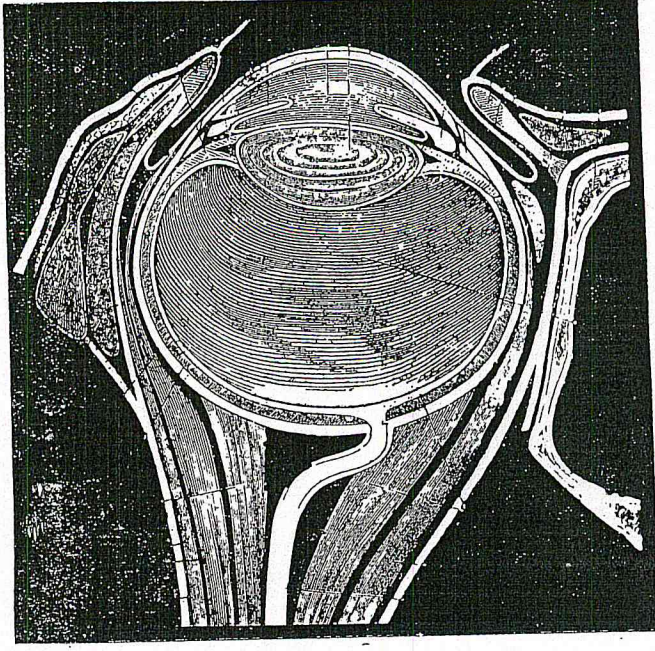
A) Bir lifi zar ile birde kırkırdığı hâvi bir iskelet, B) kırkırdığın iç tarafında göz çapağını kirpiklerin diplerine ve göz kapaklarının serbest kenarlarına aktıran küçüçük bezler, C) kapakların dışısında koyuca renkte derisi ile içini kaplayan munzam zar denilen hafif gülguni renkte bir zar, D) Munzam nesic vasıtasıyla deri ile münasebette bulunan üç parça kas ve üstkapağını kaldırmaya ve gözü açmaya yarayan dördüncü bir et parçası, E) Damarlar, sinirler vardır. Bunlardan başka, dikkate değer gâfir namıyla tanılan bir cisim daha vardır ki, buda âdetla gözün üçüncü bir kapağı gibi sayılıyor. Bu kısım ay seklinde olup iki yüzü munzam zarla örtülü küçüçük bir kırkırdaktan ibarettir. Gözün iç tarafında, burun açısında bulunan gözyaşı kabarcığı ile göz yuvarlağının üstünde daima kayar. Gözü korumak için öne

doğru hemen atılır. Bunun hareketi gözün arkasında bulunan bir kağıt ile vukua gelivor. Bunlardan başka, gözü ıslak bulunduran göz yaş bezleri, kese ve kanalları ve göz yuvarlağını her tarafa oynatan birtakım kaslar ile kan damarları ve sinirler bulunuyor. Göz yuvarlağının teşekkülünü de kısaca izah edelim: Göz yuvarlağının bir ön kit'ası, birde iç tarafa gömülü arka kit'ası vardır. Gözle görülen ön parçası cam gibi parlak ve oldukça çıkıntılıdır. Arka parçası ise kesik yuvarlağının üçde birini bu parça teşkil ediyor. Arka parçası ise kesik ve gerisi yassıdır. Uzunluk mihrinin arka ucunda, biraz iç ve alt tarafında, göze mahsus sinir devam eder. Göz yuvarlağı esasen dışardan içeri doğru üç tabaka ile bir takım şeffaf vasatlardan teşekkül etmiştir. Dışardaki birinci zar tabakası göz yuvarlağının cidarlarını teşkil etmekle beraber ayrı ayrı iki parçaya bölünür. Birincisi, saydam (cornée) tabakası olup yuvarlağın önünde bulunan şeffaf bir zardır. İkincisi, sert tabaka (tabakai sulbe - Sclerotique) olup yuvarlağın arka kitasında bulunan kesif ve oldukça mukâvim bir zardır. Bu tabakanın iki deliği olup önündekine saydam tabakası bir yüzük taşı gibi geçmiş bulunur. Arka delikten göz siniri geçer. Gözün ortadaki ikinci tabakası damar tabaka (tabakai meşimiye - choroide) olup adından da anlaşılacağı ve hile damarlı bir zardır. Bu tabakanın renge siyahımtıraktır. Bu sebepten, göz yuvarlağından geçen ışınları rını idâme ettirir. Bu tabakada mütalâaya değer üç parça vardır:

A) Etene (meşime), B) Kirpiksi (hedebe), C) İris (tabakai kuzahiye). Anatomik bünyesi pek önemli olan, geceleri görmek işi ne yaranan renkli zar, Tapetum, bilhassa etene kısmında bulunuyor. Bütün maddeleri görmek için gözün mutabakatı hususunda esaslı bir surette iş gören parça da kirpiksi bölgesidir. Bu bölge etenenin üçüncü parçasını teşkil eden iris tabakasının arkasında ve biraz üstünde dir. İris tabakası da gözün vasatlarından olan billûri cismin önünde bulunuyor. Bu tabakanın bir dış çevresi vardır ki, kirpiksi bölgesiyle birleşmiştir. Bundan daha küçük olan iç çevresi göz bebeği (Hadaka-pupille) nin hududunu kaplar. İris tabakasının ön yüzü saydam tabakasına tekâbüld eder.

Gözün üçüncü parçası olan iç tabakasına Ağtabaka (tabakai şebekiye - rêtine) denir. Bu gözün duyğulu bir zarı sayılır. Bu hayalleri toplamağa ışık intibahlarını göz sinirine nakletmeğe yarar. Gözün ikinci tabakası olan damarlı zara intibak etmiştir. Bünyesi sinirsel olmakla beraber sinir santurallarının bir lâhıkası olup bununla santurallar arasında göz siniri (asâbı basarı) bulunuyor.

Yukarda adı geçen göz bebeğinin şekli atlarda yumurta biçimindedir insanlarda ve köpeklerde olduğu gibi yuvarlak değildir. Onun çapı ağtabakasının hassasiyetiyle değişiyor. Esasen iris tabakası mevcut göz bebeğinin hareketleri sayesinde billûri cisme giren ışık huzmelerini istediği kadar göndermekte isde göz bebeğinin açılıp kapanması hususunda yapılacak muâyene eşkâl bakımından pek önemli bir iştir.

(Şekil - 15) Göz Kesiti

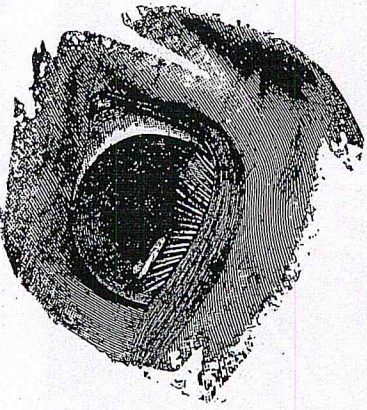
Göz vasatlarına gelince, bunlarda billûri (cristallin), vitre, ve iki beyti dolduran berrak ve şeffaf bir sıvı (mâyi - liquide) dir. Buna (Humeur aqueuse) deniliyor. Bunlardan birincisi en önemli olup iki tarafı konveks bir adese şeklindedir. Işık şualarını ağtabakasının üzerinde teksif etmek için şeffaf bir halde bulunuyor. Hülâsa, göz, kıymetli bir fotoğraf makinesine benziyor. Bunun hakkında edindiğimiz şu kısa malûmatı tamamlamak için (Şekil - 15) de göz kesitine bakmak da kâfidir.

Güzellik şartları - Göz güzelliği, gözün ya kendi yuvarlağında veya lâhkalarda aranır. Gözün anatomisi ile fizyolojisini yukarıda mütalâa ettğimiz için gözelliik şartlarını da bulmakta zorluk çekmeyeceğiz.

A) Göz iri ve iyi bir surette açık olmalıdır. Gözün anatomik durumunu tam yerinde, birbirine çok yakın bulunmayacak bir derecede parlak, koyuca renkte, yekdiğerine eşit büyüklükte, saydam tabakası (cornée) veya billûr kısmı berrak, göz vasatları seffaf, göz bebeğinin daralıp genişleme kabiliyeti ve hareketi için istenilen sür'at, göz bebeği etrafındaki zeminin mâimtırak siyah rengi, normal hacimda bulunuşu, her iki gözün görme kabiliyetinin bütünlüğü, sağlanmış gözüün gözelliik vasıflarıdır.

B) Göz, kapakları ince, pek oynak, muntazam çıkıntılı, kapakların iç yüzünü kaplayan münzam zarı gülünü renkte (ne kıpkırmızı nede solgun) olmalıdır. Göz kapakları kuru yâni gözyaşı ile ıslanmamış, kirpikler düzgün ve uzunca olmalıdır.

Hulâsa, sağlam ve vazifesini iyi yapan bir göz güzel sayılır. Her halde güzel bir çift gözün bakışı da manâlı ve câzip olur. (Şekil - 16)

(Şekil - 16) Normal göz

Kusurları - Göz kusurları şunlardır: A) Küçük veya yağlı göz, B) kapalı göz, C) şiş göz, Ç) eşit olmıyan göz, D) çukur yahut lâğâr göz, E) çenberli göz, F) miyop göz, G) presbit göz, Ğ) renkleri değışik göz.

A) Küçük yahut yağlı göz, çok küçük yaradılmış olup domuzun gözüne benzediği için buna domuz gözü de denilebilir. Göz yu-

varlağının hacmen kusurlu olmasıyle göz pek küçük olabilir. Adı atılan atlarda çok görülmektedir. Göz kapakları az açılıyor ve kalınlaşıyor. Bu biçim gözler bazı göz hastalıklarına karşı gâyet müstahaktır.

B) Kapalı göz, küçük gözün bir başka çeşididir. Üst kapakları sülûk ve az çok sarkıktır. Kapalı gözler hayvanın sinsiliğini ve insana karşı koyacak hâlini ifade eder. Böyle çirkin bir hâli olmasa bile insanı şüpheye düşürür ve bakışı itibarıyla de hiç hoş gitmez.

C) Koca göz yahut öküç gözü, böyle bir göz kendi çıkurundan çıkan doğru fırlamış bir halde görünür. Bu, gözün hacmen ziyade genişlerinden ileri geliyor. sebebi, saydam tabakasının (cornée) haddinden fazla konveks oluşudur. Bazı memlekelerde bu biçim gözlerle parlak veya şiş gözlü denilmektedir. Oküzlerde normal olan bu çeşit göz atlarda kusur sayılır. Oküz gözlü atlarda miyopi vardır; Budala-lık ve sağırlılık halleri görülür.

Ç) Eşit olmıyan gözler, birbirine eşit olmıyan, birisi ötekinden büyük veya daha küçük olan gözlerdir. Eğer, göz kapaklarının eşit olmasından ileri geliyorsa, görme kabiliyetine müessir olamayacağından pek önemli bir kusur sayılmaz. Şayet, göz yuvarlağının hacim itibarıyla eşit olmasından ileri gelmişse, oldukça önemli bir kusurdur. Eşit olmıyan gözlerin her ikisi ayrı ayrı ve hususıyla küçüğü üzerinde fazla durarak iyi muayene etmek lâzımdır. Lecoq'dan naklen Lesbre'nin dediği gibi bu biçim gözlerin nöbetli göz ağrılarına çiracımları ihtimali vardır.

D) Çukur veya lâğâr göz; içeri doğru çekik ve sülûk kapaklarıyla örtülü gözdür. Bu biçim gözler çoğu vakit yaşlı olur. Gözüstü çukurlukları da derince olabilir.

Goubaux ve Barrier'in dedikleri gibi yaşını başını almış, çalışsa yıpranmış atlarda gözüküyor. Bu itibarla, lâğâr göz denilmektedir.

E) Çenberli göz; göz kapaklarının arasından bakılınca, gözün etrafı olan saydam tabakanın etrafında sert tabakadan beyaz bir çenber görünür. Bu beyazlık esasen her atta bulunmıyır. Gözün esas rengi, sert bölge, diğer zarlarla ihtilâf ederek gözde bulunan Pigman (Pigment) denilen boya maddesini hâvi hücrelerde teşekkül eden münzam nesiclerin örtülmesi ve iris tabakası sayesinde teşessüs etmiş bulunuyor. Gözde görülen bu beyaz çenber pigmanın meydana çıkmasıyle vücutta geliyor. Kusur da o zaman görülüyor. Gerçi, bu kusur gözün hiç bir tarafına ve görmek hassalarına dokunmıyorsa da

göze çarpan fizyonomisi hayvanın kendine mahsus kötülüğünü şirretliğini meydana çıkarıyor.

F) Renkli göz; bazı hayvanlarda, insanlarda olduğu gibi renge göre rastlanıyor. Bu hâl iris tabakasının renginin dekolore olmasından tevellüd ediyor. Göz beyazımtırak yahut açık gümüşü (gris) renkte oluyor. Anadolunun bazı yerlerinde bu renkte göze çarpan deniliyor. Önceleri sincâbi (gris - cendre) denilen gözle bunun arasında herhalde nüans farkı vardır.

G) Miyop göz (l'oeil myope); saydam tabakasının fazla kalmasıyla belli olur. İnsan soyunda olduğu kadar umumî de olsa bilhassa genç yaşta olan hayvanlarda çok görülür. Bu göz uzakta bulunan cisimleri açıklığıyla ayırt edebilecek bir tarzda görmemştir. Miyop gözlü hayvan ürkek olur. (Eski adı kasırılbasardır.)

Ğ) Presbit göz (l'oeil presbyte); Miyop gözün zıddıdır. Yakından iyi göremez. Ruyeti lüzumu kadar kısa bir noktada toplıyamadığı için yetiştirdiği kadar uzakta olan hedeflere uydurmağa çalışır. Yürürken yakın bulunan cisimleri göremediklerinden kendilerini karşı emniyetsizlik gelir. Herhangi bir yere çarparak düşmeleri ihtimali vardır. Presbiti (Presbytie) genel olarak yaşı ilerlemiş olanlara mahsus bir iltir. (Eski adı medidülbasardır).

Hastalıkları ve özürleri - Göz hastalıkları, gözün ya kendi içinde yahut lâhukalarında olur. Bunların hepsini birarada taplayarak isimleriyle söyleyeceğiz. Fakat, göz hastalıkları patolojide başlıca önemli bir bahis olarak mütalâa edildiğinden burada tafsilatına girmiş olmayacağız. Şöyleki:

A) Saydam tabakasının (cornée) muhtelif kesafeti. Bu tabakanın bir çok sebeplerle kesâfete düşer olur. Yani, şeffaflığını kaybeder. Bu tabakanın kesâfetine göre bir takım isimler veriliyor. Karniyeye (karniyeye) kesâfet hemen hemen süt renginde olursa ona bulbul (nuage) denir. Eğer, kesâfet tam olursa ona müsafr veya ak (ta ou albugo) adı veriliyor. Eğer gözdeki kesâfet yara yerlerinden itibaren gelmişse ona lukoma (Lucoma) deniyor. Dâhilî veya hâricî herhangi bir sebepten dolayı saydam tabakasının iltihaba düşer olduğu görülürse onada saydam tabakanın iltihabı manasına gelen keratit (kératite) adı veriliyor. Böyle bir göz dâima şeffaflığını kaybetmiş, kesif manzarada görünür.

B) Billûri tabakanın kesâfeti - katarakt (cataracte) denilen gö-

perdesini vücuda getirir. Bu bazan bir veya bir çok beyaz noktalarla başlar. Ona eskiden ak lekeler adı verilmiştir. Fransızlar (dragons) demişlerdi. Bu perde billûri adesevi kısmen veya tamamıyla kesâfetleştirdiğine göre göz, eksik görür veya görmez.

C) Glokom (glaucome), yani zücâci cismın (corps vitré) yeşilimtrak bir manzarada görünüşü olup nöbetli göz hastalığının bir belirtisi (ârazı) sayılıyor. Glokomlu göze tamamıyla kaybolmuş göz gibi bakılıyor. Glokom kelimesi deniz yeşili manasına gelen rumca (γλῡκος) dan alınmıştır.

Ç) Amoro (amaurose), buna karasu, kemne de denir. Retin tabakasının felci olup hariçten bu hastalığa ait hiç bir şey gözükmez. Gözbebeği bazan açık bazan kapalı olduğu halde oynamıyor. Göz tamamıyla göremiyor. Bunun bu halini göz zâfiyetiyle (amblyopie) yahut baş dönmesi, bir hazımsızlık, bol bir nezif, v. s. ile, gözün birdenbire kararması ve dumanlanması gibi hallerle karıştırmamalıdır.

D) Göz iltihabı (Ophthalmie), bazan hârici (conjonctivite) bazan dâhilî olur. Dâhilî iltihap korne tabakasıyla ahlâtn bir ihtilâti olarak bir arada bulunuyor. Göz iltihabının hepsinde munzam zarar kırmızı ve kanlıdır. Gözyaşı mevcut olup gözkapaklarından dışarıya dökülür. Göz kapakları az çok şişkin olduğu gibi ışığın tesirini kabul etmeyecek derecede birbirine yaklaşmış bulunuyor. Çünkü, fotofobi (photophobie) vardır. Yani iltihaplı göz ışıktan korkar ve çabuk müteessir olur.

E) Nöbetli göz hastalığı (Fluxion périodique), bu hastalık dâhilî basit göz iltihablarına oldukça benzeyen belirti ile belli olur. Fakat, bu hastalığın kendine mahsus karakteri vardır. Zaman zaman, az çok fasıllarla hâsıl olan akseler gösterir. Akselerin tekrar tekrar oluşu nihayet gözün kaybını mucip olur. Bu akseler gözü hacmen küçülttüğü gibi tamamıyla de körelmeye (dumur - atrophie) düşer edinceye kadar devam eder. Enziyade hayatın ilk yıllarında ve bilhassa dişlerin çıkması, değişmesi zamanlarında bu hastalığa mâruz kalıyor. Bu yaşta göz muayene edilirken dikkatli bir kat daha arttırmak lâzımdır. Akseler önce görülmeye başladığından dolayı en ziyade ilk akselerden sonra zorluk duyulur.

Göz lâhukalarının enfeksiyolarına gelince:

A) Göz çapaklanması, göz kapaklarının serbest kenarına yapışık olan Meibomius bezlerinin bir iltihabı neticesi gözler fazla ifra-

zattan dolayı çapaklanıyor. Genç yaş hastalığına yakalanan köpeklerin her vakit gözleri çapaklı ve göz kapakları da yapışıktır.

B) Kirpiklerin açılması (Trichiasis), kirpiklerin kıvrılması konjunktivi irtiklidir. Eğer dikkatle çekilip kopartılmazsa devamlı bir göltilihabına sebep olur.

C) Göz kapagının içeri kıvrılması (Entropion), göz kapagının serbest kenarının içeri kıvrılması hususiyile gözün üst kapagında olur. Daima konjunktivitle refakat eder.

Ç) Göz kapagının dışarı kıvrılması (Ectropion), göz kapagının serbest kenarının dışı tarafa doğru kıvrılması bilhassa alt kapaklarda oluyor. Gözün muamelesine nesci yabancı maddelerle, hava ile temas halindedir. Gözün serbest kenarının veya kirpiklerin kıvrılması hususiyile köpek soyunda daha çok husule geliyor.

D) Göz açısının veremi (encanthis), göz yaşına mahsus iç ağda bulunan etciğin (caruncule lacrymale) veremidir. Ekseriyetle geviş getiren büyük hayvanlarda görülüyor.

E) Onglet, Gâmil cismnin veya üçüncü gözkapagının veremidir.

F) Göz kapagı sigilleri (Verrues).

G) Göz kapagı yaraları, Bir çok vasıtalarla husule gelebilen yaralar, her hangi bir sebepten dolayı yatdığı yerde çırpınan hayvanlarda daha çok olur. Göz kapaklarının serbest kenarlarında hâsıl olan yırtıkların bir dikişle kapanması ve yarının iyileşebilmesi kâbil olur. Fakat, Göz kapakları parçalanmış veya bir sürü dikiş bir arada olupta iyileşmiş olursa az çok çirkin bir şekil alır. Bu manzara da hoş gitmez.

Göz muayenesi - Gözün hastalıklarını ve kusurlarını anlayabilmek için sistemli bir şekilde göz muayenesine lüzum vardır. Muayene edilecek bir hayvanın başında muayeneye mâni hiç bir şey bulunmamalıdır. Hayvanı ilk önce ziyası az bir yerde meselâ, bir ahn kapısının eşiginde veya gölgede bir sundurma da, fakat emniyet altında bulundurmamak şartıyla, muayene etmelidir. Hayvanı muayene eden kimse atın karşısında ve başın ön tarafında bulunur. Vitrede yahut gözün içinde bir bozukluk varsa ancak bu tarzda yapılacak bir muayene ile meydana çıkarılması kolay oluyor. Çünkü, göz bol ışık tesiri altında bulunuyor; adi ziyanın aksetmesinden o derece müteessir olmuyor. Bundan sonra, hayvan ileri sürülür. Göz bebeğinin hareketini iyice görebilmek için gözü bol ışık tesiri altında bulundurmamak icabeder. Bu iş bulutlu bir havada veya loş bir yerde kuvvetli bir ışık

temini ilde yapılabilir. Bu sarada, iris'in vaziyetini takdir edebilmek için müsâit bir durumda bulunmak lâzımdır. Sağ göz muayene edilecekse, sol elle, sol göz muayene edilecekse, sağ elle hayvanın bir gözü kapatılır. Bundan maksat, göz bebeğinin büyüme derecesini anlamaktır. Çünkü, göz kapandığı zaman ziyayı neşreder; Bu esnada göz bebeği epilye büyür. Eski boyutunu sonradan tekrar iktisabeder. Göz bebeğinin karanlıkta büyümesi fizyolojik bir haldir.

Bundan başka, gözün götüş kabiliyetini anlamak için ufak bir hareket daha tavsiye edilmektedir.: Burun deliklerinden her hangi birinin üstüne elle hafifçe vurulduktan sonra, aynı taraftaki göz aynı elle korkutulur. Yâni vuran el göze çarpacak gibi yukarı kaldırılır. Eğer göz elin bu hareketinden korkup hemen kapanırsa iyi gördüğüne hükmedilir. Şu kadarki, elin göz kapaklarına veya kirpiklere teması şöyle dursun, gözün kapanmasına sebebiyet verebilecek bir derecede eli yelpaze gibi sallamamağa ve dolayisile havanın göze çarpmamasına gayret etmelidir. Bu hareket her iki gözde de aynı tarzda icra edilir.

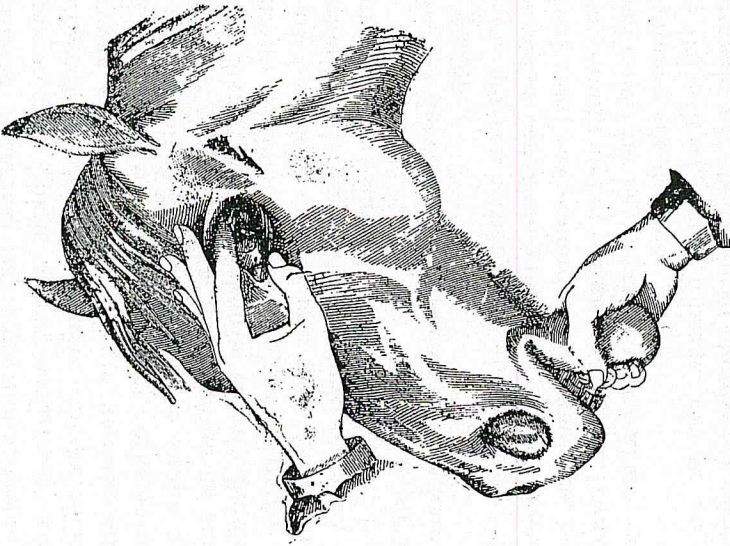
Genel olarak zikredilen bu hareketler pratisyenler için kâfidir. Eğer bir gözden şüphe edilirse veya nöbetli göz iltihabı olduğu sanılırsa o vakit Oftalmoskop denilen alete mütacaat lüzumunu hasıl olur.

Bundan başka konjunktivin halini anlamak için göz kapaklarını açmak ve gâmil cismi olduğu gibi görmek lâzımdır. Bu maksatla, gözün bulunduğu tarafa geçilerek, yanında yardımcı bir kimse yoksa bir elle atın alt dudak tutulur; diğer elle bir göz açılır. (Şekil - 17) Söyleki, bir elin baş ve şehadet parmakları göz kapaklarını hafifçe sıkıştırmağa başladığı zaman göz yuvarlağı bir tabii sevkle kendine yâni göz çukurluğunun dibine doğru çekilir. Bu hareketi, gözün gâmil cismi denilen üçüncü parçasını ileriye doğru fırlatmış olur. Bu suretle konjunktivin her tarafı bütün açıklığı ile görülmüş olur. Göz kapakları bırakılınca göz tekrar normal halini alır.

Kusurlu veya zayıf bir görüşün mahzuru - Kıymet ve öneminden dolayı gözden bir az sıkça bahsetmiş oluyoruz.

Bir atın bir gözü ya kör olur veya but eksik görür. Tek gözülü bir körün kusuru göze pek çabuk çarpar. Fakat, böyle bir gözü kör attan istifade etmekte kabîl olur. Halbuki, tek gözülü olmayan, görüşü zayıf

ve her tarafı iyice göremiyen bir attan dâima korka korka istifade edilir. Çünkü, görüşü zayıf veya kusurlu bir at her vakit ürkek olur. Yukarıda söylediğimiz gibi göz zafiyeti olan bir at yürürken, ızdıraplı bir fizyomiye malik olduğu gibi kulaklarını da durmadan oynatır.

(Şekil - 17) Göz muayenesi

Eğer atın gözleri görmüyor yani her iki gözü tamamille kör olmuştursa yürüyüşünde kararsızlık vardır. Yürürken bacaklarını yukarı kaldırır ve yeri iyice yoklamadan önce yere basmaz. Hülâsa, kendinde bulunmayan görme duygusunun yerini tutabilecek başka duygular arar. Bilhassa temas etmek, işitmek duygularıyla yürümeğe çalışır. Eğer yalnız bir gözü görüyor veya kör olmuştur, kendini sağ salim ileri götürmek için başını körlüğe yakalanmış gözün bulunduğu cihete çevirmek suretile eğri tutar.

Yanaklar

Anatomik esası ve fizyolojisi - Yanaklar başın yan taraflarında bulunur. Bir yanak, yukarıdan şakak, göz ve burun üstü, aşağıdan ganaşla, önden dudakların kavşağı, arkadan boyunla sınırlanmıştır. Yanak iki bölge gösterir. Biri, bir tarafı yassı, oldukça doğru, diğeri cep veya kese gibi şişcedir. 1) düz kısım, çene kemiği branşının deri girişi kenarile sınırlanmış olup buna tekabül eden üstü ince bir deri ile örtülü kuvvetli Masséter kası ile, yüze ait Plexus'un sinirsel şubelerinden ibarettir. 2) Poş taraf yanak kasına (buccinator) ve mücavirine alt dudağı indirici zigomaya ait kasa ve risorius Santonini kasına tekabül eder. Yanağın cep tarafı hafifce conveks, az çok gevşek ve düz cihetten ayrılmıştır. Onları birbirinden ayıran bu oyukçuğun içinden yüze âit kan damarları ile Sténon kanalı geçiyor. Atlarda nabız saymak için buradan istifade ediliyor. Masséter kasının ön kenarı uzunluğunca seyreden bu üç kanal çene kemiği yanğından içerden dışarı eğri bir surette yürüdükten sonra birdenbire tertiplenerek kasın ön kenarından geçer ki önde atardamar, arkada Sténon kanalı ortada toplardamar bulunuyor. Sténon kanalı parotis salya bezinin muhteviyatını ağıza dökmek için bölgenin iç yüzünde kan damarları ile çapraz bir şekilde seyrederek yukardan öğütücü üçüncü dişin muhâti zarı sathına bir ufak kabartı ile açılır. Hülâsa, atlarda nabız saymak, besinlerin ağızda muameleye tâbi oluşu, üçüncü levye ile çalışan ve çiğneme işine yarayan yanak kasının fizyolojik vazifeleri bu bölgenin önemini belirtmiş oluyor. Öğütücü dişlerin bol bezelerini ihtiva eden yanakların içi muhâti zarla dışı deri ile örtülüdür.

Güzellik şartları - Yanağın güzelliği çiğneme (Masséter) kasının iyi bir gelişmesi ile imtizac eden bir kuruluğundan ibârettir. Yanağın düz kısmının az çok bombe oluşu deri kesafetinin ve munzam nesîç mebzuliyetinin tabii bir neticesidir.

Böyle bir hayvanın ganaşları dolu olur. Aksı takdirde derisi ince ve konjonktiv nesîç az olursa ganaşlar yukarıdaki ziddine yâni baskıncadır. Bu keyfiyet Masséter kasın küçülmesine delâlet eder ki, buna yaşlı hayvanlarda çok rastlanır.

Özürleri ve hastalıkları - İhtiyar atlarda zikredilen Masséter kasının körelmesinden mâda tamamile inmeye yakalanmış yanak po-

sunu da rastlanabilir. Yeyecek parçaları yanağın iç tarafında öğütücü dişler arasında yığılıp kaldığından avurdu şişkin ve yusuvarla bir şekilde âdetâ bir kese gibi görünür. Ağzını bu suretle şişiren ata ağzını anbar yapıyor deniliyor. Yeyecek maddelerin ağızda toplanması, fena bir kokunun intişarına sebep olduğundan hayvanın yanına sokulanlar ağır kokusundan tiksindir.

Yanağın düz kısmına müstesna olarak göz veya burun hastalıklarından birinin tedavisi için seton tatbik edilmiş veya dağlanmış olabilir. Bunlara âit yerler görüldüğü zaman bu organ çok dikkate alınmayene etmek lazımdır. Zira, yanağa seton geçirilirken yüze âit pleksus sinirlerinden biri zedelenebilir. Yüz kaslarından biri de felce uğrayabilir. O vakit dudaklar normal işikametini değiştirir. Burun ucu bu tarafa döner. Bu sebepten, bu gün için seton tatbik edilmemesi ve sinirleri zedelemekten kaçınılması tavsiye olunur.

Yanak bundan başka, sténon'un bir kalkül makarrı olabilir. Yanak sténon kanalında salya mecrasına âit bir fistül bulunabilir. Bu çenenin oynaması belli olur.

II. — BOYUN

Atın boynuna, Fransızlar (Le cou) yerine (Encolure) diyorlar. Bu kelime at boyununun özelliğini de bildiriyor. Lâtincesi (Incollatura İngilizcesi (Neck), Almancası (Hals) dir.

Boyun arka taraftan cidağ, omuzlar ve göğüs ile, ön tarafta başla birleşir. Boyun, ucunda taşıdığı başla birlikte muvazeneyi denzenliyen bir çeşit balansiyeye (Balancier) vücade getirir. Bütün iyiliğ ne doğrudan doğruya işitirâk ederek onu ileriye doğru itmeye yardım eder.

Fizyolojisi - Ön bacakların (etraf) ilerisinde ve dikey ile yatay arasında bir doğrultuda bulunan bu kısım yalnız bir muvazene balansiyesi değildir. Bundan başka insan kolları gibi sevk ve tahrik içine oldukça önemli rol oynayan bir balansiyedir.

Muvazın balansiyeye olmak itibarile, ağırlık santralını değiştirmekle vücudun ağırlığını bacaklara tevzin ve taksim ve aynı zamanda yürüyüşlerin sür'atini tanzim eder.

Muvazın balansiyeye olmak itibarile, boynunu ileriye doğru uzatdığı vakit, muvazenenin karışıklığı sür'atini arttırmış olacağından

hayvan çabuk yürümeye başlar. O halde koşa bir hayvanın boynunu bundan dolayı uzamış bulunuyor. Ağırlık santralını arkaya immekle ön bacaklarına (etraf) binen yükü hafifletmek suretile geriye doğru hareketini kolaylaştırmak için de boyun bükülüyor ve kısalıyor. O halde gerileme yukardaki fizyolojik halin aksine oluyor. Eğer boyun ne upuzun nede bükük olursa, cazibesi iki arka ayak arasındakiki çizgiye düşecek tarzda yukarı doğru dimdik mükemmel surette kalırsa hayvan şahlıdır. Yâni önlerini kaldırıp art bacakları (etraf) üstüne dikilir. Çifte atarken, teperken, arka tarafını serbest bulundurmak için boyun yukardakının aksine olarak aşağı doğru iner.

Hayvanlar yürürken başı ile boynunu az çok yükselmiş ve çabuk yukarı dikmiş olup bacakların (etraf) hareketlerle mevzun ve onun yükünü tahfif maksadile yanlara (Cânîbi) ve omurgalara (Fıkarı) doğru bir takım rakıslar icra eder. Bu oynak hareketler bacakların hareketle o derecede uygun olurki icabında her hangi bir topallığın teşhisi onlar sayesinde kabil olur. Meselâ: bir hayvan ön sol bacağından (tarafı kudammii eyser) topallarsa, yürürken, hasta bacağına atarken, her defa sağa ve yukarıya bir baş hareketle yardımında bulundugu görülür.

Sebebi,, ağrıyan bacağın istinadını azaltmak ve o nisbette yükün fazlalığını sâlim bacaklara yüklemek içindir. Eğer art bacakları (etrafı halfiye) zayıf veya onlardan biri aksıyorsa, başı ile boynunu aşağıda bulundurarak onları esirgeye esirgeye hareket ettirmekle beraber her defa ileri bir baş hareketi yapar ki bu onların dönme hareketinde bulunması ile de olur.

İtme balansiyesi olmak itibarile, baş ve boyun kütleleri bilhassa ileri götürmede sırt - bel (Dorso - lombeire) sütununu yukarı doğru dikçe tutarak hareket geçiyor. Bu da boyunbağı yâni boyun ligamentunu vasitasile cidağ kemik çıkıntılarını ileri doğru çekmekle oluyor. Arkadan beden mütenezir fıkraları ile âdetâ bunlara pek mukemmel bağıl itme kuvvetini hâiz art bacağı basküle etmek suretile raşis (Rachis - amudu fıkari) yerinden kımlıdemiş bulunuyor. Bu hareket tecrübesiz bir süvari üstünden fırlatacak kadar şiddetli bir baş sademesi ile oluyor. Fakat, başın yukarı ve geri hareketle, yukardakının aksine olarak, sırt bölgesini gevşetiyor ve belini içeri çekiyor. Cidağ kemik çıkıntıları (Nütuhi şevkiye - apophyses épineuses) raşis - in (rachis - amudu fıkari) hakiki gerileme, tansiyon (tension) levyeleridir. Onların üzerinde hareket eden ağır kütle ile baş ve boyun, tepeden cidağoya kadar uzanarak fevkalâde inkişaf eden, kaçıktan

ziyade alestiki bir boyun bağı yani ligamentum cervicalis vasitasile oluyor.

Yukarıda bahsi geçen balansıye tamam oluyor ve sırt - bel gövdesile yardımcı art bacadan tereküküb eden itme arki için içine giriyor. Sacrum'un (aciz) kaidesinde güvenilir bir imtizacla birbirine birleşmiş kuvvetli, kâdir bir yay (arc puissant de Prince) ileri götürmenin en önemli vasıtası oluyor.

İpodroma (hippodrome) çıkan bir atın her ne kadar her adım atısında başı ile boynunun ileri hareketi hasıl oluyorsa da bu hal yalnız pek kararsız bir tevazün vücude getirmek ve ileri iten bacakları hafifletmek için değil, raşisi, sırt - bel sütununu da son derece germek, yukarı kaldırmak için husule gelen bir hareket olup kocaman bir ağırlığı yerinden fırlatıyor. O zaman da tevazünü mucip bir istianede bulunmıyarak aynı vaziyette tutuyor.

Her iki halde de fıkraların cisimleri karşılıklı olarak birbirile sürtülüyor. Bu sürtülmenin biri ilerden geriye, diğeri geriden ileriye doğru iki halde oluyor. Birinci hali boyun ile başın ileri atılmasıyla vaki olur. İkincisi Prince arkının normal hâle avdetiyle, bir nevi tetik boşaltmasıyla hasıl oluyor. Şu halde, fıkraların cisimleri bu yüzden karşılıklı olarak ezilmiş olabiliyorlar. Böylece aleddevam onların çekilmesi, sürüklenmesi, rezistansını ziyadece arttırmakla beraber her bir cisimde teşekkülün zıddına olarak oyuk yerine şişkinlikler hasıl oluyor. Anatomi profesörü F. X. Lesbre şöyle diyor: «Atlarn otopsisinde de şişkinlikler ile eklem bitişmeleri (ankilos) pek çok görülüyor, Bel dönmelerinin (tours de rein) lerin çoğunun sebebi muhakkak budur.»

Hülâsa: bahsedilen iki itme kuvvetinin birbirini ifna etmediğini fakat bilakis itme etkimesini çoğaltmak için bir arada toplandığını anlıyoruz. İlerde sırası gelinece bu için başka hallerini de mütalaa edeceğiz. Zahirin zıt kas kuvvetlerinin inzımam eden etkimelerini de göreceğiz.

Şekli ve anatomik esası - Boyun bir taraftan diğer tarafa yassılmış sathıta, arkası önünden daha geniş bir şekilde yaratılmış olup mütalaa edilecek. 1) İki yüzü, 2) İki kenarı, 3) bir dibi, 4) bir ucu vardır.

1 — Yüzleri - Sağda ve solda bulunan her bir yüzde şunlar vardır:

A) Boyun fıkralarına ait Mastoïdo - huméralis kasının (adelei halemiyei adudiye) hacmına göre az çok büyümüş, yuvarlak bir çıkıntı (şamiha - saillie) mevcut olup boyun sathını başı başına ihata eder.

B) Bu çıkıntının önünde, boynun altkenarına hemen paralel, parotis bölgesinden başlıyan ve göğüsün orta çizgisinde karşı tarafla birleşerek nihayetlenen bir olukcuk (mizabe - gouttière) vardır. Bu oluk Mastoïdo - huméralis ile sternomaxillaire (kassı fekki) kaslarının aralığına tekâbül etmekle oradaki damarın ismine izafetle şadamanı olukcuğu (mizabei vidaciye - gouttière jugulaire) adını alır. Orada aynı zamanda asıl Carotide (şıryanı sübatii asli) mücaviri bulunan sinirleri ile (asabı raci - récurrent, cordon vago - sympathique), boynun alt kısmında sol cihetinde yemek borusu (meri - oesophage) ile birlikte bulunur. Bu oluğa aşağıdan basacak olursak, bastığımız noktanın üst tarafında şadamarındaki kanın terakümü neticesi şişkinlik hasıl olur.

C) Mastoïdo - huméralisin çıkıntısının arkasında, boynun her iki yüzünde, Splénus (adelei tahaliye), scapula (zaviyei ketfiye) aşısı ve Trapezius (adelei sibih münharife) kasının boyna ait kısmı ve Rhomboïdeus (adelei sibih maine) kaslarına tekâbül ederek büyük bir üçken (müselles) kabartı (méplat) teşkil ediyor. Bu bölgede çoğu vakit üstkenarın ortasından yukarıya kadar çıkan ve yatay bir kabartma vaziyetinde görünen kas Rhomboïdeus'un üstkenarıdır.

2 — Kenarları (hafe - bord), boynun üstte ve altta iki kenarı vardır.

A) Boynun üstkenarı, yele kollarını taşır. Bu kollar kenardan içeriye doğru sokulmuş ve boyun bağının, ligamentum cervicalisin, habli cihetinde bulunur. Bütün atlarda hususile aygırlarda çoktur. Bu bolluk yağ hücrelerini taşıyan nescin çoğalmasıyla fazlalaşır. Yağın çokca husule gelmesinden dolayı boynun üstkenarı kesâfet peyda eder. Az çok varıklar vücude getirecek veçhile kalmışır. Kenarın bu hâli boynun biçimini değiştirecek kadar müessir olur. Böyle olma makdansa, ince, kuru, pek sağlam olması daha iyi olur.

H. Bouley'in dediği gibi yele, atın boyun sütununu kollarıyla süsliyen bir zinet başlığıdır. Boynun üstkenarındaki çıkıntılı manzarayı onunla örtüyor. Onun hoşla gitmeyen kaba manzarasına hoş bir şekil veriyor. Yele kolları, cidden boynun bir zinetidir. Hususile yürürken, başını oynattığı zaman havada ne güzel dalgalanıyor. Onu hoşla gidecek bir halde gösteriyor. Hatta, üstündeki binicisine de fay-

dası oluyor. Ata binmek isteyen kimsenin bir elle tutması için en çok yardım dokunan yer burasıdır.

Prof. Lesbre, yele kılıarının genel olarak, aygırlarda, idiş atlarından ve kısıraklardan, adi nesilden olan şahıslarda mümtaz şahıslardan daha sık ve daha uzun olduğunu bildirmektedir. Bu çokluğun, ırk, cins, yaş, ve hatta jenerasyon organlarının faaliyeti ilede alakalı olabileceğini söyleyen müellifler de vardır. Bu kâidenin istisnasına rastlanabileceğini de düşünmemiz elbette faydalı olur. Son def'a söylediğimiz iyi cinsten, mümtaz vasıflı atlarda, yele kılıarı ince, ipek gibi yumuşak, parlak ve sık oluyor.

Yele kılıarı kendi ağırlığıyla mütenasip olarak boyunun iki yüzünden birinin üstüne doğru devriliyor. Binek atlarında daima sol tarafa doğru devrilmesine alışılıyor. Çift koşulmuş atlarda yelelerin eksantrik bir şekilde yanlara doğru sarkıtıldığı vâkidir. Yele sık ve gâyet gür olduğu zaman boyunun her iki yüzüne devrilir. Yelei böyle iki cihete dökülen ata çifte yeleli deniliyor. Yelenin bazan kırıldığı da oluyor. Kırpma ameliyesi en ziyade kısa boylu, ufak atlara tatbik edilmektedir. Lesbre'nin söylediği ve orta boy tasnif cetvelinde gösterdiği üzere bilhâssa poneylerin yeleleri bir tutam burakılarak geriye kırılmaktadır. Kesilen yelenin aldığı manzaraya göre isimler veriliyor: Furca yele, süpürge yele, vergette yâhut sert ve askerî yele (à la husarrede) gibi..

Çokdanberi, Lüks atların yelelerini pek haksız yere, gâyet kısa kırpmak modası her tarafa yayılmış bir halde görülüyor. Zaruret hâsıl olmadıkça yelelerin o güzel manzarasını bozmğa çalışmamalıdır. Bazı memlekelerde tayların yelelerini daha sık ve uzun bir hale getirmek için birkaç kere tıraş ettiklerini söylüyorlar.

B) Boyunun altkenarı, altkenar kalın, bir taraftan diğer tarafa yuvarlak olup asıl soluk borusu (trachée - sezen) ile yukarısında gırtlığın (larynx - hançere) tâci burada bulunuyor. Buradaki kaslarda şunlardır: A) Sterno - hyoideus (kassii lâmi), B) sterno - maxillaire (kassii feki), C) Sterno - thyroideus (kassii dereki), D) Omo - hyoideus (ketfii lâmi), E) Boyunun platysması (peaussieradelei cildiye) ile sınırlanmıştır.

Hayvanın soluk borusundan geçmesini zorlaştıracak şekilde hiç bir değişiklik vukua gelmediğinden emin olmak için boyunun altkenarını elle yoklamak lâzımdır. Bunu o suretle yoklamalıdırki, boyunun her iki taraf kasları boyunca bir basıklık veya eziklik, bir torsion,

darlaşma (rétrécissement), soluk borusu halkalarının doğrultulması (redressement), v. s. varsa meydana çıksın.

Bu bölgede dikkata sayan bir noktaya işaret etmek isteriz. Gırtlak (hançere) ile soluk borusunun (şıyanı sezen) başlangıcına tekâbüil eden ve başın eğrilme hareketleriyle genealtı çıkırlığına giren, boyuna ait altkenarın buradaki parçası özel bir bölge gibi boğaz (gorge) namı altında sınırlanmış bulunuyor. Baş ile boyunun alt kısmalarının birleştiği yeri işgal eden tek bir bölge gibi mütalâa ediliyor. Burasını hatırlatarak sözü kısaca kesiyoruz. Bundan başka, insanla atlar arasında önemli bir fark daha vardır. İnsanda bulunan ve tuftahı adem diye dillerde gezen (pomme d'Adam) denilen gırtlak çıkıntısı atlarınkine benzemez. Çünkü, atların, tek tırnaklı hayvanların gırtlakları birleşik Omo - hyoideus (ketfii lâmi) ve sterno - hyoideus (kassii lâmi) kaslarıyla örtülmüştür. Soluk borusunun mebdai etrafına elle tazyik edilirse, kalkan bezlerinin (corps thyroïdes - ecsâmı deriye) parmaklar altında yuvarlandığını farkına varılır.

Boğazın genişliğinden emin olmak için soluk borusunun ilk halkalarını sıkmak ve bilhâssa öksürüğü davet etmek tavsiye olunur. Eğer, birazcık sıkıştırmakla hemen bir öksürük aksesi hasıl oluyorsa, bunun bir anjin (angine) belirtisi olacağını hatırlayabiliriz. Şayet, husule gelen öksürük kısa, sâkıt, zahmetli ise, hayvanın solunum aygıtında muhtelif hastalıkların belirtisi olan bir afetten, nefes darlığından, solugandan kokulabilir. Normal bir öksürük kuvvetlidir. Güçlütüsü akseder. Kolay olur. Burun delikleri temizlenmekle gizlenen veyahut kesik kesik gelen bir burun akıntısını şiddetli bir öksürük ile meydana çıkarmış olabiliriz.

3 — Boyun dibi (kâide - Base) : Boyun dibi göğüs, cidağ ve omuzlar ile birlikte ve öyle bir durumda birbirine kaynamış bulunmalıdırki, bakıldığı zaman ne bir çıkıntı nede bir girinti göstere; hiç bir arzaya uğramamış bulunsun. Boyun dibi bu halde bulunan bir hayvana (iyi çıkıntılı) boynu var deniliyor. Fransızlar iyi ağıllı tabirini de kullanıyorlar. (bien greffée)

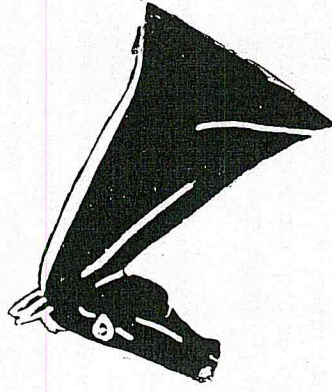
4 — Boyunucu - buna boyun sivrisi de denebilir. Yukarda baş bahsinde boyuna başın ne suretle birleştiklerini mütalâa etmiştik. Buna da genel olarak nelerden tereküp ettiğini ilâve edeceğiz: Boyunucu, gene kemiği kenarının arkaya dönen parçası atlasın (atlas) kanadı arasında, aslan kulakalı bezi bulunduğundan dolay regio paratidea yani parotis bölgesi denilen, az çok içi oyukca bir yerden

ibaret olup bu glandın üstü kashı deri (peaussier) ve parotido - auriculaire (nefii üzni) ile mesturdur. İç tarafı boyun toplardamarına (veridi vidaci - veine jugulaire) geçit verir. Buraya tekabül eden organlar ve örten kaslar: Sterno - maxillaire'in nihayeti, digastricus (zatülbatneyn), occipito - hyoïdieus (kafâvii lâmi), dilaltı kemiğinin büyük şubesinin yukarı ucu ile stylo - hyoïdeus (ibrevii lâmi adelesi), hulkum cebi (la poche gutturale), kulak kepçesinin dibî (la base de la conque), velhâsıl, damarlar, birçok sinirler ve en önemlileri.. Bu parotis bölgesinden ensâcî daha karışık bölge bulunmaz. Bir operatör kat'î kararını vermeden bisturisinin keskin ağzını bu bölgeye hemen yaklaştıramaz.

Güzellik şartları - kusurları - Boynun güzellik şartları 1) şekline, 2) durumuna, 3) hacmine, 4) uzunluğuna, 5) bağlantılarına tâbidir.

1 — Boynun şekli, A) doğru veya piramidal, B) tekerlek veya kemerli, C) kuğu boyun, Ç) Geyik boyun yahut devrik, D) eğik olur.

A) Doğru yahut piramidal (ehramî - pyramidale) boyun, (Şekil - 18) böyle bir boynun boyun kenarları, çizgileri his olunacak

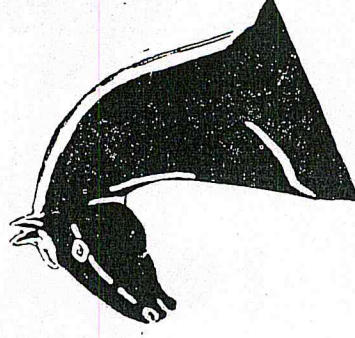

(Şekil - 18) Düz veya piramidal boyun

bir surette, düzdür. (Müstakimülhutut - rectilignes). Başla dikey açı halinde birleşir. Baş hareketlerini kolaylaştırır. Omuz hareketine de müsâit olarak birleşmiştir. O halde, bütün hizmetler için böyle bir boyun aramalıdır. Bilhâssa, pek hızlı koşması istenilen atlarda bu boyun daha ziyade aranır. Bütün koşu atlarının boynu hemen bu biçim olur.

B) Tekerlek veya kemerli boyun (Şekil - 5), Boynun yukarısı cıdağodan tepeye kadar konveks, boynun aşağısı göğüsten boğaza kadar yukarısının aksine konkavdır. Boynun bu tekerlek hâlinin tâbii neticesi olarak, soluk borusu (şezen - trachée) gevşek, boyun toplardamarı olukcuğu (mizâbei vidâciye) derin, baş az çok örtülüdür. Baş âdeta kukulâtalı gibidir. Böyle boyuna mâlik bir hayvanın durumunda bir zerâfet vardır. Fakat, bu varlık önceden başın doğrultusu bahsinde söyledığımız gibi atın metâneti ve çabukluğu hilâfinadır. Onun tamâmiyle zararınadır. Ağır koşum atlarının çoğunda boynun üstkenarı az çok konveksdir. Ekseri ahvalde boyun fıkralarının ekseni (mihver - axe) de inhinaya uğramış değildir. Bu hal kas kudretinin tâbii bir neticesidir.

C) Kuğu boyun (cygne), ekseriyetle uzun ve biraz incedir. (Şekil - 19). Boynun üstkenarının yalnız uc tarafı, sânkî konsol

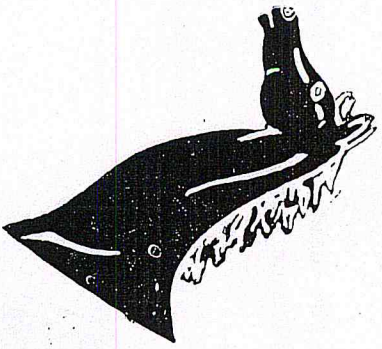

(Şekil - 19) Kuğu boyun

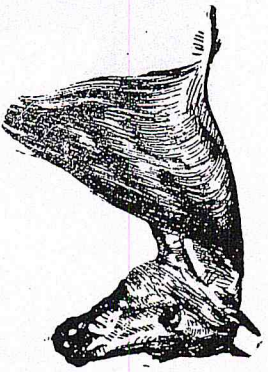
üzerine oturtulmuş eğik duran zarif bir şekle benzer. Başı kolaylıkla dikey vaziyette tutar. Başın doğrultusu bahsinde söyledığımız, önceleri bourgelat'nin en iyisi diye kabul ettiği baş bu idi. Bizde bunu en iyisi olarak kabul etmek biraz evvel söyledığımız kemerli boyna ait mahzurları bunda görmememiz icap eder.

C) Devrik veya geyik boyun (Şekil - 20), kemerli boyunun zıdır. Boyunun üstkenarı hafifce konkav, altkenarı konvektir. soluk borusu (şezen) gergin ve boyunun toplardamarı olukcuğu azıcık belli olur. Baş yatay (ufkî) dir. Biz bunun mahzurunu daha önceden biliyoruz. Başın genel durumunu bahsinde mütalâa ettiğimiz yel tutan hayvan budur.

D) Eğik veya eğri boyun (Şekil - 21), eğri olan cihet boyunun üstkenarı olup lüzumunu olumyan fazla nesicle yükliüdür. Hayvanın yellesi meylli cihete doğru devrilmiştir. Eğri boyun en çok âdi soydan atlarda, sık yeleli yahut uyuz olmuş (gale psoroptique) şahıslarda görünüyor.

(Şekil - 20) Geyik boyun

(Şekil - 21) Eğik boyun

2 — Boynun durumunu (port) - Boyun A) dikey (amudi), B) yatay (ufkî), C) ikisi ortası bir durumda olabilir.

A) Dikey boyun - Doğrultusu dikeye yaklaşan boyna dikey boyun deniliyor. Kat'iyyen dikey bir durumda bulunmayacağı şüphesizdir. Bu vaziyet kuvvetin ön tarafta fazlalığını mucip olur. Başını pek kolayca, hafif olarak geçirir. Omuz açısını kolaylıkla oynatır. Hayvanın yürüyüşe kalkmasını temin eder. Fakat, buna mukabil, ağırlık santralını geriye iter. Fazla ağırlığı art bacaklarına yükler. Süreti azaltır. Bundan başka, sırt - bel sütununu gevşeterek bel çukurluğunu önce hazırlar.

B) Yatay boyun, boyunun üstkenarı, eşeklerde görüldüğü gibi, sırt çizgisine doğru uzamış olandır. Hayvanın başı bacakların arasında görülür. Ele ağır, yani sert gelir. Hiç bir iyilik kabiliyeti yoktur. Kimenin de hoşuna gitmez. Ön bacaklara (etraf) fazla bir ağırlık olur. Hayvanı sürmeğe ve düşünmeğe maruz bırakır. Bu hal enerjide enerjisi az olan atlarda dikkat gözünü çekmektedir. Enerjisi az olan atların başını yukarda tutmak kudreti yoktur amma art bacaklar ve bilhassa hanepeler üzerindeki gayreti de görülüyor. Yüklü diğer bacaklara tahmini etmek için boyununu tabii bir seikle uzatarak en zayıf bacakların ödevini hafifletmeğe çalıştıkları müşahede ediliyor. Başını yürütken dikey olarak sallıyor. Bu halde yürüyüşü, ifrâta varırsa can sıkıcı oluyor. Başını buhurdan sallatır gibi raksettiriyor.

C) Dikey ile yatay arasında, boyun 0 derece laif olmamakla beraber en iyi durumdadır. İstikameti (45) derece meylli olur. Bu durum boyunun geniş hareketlerine müsaittir. Dikey ve yatay cihetlere doğru aynı derecede hareket serbestisi gösteriyor. Ağırlık santralını pek geniş bir sahada değişmesini mucip oluyor.

Boynun doğrultusu ile omuz arasında oldukça bir münasebet ve alakanın bulunduğunu görüyoruz. Genel bir kâide olarak boyun eğer dikey istikamette ise, omuz pek yatay olur. Eğer, boyun yatay istikamette olursa, bunun aksine olarak, omuz doğru oluyor.

Boynun yürüyüş esnasında durumunun pek çok değiştiğini tekrarlamağa hacet yoktur. Meselâ: durduğu yerde, istirahat halinde (45) derecelik boyna malik bir koşu atı ipodroma çıkınca yatay bir boyun vaziyetini alır. Koşdukça da yatay vaziyetinin arttığı göze çarpar.

3 — Boynun hacmi - Boyun pek etli olabilir. Fakat, hızlı gürmesi beklenen atlarda ifrâd derecede hacimli boyun olmamalıdır. Boyun ince ve zayıf olursa, kuvveti eksik ve başını fena tutmuş olur. Kas sistemi inkişafının büsbütün eksikliğiyle müşterek olabilir. Kalın ve geniş boyun hareketi oynaklığa iştirak eder. Fakat, bu hal bir kısmı atı için beğenilebilir amma bir binek atı için kusurlu sayılır.

Ayırıkların boyunu daima kalındır. Eneme (Castration) onların boyun hacmini ziyadece azaltıyor. Boyun genişliği, orta bir halde omuzun ilerisinde (boyunun dibi ve en geniş yeri) 5/6 baş, bogaz seviyesinde (boyunun en dar sathı) 1/2 baş olur. Bu hesap Saint - bel'in İngilterede nesredilen ölçülerinden ziyade bourgelatın düsturlarına daha uygun olup burada izahına lüzum yoktur.

4 — Boynun uzunluğu - Boynu, Bourgelat, üst taraftan, tepeden cidağoya kadar, düz bir çizgi üzerinde ölçüyor. Baş uzunluğunu eşit olan boyun uzunluğuna kıymet veriyor. Fakat, Prof. Lesbre'nin dediği gibi onun örnek olarak gösterdiği ve boyun uzunluğunu tanıyan bir baş uzunluğuna uygun olarak kabul ettiği at modeli eğri, düşüğü boyunlu idi. Bu sebepten bir az kısa boyunlu oluyor. Bu bölgenin üskenarının, baş çıkıntısından, cidağonun sıvrisine kadar mesahası pek mütehavvildir. Uzunluğu 1 baş 1/3 den daha fazla 1 baş 1/4 den daha eksiktir. Orta bir halde 1 baş 3/10 olarak kabul edilebilir. Bu hayvanda boynunu aynı halde uzatmak veya pek kısaltmak kabiliyeti vardır. Bu kabiliyet bütün boyun bağına âit tansiyonun daha ziyade veya daha az oluşuna göredir. İşte bu sebebe dayanarak, Fransız Alayı, Duhouset, boyun uzunluğunu boynun alt kenarından ölçmeği, yani göğüsten çene altı çıkuruna kadar olan yerin mesaha edilmesini tavsiye etti. O vakit da boynun, Bourgelat'ın tarif ettiği gibi tabiriye 5/6 baş oluyor. Öyle ise, bu son ölçü de soluk borusunun dışı çar olduğu tahavvüllerden ileri geliyor. Bunu da ihmal etmek mümkün olmuyor.

Bu cihetten boyun uzunluğunu ölçmek için en iyi usul atlas üstündeki çıkıntıdan yürüyerek omuzun önkenarına kadar boynun kemikli eksenini (mihver) takip etmektir. Bu suretle boyun uzunluğunun bir baş uzunluğundan birkaç santimetre daha ziyade birkaç santimetre daha az olan ortası (vasati) bulunuyor ve şahsi ihtilaf da ortadan kalkıyor.

Anatomi Prof. F. X. L. müted üzere Araplardan naklen döşeyin uzun olmasından bahsediyor: (Boyun, sağrı, karın, ekstremite lerin üst hatları).. Filhakıka, uzunluğu sınırlanmış olmanın bir boyu ziyade etli olunca, yani uzun ve oldukça etli bir boyun, istirahat halinde ve hareketi esnasında hiç bir gayret sarfına lüzum kalmadık başını üstünde tutacak büyük bir nimete nâil olmuş sayılır. Bütün çabuk görülecek işlerde kullanılan atlarda boyun orta boyda, koşu larında ise uzun olur. Misal olarak gösterilen bu atlarda boyun uzun olursa dal boyun diye tavsif ediliyor. Fakat, boyun uzun olmasınca, aynı zamanda ince ve zayıf oluyor. Uzunluk kudretsizliğini mütalâ edip olacak bir halde ise, derecesine göre kusurlarına eklenir. Bu itibarla, boyun uzunluğunda, kasların bütün heyetiyle birlikte teşrik edilemesi, bilhâssa seri işde kullanılan atlar için önemlidir. Bu sözde koşum atları için boyun uzunluğunun zararlı veya önemsiz olduğunu neticesini çıkarmak da icap etmez.

Bunların, ötedenberi söylendiği, rivayet edildiği üzere, kısa boyunlu olmaları lâzımgelseğini düşünmemiz haksızlık olur. Ziyade geniş olmasına nisbetle kısa görünmeyen boynu uzun güzel örnekler vardır..

5 — Boynun bağlantıları - boyun yukardan başla, aşağıda dip ten cidağ, göğüs ve omuzla birarada bağlıdır. Boynun başla olan irtibatını önceden umumî baş bahsinde mütalâa etmiş olduğumuz için burada tekrarına lüzum yoktur. Yalnız, bu fikraya Araplardan Fransızlara intikalden itibârî bir sözü ilâve edeceğiz: Atlas kemiklerinin enişne olan çıkıntılarına önem verilmektedir. Hatta böyle çıkıntıları (barize) bulunan atlara boynuzları var diye itibar ediyorlar. Yarışa de ilâlet eden bir kabiliyettir diyorlar.

Boynun alt bağlarına gelince, bu bölgenin cidağ, omuzlar ve göğüsle his olunmayacak bir surette birbirine kaynamış ve ahenkli olarak ittihat etmiş bulunması lâzımgelir. Böylece, bağlantısı mümkün olan boyna çıkışı iyi, sürüşü iyi boyun denilir. Fransızlar birde iyi ağılı (bien greffée) tabiri kullanıyorlar. Boyun eğer birden bire göğüsüne sadece saplanmış olursa, ona çıkışı fena denir. Sadıra saplanmış denilen bir boynun bağlantısı da doğru olamaz. Bu biçim bozuk boyun genel olarak pek zayıf olur. Boynu pek nahif olan atlarda bu şekilde boyun görülür.

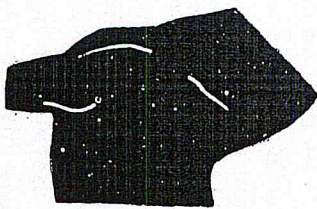
Bazan boynun üstkenarıyla cidağonun birleştiği yerde gayet aşikâr bir basıklık göze çarpar. Buna balta yeri veya nişanesi adı veriliyor. Bu gibi izler bilhâssa geyik boyunlu atlarda müşahade edilir. Bazı atlarda, omuzun ön tarafında, kürek açısı kısmının boyun irtikâzlarından birine tekâbüle eden, mızrak yeri veya nişanesi denilen izler görülür. Bu iz natürel bir tapadır. Goubaux bunu bir kas dışının körelmesinden (dumur) ileri gelen bir hususiyet olduğunu isbat ettiği için diğer müelliflerin mütalâalarını buracıkta tekrar söylemeğe lüzum yoktur. Prof. Dr. Ulrich Duerst'ün boyun (Der Hals) bahsinde işaret ettiği balta nişaneli boyun (Axthieb - coup de hache) ile semiz veya yağlı boynu (Speckhals - encolure grasse) buracıkta iki şekilde göstermemiz kusurlarını kâfi derecede isbat edebilir. (Şekil - 22 ve 23).

Özürleri ve hastalıkları - Boynun üzerinde muhtelif operasyonlar neticesi bir takım yara yerlerine tesadüf edilebilir: Meselâ: Kan alma (saignée), kaytan yakısı (Séton), Dağlama, solukborusu

operasyonu (Trachéotomie), yemekborusu ameliyesi (Oesophagotomie), gırtlak ameliyesi (Laryngotomie) v. s. yara yerleri.

(Şekil - 22) Balta nişaneli boyun

(Şekil - 23) Senniz boyun

Kan alma, en ziyade sol taraf boyun toplardamarı üzerinden yapılır. Sebebi, operatörlerin genel olarak solak olmadıklarından ve operasyonun sağ ele daha kolay gelişindendir. Kan boyunun toplardamarı (veridi vidacı) seyrinden, boyunun üçdebir yukarısından alınır. Maksat, bu toplardamarla bir arada seyreden boyunun atardamarına (şıyranı sübatı) isabet ettirmemektir. Sınırlanan bu yerde, boyunun toplardamarıyla atardamarı. Omo - hyoideus (ketfii lami) kası ile ayrılmıştır. Bu operasyon gelişti güzel, pratik olarak, yapılıncı tehlikeli oluyor. Bazan damar açık bırakılarak içine hava girdiğinin farkına varılmıyor. Yıldırım etkimesiyle (Salkavi - foudroyante) bir ölüme de sebebiyet veriyor. Bunun trombos (thrombus) ve flebi (phlébite) gibi ihtilatları da vardır:

Trombosda kan alınan yerde teşekkül eden bir tümör göze garp par. Bu hal kann vidacı toplardamarın dışına ve civarında bulunana munzam nescin içine intişarının tabii bir neticesidir. Kanalma operasyonunun fena yapılmasından yâhut ameliyattan sonra hayvanın sırtütmesinden ileri gelir. Kara kandanarının iltihabı yani phlébite bazan trombozu tâkibeder. Sonu kan damarının harabiyetiyle netice

lenir. Şahdamarı (vidacı) olukcuğunun alttarafı basılınca damar fazla şişmesiyle belli olur. Eğer boyunun her iki şahdamarı da harabolmuşsa baştan dönen kan, sirkülasyon, çalışma sırasında kâfi gelermiyerek beyin ihtikamını hazırlamağa vesile olur. Çok şükürki, kanalma ameliyesinin bu türlü ihtilatları pek nâdir oluyor. Operasyon genel olarak hemen görülmemez derecede ufak, sıyah, çizgi gibi bir izden başka yer bırakmıyor. O izi de kıllar gizliyor. Yâhut kandanarında küçük bir şişkinlik bırakıyorsa da civarına kansuyunu akıtmağa müsâit bir durumda olmuyor. Buda iyice şişkinlik olduğu zaman belli oluyor.

Seton, boyunun yan yüzlerinin çıkıntıları seviyesine tatbik olunur. Seton izlerinin görülmesine mâni olmak için yelenin devrildiği tarafa tatbik edilmesi tercih ediliyor. Seton izi giriş ve çıkış deliklerinde görülen küçük bir yara yerinden ibârettir. Bu izler bir hayvanın gözlerinde, burnunda yâhut beyninde bulunan bir hastalığı tedâvi maksadıyla yapılmış bir ameliyeği gösterdiği gibi hastalıkların tamamıyla geçmemiş olduklarını da hatırlatabilir.

Dağ izi pek nâdirdir. Boyun dağlanması müstesna hallerde yapıyor.

Boyun bölgesinin ortasına doğru, bir deri ve soluk borusu yarası yerine rastlanacak olursa, buna eskiden bir traketomi ameliyesi ya-plıldığı anlaşılr. Bu itibarla böyle bir iz derhal solunun yolları hastalıklarını hatırlatmalıdır. Billâssa kornaj'a karşı ihtiyatlı davranmalıdır. Eğer boğaz altında aynı vecchile bir yara yeri görülürse, buda gırtlak için yapılan bir ameliyenin delili olur. Eğer bir hayvan üzerinde hala bir soluk borusu tüpünü taşıyorsa artık ondan bahsetmek zâttir. Çünkü, böyle bir hayvanın değerinden büyük bir parçasını kaybetmiş olacağı pek tabiidir.

Evvelce, havanın geçişini zorlaştıracak solukborusunun velâdî ve ânzi muhtelif deformasyonundan bahsetmiştik. Tekrar oraya dönmeyeceğiz. Fakat, geri kalan sözü burada tamamlayalım. Boyunda bundan başka, yele uyuzu yâhut at uyuzu (Rouvioux), sıraca (cordes de farcin), boyun yarası (dâi unk - mal d'encolure) olur. Bu sonuncu hastalık boyunda husule gelen yaraları belirtiyor. Bu bölgenin üstkenarında bulunan cerahatlı fistüller ile boyun bağının, yani boyuna âitti ligamentum'un bir nekrozundan (nécrose) ibarettir.

III. — KUYRUK

Kuyruk (la queue, coda, Der Schweif, zenep), sağrının ortasından geriye doğru uzanan ve omurgayı (amudu fikarî) nihayetlendiren hareketli bir lahikadır. Bu bölgede mütalâa edilecek A) Kuyruk gövdesi, B) kuyruk kılları vardır.

A) Kuyruk gövdesi, konik (mahruti) şekilde olup başlıca kuyruk omurlarından (fıkra) tereküpetmiştir. Omurların adedi, kesilip atılmazsa, 17 : 20 dir. Kuyruğun ön kısmı sağrı kemiği (sacrum azmî aciz) ile birleşmiş ve arka kısmı serbestir. Bu omurlar önden arkaya doğru gittikçe istihaleye uğrar ve vasıflarını kaybeder. En sonuncu omurun cismi uzamış ve darlaşmıştır. Omurlar birbirile eklenerek (mafsalsal) teşkiletmıştır. Omurlar ile eklemlerin çevresinde kaslar, damarlar, sinirler birarada bulunuyor. Fakat, bu omurlar organın kendine mahsus sağrı - kuyruk (acizii us'usi - sacro - coccygien) kaslarıyla müşterek bir sıfak içinde uzanır. Bu kaslar doğrultularına göre isim alırlar birbirile az veya çok hüzmeler ile münasebette bulunarak kuyruğun yukarısından, yan tarafından, alt tarafından geçerler. Esasen her tarafa hareket edebilmek kabiliyetinde olan kuyruk omurlarının yukarı, aşağı, yanlara doğru hareketleri bu kaslarla temin edildiği gibi harici kuyruk kasları da kısmen bu fiillere iştirak eder. Bu bölgenin üstü pek kalın ve oldukça yapışık deri ile örtülüdür. Derinin aşağı tarafında anus bölgesinden ortaya doğru ilerleyen üçgen (müselles) satır müstesna olarak kıllardan mahrumdur. Kuyruğu yukarı kaldıran ve omurların altında bulunan dahili ve harici iki hüzmeli kuyruk kasının rectum ile münasebet peyda ettiği civar da nisbeten tüysüz olup kuyruk yukarı kaldırılınca belli oluyor.

Anus'ün etrafında kuyruğun dibini çevrelemek için havsalanın derinliğinden çıkan işchio - coccygiens (verekii us'usi) kaslarının bulunduğu anlaşılıyor. Kuyruktaki birisi ortada ve ikisi yanlarda olmak üzere seyreden üç atardamar vardır. Ortada bulunan damar doğrudan doğruya ve sağ taraf kuyruk atardamarından veya aynı tarafta yan sağrı atardamarından (şıryamî acizii canibi) menşei alır; rektum'un muallak ribatından geçerek kuyruğun altından, içindeki dışındaki nazaran daha kısa, iki hüzmeli ve kuyruktaki indirme ödevini gören kas arasından derinin altına geçerek organın her tarafını dolaşır.

Kuyruğun yanlarındaki damar ise sakrum - kuyruk atardamarlarının (şıryamî acizii us'usi) nihayet şubesidir; yan ve alt kuyruk kaslarının arasında ve omurlar (fikarat) etrafında dolaşarak kuyruğu boyunu boyunca seyreder. Kuyruk toplardamarları (verit) da aynı tertiptedir. Belatı guddelerine iltihak eden lenf damarları ile 5 : 6 çift kuyruk siniri de bulunuyor. Kuyruk kesme operasyonunda görülen duyarlık (hassasiyet) sinirlerin varlığından ve bolca kan gelişi de atardamarların burada nisbeten büyükçe oluşundandır.

B) Kuyruk kılları, tepeli ve boynun üstkenarını süsleyen kâkül ile yele kıllarına tamamiyle benzer. Bu da keyfiyet ve kemiyet itibariyle şahıslara, cinslere veya ırklara göre onlar gibi değişiklikler arzeder. Bu türlü uygun at kılları çoğu vakit kıvrık dalgalı (ondulés) oluyor. Bazan, bunun aksinedir; katırlarda ve berberistan atlarında olduğu gibi düz olur. Derinin ve kılların bünyesini buracıkta zikretmeğe lüzum yoktur. Kuyruk hakkında mütalâa yürüten Lecoq, Pembroke, H. Bouley, gibi müellifleri hatırlatarak onların fikirlerini şu bir kaç cümle ile hulâsa etmek kâfidir. «Kuyruk cidden bir hayvanı süsleyen organlardan olmakla beraber hayvanı ısıran veya rahatsız eden sinekler ve böcekler gibi hayvancıkların def'ine yarayan, vücude konmalarına mâni olan bir vasıttadır. Kuyruk ve yele kıllarından mahrumiyet hayvanlara bilhassa çayırda çok ızdırap verir; Hele gebe kısırlıklarda kuyruğun bu önemli vazifesini yapamıyacak kadar eksikliği, hayvanı sürtünmeğe ve şiddetli hareketler icrasına mecbur edeceğinden oldukça tehlikeli sayılır.»

Güzellik şartları - şunlardır: A) Kısa, B) dibi kalın ve metin, C) bağlantısı yüksek, Ç) Yatay bir durumda yahut hortumvarı dalgalı E) ele mukavim olması lâzımdır.

A) Kısa kuyruk, bilhassa kanlı atlarda görülüyor. Prof. Lesbre Araplardan naklen iyi atlarda engerek yılanları gibi, kısa kuyruk bulunduğunu söylüyor.

B) Dibi kalın kuyruk, omurgalarla tamamiyle alakalı bulunan bütün kasların metanetine delalet eder.

C) Bağlantısı yüksek, yani irtibatı yukardan kuyruğa, yatay sağrıda tesadüf olunuyor. Çünkü, kuyruk sakrum'un (azmî aciz) devamıdır.

Ç) Yatay olan yahut hortumvâri bir kuyruk kaynaklar arasında iyi ayrılmış bir durumda olur. Bu vaziyet enerjik atlar çalışırken gözüktür. Zira, o zaman sakrum - kuyruk (acizii - us'usi) üst ve yan

(yelpaze kuyruk) deniliyor. Eğer kuyruğun gövdesi oldukça kısa kesilmekle beraber kolları da aynı derecede gövdeye dikey olarak kısa kesilirse buna da (kısa kuyruk) denilir. Fakat, bunlarda muhtelif biçimler irâe ettiğinden şekillerine göre isimler alır. Meselâ : aşâğdan yukarı ve arkadan öne meyilli bir surette kesilmiş ise aldığı şekle nazaran (düdük kuyruk) deniyor. Kuyruk böyle sivri kesilme-yip yusuvarlak veya çıkıntılı kesilirse manzarasına göre (firça kuyruk) adı veriliyor.

Bunlardan başka, gerek normal olarak gerek hastalık neticesi kuyruk kolları kuyruğun kâidesini gösterecek kadar seyrek olabilir. Bu biçim kuyruğa (sıçan kuyruğu) denilir. Anadoluda tam yerinde kullanan (güçük kuyruk) lu atları da buracıkta hatırlatmamız faydalı olur.

Hastalıkları ve özürleri - Kuyruk kollarının dökülmesi, kısa kesik, sıçan kuyruklar, sıyrıklar, kaşıntılar, yaralar bize bazan harici cildî veya bulagıcı, bazan dahili ve tufeyli bir takım hastalıkları hatırlatır. Bazı vakit tam kuyruk kesme veya İngiliz kuruğu ameliyesinden sonra fistüllü yaralar husule geliyor. Bundan başka, kuyruk kemiklerinin nekrozunu (nahre) mucip olabilir. Kuyruğun dibine doğru kuskun halkasından mütevellit yaralara da rastlanabilir. Beyaz ve açık kırmızı havvanlarda anus un civarını tercih eden mélanique tümörlere de dikkat etmek lâzımdır.

IV. - ASIL GÖVDE BÖLGELERİ

Cidağ

Cidağ veya Garo (le garrot, garrese, Widerist), boynun üst kenarının gerisinde, sırtın (zahır) ilerisinde, küreklerin (ketif) üstünde bulunan ve orta çizgide (hattı mutavassıt) iki eğri sathın birleşmesiyle teşekkül eden çıkıntılı (culminante) bir bölgedir.

Anatomik esası - Bu bölgenin esas iskeletini, birinciye tâkip eden 8 veya 9 sırt omurunun (fikrai zahriye) sivri uclu kemik çıkıntıları (nütuat) ile iki kürek kemiginin (azmı ketif - scapulm) kıkırdaklı uçları (istitale) teşkil eder. Bazı müellifler bu bölgenin 5 veya 6 omurdan müteşekkil bulunduğunu zikretmekle beraber 7 veya 8 omur olarak kabul eden başka müelliflerin fikirlerini de doğru bulmı-

yorlar. Biz Anatomi Prof. F. Lesbre'nin ilmi kanaatlarına dayanarak bu bölge omurlarını dokuza kadar çıkarıyoruz. şurasını iyi bilirizki boyun kalın olduğu zaman cidağ üzerine yayılmış bir vaziyette görünür. Koşum atlarının çoğunda da böyledir cidağ açıklığıyla bel-li olmuyor. Sırtın üçüncü yahut dördüncü dikensi çıkıntılarında (apophyse) başlıyor ve bundan dolayı pek kısalmış bir halde bulunuyor.

Cidağın orta çizgisi (hattı mutavassıt) ile yan taraflarına gelince, bu bölgenin orta çizgisinde, velenin nihayet kollarını ihtiva eden biraz hareketli bir deri bulunur. Bunun altında boyun bağının yani ligamentum cervicalis'in habli ve sırt - bel (dorso - lombaire) in üst bağı ile arkaya doğru his olunmayacak bir tarzda devamı, ondan sonra dikensi çıkıntılarının sivrieleri gelir. Bu çıkıntılı kemik sivri-lerinin hayatta kıkırdaklı olarak şişkinlikler hasıl etmiş bir halde olduklarını da buracıkta hatırlatmamız icabeder. Çünkü, bunlar boynun bağının (ribatı unkî) aleddevam çekilişleriyle tahrik edilmiş bulunuyor.

Cidağın yan taraflarında oldukça hareketli bir deri mevcut olup bunun altında, trapèzius (adelei şibih münharife), küreküstü kıkırdak (fevkalketif - sus - scapulaire), dahilen esnek (elâstiki) bir safihası ile kaplı rhomoideus kası (adelei şibih maine), splénus kası (adelei tahaliye) büyük complexus kası (adelei muhtelitei kebire), küçük dişli kas (müsennenei sagire - petit dentelé) nin ön tarafına müsterek aponévrose (veteri ariz), ve nihayet omurlara ait mizabelerin kasları bulunuyor. Bu sonuncular da şunlardır : A) uzun dikenli (tavilei şevkiye long épineux), B) uzun sırt (tavilei zahriye - long - dorsal) C) uzun kaburğa (long costal - tavilei dil'iye), Ç) enine dikenli (mustarazai şevkiye - transversaire épineux), D) sus - costaux (fevkaldil'iyyeler) .

Burada önemli bir noktaya işaret etmek isteriz. Kürek kemiginin kıkırdakları hiç bir vakit dikensi çıkıntılarının sivrisine kadar ilerlemiş olmaz. Kısarlarda, genel olarak bu kıkırdaklar dikensi çıkıntıların hududuna beygirlerden daha ziyade yaklaşır. Pek kalın ve daha az çıkıntılı bir cidağ bundan ileri gelir. Bununla beraber, bazı beygirlerden daha çıkıntılı cidağı olan kısarlara da rastlanıyor.

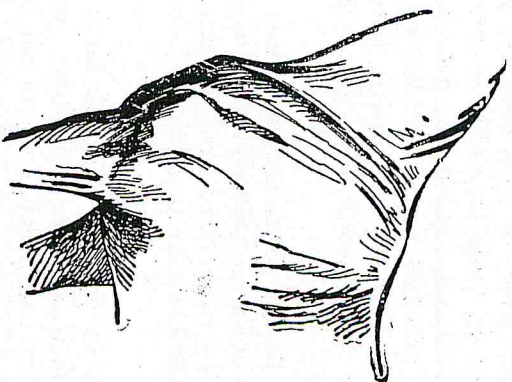
Güzellik şartları - Cidağö A) iyi çıkıntılı, B) arkaya fazla uzanmış, C) kâidesine kadar kâfi derecede bir kalınlık gösteren tam kuruluk, Ç) net (temiz) bulunmuş olmaktır.

A) Cidağönün iyi çıkıntılı yani sırt (zahır) hattına nisbeten çıkıntısının fazla olması lâzımdır. Zira Cidağönün iyi çıkıntısı, bu bölgenin kâidesini ve esasını teşkil eden dikenli kemik çıkıntılarının pek çok uzunluğunun veya pek az yatıklığının bir neticesidir. İyi çıkıntılı bir cidağö omurgaları (rachis) germeğe müsait bir durumdadır. Bu münasebetle boyun ile başı kaldıran kasların faaliyetine de tesir ettiği gibi omuz küreklerini kaldıran kaslara da yardım eder.

Önceden zikredildiği veçhile hakiki kaldıraçlar (manivelâ) cidağönün apofizleri (nitru - apophyse) üzerinde vukua gelir. Baş kütesinin gerilmesi ve boynun uzaması ve hatta sırt - bel (zahrii ketani) sakının yukarı kalkması için harekette bulunan ve tavassut eden odur. Bu hizmetler apofizlerin uzunluğunun fazlalığı nisbetinde daha iyi tamamlanıyor. Cidağönün yükseklığı, zikredilen hususlara binaen sırtın (zahır) metanetine de müsait bulunur. Diğer yünden ligamentum cervicalisin (boyun bağı) habline ve boyun ile başın ekstansor (bâsit - extenseur) kaslarına ve dolayısıyla bu organların pek muvafık bir surette düşüşüne hizmet eder. Nihayet, küreklerin (ketif) relevar (rafiâ - releveur) kaslarının (trapézus ve rhomboideus) uzaması (inbisatı) ve kısalması (takallüs - contraction) cidağönün vüs'atı dolayısıyla geniş bir sahaya malik olmalarından ileri gelir. Bacakları (etraf) da hareketi bakımından hisselsine düşen faydayı bu durumdan temin ediyorlar. Bu münasebetlerinden dolayı atı yürüyüşlere kaldırmağa ve şahlamağa (cabrer) ziyadesiyle müsait bulunduran cidağönün çıkıntısı oluyor. Fakat, cidağösu yüksek atla ön tarafı yüksek atı birbiriyile karıştırmak icabetmez. Çok yüksek olan atı, yüksek cidağölu ile yani sırta nazaran cidağösu tebarüz eden atla da karıştırmamalıdır. Çoğu vakit cidağösu pek çıkıntılı olduğu halde önu alçak koşu atlarında bu durumu, hareketlerini güçleştirmeğe vesile olan veya tahribat yapan eğeri misal olarak hatırlatabiliriz. Önu tamamıyla alçak atlarda eyer ileriyeye doğru kaymağa mütemayyildir. Aceba, çıkıntısı zahir olan cidağö bunu durdurmağa kâfimidir? Kaymasını men edebilir mi? Hayır..

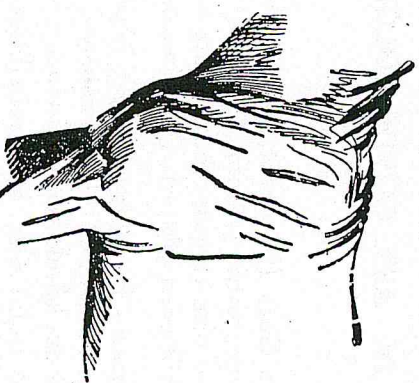
Mütalâamıza çıkıntısı iyi cidağönün ekseriyetle uzun ve eğik bir omuz (ketif) ile birlikte bulunduğunu da ilâve edersek, bu böl-

genin birinci derecede bir güzelliğini yetecek kadar anlatmış olacağız. (Şekil - 25).

(Şekil - 25) Yüksek cidağö, eğik omuz

Müşahedeler cidağösu pek çıkıntılı atların ön taraf hareketinde görülen farkın büyüklüğünü ispat ediyor. Hakikati meydana çıkartıyor. Pek yüksek cidağölu atlar, kolaylıkla şahlanıyor. Dörtmala koşuyor. Halbuki, alçak cidağösu olanların; ezcümle eşekler ile katırların, omuzları (ketif) doğru bulunuyor. (Şekil - 26) Boyunu ile başını fe-

(Şekil - 26) Alçak cidağö, doğru omuz

na tutuyor. Hareketleri yukarıdakiler gibi çabuk olmuyor. Güçlülük şahlanıyor ve dörtlüleşiyorlar..

B) Cidagonun arkaya çok uzanmış ve sırt (zahır) ile his olunmıyacak bir surette imtidat etmiş bulunması lâzımdır. O halde bir veya iki apofizi ihtiva ederek sırtın üstüne doğru ilerlemiş olacağına şüpheli yoktur. Çıkıntısına önem verilen cidagonun avantajı, ihtiva ettiği dikensi kemik çıkıntılarının miktarı artmaktadır. Bundan başka, arkaya uzanmış cidagoda genel olarak omuzun (ketif) eğrilğine de şamil bulunduğunun farkına varılıyor. Şayet, cidago kesik olursa birdenbire sonuçlanır. Yani cidago tedrici bir surette uzanmış olmayup birdenbire nihayetlendiği takdirde kesik oluyor.

Bazı müelliflerin, cidagonun kuruluşuna göre takdir ederek göstermek istedikleri ve (kaatı) adını verdikleri cidago budur.

Uzun ve yumuşak boyunlu develer ile zürafeler, kalın boyunlu ve iri başlı Amerikanın yaban öküzleri (bisons) ile Çin mandaları (yachs) umumiyetle önleri pek kuvvetli hayvanlardır. Bunlar, bazan sırt bölgesini geçerek bellerine kadar uzayan pek iri bir cidago ile, dikkat gözünü çekmektedir.

Cidago uzunluğu, arkadan öne olduğu gibi, aynı boyda olan atlarda kararsız sınırlanma neticesi bir iki türlü hiç yoksa yarım baş uzunlukta olabilir.

Cidagonun çıkıntısını takdir ederken, hayvanın yaşını hesaba katmak icabeder. Cidago doğumdan sonra ilk aylarda zorlukla bulunuyor. Cidagonun çıkıntısı ancak 12 : 18 aydan itibaren belli olur. Asıl yüksekliğini 5 : 6 yaşına doğru alır. Bu bölgenin dikensi kemik çıkıntısının hayatta iken uçları hakikaten kırıldak tabiatında bulunuyor. Bundan dolayı uzama yolunda bir gelişmeyi mucip oluyor.

C) Cidago kuru olmalıdır. Yani yumuşak kısımlar az dolgunca bulunmalıdır. Bununla beraber, cidago kaidesinde istisna edilmeyen bu kurultuktan başka mutlaka bir kalınlık da mevcut olmalıdır. Eğer, iki eğri sathın teşkil ettiği cidago açısının derecesi fazla hadde olursa, bu durum sadrın darlığına yahut omuzların (ketif) kaldırıcı kaslarının körelmesine (dumur) alâmet teşkil ettiği gibi keskin (tranchant) cidago da vücuda getirir. Bu da bittabi yaranlanmasına sebep olur. Meğerki, cidago ya mahsus ön kaşı dar ve pek yüksek bir eyer olsun. Yukarıda söylediğimiz gibi evvelce kaatı adı verilen keskin cidagonun zıddı zemiz veya yağlı (gras) veyahut somun gibi (empâté) yumuşak cidago olur. Kaba, yumuşak nesicli kısımları vardır. Daima

aşağıdadır. Çünkü, cidago çıkıntısına nisbi yardımı olan bölgenin kuruluşudur.

D) Cidago net yani özürsüz olmalıdır. Bunu anlamak için cidagonun üstü ve her tarafı elle yoklanır. El temasında anormal duyarlılık (hassasiyet) yoksa bu bölgenin temiz yani net olduğuna inanılır.

Özürleri ve hastalıkları - Cidago bölgesi çıkıntılı bir durumda olduğu için fazla çarpmalara, eyer yahut semer yaranlarına, başka atlar tarafından ısırlıklara maruz kalabilir. Bu afetler (lésions) hiç bir suretle deriyi tecavüz etmedikçe vahim değildir. Derinin sathında olanlar ancak arızî lekeler veyahut hafif yara yerleri gösterebilir. Eğer, bu afetler derinin alt kısımlarına tesir etmişse, boyun ligamentumunun afeti hatta dikensi kemik çıkıntılarının nekrozu (nécrose - nahre) ile de ihtilatetmiş olabilir. Onlar daima cerahatları akan fistüllü yaralara yani cidago yarasına (dâi hârik - mal de garrot) sebebiyet verir. Bu hastalığın tedaviye karşı inatçı olduğunu bildiğimiz için cidago bölgesinin yaranlanmamasına dikkat etmek alınacak tedbirin başında gelir.

Sırt, Arka

Sırt (zahır, dos, dorso, dorsi, Rücken), cidagodan sonra gelen ve arkadan belle birleşen bir bölgedir.

Şekli - Sırt bölgesi (Regio dorsi - nahiyei zahriye) iki yanal düzlemden (sathı canibi - plan latéral) teşekkül etmiş olup bu sathlar hafifçe eğik ve orta çizgi (hattı mutavassıt) üzerinde azıcık çıkıntılı bir ibik (kanzaa - crête) vücade getirerek birleşiyorlar. Bazan, omurlara (fıkra) ait olukcuklardaki kasların azıcık gelişmesi neticesi sırtın yan tarafları pek eğri ve az çok düşük oluyor. Böyle olunca orta çizgideki ibik son derecede çıkıntılı görünüyor. Bu biçim sırta keskin (kaatı) sırt deniliyor. Bazen bu bölgenin yan tarafları yukarıdakinin aksine olarak yusuvarlak olur. Bu yuvarlak kısımların tam ortasına da arkaya doğru uzayan bir çizgi (telem - sillon) bulunur. Bu çizgi daha derince alarak bel ve sağrı üzerinde de bulunursa ona sırtı, beli, sağrısı çift denir.

Anatomik esası - Sırt bölgesinin iskeletini cidago bölgesine dahil olmiyan bütün sırt omurları (yani sondan sekiz yahut dokuz fıkra) ile kaburga kemiklerinin karşılıklı yukarı uçları teşkil eder.

Sırtın orta çizgisinde, dikensi çıkıntılarının sıvrısına kalıp gibi yapışık deri vardır. Bunun altında, çıkıntı sıvrısından sırt - bel ligamentumu (ribatı zahrii kataniî fevki şevki - ligament sur - épineux dorso - lombaire) geçer. Bu bağ da seyri esasında dikensi çıkıntılar arası (interépineux) bağlarıyla birleşiyor.

Sırtın yan kısımlarında, o derecede yapışık olmayan deri vardır. Sonra kaslar gelir: Büyük sırt kasi (zahriyei kepire - grand dorsal), arka küçük dişi kasi (adelei müsennenei sagirei halfiyye - petit dentelé postérieur) ile müşterek bir sıfak (aponévrose) vardır. Bu da alta bulunan uzun dikensi (tavilei şevkiye - long épineux), uzun sırt (tavilei zahriyye - long dorsal), uzun eğe (tavilei dil'iye - long costal) kaslarına gevşek olarak tetabüketmiş bulunuyor.

Bunlardan başka bu bölgede daha derince bazı kaslar mevcut: Enine dikensiler (müstârazai şevkiye - transverse - épineux), sus - costaux (fevkaldil'iye), eğeler veya kaburgalar arası (beynel dil'iye - entercostaux) kaslarının yukarı kısımları gibi..

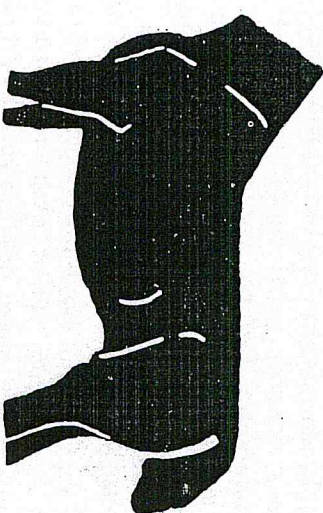
Güzellik şartları ve kusurları - Bu bölgenin fizyolojisinden şunlar kolayca çıkarılıyor: 1) Sırt - bel (zahrii kataniî) sütunu karşılıklı çift ayaklı köprü kurarak vücudun ağırlığını yüklediği gibi ica-bında üstüne bindirilen ağırlığı da taşımak zorundadır. Meselâ, süvari, eğeri veya semer, hasta tezkeresi v. s. nakline hizmet ediyor. 2) sırt artbacaklar (etrâfi halfiyye) ile takviye edilmiş itme kuvvetinin nakline de yarıyor. Oraya kadar karşıbiliyor. Sebebi, önceden söylediğimiz Prince yayının sırtla alakalı olarak vücude gelmiş olmasıdır. Bununla kuvvetli bir istinat teşkil etmiş bulunuyor. Kendi çıkıntısı üzerinde hareketi hazır bir durumda olan aşağıda isimlerini zikredeceğimiz büyük kaslar sayesinde ve aynı zamanda vaki olan bir gevşeme hareketiyle vücut hep ileri itilmek suretiyle ve az çok yerinden kınılanarak yürüyor.

Sırtın gevşeme hareketiyle hemzaman olan cesim kaslar şunlardır: Omurgaların olukcuklarındaki kaslar (mizabei fikariyyeler - muscles des gouttière vertebrales), kaynak kasları (ilyeviyiye - fessiers), ischio - tibiaux (verekii kasabî) (tev emi sak - jumeaux de la jambe), ve baldırı büktenler (sakın kabızatı - fléchisseurs de la jambe). 3) nihayet sırt - bel (zahrii kataniî) kolonunun sırt (dorsale) kısmı gelir. Bu kısım sadır kovuşunun (cevfi sadır - cavité pectorale) tavasını teşkil ettiğinden ayrıca önemi vardır.

Açıkladığımız bu üç bakımdan sırt, düz, hafifçe eğik, kısa, ge-

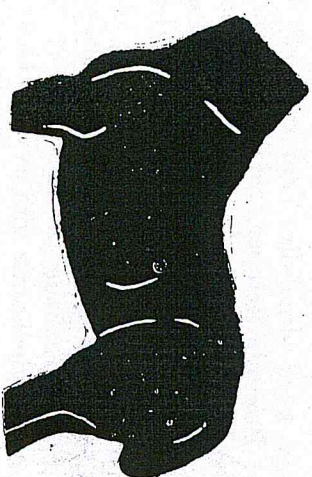
miş ve kasları iyi olmalıdır. Bu itibarla şöylece tasnif ederek mütalâa edelim: A) doğrultusu, B) uzunluğu, C) genişliği ve kasları.

A) Doğrultusu (istikamet), düz ve arkadan öne hafifçe meyilli sırt arttarafın itme kuvvetlerini mukabil çift ayaklar üzerine zararsız ve zahmetsiz olarak nakleder. Bundan başka kuvvet ve metanetini esneklik (elâstikiyet) hassasiyetle teşrik eder (Şekil - 27)

(Şekil - 27) Düz sırt

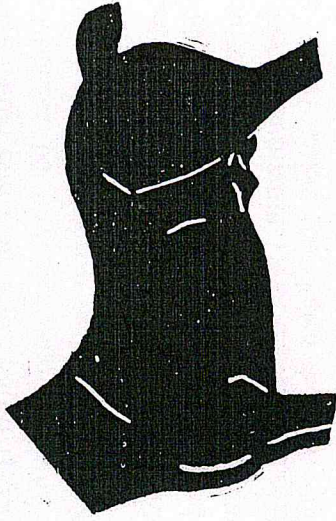
Hayvanın önu pek yukarı kalkık yahut artları pek aşağı düşük olursa, sırt çizgisi yatay (ufkî) oluyor. Tenasübü iyi atlarda ilerisi hiç olmazsa 5:6 santimetreye kadar tenezzül ediyor. Sırt yüksekliğini ölçmek için sağrı sıvrısını göz önünde bulundurmak lâzımdır. Memleketimiz atlarında sırt yüksekliği Dr. Nicolas'ın bulduğu ölçüye pek yakındır. Bu zat yüzeili ordu atı üzerinde yaptığı tecrübe ile sırtın 4:14 santimetre arasında değiştiğini görüyor. Gerçekten bu fark on santimetreyi geçince göze daha ziyade çarpıyor. Sırt içeri doğru batık oluyor. (Şekil - 28). Yani aşağı doğru birdenbire derinleş-

(Şekil - 28) Basık sırt

yor. Arka tarafın fazla yükselişinden hasil olan bu kusur yürüyüş esnasında ağırlığın fazlasını önbacaklara (etrafı kuddamiye) yüklemek suretiyle hayvanı yürütmeye sebebiyet verir. Üstündeki eğri cidağa doğru kaydırır. Kuskunu ileri doğru çekeceğinden dolayı kuyruğun dip tarafını zedeler.

Sırt ilerdgen geriye doğru konkav (mukaar) olunca ona çukur sırt denir. (Şekil - 29) . Bundan başka sırtın ortasını çukurlaştıran

(Şekil - 29) Çukur sırt

ve sarkık karın ile alakalı bulunan bir türlü sırt çukurluğu daha vardır ki onuda karın bahsinde göreceğiz.

Çukur sırtlarda dikensi kemik çıkıntılarının uçları birbirine yaklaşıyor. Omurların (fıkra) cisimleri az çok çökük bulunuyor. Sırt tersine çevrilmiş bir kubbe gibi duruyor. Omurlar birbiriyle kemer tarzında birleştiği için alt taraflarındaki, bunları müştereken tutan, bağları (ribat) uzatmağa sebep olur. O halde bu durumda bir sırt itme kuvvetini fena bir surette nakledebilir. Taşıma kuvveti de az olur. Sözü kısası, bu türlü sırtın metaneti azdır. Onun yumuşak olamayacağı da muhakkaktır. Çökük, sırta ait bütün hadiseleri onun geometrik şekilleri temsil ediyor. Bununla beraber, sırtı çukur atın, tepkimesi (ak-sülâmel) düz sırtlı attan fazladır. Yani suvari tabiriyle aksi darbeleri de vardır. Hulâsa, sırt çukur bir durumda olunca sırt sütunun kenarları

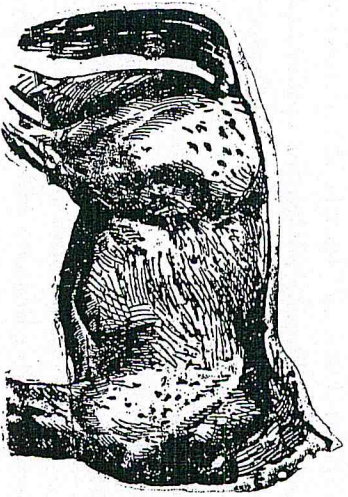
birbirine yaklaşıyor. Omurlara müsterek alttaki bağın (ribat) çekme avantajını zafa uğratıncaya kadar gayret sarfedeceği ve hareket halinde sıkıntıya sebep olacağı da muhakkaktır. Bundan dolayıdır ki hayvan bacaklarıyla (etraf) hasil olan tepkimenin birdenbire zuhuru kendi omurgalarını (amudu fıkârî) dik tutarak mâni oluyor. Hayvan bu hareketiyle üstündeki süvarisini cidden müteessir etmiyor. Binicisi bu aksi darbeden kurtuluyor. İstirahati bakımından memnun kalıyor. Fakat, hayvan yukarda izah ettiğimiz hadiseler dolayısıyla pek ziyade muztarıptır. Bu durumda yürüyüş yorgunluğu mucip olduğu gibi sırtın vaktından evvel inhitatına da sebep olur.

Düz sırtın hareketi çukurun aksinedir. Filhakika, süvarisini müteessir ederse de yıpranma kabiliyetini azaltmaz. Ortalama bir doğrultuda olan bel kemiklerinin bu hususta yükselme ve alçalma hareketlerinin vüs'atı pek ziyade olur. O halde böyle olan sırt pek fazla mülayimdir.

Pek aşkâr olan sırt çukurlukları vahim ve bütün hizmetler için mutlak bir kusur sayılır. Bazan, sırta cidağa ile sağrı sivrilisinin yüksekliğinden dolayı çukurluklar hasil olur. Bunlar dikensi kemik çıkıntılarının sivrilileri üzerinde bulunan çizgide zahiren görünen çukurluklardır. Sırt omurlarının cisimleri buna iştirâk etmez. Bundan dolayı da metin olur. Bu itibarla, hakiki sırt çukurluğunu yalancı (Kâzip) sırt çukurluğu ile karıştırmamalıdır. Hakiki sırt çukurluğu nadiren anadan doğma (veladi) olur. Ekseriyetle sonradan (kisbi) olur ve en ziyade tay iken husule gelir. Fena beslenen tayların karnı şişer. Haddinden fazla ağırlaşır ve sırtın çukurlaşmasını mucip olur. Pek genç iken üstüne binmek veya ziyade yük vermek, arabaya, sapanaya koşmak sırtı çukurlaştırır. Boyun bahsinde izah edildiği gibi bacağı yukarı kalkık bir vaziyette bulunan yahut yüksek yemlik kullanılmakla böyle bir vaziyet almağa mecbur edilen hayvanın sırtı şeklini değiştirebilir. Bunlar hazırlayıcı sebepleri vücude getirir.

Yukarıda açıkladığımız sırt şekillerinden başka birde çukur sırtın aksine tümsek olarak teşekkül eden bir sırt vardır. Bu sırt katırlar da daha ziyade görüldüğü için ona katır sırtı (dos de mulet) denilmiş

tır. Bu sırt sazan balığının sırtına da benziyor. Bundan dolayı balık sırtı (Esele Rücken, Karpfenrücken - dos de carpe) dahi denilir. (Şekil - 30) O halde bu bölge ilerden geriye doğru konveksdir. (muhaf

(Şekil - 30) Balık sırtı

dep). Bu durum ileriye itmede, imne kuvvetinin mükemmel surette nakli için sırtın yumuşaklığına engel olur. Fakat, yükü taşımak hususunda omurga kemiklerinin kuvvetini artırır. Zira, kuvveti sırtın kemeri yaratıyor. Kattır ile eşekte hemen bu biçim sırt görülmüyor. Onların cüsselerine göre yüke pek mütehammi oldukları gözden kaçmıyor. Bu şekil sırt bilhâssa semere, eyerden daha çok yakışıyor.

B) Uzunluğu, sırt bel ile birleşmiş olarak sağdan cidağoya kadar uzamış bir köprü şeklinde gözükür. Vücutta gelen bu köprünün ayaklarını, bacakları (etraf) teşkil eder. Bunların üstünde duran kasların dikensi çıkıntılarının (nütuatı şevkiye) üzerindeki bağla (ribat fevkalsevki - ligament surépineux) askıya alınmıştır. Bunun dik ve gergin duruşu da boyun ve baş külesi sayesinde mümkün oluyor. Köprünün bu tarzda kuruluşuna nazaran onun metaneti kısıtlı değil, betinde fazlaşmış olacaktır. Bu itibarla, metanet asıldır. Sırtın birinci vassıdır. Hem koşum atlarında hemde binek atlarında aranılır. Şu halde, sırtın kısıtlı mutlak bir güzelliştir. Bilhassa dört tekerlekli araba ve top koşum atları için pek lüzumludur.

Hızlı ve tez giden hayvanlarda, uzun bir sırt müsaade edilebilir.

ir. Çünkü, bunlarda sırtın mülayim bir halde yani esneklik hassasına malik olması, sıdın son derecede derin bulunması ve iki çift ayakların münasip bir aralıkla açık durması icabetiğinden dolayı uzunluğun isteniyor. Fakat, bu uzunluk sırtın düzlüğünü ihlâl etmemek ve gırtlantı mükemmel bir cidağ bulunmak şartıyla aranır. Öncede mülaâ edilirdi vechile, cidağ bölgesinin çıkıntısı, sırt uzunluğunun mülaâ edildiği vechile, cidağ bölgesinin çıkıntısı, sırt uzunluğunun mükemmel bir muadilidir. Sözüün kısası, sırt öyle bir uzunlukta olmalıdır ki metanetini tehlikeye koymamakla beraber ön ve art tarafların vazifesini de katıyen ihlal etmiş olmasın. Bütün işlerine ve hareketlerine tevafuk edebilecek bir nevi uzunluğun bulunması lâzımgelir. Tenasübü pek iyi olan atlarda, sırtın mebdinden sağının sıvrisine kadar, sırt uzunluğu vasatı 5/6 baş oluyor.

Sırt - bel (zahri katani) uzunluğunu takdire müsait iki nisan noktası vardır. Pek kolay bulunan bu iki nokta arasındaki mesafe ile sırtın uzunluğunu takdir etmek oldukça doğru olur. Bu iki noktadan birisi ön tarafta kürek kemiğinin (scapulom - azmı keif) arka ciheti yani sırt açısıdır. Öteki nokta ise kalça kemiği (ilium - harkafa) nin dış açısidir. Bu iki nokta arasındaki mesafe bir baş uzunluğunun tecavüz etmese veya tez giden atlarda bir kaç santimetreyi tecavüz etse bile omurgalar köprüsünün uzunluğunu bulmağa onlar vesile oluyor.

C) Genişliği ve kasları : Sırtın genişliği ile kas sistemi birbirine karşı pek sıkı münasebetle bağlıdır. Bu karşılıklı münasebet ve iştirak sıdın enine gelişmesiyle de uygun oluyor. Ağır koşum atlarında sırtın hududunu sınırlamağa lüzum yoktur. Çünkü, onlar bütün avantaj kütle halinde gelişen bir sırt, bir bel ve bir çift sağının varlığı ile elde ediyor. Hızlı yürümeleri istenen bineklerde, koşu atlarında sırt yukarıdaki gibi bir gelişme, aynı derecede bir genişlik gösterimecek amma sırtları da dar ve keskin olmayacaktır. Şu halde onlarda da kâfi derecede geniş bir sırt bulunması lâzımdır. Sırtın genişliği, sıdın darlaşmasını veya sıkışık bir halde bulunmasını mucip olmamalıdır. Kas sistemini takatlen düşürmemeli yani makinenin hareket kabiliyetine hâlel getirmiş olmamalı ve onlarla uygun bir şekilde yaratılmış olmalıdır.

Hastalıkları ve özürleri - Sırt bölgesi cidağoda olduğu gibi bir takım berelenmelere, ezilmelere (tardidat - contusions) konu teşkil eder. Bunlar genel olarak eyer veya semer gibi vasıtalarla hasıl oluyor. Bununla beraber, bu bölgede anatomik ihtilâlât gayet azdır. Bundan dolayı tehlikesi veya vehameti az sayılır. Bazen, omurların dikensi çıkıntılarının sivileri üzerinde küçük kemik şişi (tumeur - ve-rem) hasıl oluyor. Bu da önemsiz sayılır.

Bel, Böbrekler

(Regio lumbalis)

Bel (rein ou reins, lombi o reni, Die Lende) , sırtın gerisinde sağının önünde bulunan ve yan tarafları böğürlerle sınırlanan bir bölgedir.

Şekli - Bu bölge sırtla karışır ve sırtın şeklini alır. Beli, ancak yanal (cânibi) kısımlarının aynı sath üzerinde yayılışı ve bunları ortaltayan ayırtım (arête médiane) azıcık çıkıntılı oluşu ile fark edebiliriz. Hatta bazen bu çıkıntı yerine bir çiz (telem - sillon) bulunur. Çifte bel şeklini alır. Bel, sırt bölgesinden daha geniş olup onunla ügen (müselles) bir sath vücuda getirir. Bu üçgenin re'si cidağoya doğru olduğu halde kaidesi sağrıya dayanır. Adeta bu sathlı bir oduncu kaması (coins) şeklindedir. Ata yukardan kuş bakışıyla bakılınca görünür.

Anatomik esası - Atların çoğunda, iskeletik esasa göre, belin omur (fıkra) kemikleri altı adettir. Bazen beş, müstesna olarak yedi adet oluyor. Sansona'a göre, Afrika ırkında yani Berberistan atlarında, tıpkı eşekler gibi, bel omurları beş adet oluyor. Bunlar altı adet olarak görülen diğer bütün atlardan bu suretle avırt edilmiş oluyor. Hakikaten atlarda beş bel omuru olanlara anormal gözü ile bakılıyor. Diğer at ırklarında Afrika ırkı kadar pek ziyade görülmemiyor. Bununı söyleyen Anatomi Prof. F. X Lesbre'yi tekrar buracıkta hatırlatırken bu profesörün Cornevin ile beraber (Bull. de la Soc. cenrtale de méd.

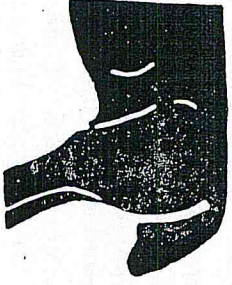
vétér, paris, 1897) de yazdığı evcil memeli hayvanlarda kaburga kemikleri ile omurgaların adedi ihtilâfları başlığını taşıyan yazıda bu hususta tafsilatın bulunduğunu da söylemek faydalı olur.

Bel omurlarının (fıkaratı kataniye) umumî ve hususî evsafına dikkat edilirse, bu omurlar üstten alta doğru yassı, oldukça büyük enine çıkıntılar (nütuat) ihtiva ettiği görülür. Bu çıkıntılar pek uzunca olduğundan ve ege kemiklerine benzediğinden dolayı ege şeklinde kemik (dil'iyüşşekil - costiformes) adını almıştır. Umumî kütle yardımı bunlar sayesinde. Dayanma yerini bunlar teşkil ediyor. Birinci omurun yanal çıkıntılı kemiklerinin uzunluğu 7 : 8 santimetredir. Arkaya doğru eğridir. İkinci, üçüncü ve dördüncü omurlara doğru gittikçe uzunluk artıyor. Orta kaynak kasının, yani glutaeus medius'ın (ilyeviyyei mut'avassita) ön ucuna yer veriyor. Üstünde büyük sırt kası, yani latissimus dorsi'nin (adelei zahriyei ke-bire) sıfaki kısmı bulunuyor. Üstü de gayet yapışık deri ile örtülüdür.

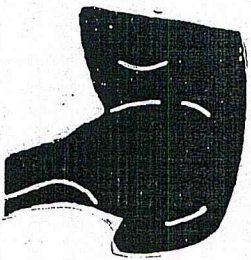
Belin orta çizgisinde, dikensi kemik çıkıntılar serisi bulunur. Dikensi çıkıntılar oldukça geniştir. Öne doğru eğridir. Uçlarında ligamentum bulunur (ribatı fevkî şevki - ligament surépineux). Bel omurlarının altında yani karnı kovuğunun tavanında lumbalis'in karası (mürabbai kataniye - carré des lombes), büyük ve küçük psos kasları bulunur. Nihayet sidik bezleri (gudeydâtı beviye - glandes urinaires) yahut böbrekler (kilyeteyn - reins) gelir ki bunlarda birbirine eşit olmayarak ege kemiklerinin altına doğru, saği solundan daha ziyade vanaşmış bulunuyor.

Güzellik şartları. Kusurları - Belin güzelliği bir çok mütalâalara konu teşkil etmiştir. Bunun hakkında söylenecek ilk söz tıpkı sırt bahsında olduğu gibi metanetten başka bir şey olmayacaktır. O halde belin selabetini ön plânda bulundurmamak icabeder. Çünkü, bel gövde ile art tarafı birleştiren bir bölgedir. Bir arakesittir. Bu sebepten onun güzelliği demek metin yaradılışdır. Sözüün kısası, hareket ve mekanik bakımından omurga sütununda önemli rol oynayan bel bölgesinin sağlam bulunması asıldır. Sağlamlığı hakkında iyi bir karar verebilmek için de şu şartların bulunması lâzımdır: A) düz, B) kısa, C) geniş, Ç) bağlantısı iyi, D) mülayım, E) titremez ve sallanmaz olmalıdır.

A) Bel düz olmalıdır. Bel sırtın istikametle beraberdir (Şekil - 27, 31). Çizgileri doğru istikamette olanların avantajları, konkav (mu-kaar) yahut konveks (muhaddep) istikamette (Şekil - 30, 32) olanların mahzurları üzerinde tekrar durmağa lüzum yoktur. Sığrayan

(Şekil - 31) Düz bel

(Şekil - 32) Çukurlu veya konveks bel

veya şahlanan hayvanlar ekseriyetle sıvarilerin veya canbazların sırama kanburu dedikleri (la bosse du saut) şişliği vücudunda getiriyor. Böyle bir hayvanda belalı kaslarının (adellatı tahtelkataniye - sus-lombares) kendine mahsus bir irileşme (dahame - hypertrophie) husule geldiği görülüyor.

B) Belin kısılgı, bütün hayvanlarda aranmalıdır. Koşu atlarında en ziyade sarsıntıya maruz kalan bölge beldir. Bu atlarda bel, beş omurlu (fıkra) diğer atların belinden daha kısa gibi görünüyor. Prof. F. Lesbre'in dediği gibi atlarda kısılgı aranan kulaklar, kuyruk ve bukağılıktan sonra bunlara dördüncüsü olmak üzere beli de ilâve etmelidir.

C) Belin genişliği, sırt bahsinde zikredilen sebepler dolayısıyla lazımdır. Geniş bele kuvvetli kasların da iştirak edeceği pek tabiidir. Bel sade bir bel olmayıp çifte bel şeklinde yapılmış olursa tez gitme si istenilen bir hizmet atı için kusur teşkil eder. Fakat, ağır koşum atı için böyle bir bel güzel sayılır. Eger bel keskin (kaatı) olursa, tam manasile bir kusurdur.

C) Belin bağlantısı iyi olmalıdır. Yani sağrı ile ahenkli bir sırrette pütüzsüz ve çıkıntısız birleşmiş olmalıdır. Belin alçaklığı veya yüksekliği kalça ile bağlantısının fenalığını ifade eder. Bel bölgesi sağrıya nisbete birdenbire ya aşağı düşer, çıkırılır, alçak belli olur, ya hut profili yüksek ay şeklinde yani değişimi bir vaziyette olur. Belin

bu fena bağlantısı daima onun metanetsizliğine şamil olmaz. Hemen sağlam olmadığına hükmedilmez. Bunlardan başka, birde sağrının beli alçak gibi gösteren inhirafı vardır; Eğri sağrı ekseriyetle kalça uçlarını (zervei verék) yukarı kalkık tutmakla beli alçak gösteriyor.

D) Bel mülayim bulunmalıdır. Bunu anlamak için belin sivri uçları çimdiklenir. Çimdikleme hareketile at gerinmeye davet edilmiş oluyor. Bazı müelliflerin tavsiye ettiği gibi eli birdenbire bel bölgesine götürüp şiddetli basmamalıdır. Diğer adetlerin izahına da lüzum yoktur. Eğer bu hareket böbrekleri müteessir stmeze yani bel çimdikleme hareketine karşı duygusuz kalırsa, bel kemigi eklemlerinin itisaka düşer olduğunu (ankylosés) veyahut hayvanın genel durumuna göre yakalandığı hat bir hastalığın tesiri altında bulunduğu neticesini çıkarmak lüzumu hasıl olur. Şayet, bel çimdiklemeden pek çok müteessir olursa yani yukardakinin aksine olarak gayet duygulu bulunursa, bel bölgesinin ağırlı bir illetinden endişe etmek icabeder. Böyle fazla duygusu olan bir hayvan belini bacaklarının üstüne bile çıkartıyor.

E) Bel bölgesi metanetini yürürken belli eder. Böbrekleri zayıf veya hasta olan bir at yürürken belini ve sağrısını titretir. Duruşu vazih degildir. Geri gidişinde zorluk çeker. O halde satın alınması arzu edilen bir hayvanı yürürken durdurmalı ve hemen geriye doğru itmeli, arka vürtlümlü ondan sonra bel hakkında karar vermelidir. Böyle bir tecrübeyi hataya düşmemek için kat'iyen ihmal etmemelidir.

Özürleri ve Hastalıkları - Bel bölgesinde birtakım yaralar bulunabilir. Bu yaralar (lesions) hayvanın üstüne konulan vasıtalarla ve hemen her vakı koşum takımlarından husule gelir. Bunlar o kadar önemli değildir. Önceden tarif edildiği gibi sırt bölgesi yaralarına çok benzer. Belde teşekkül eden bu yaralara bazı kimseler maksadî lâv-kile ifade edemiyen (dâi kilye - mal de rognon) adını veriyorlar. Belin dikenli çıkıntılarında vurgunlar neticesi vücudunda gelen bu yaraların izah maksadıyla bu tabiri evvelce Fransızlar kullanmış olsa gerek-tir.

Bel yaralarından başka bu bölgede ağrı ile müterafık bir durum daha vardır. Biz ona beli salık diyoruz. Tıp lisanında ona (sa'yi katan - effort de rein) denilmiştir. Atın yürüyüş vaziyetini ve belin durumunu dikkata alarak Fransızlar ona halk diliyle (tour de bateau, tour de rein) da diyorlar. Bu tabirler bel ağrısına delâlet eden bir halle izafeten kullanılmıştır. Bu vaziyat ya fevkalade bir çalışma veya çabalama, veya her hangi bir yerden düşme ve saire dolayısıyla vukua geliyor. Hayvanı yerden itme kuvvetile yukarı kaldıran art bacaklar (etraf) ile bedenın ön ve arka kısmını birleştiren omurga (rachis) arasındaki ahengin bozulmasından ileri geliyor. At yürürken belinde anormal fazlaca bir gayret, art kısmın hareketinde pek şiddetli bir titreme görülür. Yere basan bacaklar (etraf) tertipsiz ve metanetsiz bir vaziyet alıyor. Bacakların bu durumu sarhoş bir adamın yürüyüşünü taklit eder gibi manasız ve uygunsuzdur. Böyle bir hayvan döndürölmek istenildiği zaman, yalnız ön bacaklarını hareket ettirir. Art bacaklar hemen hemen sabit kalır. Hayvan eksenini (mihveri) etrafında dönmeğe çalışır. Kendini ancak sağrı düşmek üzere iken yerinden kımlıdır. Geri geri gitme tecrübesi yapılmış muvaffakiyetsizlik görülür. Bunun sebebi, omurga kaslarının biraz şiddetli toplanışından (takallüs) ileri gelir. Bu hal onu yan tarafa fırlatacak kadar şiddetli bir ağrıdan kaçındığını ifade eder. Bel salıklı na uğrıyan bir atı hatta hafif bile olsa redetmek icabeder. Çünkü, bu hastalığın tamamıyla iyi olması nadir görülür. Lecoq'un bu husustaki mütalâasının son cümlesini aynen okuyalım : (...L'effort de rein, mème léger, doit faire rejeter le cheval qui en est atteint, car cette maladie est rarmement suivie de guérison complète.)

Sağrı

Sağrı (la croupe, gropa, Die Kruppe), leğen (havsala - bas-sin) kemiklerinden teşekköl etmiştir. Yani iskeletik esasında 1) orta çizgi (hattı mutavassıt) üzerinde omurgalara bağı beş omururu (fıkra) bir araya gelmesinden ve birleşmesinden hasıl olan sağrı kemigi (sacrum - azmı aciz), 2) art bacaklara (etrafa) ait yanal ve karşıklı olarak birleşen kaynak kemikleri (coxaux - harkafa) vardır.

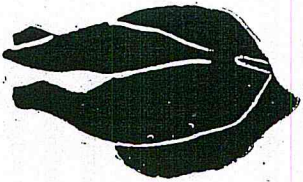
Sağrı dolayısıyla bu üç leğen kemiğinin birleşmesiyle vücuda gelmiştir. Bir çok müellifler sağrıyı ön bacaklardaki küreklerin (ketif) mukabili bir bölge gibi tarif ediyorlar. Biz sağrıyı gövde arasında gösteren selâhiyetli müelliflerin kanaatine iştirak ederek mütalâa ediyoruz. Çünkü, sağrı bel bölgesiyle zahiren ayrılmıyacak bir tarzda karışıyor ve onunla azıcık hareketli (müteharrik - mobile) olarak birleşiyor. Bundan başka, büyük karın kovuğu ile temadi eden leğen yarıhut havsala kovuğun (cevfi havsali - cavité pelvienne) ihata eder. Hülâsa, sacrum (azmı aciz) de omurganın bedenden ayrırt edilemiyecek bir küt'ası olarak bulunuyor. Bu hal sağrının gövde ile mütalâasını zarurileştiriyor. Şurası da dikkata değer ki sağrı kemiğinin yan kenarlarına bakarsak, eklem sathları, aynı şekilde bulunan kaynakların eklemli vecihlerine tekabül etmek suretiyle mafsallanmış bulunuyor. Artbacaklarda askı santıralı yoktur; Sacrum'la husule gelen (acizii harkafi - sacro - iliaque) eklemi gibi. Fakat, kaynakların yuklukla teşkilettiği eklem (mafsalı harkafi fahzi - articulation coxo-fémorale) ise pek mükemmeldir.

Anatomik esası - Sağrının orta çizgisinde sacrum (aciz kemiği) ile üst dikensilerin (surépineux) ligamentumları (ribat) ve sacro - iliaque supérieurs (acizii harkafii ulvi) ve sacro - coccygiens (acizii us'usi) kaslarının menşei bulunur.

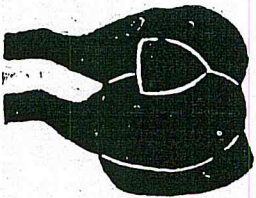
Sağrının yanal kısımları üzerinde, kaynak kaslarının bütün külesi ve ischio - tibiaux (verekii kasabı) lerin yukarıdaki ucu vardır; Harkafa çukurluğu (la fosse iliaque) ve üzerinde sacro - sciaticque (acizii vereki) ligamentumu, ve hepsinin üstünü örten kaslara nazaran deriye iltisakı daha az olmiyan kaynak sıfakı (aponevrose fessière) vardır. Konuların çoğunda coxo - fémoralis (harkafii fahzi) civarında uyluk (fahiz - cuisse) vüsat iktisap edince derisi enine doğru kıvrımlar (iltiva) hasıl eder.

Sağrı şekilleri - Sağrı az çok yuvarlak şekilde bir bölge olmakla beraber doğrultusu, kaslarının gelişimi bakımından bir çok şekiller göstermektedir. Çoğu vakit sacrumun ortasında dikensi kemik çıkıntıları (şevkii acizi - épine sacrée) hizasında köşemsi bir çıkıntı husule geliyor. Bu çıkıntının sağrı kaslarıyla pek münasebeti vardır. Şayet, kaslar azıcık gelişmiş olursa bu çıkıntı son derecede tebarüz ediyor.

Kalça kemiğinin (harkafa - ilium) iç açısı yahut sağrı açısı göze çarpıyor. Sağrının yan tarafları eğri bir dam çatısı gibi meyilli oluyor. O zaman bu biçim sağrıya keskin veya katır sağrı adı veriliyor. (Şekil - 33). Bu şekilde sağrı görünüş itibarıyla o derecede latif de değildir. İleri derecede bir zafiyeti de göstermiş olmaktadır. Bununla beraber Berberistan ve İspanyol atlarında olduğu gibi bazı ırkları da tarif ve tavsif ediyor. Bu biçim sağrılarda enerji eksikliği şöyle düşün, kaynak kaslarının hacmen azlığı da göze çarpabilir. Buda şüphesiz kasların kesafetiyle alakalı olduğu gibi kas liflerinin kuvvetiyle de muavaza halinde bulunabilir. O halde sağrı kasları fazla gelişme gösterirse vaziyet yukarıdakinin aksine olur. Bu defa sağrı, kasların inkişafı dolayısıyla tombullaşır. Hatta o derecede toplu olur ki sağrının yan taraflarında iki tümseklik vücutte getirdiği görülür. Bu tümseklikler arasında ve tam ortasında bir çizi (telem - sillon) husule gelir. Dikensi sağrı kemik çıkıntıları (şevkii acizi) bu çizinin iç tarafında bulunur. Bu şekilde görülünce ona gıfte sağrı (Şekil - 34) denilir.

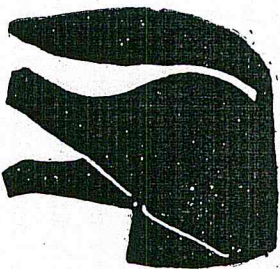
(Şekil - 33) Keskin sağrı

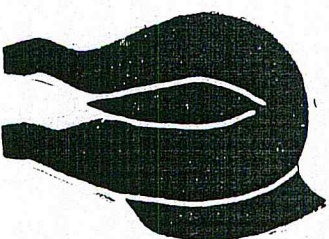
(Şekil - 34) Çifte sağrı

Filhakika, eşkâl fenninde mübahasalara mevzu teşkil eden sağrı bölgesinin esas şekillerini oldukça izahetmiş bulunuyorsakta Almanlarca literatürlerde rastlanan bazı şekilleri de buracıkta açıklamak her halde faydalı olur. Sağrı istikameti itibarıyla bel bölgesiyle devam ederse ona düz sağrı (Gerade Kruppe - croupe droite) deniliyor.

(Şekil - 35). Yukarıda zikredildiği veçhile sağrı kasları inkişafetmiş olunca bu bölge tombul bir şekilde görünür. Buna da yuvarlak sağrı (Runde Kruppe - croupe grasse) adı verilir. (Şekil - 36). Bunlardan

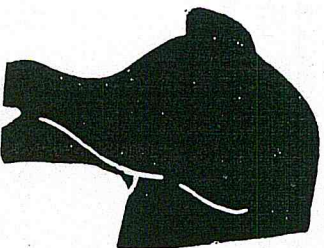

(Şekil - 35) Düz sağrı

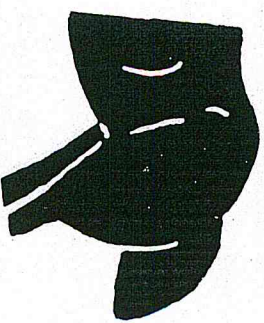

(Şekil - 36) Yuvarlak sağrı

başka, istikameti bakımından bu bölge düz sağrının zıddına olarak aşağı doğru düşük olur. Buna da eğik sağrı (Abschüssige Kruppe - Croupe oblique) deniliyor. (Şekil - 37). Birde sağrıya ehlam şeklin de görülerek verilmiş bir isim daha vardır. Onada piramidal sağrı (pyramidenkruppe - croupe en pyramide) deniliyor (Şekil - 38).

(Şekil - 37) Eğik sağrı

(Şekil - 38) Piramidal sağrı

Güzellik şartları. Kusurları - Sağrı A) uzun, B) geniş, C) iyi doğrultuda, C) iyi kash olmalıdır.

A) Uzunluğu. - Sağrının uzunluğu kalçadan (verek) yani ilium'un (harkafa) dış acısından, ilve ucuna (tubérosité - ischiale) kadar ölçülerek tesbit edilir. Bourgelat sağrı uzunluğunun baş sivrisinden dudakların kavşağı arasındaki mesafeye muadil olduğuna yani sağrı uzunluğunun 5/6 baş uzunluğunda olduğuna işaret ediyor. Gerçekten bu nisbet pek çok atlarda da bulunuyor. Fakat, bu uzunluğun 6/7, 7/8, Hatta 9/10 baş nisbetinde olanına da rastlanıyor. Aynı zamanda sağrısı da güzel oluyor. Prof. Lesbre sağrı üzerinde duran arapların sözlerini ileri sürüyor; birleşik bulunan sırt ile belinden daha uzun sağrı gösteren atlardan bahseden arapların mütalâasını, göremiyen gözleri aldatan hayırlı bir temenni diye telekki ederek sağrıda hasıl olan bu uzunluğun yatay sağrıya ait değilmiş gibi ifade edildiği kanaatinde bulunuyor.

Boy eşitliğinde, harkafa (coxa) nihayet bir kaç santimetre arasında tahavvül ediyor. Böyle olmakla beraber onların lokomotris (muharrik - locomotrice) kudretleri üzerinde yaptığı tesir pek büyük oluyor. Çünkü, kaynak (ilve) kasları harkafanın (coxa) uzunluğuna iştirak etmek suretiyle toplanma (inkıbaz - contraction) kudretini iktisap ediyorlar. Bir yönden, de coxo - fémoralis (harkafii fahzi) ekleminin gerisinde, ischio - tibiaux (kasabii vereki) kaslarının hareketine pek müsait vereler bulunuyor. Kasların faaliyetini çok kolaylaştırıyor. Hayvanın ön tarafını yukarı kaldırması bu sebepten ileri geliyor. Cidden verek, kuvvet kolunu arz ediyor; tahrik vasıtası oluyor; kasların toplanmasıyla harkafa, uyluk kemiğinin (azmı fahız - fémur) resi üzerinde basküle edilmiş oluyor. Demek oluyorki o pek açık bulunmayacak, onun uzunluğu takribi olarak harkafanın (coxa) 1/3 tutarında olacaktır.

Tavşanda, fitratan sıcrayıcı olan bu hayvanda, harkafanın kuvvu (cotyloide) kemiğin hemen yanısına yakın uzunlukta bulunuyor. Şu hale nazaran hatıra bir sual gelebilir. Atlarda sağrının uzanıp kısalması yalnız ischium (verekler) laramı münhasır kalıyor? Bu günkü ölçüler harkafaların genel heyetile uzanıp kısaldığını, ischium'un (verek) ilium (harkafa) ile irtibatının önemli bir tarzda değişmediğini gösteriyor. Bu mesele de bu suretle çözülmüş bulunuyor.

B) Genişliği. - Sağrı genişliği kalçaların (verek - hanche) açıklığı ile mesaha edilir. Bu genişlik ortalama olarak uzunluğuna eşit oluyor. Sağrı, bölgesi dahilinde bir kare vücade gelecek tarzda bulunur. Geniş sadırlı hayvanların ve bilhassa kısırakların uzunluğuna

nisbeten biraz daha geniş sağrılara malik oldukları dikkat gözünü çekiyor. Dar sadırlı şahıslarda ise bu bölge, yukardakinin aksine olarak, eninden daha uzun oluyor. Kasların inkişafı ifrat derecede olmazsa, seri yürüyüşlü atlarda sağrının genişlik haddi koşum atlarından fazla değildir. Arapların dediklerine göre, evvelce mütalâa ettiğimiz eşit dört uzun bölge bulunduğu gibi, sağrı genişliğinin de eşit dört şey arasında bulunabileceği sanılıyor. Bir hayvanın sağrısı geniş kalçaları çıkıntılı, uylukları mükemmel kashı oldumu, onun arkasından güzel bir karesi vardır denilebilir. Bütün hizmetler için ensiz sağrıyı kuvveti eksilttiğinden dolayı şiddetle reddetmek lâzımdır. Zira, dar sağrı basık yahut daralmış bir sadır ve kifayetsiz bir kaslılık (musculature - adeleşme) ile birleşiyor.

C) Doğrultusu (istikameti). - Sağrının istikameti hakkında Hipologların çoğu karar verirken, sağrı sivrisi çizgisini teşkil eden dikensi kuyruk çıkıntılarını (sevki acizi) dikkata alıyorlar. Şu suretle de izah ediyorlar. Sacrum'un husule getirdiği bu hattın doğrultusu sırt ve bel çizgisiyle birlikte yatay vaziyette bulunuyorsa ona yatay (ufkî) sağrı diyorlar. Bu söyledüğümüz aynı çizgi yukardan aşağı ve önden arkaya doğru meyilli olursa ona da eğik sağrı deniliyor. Eğer, bu çizgi daha çok eğri ise eğikliği fazla olan bu sağrıya da sarkık veya düşük sağrı deniliyor. Bunlara ait nümunelerin çoğunu yukarda görmüş bulunduğumuz için tekrar şekille göstermeğe lüzum görmüyoruz. Şurası muhakkaktır ki düşüklüğü fazla eğik bir sağrı tıpkı okul sıralarına, vazı masalarının eğri sırtlı kapaklarına benziyor. Böyle bir sağrı her nede olsa kesik olur. Bu durum sağrıyı pek kısa gibi gösteren kusur oluyor.

Bu bölgenin istikameti hakkında vereilecek kararın en iyisi harkafa (coxa) kemiği ile olanıdır. Sağrı da asıl olan bu kemiktir. Gerçi bu kemik kasların altında silik bir halde duruyor amma ilium'un dış açısı ile ischium'un yumru gibi son derecede çıkıntılı iki noktası tamamıyla silinmiş olmuyor. Bu çıkıntılar bütün kusurlarını meydana çıkarıyor. Yeterki, mütalâasıyla doğrultusu hakkında verilen karar bir noktada birleşsin, bir birine uygun olsun.

Kalça kemiğinin (azmı verek) ilium'un devamından ibaret olduğu ve onun işine göre kalçayı ilve ucunda birleştiren hattı vücudede getirdiğinden harkafa ile tamtamına üstüste bulunmadığı hakkında itiraz dermeyer edilebilir. Bu da o kadar önemli sayılmaz. Çünkü, ilio - ischial (harkafii vereki) açısının değişimleri önemsiz olmakla beraber harici müşahedelerde ortadan kayboluyor. O halde şöyle bir

sual hatıra gelebilir. Sacrum ortada olmasa ve bununla harkafa kemiğinin bir münasebeti de bulunmasa, sağrının yine o vasta ile istikameti hakkında bir karar verilebilir. Genel olarak harkafa kemiği sacrum'dan ne kadar az meylli olursa o nisbette ziyade yataylığa yaklaşıyor. Fakat, bu nisbet sabit değildir. Bu iki kemik acısının aralığıyla tayin ediliyor. Buna da sağrının kalınlığı adı verilir. Sağrının kalınlığı biraz mütehavvildir. Sağrının harkafa kemiği ile istikameti hakkında kat'i karar vermek için terchi sayan olan cihet bu kemiğin asıl kendi ekseni (miyveri) dir. O halde kat'i karar isabetli olur.

Yukarda zikredildiği veçhile bu fende mübahasaya çok mevzu teşkil eden sağrı bölgesinin hangi şekilde olması daha muvafık olur? Bu meseleyi çözmek için, esas olarak yalnız doğrultuyu dikkata almak kâfi değildir. Omurgalar ile olduğu gibi bacak (sak) ve uyluk (fahiz) ile de münasebetlerini göz önünde bulundurmak icabeder.

Şağrının alt taraf hatlarına tesiretmeyerek yalnız meylini değıştirdiğini farz edelim. En güzel sağrı o nisbette daha az meylli oluyor. Yani onun meyli ne kadar az olursa güzelliği de o nisbette artıyor. Hakikat olarak birisi 15 derecede diğeri 30 derecede eğik iki sağrı bulunsun. Bunları geometrik şekillerle de göstereyim. Birincisine AB ötekisine A' B' diyelim. Bunlar birbirinden yalnız inhiraf derecesile ayırt edilsin. Sonra harkafanın devamı olan aşağı hatlarını da çizgi ile göstereyim. Bulunan kasların yerlerini de işaret edelim. Kaynakları F, psovasları P, ischiotibiaux IT, ile göstereyim. Hasıl olan manzaraya dikkat edince artık onu anlamak zor olmaz. Birinci şekil kasların hareketine ötekinden daha az müsaittir. Şöyleki, F daha kısa ve daha az bir düşüklüğe maliktir. P. de dikey olarak daha az tesir ediyor. IT ye gelince, verekin alçalışı IT yi oldukça zararlı bir tarzda kısaltıyor. O halde bacağın (etraf) normal hale avdeti yani gerilen tarafın gevşemesi o kadar kuvvetli, kudretli olmuyor. Gücü pek az yetiyor. O bedeni yerinden kaldırdı ileri atıncaya kadar geriyor. Ön bacakları (etraf) kaldırmak için hasıl olan baskül hareketi pek zor oluyor. Bütün bu mahzurlar, arkadan sağrı kalkıp yatay vaziyete gitgide yaklaştıkça eksiliyor.

Coxal'in (harkafa) yatay oluşu hiç bir vakit (0) derecede olmaz. Bu bölge yatay diye tavsif edilse bile onun eğikliği hiç olmazsa (15 : 20) yi bulur. Eğer meyli derecesi 35 : 40 olursa sağrı düşük olur. Yani sarkık sağrı vücude gelmiş olur. Bu derecenin daha fazlası çekmece veya kürsü sağrıya veyahut kesik sağrıya sebebiyet veriyor.

Hayvan çalışırken sağrı direksiyona hâkim oluyor. Sağrı doğrultusu uyluk (fahız) ile bacağı (sakı) bir noktaya kadar, etrafın genel dikeyliği gibi, idare ediyor. Bunu şematik olarak ta gösterebiliriz. O halde bu nisbeti dikkat gözünden uzaklaştırmıyarak muhakkem etmemiz icabeder.

Şağrı yatay olduğu zaman, uyluk ile bacağı (sakı) az çok yukarı kaldırmış olur. Sanki kuvvetli bir vasta ile uzadılmış gibi verkelere ait uçlarını da biraz kaldırmış oluyor. İşte bu eğiklik dikliği vaziyetinde vardır.

Şağrı eğik (mail) olduğu vakit, yatay şağrının aksine olarak, uyluk ile sakın inhinası pek büyük bir durumda olup bütün bacak (etraf) az çok çökük ve hatta bedenın altına doğru sokulmuş oluyor.

Birinci vaziyette, yani yatay durumda, rakıs hareketinin (oscillation) uzamından (vüs'at) kazanıyor. Fakat, gevşeme yani tetik kudretinden kaybediyor. İkinci durumda ise birincinin aksine olarak gevşeme kudretinden kazanıyor. Fakat, adımlamadan kaybediyor. İşte bunun için, tez giden binek ve koşu atları umumiyetle kendilerine mahsus az çok meylli şağrılarıyla dikkat gözünü çekmektedir. Bunlarda yatay bir sağrı güzelliğın en yüksek derecesinde oluyor ki uyluk ile sâkın maliyetine kat'iyen hâlel getirmiyor. Binek ve koşu atlarında en güzel bir sağrı yukarda söyledüğümüz gibi yatay bir vaziyette oluyor ve bunun durumu bu iki hattı (fahız ve sâkı) gelişti güzel, ifratla yukarı kaldırmıyor.

Hulâsa, maliyeti son derecede olan şağrının bütün hizmet hayvanlarında ve bilhassa koşu ve binek hayvanı gibi hızlı gitmesi arzu edilen atlarda reddi ve takibi mucip bir keyfiyet olduğu meydana çıkar. Fakat, orta derecede maliyetler hakkında bacağın alt taraf hatlarına, rayon'larına göre karar verilemiyor. Sür'atlı bir at için dahi uyluk ile mütenasip bir inhina olmakla beraber azıcık meylli bir şağrı en iyisi ve en muvafık olandır.

Harkafa yalnız yatay vaziyete yaklaşmış olmuyor. Bundan başka uyluk kemiği üzerinde harkafanın baskül hareketi icra ettiğinin ve omurgaları üstünde tutmak için fena şartlar içinde bulunduğunun da farkına varıyoruz. Şağrı bahsine ait düşünceler ve görüşler Bourgelat'dan başlıyor. Kitabımızın hacmı bu mesele üzerinde daha fazla durmağa müsait olmadığınan kısa kesiyoruz. Görüldüğü ki şağrının kamsık olan doğrultu mesellsı nisbeten gözölmüş oluyor. Bu itibarla fazla söz söylemeğe de lüzum kalmıyor.

C) Kasların gelişmesi - Eğer sağrı kasları körelmişse (dumura oğramışsa), onun uzunluğu ile istikametinin iyi oluşu hiç bir işe yaramaz. İyi sıçıyan hayvanların, uzun zaman ve kolaylıkla dörtnele koşan herhangi bir atın, kasları iyi inkişafetmiş sağrıya malik oldukları müşahade ile sabit oluyor. Bununla beraber, Safkan atlarda iyi koşum atları gibi çifte sağrıyı hasıl edecek kadar cesim kaslar bulunmuyor. Bu kaslar munzam nescin azlığından dolayı kesafet cihetinden kazanıyor ve irtişahın (infiltration) mebzuliyetinden dolayı hacimlerinden kaybediyorlar. Hızlı gitmeğe, koşuya tahsis edilen atlarda, çifte sağrı art bacaklara (etrafa) oldukça fazla bir yük teşkil ediyor. onların bir parça kuvvetini ziyaa uğrattıyor. Kuvvet sallanma hareketiyle israf edilmiş oluyor.

Keskin, köşeli yahut katır sağrı, kasların gelişme eksikliğini meydana çıkarmış olmakla daima kusurlu oluyor. Bazı pek enerjik atlar da, Berberiler gibi, uygunsuz sağrı bulunmasına rağmen güzelleri de dikkat gözünü çekiyor. Eğer onların sağrı kasları daha ziyade gelişmiş olsaydı herhalde en iyi sağrılı atlar bunlar olurdu.

Hastalıkları ve özürleri - Şöylece hulâsa edebiliriz: 1) Sağrıda kesici bir cisimle bir takım yaralar hasıl olabilir. Ekseriyetle kuskunla vücade gelen yaralar görülür. 2) Coxo fémorale (harkafii fahzi) eklemının burkulması (entorse) müşahade edilebilir Anadoluda buna kalça tutuğu deniliyor. Fransızlar da halk dilile buna hemen aynı mada (écart de la hanche yahut allonge) diyorlar. Bazı kimseler bu rada hasıl olan burkulmayı tedavi maksadiyle bu bölgeyi kızgın demirle dağlıyorlar; yahut işletme maksadiyle kaytan yakısı geçiriyorlar; vevahut pehlivan vakısı (vésicatoire) tatbik ediyorlar. Hatta bu gibi manasız vasitalara müracaat etmekte kendilerini haklı göstermeğe bile çalışıyorlar. Bu itibarla sağrı bölgesinde müşahade edilecek bunlara ait izler mevkii malûm olamıyan hastalıkların bir belirtisi gibi telekki edilmekle mechul bir topallığı hatırlatabilir. Bundan dolayı bütûn bacağı (etrafı) iyice muayene etmek lâzımgelir. 3) Uyuk kaslarının bir yanlı (vahidülcanip - unilatérale) körelmesi (dumur) görünebilir; bölgenin asimetrisi (ademi tenazür - asymétrie) ile zahir olur. Ekseriyetle karşılıklı mebaz (jarret) hareketinin bir kusuru ile sert bir eparven (éparvin calleux) den ileri gelmiş olur.

Kalçalar

Kalça (verek - hanche), asıl harkafaya ait bölge olmakla beraber prensip icabı bu namla gösteriliyor. Bilindiği gibi harkafa coxa ile hanche dan terekkiup etmiş bulunuyor. Bununla beraber harkafanın uylukla teşkilletiği (harkafii fahzi - coxo - fémorale) ekleme bir le umumiyetle kalça eklemi (mafsalı) adı verilmiştir. Bir zamanlar Bourgelat ve sonradan bir çok halefleri sağrının özel durumları hakkında kâfi derecede malumat edinmek maksadiyle kalçayı doğrultusu ve şekli bakımından ayırt etmişlerdi. A. Goubaux ile G. Barrier ise bu bölgeyi sağrı ve kalça namı altında ve iki bölgeye ayrıarak mütalâa etmeği muvafık görmemişlerdi. Dört ayaklı hayvanlarda kalça bölgesi sınırlanmakla sağrı lafzını kullanma adedi galebe çalmış bulunuyor. Bundan dolayı kalça bölgesi, ilium'un (harkafa) dış açısına veya dikensi harkafa çıkıntısının (şevki harkafi) ön ve yukarisına inhisar ettirilmiş, böğüre (hasıra) hakim bir çıkıntıdan ibaret bulunuyor.

Şekli. Güzellik şartları. Kusurları - Bu iri kemikli açılarda, ikisi yukarda ikisi aşağıda olmak üzere dört yumru (hadebei azim - tubérosité) gösterir. Bu yumrular kasların irtikâzına mahsus yerlerinin ediyorlar: 1) Kalça - karına (harkafii batni) veya diğer isimle büyük münharifenin iç yüzünde bulunan karının küçük münharifesi (Obliquus internus abdominus). 2) fascialata'nın (lefafei ari-ze) tenseur'ü (mümeddidi) bağlanıyor.

Kalçanın az çok fazla çıkıntısı ekseriyetle coxal'in doğrultusuna veya hayvanın semizliğine bağlıdır. Hayvanda en ziyade sarkık veya düşük sağrı, kalçaları en fazla yüksek ve tümsek olanıdır. En fazla yataya yaklaşan sağrı kalçaları en ziyade basık ve silik olanıdır. Zayıflığın da fazla çıkıntıya şümülü vardır. Lâğarlığın zaruri bir neticesi olmıyarak kalça çıkıntısını, mücavir kısımların zayıflığı da nisbi bir tarzda ziyadeleştiriyor. Gerek bu, gerek öteki sebeplerden biri dolayısıyla kalça son derece çıkıntılı oluyor. Kemikleri meydana çıkıyor. Acayıp bir şekil alıyor. Şekil - 33 sağrıya benziyor. Kalça kemikleri çıkık at budur. Fransızlar da böyle kalça kemikleri görünen bir ata boynuzlu (cornu) diyorlar. Kalçanın letafetsiz şekilde bulunması her halde kusurlu olmasından daha hayırlı olur.

Bozuk, silik (effacée), batık (coulée), boğuk (noyée), eri-

miş (fondue) diye tavsif olunan kalçaları, çıkıntılı kalçalara tercih etmeğe kalkışmak da icabetmez. Çıkıntılı kalçalar, bilakis, sağının fena istikametini veya civarındaki kasların körelmesini mucip olmalarına göre, hatta onlara harkafanın inkışafını koruduğu nazariyle bakıldığı için birinci derecede güzelliği vücude getiriyor denir. Genel olarak açılı şekiller, bilhassa sür atlı atlar için, yuvartlak ve tombul şekillerden daha iyidir.

Hastalıkları ve özümleri - Kalçalar vurgunlara pek çok maruz kalır. Hhususıyla hayvan yan tarafına düştüğü zaman veya herhangi bir sebeple beden yanal durumunda (décubitus) cırpındığı vakit yaralanıyor. Bu itibarla, çoğu vakit deri sıyrıkları (sahçat - excoriation), az çok derin yaralar veya yara yerleri (nedbeler - cicatrices) görülür. Bazı ilium'un dış açısında kırık, yahut tamamıyla kaynamamış kemik parçası bulunur. (Yani nütuu kâzibin infisali - décollement épiphysaire). Böyle bir hal vuku bulunca, kasların toplama etkiyesiyle, ister karnın küçük münharifesi (obliquus internus) ile ileriyeye, ister fascialata'nın (lefafe - arize) tenseur'u ile aşağıya sürüklenişin bu parça bir tarafta kusurlu bir vaziyette kaynar ve bu suretle kalçanın simetrisi (tenazür - symétrie) kaybolur. Bu suretle bir kalçası diğerinden az çıkıntılı olan bir hayvana, o zaman da, bir kaynak kemiği çıkık (épointé) veya çulpaz (échanché) deniliyor. Hulâsa, bu bir yamı salkı dediğimiz kalçadır. Ekseriyetle bir süpürge dayadığından hasıl olan bu hal göze cabuk carpacak kadar olmazsa zararlı sayılmıyor. Kırık ilium'un (azmı harkafa) boğazcığına (uneyk - col) doğru hasıl olursa pek vahim sayılır. Böyle bir kırık, müstesna olarak, havvana zorluk vermiyecek bir şekilde kaynasa ve cal (nedbe) vücude getirse bile, kemiğin kaynamasından hasıl olan bu cal'in havsala içindeki (intrapelvienne) çıkıntısı damızlık dişi hayvanların doğumuna mânia teşkil eder.

Göğüs

Göğüs (le poitrail, petta, Die Vorbrust), atlarda başlıca bir bölge olup insandaki Sternal bölgenin (Regio sternalis - nahiyei kassirye) aynı sayılmaz.

Şekli. Anatomik esası - Göğüs, boyun altkenarının aşağısında, iki omuz (ketif) açları arasında bulunur; sadrın methaline ve göğüs

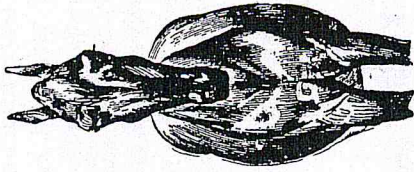
kemiğinin (sternum) ön taraftaki ucuna tekabül eder. Bu bölgede birisi ortada, diğeri yanlarda olmak üzere iki kısım göze çarpar: 1) birinci kısımda, orta çizgi üzerinde gözükken bir çizgi (telem - sillon) vardır. Bu çizgi zâhiren onları bir noktada birleştirir gibi boyun toplayan damarı olukcuklarına (mizabei vidaciye) kadar uzanır; koltukarasına doğru ve göğüs kemiği omurgası (zevrek - carene) boyunca devam eder. 2) Yan kısımlar üzerinde az çok aşikâr bir tümseklik görünür. Bu çıkıntı da nâzil sadır kaslarının (Muscle pectoral descendant - adelei sadriyei - nâzile) varlığından ileri geliyor. Bu kas insanın pectoris minor (sadrisei kebiye) kasının köpürücü kemiği (terkova) kısmına muadil olur. Sonra nâzil sadır kasının altında, sâit sadır kasının kol veya pazı kemiği (brachialis - adut) irtikâzı bulunur. Bu kas da insanın büyük sadır kasının (sadrisei - kebiye) karnı kısmına tekabül ediyor. Bunlardan başka birde pectoris scapularis (sadrisei kitfiye) kasının bir büküntülü kısmı (inflexion) vardır. Bu kas insanın köpürücü kasına (adelei tahtelerkova) muadil olup atlarda pek fazla gelişmiştir. Nihayet bu bölgeyi örten derisi gelir. Bu deri de liflerinin gevşekliği dolayısıyla dikkatı çeker.

Bazı zayıf atlarda, göğüs kasları, göğüs kemiğinin kenarını terk edecek bir halde körelmiş bulunur. Göğüs kemiği onları ayırt edecek bir tarzda yüksekte kalır. Göğüs bu biçim çıkıntılı görüldüğü zaman ona keskin göğüs denilir. Bundan başka, önbecakları (etrafı) harabolmuş yaşlı atlarda ekseriyetle omuzuçlarının çıkıntıları göğüs bölgesinin çukurluğunu mucip oluyor. Bu biçim atlara da çukur göğüsü yahut derin, oyuk göğüslü deniliyor.

Güzellik şartları. Kusurları - Göğüs A) çıkıntılı B) geniş, C) iyi kash olmalıdır. Bu üç şart hemen bir şart gibidir. Çünkü, bunlar birbirle sıkı alakası olan birbirini tamamlayan eşit şartlardır.

A) Göğüs çıkıntısı - Göğsü çıkıntılı olan atlar bazan göğüsü ile diye vasıflandırılıyor. Böyle bir çıkıntı ister kas sisteminin gelişmesiyle alakalı olsun, isterse sternum'un öndeki ucuna nisbeten, omuz uçlarının biraz gerilemesine müsait durumda ilgili bulunsun, bu bölgenin çıkıntısı sadrın büyüyüşünü ve buna göre de solunum aygıtının (cihazı teneffüsü) kapasitesini (sıa - capacité) gösterir.

B) Genişliği - Göğüs genişliği doğrudan doğruya sadırla müteneşip olur. Dar göğüs, düz bir kaburğa, pek sıkışık bir sadır, ince ve zayıf önkol (Sâit) ile eşit olur. (Şekil - 39). Bu her hizmet için esas-

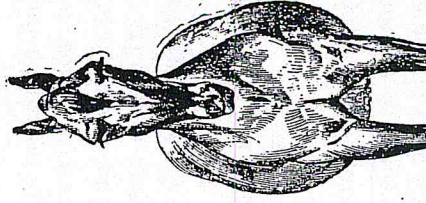

(Şekil - 39) Dar göğüs

lı unsurun azlığını gösterir. Bununla beraber sür'atlı hareket eden atlarda herhalde bu çapı tecavüz etmesi, muayyen olan hududunu aşması da icabetmez. Çünkü, göğüs müsbet hududunu aşınca ön bacakların (etraf) arasını pek çok açmağa sebep olur. Dolayısıyla onun yalpalama yani beşikte sallanır gibi hafif sallanma kusurunu vücude getirir. Bu sonradan söylediğimiz tez yürüyüşlü atlar için en iyisi, genişliği kadar derinliği de gelişmiş olan sadırdır.

Göğüs genişliği ile sadır genişliği arasında tenasüp hususundaki alaka ve nisbet muhakkak ve müsbettir. Bu yönden şöylece izah edilmiş bulunuyor: Filhakikâ, sadır hakkındaki mütalâanın esası Goubaux ve Barrier zamanına tesadüf ediyorsa da göğüs ile sadır tenasübü hakkında yaptığı etüdün doğru olduğu kanaatinde bulunan Lesbre mekanik usul ve kâidelerine göre At eşkâlini yazan Richard'dan da bahsetmiştir. Aynı boyda atlarda ilk kaburgaların karşı cihete doğru açılmasının cüz'i farklı olduğu müşahade ediliyor. Karşılıklı sırt omurlarının yanal çıkıntılı kemikleri altındaki, omuz kürekleriyle örtülü, istinat kemeri solunumun (teneffüs) mekanik işine hemen he-

men iştirak etmiyorlar. Onların zayıflığı, muhtelif genişlikleri, ve bundan mada büyük inhıraflar ile müteneşip oluşu göğüse genişleme kabiliyetini bağışlıyor. Bu açılma kasların inkişafını ihya ediyor ve bizzat sadır sırasıyla müteneşip oluyor. Bu itibarla göğüs ile sadır genişliğinin tenasübü de izah edilmiş bulunuyor. Ağır koşum atlarında, bütün kaslar atletik bir görünüşte, göğüs gayet geniş ve çıkıntılı oluyor. Sür'at hayvanlarında ise yukardakinin aksine olarak az çok ince ve uzun şekillerde, fidan boyda bulunması icabettiğinden sadır ile kas sistemi o derecede geniş bir inkişafı kabuletmiyor. Ancak pek dar ve çukur olmayacak ve ona yetecek kadar geniş bir göğüs bulunuyor. (Şekil - 40).

(Şekil - 40) Binek atına yetecek kadar geniş göğüs

C) Kaslı göğüs - göğüs bölgesinin mükemmel kaslı oluşu onun genişliğini ve çıkıntısını mucip olur. Bundan dolayı üç şart bir arada görülmüş oluyor. Hayvan zayıflayınca göğüs daralır ve derinleşir. Hayvan semirince göğüs genişler ve çıkıntılı olur. Hatta hududunu bile tecavüz eder. Bir binek atını savaş hizmetinden büsbütün olkoyacak halleri de vücude getirebilir.

Özürleri - Bu bölgede bilhassa tesadüf edilen kaytan yakısı (sé-ton) izlerini hatırlamak icabeder. Bu izler bazan orta çizgide bazan yanal kısımlar üzerinde görünür. Bunlardan hiç bir vakit vahim bir

netice çıkarmak lâzımgelmez. Çünkü, ihtiyati tedbir olarak tatbik edilen yakalar (sétons) için göğüs bölgesi tercih edilir. O halde, kat'i yen hasta olmıyon bir at göğsünde, dağılamakla, yakı tatbikiyle işle-tilmiş yaraların (exutoires) bırakılmaları izleri görebiliriz.

Koltuk, Koltukaltı

Koltuk (Ars. lbt.) veya koltukaltı, göğüsle önkol (sâit - avant-bras) arasında bulunan ve önbacak (tarafı kuddamı) ile gövdenin birleştiği yere tekabüleden bölgedir. İnsan koltuğuna (aisselle) maa-dildir. Aralarındaki fark, insanlarda bedenın yukarısında bulunan ve üsttaraf bölgelerinden (tarafı ulvi) sayılan kol, omuz ekleminden (mafsah ketifi) sonra derhal gövdeden ayrılır. Fakat, evcil hayvanlar-mızın büyüklerinde, insan koluna tekabülden önbacak (tarafı kud-damı - membre antérieur), dirsek ekleminden (mafsah mirfak - arti-culation du coude) sonra gövdeden ayrılmış bulunuyor. Koltuk böl-gesine (Regio axillaris - nahiyei ibtiye) anatomik durumundan de-layı evvelce koltukaltı tabiri kullanılmış olsa gerek..

Koltuk bölgesinin derisi son derecede gevşek (lâche) ve kırılmal (plisée) dir. Bundan dolayı önbacak hareketlerine pek müsaittir. Derinin altında, el temasıyla bir gerginlik his edilir; bu, iki başlı kol kasının (adelei zatiireseyini - biceps brachial) métacarpe'in ön ex-tensoruna (basitai kuddamiyei müstülyet) uzanan etbağı (litticam-bridge) dir. Burada aynı zamanda başa âit karanak damarı (veine cép-halique - veridi re'si) yahut koltuk toplardamarı (vein de l'ars - veit-di ibti) bulunur. Bu damar bütün önbacağa âit olup buradan geçtiği için lüzum hasıl olunca kanalmı (saignée - fast) ameliyesi bu bölge-de yapılıyor.

Semiz atlarda yazın sıcak zamanlarda, uzun bir yürüyüşten son-ra, tozlu bir yalda, bazen bölgenin buruşuk derisinin üstü sıyrılır. Bu-na koltuk pışığı denilir. Bir kaç gün istirahatden sonra çabuk iyi olan sathi bir yara sayılır. Hizmetten alıkoyduğu için tedbir almak lâzımdır. Bazan yuları yüksek bağlanmış veya herkanı bir sebeble yular ip v. s. bacağına dolamış olmasından dolayı bu bölgede sıyrıklara yaralara tesadüf edilebilir. Bazı müellifler bu bölgede kanalmı net-cei trombus hasıl olduğunu da söylüyorlar

Koltuklar arası

Koltuklar arası (İnter - ars, beynelbteyn), adından anlaşılaca-ğı veçhile iki koltuk arasında bulunan bir bölgedir. Göğsün alt tara-rafında ve önbacaklar (etrafı kuddamiye) arasında vücutte gelen aralığa tekabül eder. Arka tarafında kolanlar geçidi bulunur. Bu böl-genin şekli ve anatomik esasları yukarıda açıkladığımız göğüs bölge-sine tabidir. Sıkadarki, bu bölgede sadrı nazlı kaslarına mukabil, sadrın enine kasları (sadrıyei mustarazat - pectoraux transverses) bulunuyor. Üstü pek gevşek ve kıvrımlı bir deri ile örtülmüştür.

Güzellik şartları - Tamamiyle göğüs bölgesinin güzellik şartla-rına bağlıdır.

Koltuklar arasında ekseriyetle yakı (séton) izlerine tesadüf edilir. Vurma neticesi hasıl olabilecek yaralar görülebilir.

Kolanlar geçidi

Kolanlar geçidi (pasege des sangles), isminden anlaşılacağı veç-hile kolanların geçtiği bölgedir. Buna kolan yatağı da denir. Bu böl-ge, koltuklar arasından sonra gelir. Dirseklerin gerisinde ve karnıla his olunuyacak bir tarzda birleşmiş olarak bulunur. Ortası yassı, yan tarafına doğru yuvarlak ve önden geriye gittikçe genişlemiş olur. Esas iskeletini sternum'un (kas) arka kısmı, üstten alta yassı parça-sı ve karşılıklı kaburga kemiklerinin kıvrımlı uçları teşkil eder.

Bundan önce söylediğimiz bölgelerinkinden daha az hareketli derisi vadır; derinin altında bulunan kaslardan yukarı kalkın sadır kasi (sadrü sâit - pectoral ascendant), rectus abdominis (müstakmei batın) ile obliquus externus'un (munharifei hariciye) ön kısmı, eğe-ler arası kasları (adelat beyneldi'ye - intercostaux), nihayet, sadır içinde bulunan üstü akciğer zarı (plèvre) ile örtülü göğüs kemiğinin (sternum - kas) üçken şeklindeki kasi (tromversus thoracis - adelei müselsei kas) bulunur.

Bu bölgede bazen deri sıyrıkları dikkat gözüne çeker. Bu sıyrık-lar eyer veya semer kolanlarının tesiriyle oluyor. Sırtın ortasında du-ran bir nakliye semeri ekseriyetle kolan sıyrığını vücutte getiriyor; yahut bu bölgenin kollarını döküyor. Şu halde kolanlar geçidinde kıl

dökülmeleri de görülüyor. Kıl dökülmesi sadır hastalıklarından birini tedavi maksadıyla bu bölgeye tatbik edilen vésicantes (musarrıfat) ile de vukua gelir. Bu kıl dökümü ne kadar büyük olursa bölge güzelliğine o derece halel getirir.; sadır organlarının bütünlüğünden de şüpheye düşmekte mazuruz. Bu itibarla bölgenin net olmasına dikkat etmek lâzımdır.

Kaburga, Eğe

Şekli ve anatomik esası. - Kaburğa veya Eğe (dılı, cöte) adıyla gösterilen bölge omuzla (menkip, ketif, épaule) örtülmiyen bütün eğe kemiklerini ihtiva eder.; yani bölgenin esas iskeletini sondan 12 yahut 13 eğe kemiği teşkil eder.

Kaburğa önden arkaya doğru ziyadece conveks bir sadır çeperi (paroi - cidar) husule getirir. Üstü deri ile örtülü bu bölgenin derisi altındaki kash nesiçle (adelei tahtelcildi - panicule charnu) iki katlı bulunur. Bundan başka, bu bölgede dikkatı çeken : ön kısımda büyük sırt (zahriyei kebire - grand dorsal) yahut latissimus dorsi ile büyük dişi kas (müsennenei kebire - grand dentelé) yahut serratus anterior; üçdebir alt kısmında, musculus obliquus externus'un (adelei munharifei kebire) etli kısmı; nihayet eğe kemikleri arası kasları (intercostaux) ve bütün ciğerle serbest ve normal olarak münasebet te bulunan akciğer zarı (plevrayı dılı - plère costale) bulunuyor.

Hareketleri. - Eğe kemikleri yayları (kavısı dil'iler - arces costaux) omurgaların yan taraflarında ardi arası kesilmeyen bir oynaklıkla raksediyorlar. Bu rakıs hareketi zayıf mevzularda ve bilhassa soluk zorluğuna uğriyanlarda (dyspnée - usreti teneffüs) daha çok göze çarpıyor.

Soluk almada (şehik - inspiration), yaylar ileri çıkıyor ve karışıklık olarak birbirinden uzaklaşıyorlar; rachis'e dikey olarak geriye yorlar. Maximum (azami) bir sahayı kaplamak suretiyle gergin bulunuyorlar.

Soluk vermeye (zefir - expiration), yukardakinin aksine olarak harekete geçiriyorlar; ilerledikleri yerden geriye dönüyorlar; sadırın sırtını küçültmek suretiyle birbirlerine yaklaşıyorlar. Bunların mütevali bu hareketlerine diyafram da (hicabı haciz - diaphragme) iştirak etmiş bulunuyor; bu suretle akciğer havasının tazelenmesine (tecdi-

di hava - ventilation) sebep oluyorlar. Bilindiği üzere harici muhitten oksijen alıp buna karşı karbodioksidi neşretmekten ibaret olan solunmak fili (teneffüs - respiration) böylece vukua geliyor. Organizma (uzviyet) için zaruri bulunan solunmak hareketiyle gaz mübadeleleri (échanges gazeux) hasıl oluyor. Çünkü, bu hareketler yani sadır hareketleri akciğer hareketlerini mucip oluyor. Solunmanın mekanik hallerini, değişikliklerini ve neticelerini fizyolojide mütalâa ettiğimiz için burada bizi alâkadar eden yalnız kaburğanın hareketlerini hatırlamakla iktifa ediyoruz.

Güzellik şartları. - Eğelerin güzelliikleri : A) dışbükeylik, B) uzunluk, C) eğiklik ile alâkalıdır.

A) Yuvarlak kaburğa (Şekil - 40), sadır kovuğunu enine büyük bir çapta (kutur - diamètre) bulundurmakla sadra silindirik (üstüvani) bir şekil verir. Halbuki, yassı kaburğa (şekil - 39), sıkışık (mazgüt - serrée) bir sadra delalet eder. Sadırın mutlak geniş şekillerde olduğu ekseriyetle ağır koşum atlarında gözükür; onlarda, yumuşak nesîç parçaları fazlaca olup kaburğası üzerinde son derecede bir tombulluk vardır. Bu hal, sürat hayvanlarında, binek atlarında arzu edilmiş olmaz; onlarda kaburğanın yassı olmaması lâzımdır. Yuvarlak (müdevver - ronde) olmaksansa eliptik (kat'ı nakısı - elliptique) şekilde olması istenir.

B) Eğe kemikleri yetecek kadar uzun olmalıdır. Eğe, kısa olursa hayvanın solunmak kabiliyeti o derecede muvaffakiyetli olmaz. Esasen, eğelerin yetecek kadar uzunluğu genel olarak onların inhina derecesiyle mütenasip olur, sadırın dikey kutru ile enine çapı beraber azalacak veya çoğalacak bir surettedir. Nitekim, ağır koşum atlarında irtifaiyle genişliği beraber olarak ziyadece inkişaf etmiş sadır dikkmızı çekmektedir.

C) Eğelerin geriye doğru pek eğik olması lâzımdır. Böyle oluncaca eğeler arasındaki mesafe pek geniş olur. Sadır derinliğine yani önden arkaya doğru pek genişlemiş ve solunmak fili de gayet vasi olur.

Hastalıkları ve Özürleri. - Genç atlar ekseriyetle uzun süren bir hastalığın tesiriyle veya hastalıktan sonra ilerlemiş bir zayıflıktan dolayı yalnız bir tarafına yatmış olurlarsa o tarafın sadrında yassılık bulunabilir. Bundan başka, sadır hastalıklarından birini tedavi maksadıyla kaburğa bölgesine bazen vésicatoire (musarrıf) sürdükleri için kıl dökümü veya aynı bölgeye séton tatbik ettikleri için yakı yerleri

de görülebilir. Binok hizmetinde kullanılan hayvanlarda her ne sebepten olursa olsun birincisinin mahmuzu tesirine maruz kalmasıyla bu bölgenin yaralanması kabildir. Mahmuz, açılma kabiliyetinde ve derialtı (tahtelcilt - sous - cutanée) toplardamarının kanamasına sebebiyet veren bir yara vücude getirir. Bilindiği veçhile bu bölgede deri altında seyreden koltuk toplardamarının (veridi ibti) iki yanıl subesi vardır. Birsı ortalama kandanarı diğeri derialtı toplardamarı (veridi sadrı) dır. Bu sonuncu damar dirseğe doğru ilerleyerek kas kütesinin altına sokulmadan önce, yukarda zikredildiği üzere bu bölgede bulunan, sâit sadır kasının üst kenarına doğru uzanmış bulunuyor. Derialtında bulunan bu toplardamarı ekseriyetle süvarileşin mahmuzu ile yaralanıyor. Bu sebepten dolayı genel olarak derialtı sadır toplardamarına (veridi sadrı) halk arasında mahmuz damarı (veridi mahmuzı - veine de l'éperon) adı verilmiştir.

Bu bölgede çoğu vakit eyer, semer, palan v. s. koşum takımlarından mütevellit yaralarda görüldüğü. Derisini ezmeyle nescini öldürmüş olabilir; bu yüzden az çok hacımlı, sert veremler vücude getirir; bunlardan en vahimi nasır tabiatında olanlardır; bunlar ameliyata yerinden çıkartılsa bile ekseriyetle sonradan bir yara yeri buralıyor; şifası da zor oluyor. Böyle bir hayvan uzun müddet işsiz kalıyor. Hele onların bazen bir ege kemliği çürümesiyle (nahre - carie) ihtilal edışı vardır ki pek vahim oluyor.

Bunlardan başka, çarpmadan ileri gelen berelenmeler, çoğu vakit yan tarafa düşme neticesi bir veya bir çok ege kemiklerinde kırık husule geldiği görülebilir. Kırık ekseriyetle tamiri ve tedavisi kabili olmayan bir cal (medbei azım), bir akciğer iltisakı (adherérence pulmonaire) ile birlikte bulunmuş oluyor. Bu itibarla da muayenesi dikkate değer bir bölge sayılıyor.

Umumiyyetle Sadır

Sadır (poitrine) denilince yalnız göğüs kovuğu (cevfı sadrı) anlaşılmalıdır. Almancası (Brustkorb) olup (torace, thorax) karşılığı olarak kullanılır.

Anatomisi ve Fizyolojisi. - Sadır, dış ceperini (cidar) ayrı ayrı mütalâa ettiğimiz, cidağı, sırt, göğüs, koltuklararası, kolların geçidi, kaburga bölgelerinden teşekkül eden bir kovuktan (cavum, cavité)

ibaretir. Sadır, karnı kovuğundan (cevfı batrı - cavum abdominis) bir diyafram (hıcabı haciz - diaphragme) ile ayrılmıştır. Sadır ve karnı kovukları arasında bulunan bu bölme (haciz - cloison) gayet kuvvetli, sıfaklı bir kas tabiatında (adelei sıfakı - muscle - aponevrotique) yapılmıştır. Yukardan aşağıya ve arkadan öne, belaltı bölgesinden göğüs kemiğine (azmı kas) doğru eğriğ olarak uzanır. Sadır tarafındaki yüzü yani önyüzü konveks (muhaddep), arka yüzü yani karnı ciheti konkavdır (mukaar). Önyüzü plevra ile arka yüzü peritonla örtülmüştür. Bu bölmenin, kovuk içinde, sadra doğru konveks olarak yayılmış, dışardan genişliğini belli etmiyor.

Sadır, solunum (tenefüs) ve dolaşım (deveran) organlarının en önemlilerini ihtiva eder. Bu kovukta, fizyolojide mütalâa ettiğimiz itibari boşlukta (halâ - vide), akciğer bulunuyor; onun şekline tabi oluyor; onunla birleşerek aynı hareketleri takip etmek zorunda kalıyor. Akciğerin hava değiştiirmesi sadırın mütevali solukalma ve solukverme hareketlerine iştirak etmesi kabildir. Esasen, ardi arası kesilmeyen hematöz (hematose - istidma) fili de bu organ dahilinde vukubuluyor.

Sadır, bir makine ocağına benziyor. İyi düşünülürse hayvani makineyi harekete getiren bölge burasıdır. Bilindiği gibi mekanizmanın faaliyeti, kasın çalışması, cidden solunumun kudretine bağlıdır. Bütün kas kütesi sadırın sıcağıyla (sıai sadrıye - capacité thoracique) alâkalıdır. Bu itibarla, atın kıymetini takdir ederken sadır teşkilünü son derece de dikkata almak lâzımdır.

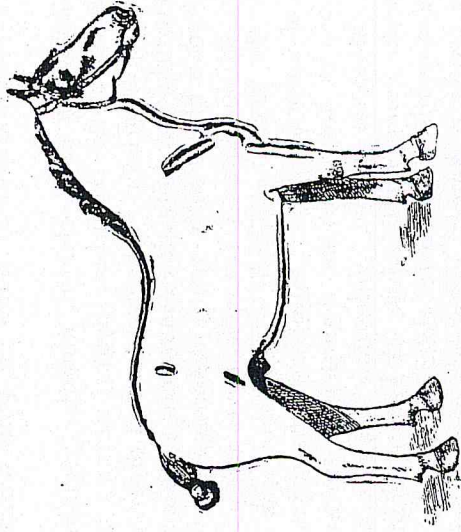
Güzellik şartları - Sadırın güzellik şartlarını şu suretle; sadır kıyafet edecek kadar geniş olmalıdır, diye bir cümle ile ifade edebiliriz. Sadırın kabiliyeti ve sıcağı hakkında verilecek hüküm ve karar da ancak onun A) genişliğini, B) yüksekliğini, C) derinliğini, Ç) dış yüzünü yani sadır gevesini takdir etmekle mümkün olur.

A) Sadır genişliği: Sadırın genişlik sınırı, eğerlerin yaylanmasıyla, önden arkaya doğru arttıkça gidilerek, tayin edilmiş olur. Bu, önemli değişiklikler gösterecek kabiliyettir. Aynı irifadadaki atlarda o kadar dikkat çekmiyor. Şunu tekrar söylöyoruz ki sadırın ön tarafındaki ege kemikleri yayması ve hareketli olmayıp omuz kemiğinin altında bulunuyor.

Bu boyut (buut - dimension) önceden söylediğimiz gibi kendi eksikliğini, göğsün genişliği ve kaburganın yuvarlaklığı ile ortaya koyuyor. Tez giden atlarda, hadından fazla sadır genişliği bulunmamalıdır. Çünkü, yürüyüşüne ağırlık ve sıkıntı verir.

B) Sadır yüksekliği: Sadırın yüksekliği cidağ sivrinden kollar geçidine kadar dikey olarak ölçülür. Sadırın yüksekliği, genişliğinden daha az mütehavvil değildir. Ortalama olarak irtifaı 1, 1/6 başa ve kollar geçidinden yere kadar mesafesi de 1,2/6 başa muadil olur. Bunun tutarı 2, 1/2 oluyor. Bu itibarla yüksekliği 1 m. 50 olan bir atın sadır yüksekliği 0 m. 70 ve sternum'dan yere kadar mesafesi 0 m. 80 olur; baş uzunluğu da 0 m. 60 dir.

Yükseklik gelişmekle beraber sadır önbacaklar (etraf) arasına doğru düşer; o vakit dirsekler eğe kemiklerinin üzerine çıkmış gibi görünür. İhtilafa mevzu teşkil eden nokta bacakların serbest kısmı yahut göğüs altı (tahtelkassi-infrasternale) olup cidağoya kadar olan bu iki irtifa unsuru arasında bir nisbet vücutte gelir ki bu da

(Şekil - 41) Bodur tip koşum atı

gayet mütehavvildir. Koşu atlarında bu nisbet (4:5) e kadar düşebilir. Kollar geçidinden yere kadar olan mesafe sadır yüksekliğinin (15 : 20) santimetre yukarısında olabilir. Fakat, ağır koşum atlarında bu nisbet üniteyi buluyor ve hatta geçiyor. Yani koşum atlarında iki boyut ya eşit oluyor veya kollar geçidinden yere kadar olan mesafeye nazaran sadır daha yüksek oluyor. Anadoluda bunlara yerden yapılmış, bodur at deniliyor (Şekil - 41). Arabaya koşulacak bu tipte atlara rastlanabilir. Yerinde kullanılmakla da istifade edilebiliyor. Bu iki boyut arasında (intermédiaire) olan tipler de vardır.

Sadırın gennişliğile oranı (nisbeti) sadır indisi (indice thoracique) adıyla gösterilir. Bu indis omuzların gerisinden kaburgaaların en ziyade konveks kısmı civarından alınan sadır genişliğinin evvelce zikredildiği veçhile mesaha edilen yüksekliğile olan oranını tayin ediyor. Bu nidis cidağonun gerisinde sadırın enine kesit şekliyle mütenasip, solunum sıgası ile alâkalı, kas gelişimi ile de bir nisbet üzere bulunur. Bu; ortalama olarak, hatları kısa (kasirilhutut) formada veya bodur şekilde (0,90) dir; zikredilen sekiyon dayireye yaklaşıp. Hatları uzun (tavilülhutut) formada yahut ince ve uzun boy dediğimiz şekilde (0,70) dir; sadır sekiyonu büyük eksene (mihver) düşen bir elips (kat'ı nakıs) şeklini alır. Orta şekilde yahut hatları orta (mutavassitülhutut) formada (0,80) dir. Bu indis prof. Lesbre'nin mesaha usulüne göredir. Dechambre hatları kısa (bréviligne) olanlar için (0,90) dan yukarı, hatları uzun (longiligne) olanlar için (0,80) den aşağı, hatları orta (médioligne) olanlar için (0,86 ila 0,88) rakamlarını gösteriyor. Bu ihtilaf sadır ölçüsünde ihtilap noktasının değişikliğinden ileri geliyor. Bu hususta çok dikkat iyi bir netice verilir. Lesbre'nin dediği gibi yeni yeni tabirler kullanma meraklısı olan prof. Baron bu indislere göre sadrı geniş, dar, orta diye yeni isimler vererek ayırmış bulunuyor. Bundan fazla tafsilata lüzum olmadıgından kısa kesiyoruz.

C) Sadır derinliği: Derinlik önden arkaya doğru, göğüsten son eğe kemiğine kadar mesaha edilir. Eğe kemiklerinin sayısı değişmiyerek yani (18) parçadan ibaret olmak üzere, eğeler arası (intercostaux) nekadar çok geniş ve kaburgalar nekadar ziyade eğik bulunursa sadırın derinliği o nisbette büyük olur. Bu tez göden binek, koşu atlarında tercih edilecek bir boyuttur. Çünkü, o sadırın yüksekliği ile genişlik noksanını muayyen bir ölçüde telafi edebiliyor. Diğer yönden, rachis'e dikey olarak eğeleri uzaklaştırmakla solunum hareketlerinin vusatını artırıyor. Bu durum, cidden istirahatte bile belli oluyor. Eğeler omurgalara dikey olmaydı solukalma sahası sıfıra inkipap etmiş olurdu. Halbuki bu saha onların arkaya doğru eğik olmayı gittikçe inkişaf ediyor. Solukalma zamanında her eğe kemiğinin hareket kabiliyeti omursonundan sternum'un nihayetine doğru arttığını, her bir eğe kemiğinin omurun nihayeti etrafında raksettğini hatırlatmamız kâfidir. Bundan başka, sadırın derinliği sırt bölgesinin hemen uzunluğu olmadan büyük nisbette olmuyor. O halde, bu boyutu bilhassa süratlı atlarda aramalıdır. Bununla beraber, koşum atlarında

irtifaı ve genişliği bakımından bir gelişmeyi tercih etmek lâzımgeldiğini de oldukça belirtmiş oluyoruz.

C) Sadır çevresi (périmètre - muhit) yahut sadır çemberi (circonférence de la poitrine) : Bu tabirden göğüs muhiti anlaşılmalıdır. Çünkü, sadır çevresi (Brustumfang) göğüs bölgesi (Vorbrust, poitrail, petto) muhitini ifade etmez. Sadır çevresi cidağo gerisinden ölçülür; cidağo sıvrısından elde edilen mesaha iyi bir netice vermez. Cidağo gerisinden alınan ölçü sadırın genişliğini ve yüksekliğini bir arada toplar; sadır sığasını (capacité pectorale) belirtmek için en mükemmel bir nisane sayılır. Sadır çevresi bazen irtifaının 10 ila 20 santimetreten fazlasına çıkmıyor. Bazen 40 ila 45 santimetreye kadar çıkıyor. Bundan fazla geldiği de vakidir. Bir koşu atına yani hatları ince ve uzun olan bir tipe bakılırsa, hatları kısa, bodur bir tipe yani bir ağır koşum atıyla mukayese edilirse aralarında nisbet derhal sezilir. Fakat, bu nisbet en az 11 ila 10 göğü 13 ila 10 oluyor. Prof. Lebre'nin tatbik ettiği ve muhtelif mesahalar arasından çıkarp ortaya koyduğu son iki durumu bizde şöylece misal olarak gösterebiliriz : A) dar formallardan cidağoya kadar irtifa 1 m. 54 olan bir atın sadır çevresi ancak 1 m. 64 bulunuyordu. 2.) bir güzel ağır koşum atının yüksekliği 1 m. 70 olup sadır çevresi de 2 m. 20 idi.

Sözün kısıası, sadır çevresi en az yedide bir irtifaını aşmayan atların üzerinde durmak lâzımdır; böyle bir mevzuun aslından şüphelenmek doğrudur. Bu boyut kat'iyen ağır koşum atları için pek büyük sayılmaz; çünkü o kütleli ve kas kudretini meydana çıkarıyor. Tez yürüyen, binek veya koşu atlarında ise vaziyet böyle değildir; koşum atları gibi olmaz; onlar için mutlaka bir çeviklik (légereté) lâzımdır. Bundan başka, süratlı bir at sinirsel (asabi) oluyor. Tez canlılık esasen sinirsel bir halin tabii bir neticesidir; böyle bir hal kaını ifade eder; yani sinirsel bir hayvan kanlı bir hayvan demektir; fakat, genel olarak kütleli kalın ve ağır şekilleri kabul etmiyerek itidal dahilinde sinirsel bir hayvan kanlı sayılır; tez giden bir at olur. Bu itibarla, hafif binek ve yarış atlarında sadır çevresi, koşum (topçeken, araba) atları gibi aranılmaz.

Sadır çevresiyle alakalı bir indis daha vadır ki buna beden veya vücut indisi (indice corporel) denir. Bu indis vücut uzunluğunun sadır çevresiyle oranı (nisbeti-rapport) demektir; kasların umumi gelişmesini anlamak için güzel bir vasıttır. Bu nisbet hemen hemen (takriben) hatları kısalarda (bréviliğnes) 0,80; hatları uzunlarda (longiliğnes) 0,90; hatları orta olanlarda (médioiliğnes) 0,85 olur.

Bu bahsın öneminden dolayı iki tip üzerinde zikredilen cihetleri tekrar ediyoruz: İnce tipte bir koşu atında, sternum'dan (kas) dikey irtifa, sadırınkinden daha çok üstün oluyor ve yüksekliği beden uzunluğunu geçiyor. Bodur tipte bir ağır koşum atında, sadır yüksekliği kolların geçidinden yere kadar olan mesatenin üstünde oluyor ve bedeni uzunluğu irtifaını geçiyor.

Karın

Karın (ventre, Bauch, batın), Eşkâl fenni bakımından bir bölge olarak mütalâa edilir. Karın denilince bütün karın bölgelerine (nevar-ni batniye - regiones abdominis) şamil bir tabir olmadığı anlaşılmalıdır.

Şekli ve Anatomik esası. - Karın, kolların geçidinden sonra gelir, yandan kaburgalar ile böğürlere doğru uzanır; geride, kasıklar arasında arbacaklarla birleşir. Karın bir yandan diğer yana ve önden arkaya doğru yuvarlak bir bölgedir. Anatomik esasını karın kovuğunun alt çeperi (cidarı batni süfli - paroi abdominale inférieure) teşkil eder. Her yanda üstüste duran (ikisi eğik, birisi doğru, biri de enine) üç kas vardır. Bu kaslar şunlardır : 1) karının eğik dış kası (obliquus externus abdominis, adelei münharifei hariciyei batın), buna Fransızlar eğri büyük karın kası da demişlerdir. Bu kasın istikameti önden arkaya, dışarıdan içeriye, yukardan aşağıya doğru eğiktir; kasların en dışında ve en büyüğüdür. 2) karının eğik iç kası (obliquus internus abdominis - münharifei dahiliyei batın), yahut karının eğik küçük kası denir; istikameti yukardaki birinci kasın tamamıyla adına eğiktir; onun altında ve daha küçüktür. 3) karının düz kası (Rectus abdominis - müstakmei batın), buna karının büyük düz kası da deniliyor; karının uzunluğu istikametinde önden arkaya doğru, eniş bir safha tarzında uzanmıştır. 4) enine karın kası (Transversus abdominis - mustarazai batın), bu kas iç tarafa bulunur ve en kesidir. Nihayet, bunları dıştan takviye eden karın gömleği (kamisi batın - tunique abdominal) ile içten kaplıyan karın zarından (periton - péritoine) terekkep etmiş bulunuyor.

Bu bölgeyi dıştan kaplıyan derinin altında, anatomik esaslarının olan, kasların sabit kalmasına yardım eden bir kısım daha vardır: da ortalama bir ipçik (raphé médian - hayatai mütevassıta) tarzındadır; buna beyaz çizgi (Linea alba) denir; Fransızlar (la ligne

blanche - hattı ebyaz) adını veriyorlar. Bu kısım civarındaki her taraf kaslarını birleştiriyor; yani kasların sıfaki lifleri bu sayede çışmış, (müfagama) birleşmiş oluyor. Beyaz çizginin üçdebir arkasından doğru göbek yeri (cicatrice ombilicale - nedbei sürreviye) bulunur; bu da dışından görünmüyor.

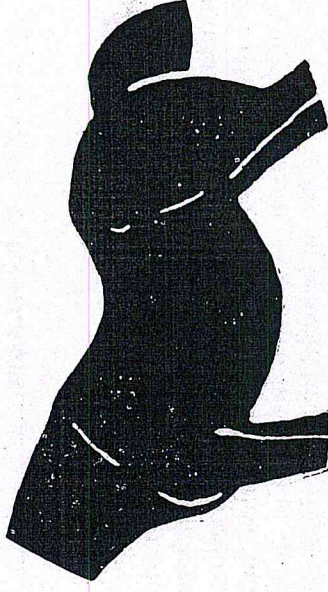
Geyrek veya hipokondr (hypochondrica, hypocondre, merak yalancı ege kemiklerinin kıkırdaklı dayiresine (cercle) tekabül eden kısmıdır. Şurasını hatırlatmak faydalı olur: Bilindiği üzere, atlarda bulunan onsekiz çift ege kemiklerinden sekizi doğrudan göğüs kemiği (sternum) ile münasibette bulunur; bunlara sadık ege kemikler deniliyor. Geri kalan ve arkaya doğru devam eden on çift ege kemikler de kıkırdakları sayesinde birbirine istinaden göğüs kemiği ile münasibette bulunur; bunlara da yalancı ege kemikleri denilmiştir.

Karın bölgesinin gerisinde, erkek atlarda, hayalar (husyeteyn) kamış (kadip), çay (gulfe); dişilerde ise memeler (seddeyn) bulunur. Bu organları sırası gelince tenasül bölgeleri başlığı altında mütalâa edeceğiz.

Kasık bölgesine gelince; kasık (mağben, aine, lâtince inguinal den) karın bölgesinin artbacaklarla birleşip büküldüğü yerdir. Kasık karşılıklı iki uyluk arasında olup ilium'un (harkafa) dış açısına kadar devam eder. Dışı uyluktan böğüre kadar deri ile kaplıdır. Bu derinin altında uyluk yayı (arcade crurale - kavsi fahzi) ile kasık kanalı (canal inguinal - kanatı mağbeni) bulunur. Sırası gelmişken söylediğimiz bu iki noktayı açıklamak faydalı olur: Karının eğik dış kısmı, kısmen etli, kısmen sıfaki iki parçadan ibarettir. Sıfaki kısmı üçgen şeklindedir. Sivrisi ön tarafta kaidesi kasık bölgesinin karşısındadır. Sıfaki olan bu kaide birisi yukarı, birisi aşağı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yukarıdaki parçasına uyluk yayı (kavsi fahzi) denilir. Bu harkafanın öndeki dış açısına kadar imtidat eder; sıfaki uyluk bir parçadan ibaret olup bağ vazifesini gördüğünden dolayı bu na bazı müellifler başka isimlerde vermiştir. Bu sıfaki kaide söyledimiz uyluk kavsi ile uyluk sıfaki (sıfaki fahzi) denilen kısımlara ayrılmadan kasığın alt tarafında bir halka (halkai mağbeniyei süflıye vücuda getiriyor. Burası adeta delinmiş gibidir. Erkeklerde kandanın ile hayaların bağı (habli husye) ve dişilerde memelere ait atardamarın karın kovugundan dışarı çıkması için yaratılmış bir geçit teşkil eder. Buna da kasık kanalı deniliyor. Bu kanalın alt deliği derinin tam altında bulunduğu için buna deri altı deliği de denilebilir.

Güzellik şartları. Kusurları. - Karın, orta hacimde, böğürler ve hipokondrılar ile güzelce birleşmiş olmalıdır.

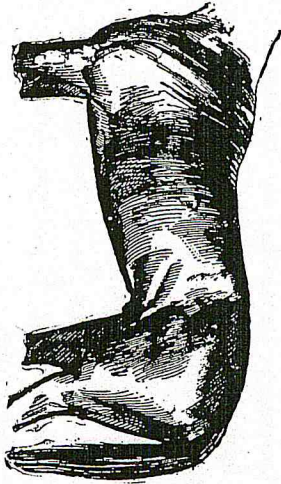
Karın ziyade hacımlı ve profili fazla konveks (muhaddep) olur (şekil - 42) de görüleceği veçhile sarkık, düşük veya inek karınlı olur. Sindirim bağlarının (ahşayı hazmiye - viscères digestifs) büyük bir inkişafına delalet eder; genel olarak fena bir rejimden sonra görür nür. Kaba otlar (fourrages grossiers) ile beslenen atlar, besin ihtiyaçlarını gidermek için gayet fazla miktarda ot yemeğe mecburdur. Bundan dolayı yedikleri bu otlar daima midesiyle bağırsaklarında toplanır; yığılıp kalan bu otlar hacmini büyütmüş olur. Karın bu büyüklüğün anatomik tabiatına istinad eder ve onun tabii bir neticesi olarak fazla hacımlı olur. Bundan dolayı bu biçim hayvanlar ağır yük altındadır. Bu yükü faydasızdır. Diyafram hareketlerini güçleştirir. Kısa kısa solumayı mucip olur.

(Şekil - 42) Sarkık karın

Otlak yerlerde serbest yaşayan genç atlar hemen her vakit inek karınlı olur. Fakat, görülen bu kusur yulaf rejimine tabi tutulduğu zaman yavaş yavaş kaybolur. Damızlık kısıraklar karın büyüklüğünü gebelik zamanında olduğu gibi muhafaza ediyorlar. Sözüün kısası, çukur belli atlar, omurgaların düşüklüğü ile alakalı bulunduğu umumiyetle sarkık karınlı oluyor. (Şekil - 42). Sadır da tıpkı düz kaburğalı atlarda olduğu gibi dar oluyor; karın bağlarını da itiyor.

Karın, yukardakının aksine olarak, eksik hacimda olunca, profil hatının hemen hemen düz ve ve kasıklara doğru yükseldiğini görürüz. Bu şekilde hayvan tazi karınlı, çekik karınlıdır. (Şekil - 43) Bunların bağırsakları da dar olur. Koşu atlarında bu şekilde karın bulunmasına dikkat ediliyor. Gayet besleyici ve hacmi küçük maddeler yedimekle elde ediliyor. Hayvanın bu suretle beslenmesiyle vüktü

(Şekil - 43) Tazi karın

hafiflemiş olur; gayet kolay ve pek bol soluk alır. Fakat, bu keyfiyet tamamıyla koşulara tahsis edilmiş atları idman etmek için yapılır Bunun haricinde görülen çekik karınlı atlarda hazım bozukluğu vardır. Çekik karınlı, sindirmesi bozuk atlar yemliğin önüne gelince yüzlerini buruştururlar. İstemeye istemeye yedikleri yemin ve hazım usullerleriyle iyice temasa gelmiyen besinlerin bir kısmını gübreleriyle birlikte dışarı çıkarırlar. Bunların gübresi kötü şekilleriyle derhal göze çarpar. Bu hal bir kusurdur. Bu kusura yakalanan şahıslar ciddiye pek sınırlı oluyor.

Hıfzıssıhha ile alakalı bir noktaya işaret ediyoruz : Zaviif bir hayvanın karınını büyütmek için besleyici maddeler üzerinde fazla durulmaz. Besinlerin yetecek kadar verilmesi asıldır. Bağırsakların, dolayısıyla karın büyümesi besinlerin verilmesine bağlıdır. Süt rejimine tabi tutulan bir hayvanın kâhın bağırsağı nisbeten rejim müddetince küçük kalır. Sindirim tüpünün bu kısmı ancak sütten rejim müddetince kesildikten sonra gelişir: Sindirimden arta kalan (résidus) maddelerin çokluğu nisbetinde büyür. Yalnız otla beslenen taylarda da bu vechile karın inkişaf eder; tahıl (hububat) ile beslenmeye bağ-

layınca karın büyür; bu suretle beslenmelerinden dolayı fazla hacimli karın vücude geliyor. Şu halde, organlaşma (taazzuv) bakımından atın yaradılışı hem otla hem tahılla beslenmeyi icabettiriyor. Yani atın otla beslenen (akili)nebat - herbivore) ve tahılla beslenen (akili)lububut - granivore) bir hayvan olduğunu çok iyi bilmek lazımdır. At yalnız besin hülasalarıyla devamlı bir surette beslemeye kalkışmak caiz değildir. Rejim hakkında mütalâa yürütmeye mevzuunuz müsait olmadıgından bu kadarla iktifa ediyoruz.

Prof. F. Lesbre Arapların karın uzunluğunu esas tutarak Boyun sağrı ve bacakların (etraf) üst reyonlarıyla birlikte uzunluk aradıklarını söylüyor. Burasını da bilgi için zikretmiş bulunuyoruz.

Hastalıkları ve ötürleri - A) fıtıklar (hernies), B) Ödem (oedème) olup ilk önce fıtıkları izah edelim.

A) Fıtıklar. karın kovuğundan dışarı fırlayan ve derinin altında onunla ihtilâ etmek üzere bir kese (poche) dahilinde husule gelen bir bağırsak kangalı (urvei miaie - anse intestinale) çıkıntısından bir epiploon (épiploon - serp) parçasından veya diğer karın bağırsaklarının (viscère - ahşa) bir kısmından ibaretir. Karın fıtıkları şöylece ayırt edilir :

1 — Göbek fıtığı veya catlağı (hernie ombilicale, exomphale, omphalocèle), göbeğe ait deliğin devamlı kalışından dolayı içine bir bağırsak veya bağırsakları birbirine bağlayan karın zarı (serp - épiploon) parçası girmekte ve deriyi iterek dışarda vücude gelen veremden başka bir şey değildir. Göbek fıtığı kâhil atlarda gayet az görülür. Çünkü, taylarda tedavisi kabildir. Genç yaşta deliğin kapanması insanlarda ve bilhassa çocuklarda olduğu gibi, operasyona lüzum kalmadan mekanik usullerle mümkün oluyor; tedavi ile fıtık kayboluyor.

2 — Karın fıtığı (hernie ventrale), arizi bir deliğin veya yarığın husule gelmesiyle meydana çıkar. Yani karının her hangi bir noktası şiddetli bir çarpma (chok) tesiri altında kalmakla teşekkül eder. Karın fıtığını bağırsakların dışarı çıkması (hurucu batın - éventration) ile karıştırmağa hâcet kalmaz; çünkü, bu sonuncu hadisenin vukunda derinin kendisi de parçalanmış ve bağırsağı dışarı fırlatacak bir tarzda yırtık husule gelmiştir. Hususiyle ince bağırsak buradan dışarıma dışarı fırlamağa hazırdr.

3 — Kasık fıtığı (fıtık magbeni - hernie inguinale), erkek hay-

vanda, mehbil kımının (gılaflı mehbili - gaine vaginale) içinden bir bağırsak kangalının geçmesiyle vücade gelir.

B) Ödem (uzıma - oedeme), karnın çok eğik kısmında iltihaplı tabiatla olmiyan mışlı bir sızıntıdan (irtişah) ibarettir. Ekseriyetle ahır bekleyen atlarda görölür ve uzun bir istirahat neticesi hasıl olur. Kısırlarlarda doğum yaklaşıırken vücade geliyor. Kuvvetten düşen ve zayıflayan şahıslarda dahi tesadüf edilir. Bu şişi diğer veremlerden ayırdetmek için, şişin üstüne parmak basmak kâfidir. Çünkü, basılan parmak izi muayyen bir zamana kadar üzerinde kalır. Bununla beraber, patoloji bakımından incelenerek sebebini çabuk ortadan kaldırmağa çalışmalıdır.

Böğür

Böğür (flanc, fianco, Die Flanke, hasıra), karnın çeperinin, kalça (hanche - verek) il son eğe kemiği arasından bele kadar uzanan parçasına takabül eder. Çift bölgedir.

Anatomik esası. - Böğürün esasını küçük obliquus'un başlıca etli parçası (portion charnue - kısmı lahmî) teşkil eder Böğür dikkat gözüni çeken üç kısım arzeder. Bu kısımlar az çok birbirinden ayrıtılır. Şöyleki :

1— Üst kısım, böğür çukuru (le creux - hufrei hasıra), karnın çeperi seviyesinde üçgen şeklinde pek az bir çukurluk (dépression - tahaffür) olup bilhassa transversus kasından teşekkületmiştir.

2— Böğür çukurunun altı, böğür ipi (corde - habl), kalça kemiğinden son eğe kemiğine kadar silindirik şeklinde eyik olarak uzanan ve üstü büyük obliquus'un yukarı kısmıyla sınırlanan yerdir.

3— Çabuk kaybolan veya kaçan kısım (partie fuyante), böğürün alt tarafında bulunan ve karnla his edilmeyecek bir surette birleşerek, içeri doğru bükülen parçası olup insanın diz kapağına tekabül eden, rıdfa (rotulienne) bölgesinin kıvrık deri sathına (pli du gras set) kadar devam eder.

Böğür hareketleri. - Soluma hareketleri, her ne kadar Sadır hareketine karnın çeperinin iştirak etmesiyle vücade geliyorsa da, iyi dikkat edilirse solumun hareketlerini böğür sadır hareketlerinden daha kolay yaptığı sezilir. Böğür soluma hareketini daha açıkça gösteriyor. Bundan dolayı böğür sadırın aynasıdır (miroir de la poitrine) denilir.

Bu hareketler esasen diyaframın oynak hareketlerinin bir neticesidir. Sadır kovuğuna doğru çıkıntılı bir halde bulunan diyafram, solukalma zamanında müstevi bir hal alıyor. Bu sıfaklı kas geriye doğru bağurları itiyor. Tazyik ile hacminin küçülmesi kabil olmayan karn kovuğu uzunluğundan kaybettığı nisbette eninden kazanıyor. Böğürün kaybolan kısmı yani eğik parçası bu suretle şişiyor. Fakat, böğürün orta kısmı yani böğür ipi hazfoluyor. Soluk verme zamanında ise iş vaziyetine avdet ettiğinden, böğürün kaybolan kısmı alçalıyor; basılıyor; böğür ipi de belli oluyor. Hatta bu vakit böğür ipi o derecede tebarüz ediyorki hipokondr kabartısı da görünüyor. Böylece devam eden iki tabii hadise bir soluma hareketi vücade getiriyor; Bu hareketler durmadan tekrarlanıyor. Sıhhatli atlarda, istirahat halinde takriben dakikada on def'a vuku buluyor. Ekseriyetle büyük veya ağır atlarda küçük veya hafif atlardan daha az, taylarda olgun atlardan daha fazladır. Soluk hareketlerini değiştiren sebepler burada bahis mevzuu değildir. Soluma adedi normal bir durumda ve istirahat halinde olduğuna göre kâbedilmiştir. Soluma hareketleri otomatikman itra edilir. Bu hareketler ihtivari değildir. Esasen solumun ihtiyacına mukavemet edilemez. Bu hareketler ancak irade altında tadil edilebilir. Bu cümleden olarak, zaman zaman soluma hareketlerinde vuku bulan kesiklik de iradi bir halin ifadesinden başka bir şey değildir.

Güzellik şartları. - Böğür, A) kısa, B) yukardan aşağı yuvarlak C) intizamlı ve ağır hareket etmiş bulunmalıdır.

A) Böğür uzunluğu, önden arkaya doğru kalçadan son eğe kemiğine kadar ölçülür. Bu uzunluk ister kaburğaların eğiklik derecesi ister bel kemiklerinin uzunluğu ve isterse sağrının meyli ile bulunsun mutlaka mütenasip oluyor. Bununla beraber, önceden isbat ettiğimiz veçhile belin kısalığı, eğelerin geriye doğru fazlaca irtisamı ve coxal'in azıcık eğikliği dikkatla aranılacak bir keyfiyettir. Bu itibarla böğür kısa bulunmuş olmayacaktır.

B) Böğür yukarıdan aşağı yuvarlak bulunmalıdır. Yani böğür çukuru azıcık görünmeli, böğür ipi cüz'i aşıkâr olmalı ve kaybolan kısmı karn ve hipokondr ile imtizaç etmiş bulunmalıdır.

Çukur böğür, kuvvetsiz, bayağı, sarkık karnlı atlarda görölür. Çünkü, kuvveti, takati olmayan bir hayvan bağurlarını yukarda tutamaz; aşağı düşer. Bütün ağırlık karnın alt çeperine yüklenir. Yani ağır karn kovuğunun tavanından ayrılır. Bu münasebetle böğür çukurlaşmış ve karn da sarkık olur.

Böğür ipi bariz olan hayvan aynı zamanda dar bağr saklı olma ve idman ettirilen hayvandan gayrisine aittir. Bir hayvanın böğüründen birde çıkartılınca görülen hayvana böğrü pek çukur veya baş böğürlü denilir. Bu hal fazla bir yorgunluktan veya uzun süre bir hastalık veya son derecede bir zayıflıktan sonra sezilir.

C) Böğür, intizamlı ve ağır hareketler yapmış olmalıdır. Bunda ihtiyarı (volontaire) arada sırada inkıta uğrayan hareketlere dikkate alınmalıdır. Solunumun sıkça vukua gelişi hayvanın istirahat ta bulunduğuna veya çalıştıktan sonra muayene edildiğine göre de zisir.

İstirahat halinde, normal olarak, soluma hareketleri dakikada kâhli atlarda 9 : 10, taylarda 10 : 12 sayılır. Exersisten sonra, hareket tarzına göre, bu sayı çoğalır. Adeta yürüyüşten beş dakika sonra (52) e, beş dakika dörtlü yürüyüşten sonra (60 veya 70) e çıkartılmalıdır. Bir an gelirken böğür hareketlerini saymak zor olur. Hattı ta merak edilecek hal, bu sürat kalbde karşılıklı bir heyecan (émotion) olmadan devam etmiyor; exersisten sonra müddeti zarfındakinden daha çok olur. O bundan başka aynı mesaiye rağmen şahıslarda göre değişir. Bazıları pek tez böğrünü çarpıyor, bunlar zaman sarfında mullaç oluyorlar. Soluma ahengi, normal muvazene, istirahatlı uzun zaman kaldıktan sonra hasıl oluyor; onlara tık nefes, veya sayıya kısa deniliyor. Bundan başka aksine olarak şiddetli bir çalışmaya rağmen, soluğu uzun zamanla kesmiyorlar. Çalışma durunca, istirahat halinde, derhal sükûnet buluyor. Bunlara da yapısı iyi, soluğu kuvvetli hayvan denilir. Bu farklar, yalnız sadrın gelişmesine bağlı kalmaz; herhalde esit olan her husustan başka, idman etme derecesiyle de alakalıdır. Her işte olduğu gibi bunda da ekonomi olabiliyor. Metolu bir jimnastikle solunum gayet çok takviye (fortifié) edilebilir. Böğür hareketlerinin intizamlı oluşunu bir diyagramla ve oldukça sıhhatli olarak gösterebiliriz. Yani otomatik üç soluma hareketini çizebiliriz. Normal halde olan her bir solunum hareketinde soluk alma ile soluk vermenin tedrici bir tarzda vukua geldiğini, ne bir durma hareketi ötekinden biraz daha ağır oluyor. Soluma hareketleri arasında bir benzerlik var; hiç bir duraklama vaki olmadan yürür. Onların münhanisinde kesiklik olmaz; hiç bir yerde düz çizgiler ara-hiği yoktur. Arasra yürüyüşüne halel getiren iradi hareketlerle dur-

aklamalar nazara alınmazsa fonksiyonun ihtiyarı haricinde oluşuna diyecek yoktur.

Çoğu vakit solunum organlarından birinin hastalığı neticesi böğür hareketlerinde düzensizlik hasıl oluyor. Alération (istihale) en önemlisidir; en ziyade burada dikkate alınmalıdır; bu da soluğın la beraber olur. Ekseriya anfizem (infifahi rie - emphyssème pulmonaire) den ileri gelen müzmin soluk darlığı (asthme chronique) girer. Soluğan olan at iki zamanda solukverme hareketi yapar. Yani böğrünün inme hareketi iki muhtelif zamanda olur; biri durma (pause-istirahay) hasıra) veya bir hafif sıçrama (rebondissement) ile olur. Solukverme hareketinin bu kesikliğine sıçrama (soubresaut - nafzulevtar), kamçılama (coup de fouet), denir; Fransızlar birde (Coup de vent) diyorlar. Bu ara kesimi exersisten sonra ifrat derecede oluyor. O her vakit soluğanın karakteristik bir belirtisi değildir; meğerki hayvan hiç bir hat hastalık emaresi göstermesin.

Soluğanlı atlar böğür alération'undan başka, çoğu vakit sık gelen, kuru bir öksürüğe yakalanıyorlar; onların bunun deliklerinden, berrak ve cüzi mebzul, muhabeti zülali (mucus glaireux) bir akıntı gelir; eğer soluğan malum bir dereceye gelmişse, sürat koşusundan çıkan bir hayvan gibi burun deliklerinin kanatlarını da devamlı olarak açmış olurlar (Lecoq).

Anfizem zorlu ve şiddetli çabalamadan sonra hasıl olur ki onlarda akciğer vésicule'leri (esnah) çok gerilemiş veya yırtılmış oluyor. Avrupada, bilhassa Fransada 2 - Ağustos - 1884 tarihli kanunla bu hastalık mübayaanın feshini mucip ayıplar arasına sokulmuştur. Bu hastalık ekseriyetle ihtiyarlar, nadiren gençlerde bulunuyor. Gayretli atlarda ve kuvvetli koşum beygirlerinde de görülüyor

Böğür muayenesi. - Böğür, sadrın aynası olduğu için onu emniyetle ve sistemli olarak muayene etmek lazımdır. Bunun için, hayvana aç karnına ve istirahat halinde bakmalı, onu iradi olmayan soluma hareketine müsait bir durumda bulundurmalıdır. Hayvanı mümkün olduğu kadar təciz eden hususlardan uzaklaştırmak, bilhassa hareketleri koymak icabeder.

Hayvanın omuzu hizasında takriben bir metre ilerde, böğür bölgesine meylli bakacak bir tarzda durulur. Bilhassa böğürün hipokondr ile birleştiği eyik kısma bakılır. Hayvanın gerisinde ve sağının karısında da durulabilir. Fakat, hayvan huysuz olursa bir tekme vermek tehlikesi vardır. Her iki böğürü de ayrı ayrı muayene etmek lâ-

zımdır. Çünkü, böğürler seviyesinde bulunan bağırar muhtelif; bundan dolayı böğür hareketleri de birbirine benzemez.

Hayvan muayenesi ilk önce istirahat halinde iken daha sonra da muayyen bir müddet yürütmekle, sür'atlı yürüttükten sonra yapılır. Birinci halde cidden his olunamıyacak derecede hafif bir itizamsızlık, ikincisinde belli oluyor. Hayvan muayenesinde çok ihtiyatlı davranmak lâzımdır. Zira bu işte hilesine kaçan kimselere rastlanıyor. Bu hususta merakı mucip bir çok şeylere baş vuranlar var. Bazı veterinerler hayvana yulaf veriyorlar ve onu yerken seyrediyorlar. Her halde bu hareket tavsiye edilemez; çünkü, diyafram yutma filine de yardım ediyor. Bu yüzden soluma hareketlerinin biraz karışıklık göstereceğini fizyolojikman düşünmemiz kâfidir. Esasen, bunu bilenler muayene ettirmek istedikleri bir hayvana önceden kepek veriyorlar. Yazın hayvan çayırda imiş gibi yeşil ot vedirerek, karnını şişirerek komisyonun muayenesine arz ediyorlar. Hatta afyon verdiklerini de söyleyenler vardır. Bu itibarla yukarda zikredilen şartlar dahilinde yapılacak muayene bizi ihtiyatlı bir harekete sevk etmiş olur.

Hastalıkları ve özürleri. - Böğürde en ziyade yara yerleri görülebilir. Bunlar paldım halkalarından hasıl olan yaraların neticesidir. Derialtı karın çeperini parçalayacak herhangi bir darbeden sonra fıtık da görülebilir. Muhtelif tabiaatta veremlerin husule gelebileceğini söyleyenler de vardır.

Anus (Büzük)

Anus veya büzük (serç, mak'at, anus), kuyruğun altında ve apışının üstünde bulunan, ağzı içerden sürmeli para kesesi gibi kapalı bir deliktir. Esasen düz bağırsağın dokusu ile münasebeti olan bu delik, kırmızı büzgenden (muassıra - sphincter) yapılı sınırlı başlığı tarzında büzmeli olarak sınırlanmıştır. Daima büzük duran ancak sindirilmeyen maddeleri veya artıkları (mevadı gâita - excrements) yahut gazları boşaltmak (ifrag - évacuation) için azıcık açılır. Anadoluda çok kullanılan büzük tabirini anatomik esasa da uygun olduğu için sinonim olarak kabuletmüş bulunuyoruz.

Anus veya büzük bölgesi (Regio analis - nahiyei serciye) ince, kaypak (düheni - onctueux), kılsız ve siyah (abraş leke olmazsa) bir

deriyle kaplıdır. Derinin altında birisi kırmızı, diğeri beyaz iki büzgen bulunuyor. Yani deliği kapamağa yarayan lifleri halka biçiminde olan kaslar vardır. Bundan başka, muhata zarı gevşek ve kırmalı olup tersleme (tagavvut - défécation) hareketlerinde sarkıntı (insidal - procidence) hasıl olur.

Anus, düzbağırsağın (rectum - miayı müstakim) etli tabakasının bir uzamasıyla kuyruk dibinde tesbit edilmiştir; onun bu uzanış, ilk kuyruk omurlarının altında, üçgen bir sıvri ucla iki alt sacrum - kuyruk kası (acizii us'usi - sacro - cocygienne) arasında oluyor. Bundan başka, sacrum'a iç büzgeni ile asılı bir halka teşkil ederek tesbit olunmuştur; o iç taraftan karnış veya bıtk (ferç - vulve) üstünde bir çift kordon da salıyor. Buna rağmen, hayvan terslerken (tagavvut), genel olarak geniş soluma hareketlerinde büzük geriye doğru çıkıyor. Bu sebepten tabiat büzüğü tekrar normal haline getirmek için hususi olarak bir ischio - anal (verekii şerci) kası yaratmış bulunuyor.

Güzellik şartları. Kusurları. - Anus sıkı ve yuvarlak bir çıkıntı teşkil etmiş olmalıdır. Bu hal kırmızı büzgenin kuvvetine delalet eder. Sıkı ve çıkıntılı olan anuse güzel büzük denir. Fransızlar bien marromé diyorlar. Anus gevşek (flasque) ve açık (béant) olursa ve devamlı bir surette raksederse onun için bir enerji kusuru sayılır. Yahut ileri derecede bir ihtiyarlık alameti belirmiş olur. Bu adeta büzük için bir indis demektir. Büzüğü gevşek ve açık olan, bilhassa yürürken, sindirimden artan maddeleri ve onunla beraber gazları içerisinde tutmağa muktedir olamaz. Sindirilmeyen ufak parçaları havi biçimsiz kübreler çıkarır. Hülâsa içini boşaltan bir şahıs olur. Cidden denildiği gibi açık büzüklü veya çok gaz çıkaran veyahut gübreleri birbirine eşit olmıyarak dışarı dökülen hayvanlara pek de itimat etmek caiz değildir. Sözüün kısası, anusun güzelliği dikkat edilecek başlıca vasıflardan sayılır.

Hastalıkları ve özürleri. - Soluğan olan at, kokulu yellenmelere sebep olur. Yani bağırsakta toplanan gazı, bilhassa öksürmeğe çabaladıkları zaman, büzükten gürültülü olarak çıkarır. Önceleri bazı, empirique, kimselerin tedavi maksadıyla soluğan olan atların kuyruk sokumuna yaptıkları dağ ve bundan hasıl olan fistül (rossignol) cidden merakı mucip bir operasyon sayılır. Hatta bunu yapanlar, bağırda normal hacimden fazla miktarda bulunan gazlı bir hayvanı zorluktan kurtardıklarını söylüyorlar. Prof. Lesbre bu operasyonun doğruluğu üzerinde ısrarla duranlara da işaret ediyor. Anus bölgesin-

de kuyruk operasyonu (niquetage) neticesi, göğü vakıt kapanması zor, cecarahatlı bir fistül (nasur - fistule) husule geldiği de müşahade edilebilir.

Açık donda olan altlarda melanozlar (mélanoses - sivadi) için başka yerlere tercihan bulunduğu yer bütüktür diyebiliriz. Melanoz bütüğe sıkıntı veren noktada yahut terslemeğe mani olan yerde toplanmış olabiliyor.

Anus bölgesinde dikkatimizi çeken bir iki noktayı da hatırlamak faydalı olur. Ekseriyetle yazın at sinekleri (hippoboscues) denilen bir nevi sineklerin anuse yapıldığı görülür. Bu sinekler hangi bir züğe konmuşsa onu hiddetlendircek kadar ağrı verir. Bu sinekler usulü veçhile toplanmadıkça rahatsızlık devam etmiş olur. Bundan başka, eğer atın düz bağrısagında sıvıkuyruk (dûdu mustakim - oxyure) varsa bütüğün etrafında bu küçük solucanlardan (didan - vers) bir ikisine ender olarak rastlanılmış olmaz.

Anusde yara yerlerinin göze çarpması önemli sayılmakla beraber bütüğün dışarı fırlayışı, muhabeti zahirin fazla kızartışı veya iltihabı patoloji bakımından tetkiki icabeden sebeplerden sayılır.

Apışarası ve Rafe

1. Apışarası (ican, périnée), iki uyluk (fabiz - cuisses) arasında, anusten genitale bölgeye kadar, yani erkeklerde bütükten hayalara, dişilerde bütükten bitüğe (betek, ferg, vulve) kadar devam eder. Şu halde, anatomikman söylenen apışarası, bu iki delik arasında bulunan ince bölmedir; Fakat, sumulü itibarıyla daha geniş manada kulanılıyor; yani memeler ile bıtık arasındaki sahaya da bu isim veriliyor. Apışarasının derisi her iki eşeyde (eşey, cinsiyet, sexe) gayet ince olup yapışık değildir. Derinin üstü ince kıllarla örtülüdür; rengi siyah yahut abras haredir. Erkek, kamışın sabit kısmını bu kaplıyor; siddetli isemelerde (tebevvi - miction) esnasında sidik dalgası burrada gözüktüyor. Bu yerde hayvana urérotomie (hazı ihlil) operasyonu yapıldığını bildiren bir yara yeri (cicatrice)) yahut sidik yollarının darlaşmasını mucip olabilecek bir yara (blesure) yoksa endişe etmeğe hacet kalmaz.

2) Rafe (huyata - raphé), apışarasında bulunan ve onu ortasından dikış yeri gibi ikiye ayıran hafif çıkıntılı bir çizgiden başka bir şey değildir. Bu bölgenin tam ortasında gözükten ve Rafe adı verilen

bu çizgi erkekte bazen iki haya arasından geçerek çava kadar uzanır. Güzeliliği ve kusuru bakımından mütalâaya şayan bir cihet yoksa da apışarası bölgesinde aranılacağı gibi bunun da net olmasına dikkat etmek lazımdır.

TENASÜL BÖLGELERİ

Tenasül bölgeleri (régions génitales), döl yetiştirme veya üretme organlarına samildir.

Erkekten tenasül bölgesi, hayalar küttlesini, yani hayaları ve kılıflarını ihtiva eder.

Dişide tenasül bölgesi, bıtık (ferg) ile memelerden teşekkül etmiştir.

Hayalar

Hayalar (husyeteyn, testicules), alt kasık halkalarının (halakat meğbenyei süfliyé - anneaux inguinaux inférieurs) aşağısında iki toplu (lobe - fus) yuvarlak bir küttleden ibaretir. Şöyleki: 1) spermatic (spermatique) iki bez (gudde - glande) ile bezlerin asıl bulunduğu kordanlardan (kandamarları ve meni kanallarından); 2) Bu organların kılıflarından teşekkül etmiştir. Anadolu bu hayalar torbası denilir. Hayanın dış kılıfı yahut torbası (safen - scrotum) denilen başka bir şey değildir; bu kılıf siyah, gayet ince, kaypak hemen hemen tüysüzdür. Hayanın iç kılıfı yahut mehbil kım (gılaflı mehbil - gaine vaginale), kasık kanalından geçen peritonun mehbile ait bir hususiyetidir; Bu, üstteki kasık halkası civarında karın kovuğu ile münasebette bulunarak her bir hayada misli bir torba vücude getirmiştir. Misli tabaka ile deri arasında dartos (tabakai lifiye), crémaster (tabakai muallaka) ve telsel gömlek (karnisi lifi - tunique fibreuse) bulunuyor. Scrotum (safen) iki hayaya müşterek sade bir kılıftır. Bu torba haya organlarının aralığına tekabül eden bir çizgi (ilem - sillon) de gösterir. Öteki kılıflar çifttirler. Kamış (kadip) dartos tabakasının iki kesesi (sac) arasından geçer.

Hayalar, ne birbirine eşit olarak bulunan ne de tamamıyla sabit. Bu yerde karşı karşıya duran ikiz organlar. Genel olarak sol haya, sağdan daha alçakta ve daha geridedir. Hayaların bu suretle teriplen-

mesi, hareket eden artbacakların orta çizgiye yaklaştığı zaman, karşıya gelecek olan hayaların ezilmesini önlemiş oluyor; her bir hayaya bu tertiple kendi etrafında dönmeğe müsait bir yer bulmuş oluyor.

Haya adı verilen bu bezler, dişlerin yumurtalıkları (mabz ovaire) gibi, belaltı (sous - lombaire) bölgesinde büyür, gelişir; ondan sonra kılıflarının içine girer, yerleşir; bu hal icabı hayalarda önemli bir hicret başlar; hayalar yerlerini değiştirir, yani migration vaki oluyor. Bu hal bilindiği veçhile haya inmesi (nüzulü mekân) baş descende testiculaire) diye tanımlanmıştır. Migration (teptili mekân) başlı başına mütalâa edilecek bir bahis teşkil ettiğinden burada izahına imkân yoktur. Prof. Lesbre'nin bu hususta, 1901, Journal de médecine vétérinaire et de zootechnie, mecmuasında çıkan yazısına müraعاتı tavsiye etmek kâfidir. Yalnız bunun başlangıcını hatırlayalım: Bu hadise, döl-yatağındaki hayatın son aylarında kuvveden file geçmekle başlıyor; fakat, inme keyfiyeti doğumdan sonra uzun zaman da tamamlanıyor. Yeni doğan yavruda hayalar vaktında kasık dahilinde his edilebiliyor; böyle olunca kastirasyon yapmak da kolay oluyor. Bir kaç hafta sonra hayalar eksikliklerini tamamlamadıkları için, galip bir ihtimalle kasık kanallarına doğru çekilirler; birinci yılın sonuna doğru kılıflarına inerler. Çoğu vakit bundan daha geç hat-ta üç yaşına kadar kalır; onların böylece torbalarına geç geldiğini görmekte ve se düşmek lâzımgelmez. Migration'da gecikme nadir değildir. Organlardan biri, ötekinden iki yahut üç ay sonra aralık vererek yani gecikerek inebilir. Hatta, hiç inmemiş yahut kasık kanallında kalmış olabilir. Böyle olunca hayvanda yalnız bir haya görünmüş olur. Biz bu görünüşe nazaran, yanlış bir tabir olduğunu bile bile, tek taşak (monorchide - vahidülhüseye) diyoruz; şayet hayvanın iki hayası da normal olarak hicrete mazhar olmamışsa, oda gizli taşak (cryptorchide - zatülhüseyi hafiye) diye vasıflandırılmış oluyor. Bu kelimelerin Rumcadan alındığını ve hatta ayrı ayrı iki kelimenin bir araya getirilmesiyle vücuda gelen bir tabir olarak kullanıldığı malumdur. Gizli taşığı olan bir atı, idiş edilmiş bir attan ayırt etmek kolaydır. Gizli taşakları çıkarılmış atın haya keselerinde kordon bulmak olur; çünkü, taşakları çıkarılmış atın haya keselerinde ezik gibi görünün bir veya iki iyileşmiş yara yerine de rastlanır. Halkın bildiği tek taşak hal hakıkatta bir taraflı gizli taşak halinden başka bir şey değildir.

Gizli taşak ya basit veya çift olur; karında veya kasıkta olabilir. O halde karnın içinde kalırsa, karna ait, kasık kanalı içinde durursa,

kasığa ait gizli haya sayılır. İki hayası birden karnın içinde kalan bir at kısırdr; haylaz ve tehlikelidir. Gerçi, kastrasyon onun karakterini islah edebilir ama, hayalar pek derin yerde bulunduğu için zorluk çekmeden, tehlikesiz olarak onu idiş etmek mümkün olmuyor.

Güzellik şartları - Hayalar hacımlı, katı, orta halde sarkık, kılıflarının içinde hareketli olmalı, haya torbaları da ince, yumuşak ve parlak bulunmalıdır. Bu şartlar dahilinde bir hayvanın tenasüle muktedir oluşu şöyle dursun, aynı zamanda umumî kuvvetten yana da büyük bir şansı vardır.

Hayaları körelmiş (dumura uğramış), salabetini kaybetmiş ya-ni yumuşak hayalı bir at, döl verme muamelesinde bile azıcık hasarı olur. Hayaların pek fazla sarkık oluşu, bir şahsın muhakkak dermansızlığına delalet eder. Hayaları devamlı olarak kasık halkalarına çekilmiş bir şahsın karnı bağlarından müteessirdir. Hayaların bu tarzda büzülmesini (tekemmüş - rétraction) operasyon veya üşime tesiriyle hasıl olan haya keselerinin büzülmesiyle karıştırmamalıdır. Birinci hal, haya kordonunun kısalmasından, ikinci hal, dartos tabakasının çekilip büzülmesinden (takallüs - contraction) hasıl olur.

Normal durumda olan haya elle basılınca, parmakların altından kaçır. İdiş ameliyatında bile hayaları tutmak zor oluyor; kılıfların iç taraflarına kadar yakalamak için parmaklar sokuluyor. Bu suretle, şiddetli olarak vukarı çekilme hareketlerini crémaster kası husule getirir. Bu hareketler, hayvanın üstdudağını acitarak yahut bir yavaşa vurarak önlenabilir. Eğer, hayalar kılıflarıyla iltisak etmişse mehbil kesesinin ilerde bir iltihabını mucip olabileceği gibi esas cevherin bir istihalesini de vücade getirmesi ihtimali vardır.

İdişetme (igdiş, igdiç) veya kastrasyon - Buna (castration) denildiği gibi (émasculation) da denilir. Hayası çıkarılmış, hadım edilmiş ata igdiş at (cheval hongre) adı verilir. Aygır at (cheval entier) iki taşığı olan attır; eğer aygır at döl yetiştirmede kullanılıyorsa damızlık (étalon) diye vasıflandırılır.

İdişetmeden maksat, atın tenasüle ait duygularını, kızgınlıklarını ortadan kaldırarak onu gayet mülayim ve itaatlı bir hale getirmektir. Fakat, at yapılan kastrasyonun dinçliğine ve kuvvetine karşı indirdiği darbeyi unutmuyor.

Kastrasyon bir çok vasıtalarla yapılır. Genel olarak köylerde kaso usulüyle iki üç yaşında yapılıyor. Kaso (casseaux) ortasından bölünmüş bir silindiri andıran iki tahta parçasından ibarettir; kaso,

üç beş santimetre genişliğinde, on onbeş santimetre uzunluğunda hazırlanmış iki tahta parçasına verilmiş bir isimdir. Ameliyat kapalı veya açık usulle yapılır; yukarda söylediğimiz lifi tabakayı ve cré-master tabakasını, hayalının kordonunu bulup meydana çıkarmak ve kaso denilen iki tahta parçası arasında sıkıştırıp ezmek, ya derhal veya bir kaç gün sonra taşakları kesip atmaktan ibarettir. Kaso ekseriyetle her bir hayaya ayrı olarak tatbik edilir. Bundan dolayı kaso, kalkınca, kesilen iki yara göze çarpar; Bu yaralar 15 : 20 günde iyi olur; eğer ameliyat aseptikman yapılmışsa yaraların iyileşmesi onbeş gün sürmez; daha az zamanda iltiyam bulur. Atlarda idişetme operasyonu ister kaso usulüyle ister émasculateur denilen basit veya çift ağızlı aletle, isterse dişli penslerle yapılsın mutlaka temizliğe riayet etmek lazımdır.

İğdis edilmiş genç hayvanların teşekkülâtında bir takım hususiyetlerin belirdiğini söyleyen müellifler vardır. onları kısırlardan ayırt etmek mümkün oluyor. Bedenin ön kısımları hacmen küçülüyor; fakat arkaları daha önemli bir gelişme gösteriyor. Bu inkışafı diğer hayvanlarla mukayese etmekteidiler. Prof. F. Lesbre ağır atlarda ön tarafın gelişmede galebe kaldığını bir damızlık ağır (étalon boudonnais) ile göstermiş olması yukardaki mütalâamızın isbatına kâfîdir.

Hastalıkları ve özürleri - Kastrasyondan sonra, haya kordonunun kesik ucu, mantar (fütür - champignon) denilen bir tümörün hudasuna ve üremesine sahne olabilir. Bu verem bazen keselerin dışındakı böyür ki bu haya torbasının dışında görülen mantardır (championnon extrascrotal); bazen keselerin içinde, kasık geçidinde yukarda bulunur ki buna da kasık içi veya torba içi mantarı (championnon intrascrotal, yahut intra - inguinal) deniliyor. Bu son olarak söylediğimiz mantar, uyluğun iç tarafını biraz fazlaca kirletmeğe vesile olan az çok derin bir fistülle beraber hayalının kusurunu ortaya koyuyor. Hayada görülebilen, sarcocèle (seretan) denilen bir çeşit verem hayanın hacmini ziyadeleştirir ve şeklini değiştirir; hayvanın yürüyüşünü güçleştirir; kordonun acıyile bütülmesini mucip olur.

Anadoluda taşaklarına su indirmiş diye vasıflandırılan bir nevi haya şişliği, hydrocèle (istiskayı husye), yahut hydropisie görülür. Mehbil kılıfına su toplanır; Bu hal genel olarak karnın içinde periton boşluğunda mslî suyun toplanmasıyla (ascite - habn) oluyor. Sebe-

bi, karnın mehbil arasındakiki münasebetidir. Bu türlü şişlik haya keselerini genişletir; parlaklaştırır; el dokununca dalgalandırı.

Fıtıklara gelince: Bu bölgede görülecek kasık fıtığı (hernie inguinale), önceden söylediğimiz gibi, bir ince bağırsak kangalının yahut kolonun (kolonu mütemevviç - colon flottant) mehbil kılıfından içeri girmesiyle hasıl olur. Bu hal en ziyade şiddetli bir çabalama esnasında vukua gelir. Tazyik gören bağırsaklar karnın içinde bulunan delikleri zorlayarak ağız ve yukardan aşağıya ve içine doğru girer. Bu suretle delikten geçen bağırsak kangalı muhtevasına göre yani içindeki besin maddesinin miktarına nazaran haya torbasını az veya çok önemli olarak şişirmiş olur. Sayet bu maddeler tkayıncaya kadar orada toplanırsa boğukluk husule gelir; boğulmuş fıtık (fıtık muhtemlik - hernie étranglé) hayvanın sancılar içinde helakini mucip olur; meğerki çabuk çaresine bakılmış olsun. Kasık fıtığında boğulma istidadı, mehbil halkası ile alakalıdır; nekadardar olursa o nisbette fazla olur. Bu delik çok açık olduğu vakıt, fıtık kendiliğinden hasıl olabildiği gibi sonradan bir çabalama ile de kendi kendine selah bulabilir: Şu halde bu arasına vukua gelen kasık fıtığıdır (fıtık mağbenî mütekatt - hernie inguinal intermitent).

Orşit (orchite) yahut haya iltihabı, mankafa (ruam) hastalığının bir iltihabı olarak görülmiyorsa, genel olarak vurgunlardan (tardidat - traumatismes) tevelliüt ettiğine kanaat getirilir. Orşit ıztırıplı bir yaşayışı ve organın fonksiyonel (fonctionnelle - vazifevi) kaybını mucip olur.

Kamış ve Çav

Kamış (pénis, verge, membre, kadip), erkeğe ait çiftleşme (copulateur) organıdır; menşeyini iki kökle ischiom'un yanından (kavsi vereki) alarak göbeğe doğru uzanan ve ucu kamış başı (hâşefte - gland) denilen bir şişkinlikle nihayetlenen ve uzayıp büyüyeblen (kabili intiaz - érectile) bir saptır. Bu organ mağaramsı cisimlerden (ecsamı kehfiye) ve siyek (ihlil) 'in pelyis dışı (extrapelyienne) parçasından tegekkületmiştir. Sidik ve tenasül yollarına müşterek bir organ olan siyek (urètre - ihlil) gerçekten sidik torbası boğazcığından başlıyarak verék kavsinı dolastıktan sonra havsala oyunğundan dışarı çıkmış bulunuyorsa da kamışın eşeş unsurunu teşkil eden mağaramsı

cisimlerin altkenarındaki derince bir mizabeye girerek uzanır ve kamışın başında nihayet bulur.

Kamış hayaların ön tarafında ve çav denilen kıvrık bir derinin içinde ve ortasında serbest olarak bulunur. Kamışın derisi insandaki sünnet derisine (prépuce) benzer; düz, kaypak, ziyade duyulu, muhtelif renkte fakat çuğu vakit siyahımtırak veya mermere çalar bir manzaradadır. Kamışı örten bu derinin içinde esmerimtirak gün renkte, kaypak tabiatla mebzul bir madde vardır. Smegma préputial denilen bu madde kararmış araba tekerleği yağına benzer. Fransız halkı bu maddeyi siyahlaşmış domuz yağına benzeterek (cambonis) ismini çok kullanıyor.

Çava gelince; çav karna bitişiktir; derinin içiçe geçmesiyle, kılıfla nmasıyla vücude gelmiştir. Kamış kabarıp büyüdüğü zaman, çav denilen bir kılıflanmış deri hazfolur; haşefe denilen zeker başı bir bahçe kovası süzgeci gibi kenarı pervazlı tepesi pek çıkıntılı bir taç şeklinde göze çarpar.

Güzelilik şartları. Kusurları. - Kamışta aranılacak vasıflar şunlardır: Küçüğü irisine tercih edilmeli, kamış çavın antresinde görünmeli ve işerken yahut büyüme (intiaz - érection) hareketinde kamış çavından dışarı çıkmalıdır. Çav, metin ve hacmi pek büyük olmamak üzere kâfi derecede bol olmalıdır.

Bazı şahıslar felce uğriyan kamışını çavından dışarı sarkıtır ve yürürken sallır; bu manzara pek hoş gitmediği gibi at için de oldukça sıkıntılıdır. Kamışın sarkıklığı genel olarak bir damızlık aygırın yorgun düştüğünü yahut bir atın kuvvetsiz kaldığını ifade eder.

Bazı şahıslarda kamış, yukardakinin aksine olarak, çavının içinde, hatta işediği zamanda bile, devamlı bir surette kalır. Böyle bir havana çavına işeyor denilir. Sidik herhalde bir mayalanma (tahammür) hasıl ederek iltihaplı bir şişkinlik yapar; kovuğun methalini darlatır ve (phimosis) vücude getirir. İğdiş atların çoğu çavlarına işerler; bu hal normal büyüyüşünü kaybeden kamışın buruşması neticesidir; bu kusurun tesirini de uzun zaman duyar.

Bazen çav, bilhassa tazı karnlı atlarda, pek dar olur. Çavı dar olunca kamışın hareketleri güçleşmiş olur; kaypak maddelere ait bezler, tahris edici, kesif kabiliyette lüzumundan fazla smegma ıfraz eder. Bu kaypak madde bilhassa sidik cebi (sinus) içinde, işemeğe engel teşkil ediyor; hatta kamışın serbest olarak dışarı çıkma ha-

reketini güçleştirdiği gibi tekrar deri kılıfının içine girmesine de mani olabilir. Bu durum da (paraphimosis) dir.

Bazı defa, durum bunun aksine olarak, bilhassa lenfatik, sarkık karnlı atlarda, çav pek büyük hacimde ve gevşek olur; hayvan yürürken çavı kamışın üstünde gidip gelir ve bu hareketiyle kovuğunun içine hava girip çıkar; bunun neticesi hususî bir ses vücude gelir; buna kurbaga sesi (bruit de grenouille) denilir. O halde, koşan bir atta duyulan kurbaga sesi sindirim aygıtında toplanan sudan ileri gelmediği anlaşılmaktadır; bu sesin yazın daha çok işitilmesi hararetin tesiriyle alakalıdır.

Hastalıkları ve özürleri. - Kamış, fena kokulu cerahatlanmaya sebebiyet veren sigiller (verrus), karhalar (ulcères) makarnı olabilir. Bunlar at firengisi denilen bulaşık çiftleşme hastalığından (maladie du coït) yahut dourine deni tevellüt etmişse endişeyi mucip olur.

Çav, bir uzuma (oedème), melanik veremler (tumeur mélanique), sigiller, karhalar v. s. makarnı olabilir.

Bitik (Ferç)

Bitik (ferç, vulve) yahut sidik - tenasül cebi (sinus uro - génital), dışının tenasül yolları dihlizi aynı zamanda sidik yollarının (voies urinaires) döküldüğü yerdir. Bitik, anusun altında mevzu olup ağzı dışarı doğru açılan iki dudağı ve iki kavşağı ile fark ve temyiz edilen bir yanaktır.

Fercin dudakları yuvarlak, enine olarak buruşuk, iç tarafı muhata bir zarla, dış tarafı ince bir deri ile örtülü olup anuse benzer. Bitiğin etrafını çeviren dudakları deligini tamamiyle kapatabilmelidir; dış tarafındaki kıvrıntılar kısrağın doğurduğuna delalet eder; kıvrıntının miktarı ve vüsatı doğumlarla artar.

Bitiğin üstkavşağı sivrice yani haddedir; bütükle arasında kısa bir mesafe vardır. Dişide bitikle anus arasındaki mesafe, erkekte bulunan bütükle hayalara kadar olan mesafeye yani apışarısına (ican - périnée) tekabül eder

Fercin altkavşağı yuvarlaktır; azıcık açılınca büyüme kabiliyetinde (kabili intiaz - érection) kamış neviden bir cisim gözüktür; vereki kaviste tesbit olunmuştur; kamışın minyatürü sayılan bu cisme bızır (bezir - clitoris) deniliyor.

Kısırak şehvet arzusu ile fercini sık sık açar; konjestiyona uğramış bir muhâti zar, şişkin (turgide) bir bızırla beraber meydana çıkar. Hayvan şehvet duygusu ile huylandığı vakit sidliğini azar azar dışarı boşaltmak üzere işeme vaziyeti alır; yani sık sık işemeğe kalkar. Bazı kısıraklar devamı olarak bu vaziyette bulunuyorlar; onlara sidikliler (pisseuses) deniliyor.

Ferçte güzellikten ziyade aranılacak şey, onun temiz olması, yani hastalıklardan, özürlerden salın bulunmasıdır. Eğer ferçte sigiller görünüyorsa, çiftleştirmemeli, yani kısırağın tenasülünden vaz geçmelidir; zira bu tümörlerin ayyırla intikali kabil oluyor; irsi gibi kabul ediliyor. Eğer bitıkta karhalar görülürse, bunların (ulcération) at firengisi yahut dourine hastalığına ait bir belirti (arâz) olmadığından emin bulunmak lâzımdır. Bu yerde bir püskürme (indifa - eruption), horse - pox yahut at çiçeğinin (vaccine du cheval) bir belirtisi de olabilir.

Bitık, bazen doğum esnasında bazen çiftleşme zamanında, bilhassa üstkavsağı, yırtılmış olabilir. Bazen ağır kısırağa aşdığı zaman fercin yerini bilmediği veya bulamadığı için kanışını anustan içeri sokmağa çalsır; düz bağrsağı yırtma tehlikesi onun için bahis mevzuu olamaz; böyle garip bir hadisenin vukuu zavallı kısırağın ölümüne mal olacak bir tehlike sayılır.

Memeler

Kısırakta memeler (mamelles, sedyeyn), hayaların bulunduğu yere tekabül eder. Şu halde memeler kısıklarla ilgilidir; yani kasağı ait (inguinale) dir. Meme bölgesi (regio mamalis) insandaki gibi göğüs bölgeleri arasında mütalâa edilmez. Fizyolojide başlı başına bir bahis teşkil eden memeleri burada eşkâl bakımından kısaca mütalâa edeceğiz. Memeler iki çıkıntıdan teşekkül etmiş olup doğurmanın kısıraklarda o derecede tebarüz etmiş olmuyor; o kadar çok belli değildir. Memelerin hacmi doğuracağı zaman ve emzirme esnasında yani süt verme (lactation) devrinde artıyor; arası bir çizi (sillon) ile birbirinden ayrılmış yarımküreler şeklinde iki çıkıntı (saniha - éminence) gösteriyor. Memelerin her biri küçük bir meme başı (mamelon) ile nihayetlenir. Bu küçük et parçasında haricî iştiraki olan iki derlikli emzik başı (tétine) yahut (trayon) görülür. Süt salgısına (ittra-

zi leben) mahsus yaratılan bu bezler (gudde) génio - analis bölgesinin karakterlerine iştirak eden bir deri ile örtüldür.

Fizyolojik ve anatomik durumu güzelliğini ifade etmekle beraber bezel (guddevi - glandulaire) yahut boğuma ait (uktevi - ganglionaire), anormal şişme (teverrüm - tuméfaction) yahut katlaşma (tasallup - induration) gibi hiç bir arzanın bulunmadığından emin olmak lâzımdır. Sıraca (farcin) nun memelerde gelişmesi, sık yakalanışları onların lenfe ait (lenfavi - lymphatique) zenginliğinden ileri gelir. Kamçı ve sair vurgunlar neticesi hasıl olan yara yerleri görülebilirse de yukardakiler kadar önemli sayılmaz.

İKİNCİ FASIL — BACAKLAR (Etraf)

Regiones extremitatis

I. - UMUMİ DÜŞÜNCELER

Bacaklar (etraf, membres, extrémités), vücudun destekleri ve taşıma organlarıdır. Bunlar gövdenin yan taraflarında ve ikisi önde, ikisi arkada olmak üzere birbirinden ayrı durur. Öndekiler, insanın üsttaraf bölgelerine (Regiones extremitatis thoracica) yani kollarına tekabül eder. Anatomik durumu ve vazifeleri icabı bedeninin başlıca dayakları sayılır. Bu ön sütunlar, ağırlık merkezine, çekim çizgisine (ligne de gravitation) pek yakın olup bedeni dengede bulundurur. Bu itibarla, önbacaklar mekanik bakımından vücudun süstantatörleri (muvazene cihazı - sustentateurs) sayılır.

Artbacaklara gelince; bunlar insanın alttaraf bölgelerine (Regiones extremitatis pelvinae) yani bacaklarına tekabül eder. Vücudun destekleri olmakla beraber, hayvansal makineyi ileri götüren, hareketi getiren başlıca vasıtalarıdır. Bundan dolayı, artbacaklar da vücudun yürütme organları (tahrik cihazı - propulseurs) sayılır.

Bacakların yaradılışına dikkat edilirse, onlarda bu söylediğimiz esaslara uygun pek bariz farklar bulunduğu görürüz. Süstantatörler dediğimiz öndekilerin açılıp kapanma kabiliyeti, arkadaki sütunlardan daha azdır. Bununla beraber, ön sütunlar dirsek eklemlerinden topuğa kadar daha düz ve dik olarak bulunuyor. Önbacak hatlarının bükümü, kol kaslarının ve hususiyle bir takım tel sel bağların yardımıyla kabul oluyor. Bilindiği üzere bütün kol kasları, önkol kemiğine alt uçlarıyla bağlıdır. Bunlardan bir kısmı kol kemiğinin ön tarafında bulunur ve kemik ışıını (rayon) bükür. Bir kısmı da kol kemiğinin arkasında toplanır ve önkolu açmağa yarar. Yani uzatıcı (bâst) dir. Kolun ön taraf bölgesinde bulunan bükücü iki kastan birisi Biceps brachii (adelei zatülresenii adudi) olup atlarda uzun ve iki ucu kıvrışlıdır. Yukarı ucu tel sel - kırıkaraklı olup zülal kesecği yardımıyla kol kemiğinin bükresi üzerinde kayar. Alt ucu ise evvelkinden daha

kısa kıvrışlıdır. Etli kısmı bir çok sıfaklarla ayrılmıştır. Hulâsa, şöyle diğimiz bu iki başlı kol kası (biceps brachii) extensor carpi radialis longus ve extensor carpi radialis brevis (adelei bâstai kuddâmiyei müstülyet) üzerine bağlar (lūccam - brides) gönderir. Bunlar delen (sakıp) ve delinen (meskup) tandonları, nihayet topuğun muallak bağları (ligament suspensor du boulet) ile kuvvet kazanmış oluyorlar. Şu halde büyümesi kabul olmiyan ve bir bağ vazifesini gören sıfaklar, kasın kudret ve kabiliyetini arttırıyor.

Artbacaklara bakılınca, önlerin aksine olarak birbirinin üstüne uzamış iki rayon bulunmadığı anlaşılır. Artların önde ve arkada birbirini takip eden eklemleri açıktır. Bunların açıklık derecesini hacimli olarak bulunan kaslar tadiletmiş olabiliyor. Artların hareketini, üst bölgelerde toplanan kaslar, ayak ucuna kadar tesiretmekle, temin ediyor. Arka beden kısmının altında müdahaleye kâdir bir istinat kemeri vardır. Yaylanmanın tesirini bu nakleder. Vücudu ileri götürmenin başlıca âmili bu oluyor. O halde artlar önlende olduğu gibi yalnız dayaklardan ibaret olmuyor. Aynı zamanda onlarla iş birliği yapan ve vücudu ileri götürmeğe yarayan başlıca vasıta bu sütunlar oluyor.

Bacakların hareketini ilerde yürüyüşler bahsinde mütalâa edeceğimiz için burada tafsilata girişmiyelim. Esasen eşkal'de önemli bir bahis teşkil eden yürüyüş kısmını buracıkta açıklamaya imkân yoktur. Yalnız, yakını zamana kadar münakaşası süren ayak-istinatı müdetine ait davanın halledilmiş olduğunu hatırlatmak kâfidir. Yürüyüşlerin her hangi vaziyetinde olursa olsun vücudun yer değiştirmesi ancak bacakların iki halde raksetmesiyle vukua gelir. Birinci hali dayanma şeklinde, ikincisi tutma safhasıyla hasıl olur. Bu iki durumun dikkati çeken bir aralığı vardır. Sinematik tahlil neticesi elde edilen bu safhalara bakılınca, bacakların birbirini tâkip eden her bir basma ve kaldırma içiçe geçen safhalarla göre bir uzanma (inbisat - extension) ve bir bükülme (inhina - flexion) hali göze çarpar.

A) İstinadın ilk zamanında, bacak harekete iştirak etmeden vücudun ağırlığı altında bükülür. Bu hareket hususiyle reaksiyonlara karşı bir büyük gavret sayılır. Ondan sonra, bacak, sevkini temin maksadiyle, muhtelif ışınlarını doğrultarak uzanıyor. Bu sırada uzama kabiliyetinde olan bacağın bütün kasları dikkatdeğer bir iş birliğiyle harekete geçiyor. Birbirine yardım ederek çalışıyor. Mesela: Önbacaklarda, önkolun (sâit) uzaması veya gerilmesi, dirsek çıkıntısının kuvvetli kütesine tesir etmekle kürek kemiğinin doğrultmasını mucip olduğu gibi iki başlı kol kasının da iştirak ettiğine göre,

bir çok telssel arakesit (faslı müşterek - intersection) ile de uzatılmaz oluyor. Bu noktayı biraz açklayalım: Biceps brachii denilen kasın yukarda söylediğimiz bâst kasa gönderdiği bağlar sayesinde elin başa verdiği ağırlıkla da birleşerek kemik ısını (rayon) tanzim edebilmek için kol ile önkolun teşkil ettiği ağırlığı azaltır ve o nisbette de kürek - kol açısını (zaviei ketifi adud) açar. Sözüün kısası, bütün kuvvet, zorlama önkol uzatıcı kaslarında inkişaf edip kürek - kol açısı üzerine tesir ediyor. Bu sebepten dolayı, biceps brachii denilen kasın tandonu o derecede büyük ve sağlam yaratılmış bulunuyor. Bu tandon aynı zamanda bir diz kapağı kemiği tarzında kaymasını mücip olan makaranın (bükre - coulisse) üzerinde hareket ediyor.

Bacak istinatta iken, önkolun ekstansiyonu incigi de sürükliyor ve öne düşüşleri de daha önceden yapılabiliyor. Diğer yünden, selamların büyükü kasları (kâbzai selamiyat - fléchisseurs des phalanges) aynı zamanda parmak biçiminde (usbui - digité) ısını yukarı kaldırarak için müdahalede bulunuyor. Nihayet küreğin ve kolun doğrulmasına sadrın büyük kası (adelei sadriyei sâide) ve sadrın küçük kası (sadrivei ketfiye) fazla bir kudretle yardım ediyor. Bilindiği veçhile bu kaslar bacak istinat devrine geleceği zaman yani yere dayandığı devrde toplanırsa (takallüs) vücudun öne doğru atılmasını mücip oluyor. Bununla beraber, bacağın bütün ısınıları birdenbire uzanıyor, nakl vasıtası gibi, yalnız başına götürmeğe çalışıyor.

Artbacaklara gelince, onlarda iş birliği o derece az olmamakla beraber ileri imne ekstansiyonu husule gelir. Şöyleki: uyluk (fahiz) ve bacak (sak - jambe), üzerinde sarılı rotulien (ndfi) ve glutoeus medius (ilyeviei mutavassıta) ve ischio - tibiaux (verekii kasabi) lerin müşterek hareketleriyle dikilir. Tarse (ruşgulkadem) tabakaları üstüne istinat eden bir yav tarzında ve harkafa kemiğinin kendine mahsus kovuğunda (cevfı hokki - cavité cotyloide du coxal) teitk hareketi gibi bir hal vuku buluyor. Bu hal (détente), gastracnemius (adelei tev'emi sak) ve selamların büyüküleri (kâbzai selamiyat) tesiri altında, méatarse'in (müştülkadem) uzaması ve parmak şeklindeki (usbui) ısının yukarı dikilmesiyle tevesü etmiş olur. Bu zaman mebaz sürmönaja daha ziyade maruz kalmış bulunuyor. Yürümeye, uzamakla hasıl olan imne hareketinde, basmak suretiyle, onlarla o derecede ıştırakı yoktur. Çünkü, mebaz uyluk - bacak yarına (kavsi fahzii kasabi - arc fémoro - tibial) istinat noktası teşkil ettiği için onlara inkiyat etmiş bulunuyor.

B) Tutma (soutien) esnasında, bacakların hareketi kıyas kabul

etmez surette daha az yorucudur. Onlar önce yerden uzaklaşacak bir tarzda kısalıyor ve sonra yeri kaplamak, sıkmak için uzanıyor. O vakit bacakların muhtelif hareketinde sıkı bir iş birliği müşahade olunur. Mesela: uyluk - baldır (fémoro - tibial) açısının büyüküğü (flexion), her vakit aynı zamanda harkafa - uyluk (coxo - fémoral) açısıyla birlikte mebaz ve topuk da mukavemet göstermeden tâbi oluyor. İlk hareketi, insanın péronous ön kasına (adelei saziyei kudamie) benzetilen uyluk - metatars kirişi (habli fahzii müştülkadem - corde fémoro méatarsevenne) ile, ikincisi mebaz kılıflarının en önemlisi olan tarsienne kılıfında (glafı ruşgulkademi) delen kirişin (vetteri sâkip) aşağı yukarı kayaraktan geçişleri (incirar - tractions) ile oluyor. Hatta uyluk - bacak açısının ekstansiyonuna delen kirişle mebaz açısı müşterek olarak harkafa - uyluk açısına da tesir ediyor.

Bacakların bu uzama (bast) ve büyüküme (kabz) hareketine ait sinerjisi (synergie), Tekturnaklı hayvanlarda dikkati çok çeken hususiyetlerden biridir.

Son zamana kadar istinat ile tutma müddetleri arasında müsavat bulunduğu prensip olarak kabul edilmişti. Bu nazariyenin isabet-sizliğini, yürüyüş bahsinde mütalâa edeceğimiz sinematik analiz isbatetmiş bulunuyor. Hulâsa, ayakların (pedis) iki zamanda daha gabuk bulunduğu neticesine varılıyor. İlde lokomosyon bahsinde zikredileceği veçhile bir noktaya burackta temasetmek faydalı olur. İstinadın başlangıcına komak (poser), tutmanın (soutien) başlangıcına da kaldırmak (lever) deniliyor.

İtme yayı (sevk kavsi - arc de propulsion). - Boyun bahsinde mütalâa ettiğimiz ve Prince yayı adıyla tanıdığımız bu yay artbacaklarda bulunuyor. İtme esnasında, omurgaların orta kısmı artlarda inkişaf eden kuvveti yalnız nakle mahsus bir sap gibi iş görmüyor. Bu yaya dikkate bakarsak, bacakların secrum'un (azmı aciz) kaidesinde gayet sıkı bir tarzda onunla birleştiğini ve dolayısıyla harekete geçdiğini görürüz. Bacakların yaylanma hareketi onu da teşrik ediyor. İtme yayı sırt - bel sütununa da şamil olur ve orası da tesir altında kalır. Bu yay istinadını yerden alır. Çıkmıtsı üzerinde tertiplenen kaslar aynı zamanda ve birlikte hasıl olan hareketiyle adeta bir teitk gibi gevrer. Bu hareketi idare eden kaslar vücudun en kudretlileri arasında sayılır. Kaslar şunlardır: Omur olukcuğuna ait kaslar (mizabei fikariyeler - gouthières vertébrales), kaynak kasları (ilyeviei - fessiers), ischio - tibiaux (vepekii kasabi adelatı), baldır ikizleri (tev'emi sak -

jumeaux de la jambe). selamların bükücü kasları (kâbizai selamiyat. fléchisseurs des phalanges) dır.

İtme yayının hareketi, boyun bahsinde söylendiği veçhile boyun - baş (rakabii re'si - cervico - céphalique) balansıyesiyle tamamlanıyor. Hızlı yürüme, şahlanma, sıçrama.. v. s. bütün hareketler için lüzumu kadar kuvvet asıl mekanizmasında vücade geliyor. Bundan dolayı, Prince, bu yaya kâdir yay adını vermiştir. (Bu hususta daha fazla malûmat edinmek için, Prince'in Journal de méd. vétér., Lyon, 1846. yazısına müracaat edilebilir.) Yürüyüşlere ait kısımları sırası gelince kendi bahsinde mütalâa edeceğimiz için burada daha ziyade açıklamaya lüzum yoktur.

II. - ÖNBACAK (Öntaraf)

O m u z

Omuz (épaule, omoplate, Die Schalter, spalla, ketif), önbacaklara ait sadrın yanıl çeperine yaslanan iki üst bölgeden birincisidir. Omuz, kolla gayet sıkı münasebette bulunarak birbirinin hareketine tâbi olmak üzere gövde ile birleşmiştir. Bacak, bu suretle gövdeden ancak önkoldan sonra ayrılıyor. Bundan dolayı, hipologların çoğu omuzla kolun bir arada oluşunu düşünerek, her iki bölgeyi omuz namında altında bir bölge gibi mütalâa ediyorlar. Madamki tabiat, insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da bir kürek kemiği (azmı ketif - scapulum) ile bir pazı kemiğini (azmı adut - humerus) ayrı ayrı yaratmıştır. Hakikatı meydana çıkarmak ve her kese tanıtmak için birine omuz, diğerine kol adını vererek mütalâa edilmesi aklı uygun olur. Gerçi, insanlarda kürek bölgesi (nahiyei ketfiye - regio - scapularis) anatomik durumundan dolayı sırt bölgeleri arasında ve kol bölgesi de üsttaraf bölgeleri (nevahii tarafı ulvi - regiones extramitatis thoracica) ile ayrıca mütalâa edilmekte ise de dörtayaklı küçük hayvanlarda dahi kol bölgesi, insanlarda olduğu gibi, az veya çok gövdeden ayrılmış bulunduğu için omuzu koldan ayırt ederek mütalâa etmek zaruridir.

Şekli ve anatomik esası. - Omuzun anatomik esası şunlardır: Kürek kemiği (azmı ketif), supraspinatus (adelei fevkâlşevkiye - sus-épineux), infrapinatus (adelei tahtelşevkiye - sous-épineux), deltoideus (adelei dalye - deltoide), teres minor (müdevverei sağire - pe-

tit rond), subscapularis (tahtelketfiye - sous - scapulaire), teres major (müdevverei kebire - grand rond), nihayet kendine ait olmiyan (extrinsèque) kaslardan ibarettir. Bu son olarak söyledimiz kaslarda şunlardır: Büyük dişli (müsenneinei kebire), açılı kas (adelei zavvekiye - angulaire), rhomboideus (adelei şibih maine), trapézius (adelei şibih münharife), mastoïdo - humeralis (adelei halamiyei adudiye), kürek - boyun kası (ketfii rakabi veya ahrami - acronio ou omo - trachélien), borgelat'ın büyük sadır kası (sadrıyei sâide - pectoral ascendant), küçük sadır kası (adelei sadrıyei ketfiyei - pectoral scapulaire).

Önceleri geometrik şeklini sınırlamakta tereddüt edilen bu bölge tam manasiyle eliptik (kat'ı nakıs - elliptique) şeklindedir. Bu bölge, az veya çok his olunmaz bir tarzda önde boyun, arkasında eğe, yukarıda cidağ, aşağıda kolla birleşir. Göğsün yan tarafında yuvarlak bir çıkıntı teşkil eden kısım kürek - kol (mafsalı ketfii adudi) eklemine tekabül eder. Hayvan çekerken hamut tazyikine maruz kalan yer burasıdır. Buraya omuz açısı (angle de l'épaule) veya kol ucu (pointe du bras) denir. Bu noktada, derinin altında, omo - trachélien (ketfii rakabi) ve mastoïdo - humeralis (halamiyei adudiye) in uç inkışafı, küçük sadır kası (sadrıyei ketfiye) nin tersine dönük kısmı, iki başlı kol kasının (biceps) kendi makarasındaki üst kirşi, nihayet supraspinatus, infrapinatus kaslarının kola ait uçları bulunur.

Güzellik şartları. - Omuzun güzel olması için: A) uzun, B) uygun şekilde eğik, C) iyi durumda, Ç) iyi kash, D) serbest harekete malik ve sadır üstünde iyice gergin bulunması şarttır.

A) Uzunluğu. - Omuzun uzunluğu, omuzucundan maksimum cidağı sivrisine kadar mesaha edilir. Bu ölçü daima sağrıyı tecavüz ediyor ve aşağı yukarı bir baş etrafında, beş santimetre arasında, beş santimetreden daha az veya daha çok, ihtizaz ediyor. Onun mümkün olduğu kadar daha büyüğünü aramak icabeder. Cidden, uzun omuzun ırılanma (irticağ - oscilation) sahası fazla olur. Genişliğinden kazanırlar. Adımları büyük olur. Omuzun ihtizaz sahasında ufak bir zafiyet bacağın uç tarafında hemen kendini gösterir. Ayağın açılmasına hakim olan omuz hareketidir. Uzun ve hareketli omuzu olan atlar uzun adımlarla yürürler. Halbuki, kısa veyahah az hareketli omuza malik atlar kısa adımlarla yürürler. Şunu da ilâve edelim: uzun omuz umumiyetle eğik olur ve yüksekliği bakımından iyi inkişafetmiş bir sadırla bir arada bulunur. Fakat, Lesbre'nin dediği gibi

(bu karşılıklık muhakkak değildir. İyice alçalmış bir sadır üzerinde kısa omuzlar bulunabildiği gibi aksine olarak yükseklğinde kusur olan bir sadır üzerinde uzun omuzlar da bulunabilir.) Omuzun bütün hizmetler için bu suretle aranmakta olduğunu belirtmiş oluruz. Bununla beraber, uzun ve eğik omuzu araştırın, pek çıkıntılı kolucunu hesaba katan ve hamutun pek fazla tazyiklerini teslim eden kimseler de vardır. Koşum atları için bu bir kusurdur. Bir koşum atında adım genişliğini istihfaf etmek, tez giden bir at kadar değerlendirmek yanlış bir düşünce sayılır. Hatta, öyle bir çok koşum atları vardır ki omuzun uzunluğu ve eğikliği bakımından hipodrom atlarını da geçiyor. Böyle olmakla beraber, onlarda sadırın hatrı sayılır yükseklği kürek kemignin inkişafını da kolaylaştırıyor.

B) Eğikliği. - Omuzun eğikliği çevrene (ufuk) göre 45 ila 60 derece arasında değişir. Ortalama derecesi 55 olur. Omuzun eğikliği ne kürek kemigi eksenile (mihveri ketfi - axe scapulaire) oldukça iyi intibak eden dikensi omuz çıkıntısı (şevki ahremi - épine acromiennne) ile hüküm verilir. Umumiyetle ve hususiyetle tez giden atlarda omuz ne kadar eğik olursa o derecede güzel ve makbul sayılır. Prof. Lesbre bu fikrin biraz mübalağalı olduğunu ileri sürüyor. Hakkaten bazı kitaplarda bu hususta geometri davaları gibi omuzun gayet meyilli olmasını isbata çalışanlar vardır. Omuzun fazla derecede eğik olması küreğin kolayca hareketini mucip olur. Halbuki, o kadar geniş bir oynaklık omuzda görülmeyecektir. Çünkü, kuvvetlerin muvazenesine (statique) göre, öntaraf sınır hattına yakın olur. İstirahatta iken, omuz (şekil - 25) de görüleceği veçhile, iki taraf nihayetinin istikametleri arasında ırğalanmağı kazanabilecek kabilyette olan bir orta istikamette olmalıdır. Bu şekilde bir omuz 50 ila 60 derecede yatay oluyor. Şu halde, omuzun kâfi derecede yatay bulunması lâzımdır. Omuzun ileriye doğru gidip gelmesi alttaraf hatlarına tamamiyle açılma serbestisini yetecek kadar veriyor. Bundan başka, omuz acısı dikacıya (zaviyei kaime) yaklaşıyor. Bu keyfiyet tepkime (aksülamel) lere karşı fazla yayılanmayı ve kasların hatların üstüne iyi düşmelerini temin ediyor.

Büyük trotörlerde, umumiyetle uzun adımlar atarak yürüten bütün atlarda uzun ve eğik omuzlar göze çarpıyor. Eğer bir at, müstesna olarak kusurlu omuzları olduğu halde koşuyorsa ona koşma süratının kâfi geldiği anlaşılr. Yani ona sürat yardım ediyor. Böyle bir at bacaklarını yetecek kadar açamayacağı için, adımlarını pek sık

atmakla yetişir. Bununla beraber, omuz son derecede eğik olabiliyor. Sü'atlı için iki eşit dokunaklı netice elde ediyor. Boynu ile başını yukarı kaldırma ve kolunu doğrultma vaziyetinde bir duruş. Cidden omuzun istikameti ile boyun ve kol arasında aşikâr bir münasebet vardır. Omuz genel olarak ne kadar eğik olursa boyun o nisbette fazla yükseliyor. Mastoido - humeralis'in alt bağlantisında olduğu gibi üst irtikazı da zaruri olarak yükseklğe iştirak ediyor. Bundan başka, başın yukarda duruşu önbeden yardımıyla pek fazla, yürüyüşlerde daha çok kalkık, olabiliyor. Fakat, bunun sür'atlıya ve hatta itme kudretine engel olabildiği de muhakkaktır. Diğer yünden, kol omuzun meyiliyle mütenasip, muvazeneli olarak yukarı kalkıyor. Bacak onunla birlikte ilerde bulunmuş oluyor. Kol - önkol (huméro - radiale - adudi kuberi) eklemi ile ayak omuz baskitüü merkezinden aşağı inen düşey hatta göre, muayyen bir derecenin ötesinde, pek fazla olmuyor. Bununla beraber dikeyliği bozuktur. Zikredilen hususlardan dolayı pek fazla eğik omuzdan pek düz omuzda olduğu gibi şüphe etmek lâzımgelir.

Omuz bölgesinin uygun bir yetiştirme tesiriyle eğikliğini arttırmak kabildir. Meselâ: Hayvanın boynunu ile başını kaldırmaya mecbur eden yüksek bir yemlik omuz hareketini fazlaştırtır ve onu yumuşatır. Bundan başka hayvanın, ekseriyetle çayırda olduğu gibi, başı ile boynunu aşağıda bulundurmakla omuzun alçalması da kabildir. Yahut koşum atına hamutla yapılan baskılar neticesi omuzun eğikliği kabildir.

C) Durumu. - Omuzun yalnız uzunluğu ile eğikliği kâfi değildir. Onun her halde iyi durumda olması lâzımdır. Omuz ilerde olmanınca iyi bir durumda görünür. Omuzun iyi durumda olduğuna karar vermek için omuzun arka acisiyle cidağı arasında ve buradan kalçaya kadar münasip bir mesafenin bulunması icabeder. Bazı müellifler omuzun arka acısından kalça acısına kadar olan mesafenin bir baş uzunluğuna eşit olmasını söylüyorlar. Bunun hilafında olursa kusur sayılıyor. Bazı atlarda omuz gayet ilerde bulunuyor ve adeta boynunu aşmış gibi oluyor. Bu keyfiyet omuzun eğikliği ile oynaklığına dokunmakla kalmıyor. Yürüyüşüne de halel getiriyor. Bu itibarla kusur teşkil edeceğini söylemek zaittir.

C) Kaslığı. - Omuzun her tarafı kuru ve iyice kaslı olması lâzımdır. İyi gelişmiş olmiyan omuzlar kabartma şeklinde çıkıntılı olur. Ezcümle, bu şekil dikensi omuz çıkıntısı (şevki ahramı) ile omuzun

arka açısında (zaviyei zahriyei ketif) pek zahirdir. Supraspinatus, infraspinatus, deltoideus kaslarının bulunduğu satıhta bir göçme bir zayıflama vuku bulunca arık omuz, etsiz omuz denilen şekille vücade gelir. Hayvan bir deri bir kemik denecek kadar ileri derecede zayıf olur. Yahut yukarda adı geçen kas sinirlerinden biri inmeğe uğramış olur. Eğer omuz söyledigimiz bu şekillerde olmayıp, aksine yani ağır koşum atlarında görüleceği veçhile, yumuşak kısımlarla dolu bir manzarada olursa etli omuz, batık omuz, kaplama omuz denilen şekiller vücade gelmiş olur. Bu biçim omuzlar bir atın âdiliğini tavsif eder.

D) Hareketleri. - Omuz, sıdrın üstünde geniş ve serbest bir harekete malik bulunmalıdır. Bu hususta karar vermek için hayvanı çalırken muayene etmek lâzımdır. Hayvanın her adım atısında farzolunan bir eksenin üçde bir yukarısına çıkacak çevresine bakılır. Biri yük dişli kas irtikazıyla, alt ucu ilerde ve yukarda, üst ucu geride ve aşağıda bulunacak bir surette bacak basküle edilmiş olarak görülür. Omuzun bu hareketiyle bütün önbacaklar sürüklenir. Hayvan adımı- nı atmak için bacak kürek kemiğinden başlayarak harekete geçmiş oluyor. Bacanın yukarı kısmı yani omuzla nihayeti arasında ufak bir hareket farkı göze çarpıyor. Omuz hareketinin genişliği yukarda söyledigimiz gibi onu harekete geçiren kasların uzunluğu ile mütenasip olur. Dikkat edilirse yürüyüşlerde, hatta ağır çekiş hareketlerinde bile, at geniş omuzlarını boynuna çıkaracak gibi yatıyor. Ayaklarını burnunun ucuna kaldıracak kadar ön tarafına attığını görürüz. Şu halde, omuz hareketleri bütün kuvvetiyle hayvanı yürütüyor. Umumiyetle ayak hastalıklarından biri omuz hareketini eksiltir. Kusurunu mucip olur. Nitekim, ökçelerde darlık (talons serrés) ile tırnak darlığı (tazayyuk zifri - encastelure) neticesi omuz hareketi kusurlu oluyor. Hayvan ağırlı veren reaksiyonlardan kaçınmak için attığı adımların sıgasını tabii bir sevkile azaltır. Bu keyfiyet omuz hareketinin kusurunu gösterir. Omuz hareketi ayak ağrısı geçince tekrar aslına döner. Mesela: Bir sinir kesme (haz'ı asap - névrotomie) operasyonundan sonra omuz tekrar hareket serbestisini kazanıyor.

Hastalıkları ve özürleri. - Şunlardır:

A) Deri sıyrıkları (sahçat - excoriation), arızı lekeler, iyileşmiş yara yerleri, deri altı tümörleri görülür. Bunlar ustalıkla yapılmamış, sallantılı ve fena konmuş hamutlardan hasil oluyor. Omuz bölgesinin ön kenarında görülen bereler umumiyetle o kadar önemli sayılmaz. Lakin, omuz açısında görülenler böyle değildir. Lecoq'dan naklen Lesbre'nin dediği gibi bu bölgede hakikatan üstü kapalı, içi cerahatlı duran ve küçük başlı ikide bir açılan pek sert görünen bir tümör bulunur. Bu tümörün şifası daima güçtür. Hayvan koşulunca zorluk verir. Yarası iyi olduktan sonra pek çabuk hizmete gönderilirse bu yara tekrar açılıyor: Bu itibarla, bu yerde bulunan bir yarayı uzun müddet muhafaza altında bulundurmamak lâzımdır.

B) Omuz - kol burkulması (entorse - vesi) veya omuz topallığı görülür. Bu hastalık muhakkak bir şişkinlik, üstüne basmakla yahut hareket ettirildiği zaman acı duymakla kendini gösterir. Hayvanda kendine mahsus bir topallık vardır. Bacasını dışından çekerek götürür. Önayağını yarım daire teşkil edecek bir tarzda atıyor denilebilir. Omuz topallığını vésicante friksiyonlar, yakılar (exutoires) ile, bazen dağlamak suretiyle tedaviye çalışıyorlar. Bundan dolayı, bu bölgede yukardaki tedavi tarzına göre hasil olacak izleri görünce derhal hayvanı topallık bakımından iyi muayene etmek lâzımdır. Şurası dikkate şayandır ki bazen bacak aksaklığı, ayak topallığı iyice teşhis edilmediği zaman hemen topallığı omuz bölgesinde aramağa koşuyorlar. Bu itibarla, omuz bölgesinde evvelce yapılan tedavi izleri göze çarpmakla topallığın bu bölgede olduğuna hükmetmek pek de doğru olamaz.

Kol

Kol (Bras, Braccio, Der Oberarm, adut), omuzla önkol arasında bulunan bacağın gövdeye bitişik ikinci bölgesidir.

Anatomik esası. - Kol, pazı kemiğinden (humérus - azmı adut) ve üstünü kaplayan bir takım kaslardan teşekkül etmiştir. Arkada dirseğe ait kaslar, önde nâzil, sadır kası ile mastoïdo - huméalis'in

(adelei halamyei adudiyeye) nihayeti, biceps (zatüreseyni) ve kolüni kasi (brachial antérieur-adudiyei kuddamiye) vardır. Kol gövde ile beraber bir kütle vücude getirdiği için, omuzun hareketine iştirak etmek suretiyle belli başlı uzama ve bükülme gibi iki hareket icra eder. Halbuki insanda vücudla bir kütle teşkil etmediği için kol serbesttir ve her tarafa hareket edebilir.

Güzellik şartları ve kusurları. - Kolun güzelliği omuzun güzelliği şartlarına bağlı olup onlarda A) uzunluk, B) istikamet cihetinden münasebet aranır.

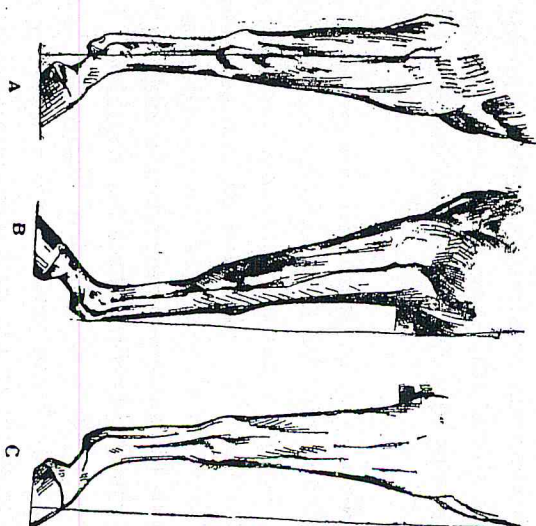
A) Uzunluğu. - Omuz uzun ve eğik olduğu zaman, kol ondan daha uzun olamıyor. Çünkü, omuz adını atmayı himaye etmiş bulunuyor. Yürüyüşe sahip çıkıyor. Şu halde, omuz kısa ve düz olunca kolun haddinden fazla uzun olması ihtimali vardır. Çünkü, kol açılma serbestisini kazanmış olmuyor. Adını atması kısıyor. Kol yere daha yakın bulunuyor. Hayvanı sürmeğe ve düşürmeğe müsait kılıyor. Bundan dolayı kusurdur. Kolun haddinden fazla kısaldığı da omuzun kusuru ile teşrik edilmiş olacağına şüphe yoktur. Kol uzunluğu, omuz ucundan dirsek ucuna kadar mesaha edilir. Bu bölgenin uzunluğu maksimumum (âzami) $2/3$ baş uzunluğunda olarak ölçülmüşdür.

B) Doğrultusu. - Kolun istikametini araştırırken iki ciheti göz önünde bulundurmak lâzımdır. Birisi, kolun yatay (ufkî) oluşu, ikincisi bedenın orta sathına nisbetle durumudur.

Kolun yatay olarak meylî 45 : 50 derece arasında değişir. Bu tahavvül önceden söylediğimiz omuzun dönüşümünden dolayıdır. Demek oluyor ki, fazla eğik kol düz omuzla ve düz kol eğik omuzla birlikte görülüyor. Bu muavaza da yalnız ifrata varılmadığını kesin olarak öğrenmek uygun olur. Bazı müellifler sütat için elverişli meylî derecesini almışa kadar çıkarıyorlar. O halde omuzun meylîni de arttırmış oluyorlar. Hatta, ağır koşum atlarında omuzun fazla meylîli oluşunu hoş görüyorlar. Omuzun da uygun şekilde meylîli olmasını yukarıda açıkladığımız için burada tekrarlamıyoruz.

Kol, bütün bacağın dikeyliğini ihlal etmeyecek derecede vücut-

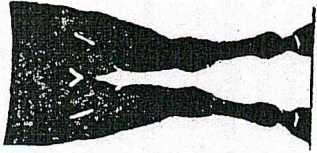
dun orta sathına paralel bir sath dahilinde bulunmalıdır. Omuzla mütenasip yaratılan ve istikameti münasip şartlar dahilinde bulunan kol bölgesinin bacağa tesiri diğer bölgelerden fazladır. Altı taraf ışınları bozuk olmayan bir bacak bu şartlar dahilinde doğrultusu en iyi olanıdır. Böyle bacağın dikeyliği normal (Şekil - 44, A) olur.

(Şekil - 44) Önbacağın profil dikeyliği

Bilindiği veçhile pazı kemığının yukarı ucu ufak bir kemik çukuntısı ile kürek kemığının alt açısında bulunan ve içi azıcık derince bir kemik oyukcuğunun içine girerek eklem vücude getiriyor. Pazı kemliği cavité glénoide (cevfî unnabi) adı verilen bu kovukcukta olduğu vakit vukubulan bir dönüş hareketine maruz kalır. O zaman kol bölgesi dirsek ucunu ya iç tarafta veyahut dış tarafta bulundurmakla bacağı nihayetine kadar döndürmüş oluyor. Eğer bu hareketle dirseklerini gövdeye yaklaştırmış olursa, bacağın nihayeti dışına doğru dönük oluyor. Bacağı bu şekilde olan hayvana itelli (Şekil - 45) denir. Almanlar garip bir tabir kullanıyorlar ve buna (Tanzmeister - Stellung) adını veriyorlar. Bu biçim bacaklar cidden dar dizli oluyor. Şayet, kol hareketi yukarıdakinin aksine olarak dirsekleri vücuttan

uzaklaştırmış olursa, o vakit bacağın nihayeti içine doğru çevrilmiş olur. Fransızların eğri bacaklı dedikleri durum hasıl oluyor. Anadolu'da buna paytak bacak (Şekil - 46) denir. Bu biçim bacağın dü-

(Şekil - 45) İtelli

kısımları açık oluyor. Ağır atlar, önü pek geniş olanlar, ekseriyetle paytak olur. Paytaklık dâimi değilse bile, hiç olmazsa koşulduğu zaman çalışma sırasında oluyor. Hafif atlarda, dar göğüsli, aksinedir. Onlar pek iyi itelli olurlar.

Hastalıkları ve özürleri. - Kol bölgesinde, bilhassa çifte veya tek melerin veya hut düşme neticesi çarpmaların tesirile bereler (tar-didat - contusions), yaralar, humérus'de çatlaklar (inşikakı izam-félures), kırıklar (kesri izam - fractures) husule geldiği görülür.

Önkol

Önkol (avant - bras, Der Vorarm, avambraccio, sâit), bacağın gövdeden ayrılan, kol ile diz arasında bulunan bölgedir.

Şekli ve anatomik esası. - Önkolun iskeletik esasını önkol kemiği (azmı kubere - radius) ile dirsek kemiği (azmı zend - cubitus) teşkil eder. Bu kemikler evcil dört ayaklı büyük hayvanlarda birbirine yapışmıştır. Önkol, tersine dönük koni şeklinde (mahrutu münakis-cône, renversé) bir bölge olup bir taraftan diğer tarafa yasıdır. Bu bölgenin mütalâa edilecek A) iki yüzü, B) iki kenarı vardır.

A) Dış yüzünde, gevşetici dirsek kasları hakim bulunuyor. Önkol de uzatıcı kasların (dört bâsit), arkada bükücü (beş kâbız) önkola

ait kasların çıkıntısı görülür. Aşağısında bir çizgi ile ayrıldığının farkına varılan selâmların yanak küçük uzatıcı kası, extensor digiti quinti proprius (adelei bâsıtai selamiyat - extenseur latéral des phalanges) vardır. Bu kas insanda küçük parmağa mahsus bâsit kasa tekabül eder.

İç yüzü hemen hemen düzdür. Burada radius (kubere) kemiğinin iç kenarı, çapraz ortalama önkolun deri altı toplardamarı, ilerde ve geride iki kütle vücude getiren önkol kasları farkedilir. Üçte bir aşağısına doğru, artkenarına uzak olmiyarak, kestane (châtaigne) adı verilen tırnak tabiatında bir kısım bulunur. Önceleri bir bölge gibi mütalâa edilen bu boynuz tabiatlı mahsul bir lipitik (kat'î nakıs) plâka şeklinde olup intizamsız, sert ve burusuktur. Soyu iyi atlarda azı-cık gelişmiştir. Cinsi adı atlarda fazla inkişafetmiştir. Bazen bir mahmuz gibi çıkıntı teşkil ediyor. Bu biçimde olanı zaman zaman kesmek icap ediyor. Bundan başka kestane, atlarda mebazın iç yüzünde de bulunuyor. Fakat, yukarıdakinden daha küçük ve bilhassa bazı küçük, hafif atlarda düşecek kabiliyette bile oluyor. Kestane normal olarak eşeklerde müşahede edilir. Anatomist filozoflar kestaneleri bir baş parmağın tırnak izi, el ve ayağın birinci parmağı olarak kabul ediyorlar.

B) Önkolun önkenarında métacarpé'in ön uzatıcı kası (adelei bâsıtai kuddamiyei müstülyet - muscle extenseur antérieur du métacarpe) son derecede inkişaf ederek önemli bir çıkıntı husule getirdiği göze çarpar.

Önkolun artkenarı dirsek ucundan diz büküntüsüne kadar (Şekil - 44) de görüleceği gibi gayet hafif bir konkavlık (mukaariyet) gösterir.

Hareketleri. - Önkolun kol ile mükemmel ve birbirini sıkı tutarak mafsallandığı bütün açıklığıyla anlaşılıyor. Yalnız onların yaptığı hareket bükme (kâbız - flexion) ve uzatma (bast - extension) dan ibaret olup bu sonuncu hareket, dirsek kemiğinin sivri ucu dirsek çıkıntısına ait çukurlukta yakalanmakla tahdit edilmiş oluyor.

Güzellik şartları. - Önkol A) uzun, B) iyi kaslı, C) düşey olmalıdır.

A) **Uzunluğu.** - Bütün hizmetlerde, hususiyle süratlı için, pek fazla olmamak şartıyla adım atmağı kolaylaştıran önkol uzunluğu tercih edilir. Gerçi, önkolun uzunluğu eksteni üzerine irtikaz eden

kasların uzunluğu ile alakalı ise de bu uzunluk hakiki uzunluğunu tecavüz edecek olursa luzumu olan diğer chetlerden zararlı çıkacağına şüphe yoktur. Önkolun mutlak ve nisbi olarak iki bakımından uzunluğu mütalâa edilmiştir. Bourgelat bu uzunluğu diz ekleminde, bu bölgenin bükümünden dirseğe kadar ve yine buradan yere kadar olan aralıkla nisbet ediyor. Bu iki mesafenin orta atlarda birbirine eşit olduğunu ve her bir boyutun $3/4$ baş uzunluğuna muadil olduğunu gösteriyor. Bazı müellifler önkolun nisbi uzunluğuna o derecede lüzum olmadığını söylüyorlar. Bu uzunluğu anlamak için bacağı dizinden bükerek dizden aşağı kısmını yani (*métacarpo - digité - muştü usbui*) kit'asını tamamıyla önkol üstüne tatbik ediyorlar. Hakikaten atların çoğunda, ayak ökçelerinin dirsek ucuna kadar vardıgı görülüyor. Fakat bu nisbet ihtilafa pek müsait bulunuyor.

Mesela, yarış atlarında ekseriyetle taylarda incikler ile bukağlıkların uzunluğuna geçmesiyle tenasüp farkı görülüyor. Dizden yere kadar olan mesafe önkol uzunluğuna galebe çalıyor. Halbuki, umumiyele yerden yapıllı atlarda, koşun atlarında (Şekil - 41) bunun aksine oluyor. Prof. Lesbre, Bourgelat'ın Anatomie comparée'inde yazılı önkol ile el arasındaki uzunluk nisbetinin umumiyele pek zıt hallerinden bahsediyor. Nitekim bir uzun önkol kısa bir ele ve bir kısa önkol uzun bir ele muadil oluyor. Bu tabiat kanunu en ziyade, mukayese edilirse, koyun, keçi, ceylan, geyik, karaca, siğir.. v. s. hayvanlarda tesirini gösteriyor. Bir takımında kısa önkol ile uzun incik, bir takımında da bir türlü vardı. Bourgelat'dan sonra, hipologların çoğu, at türünün (*nevi*) muhtelif fertleri arasında paralel bir nisbet müşahade edildiğini bildiriyorlar. Yukarda söylediğimiz gibi kasa ait ışın hattının uzunluğunu tandona ait rayon'un kısalığını muhakeme ederek uzun önkolu ve ona tabi olan kısa incığı kuvvetle iltizam ediyorlar. Buna da itiraz etmek kabilidir. Pek uzun önkol ile pek kısa incik, bütün hizmetler için kat'ien olmaz. Bununla beraber, vücudu farz olunan oranı (tenasüp) da her vakit görmek mümkün olamıyor. Sözün kısası, yapılan inceleme neticesi, birincileri bacakların metanetinden kaybediyorlar, sür'attan kazanıyorlar. İkinciler de sür'attan ziyan ediyorlar, selabetten kâr ediyorlar. Biz bu işte yalnız sür'atlı için bir yığıtlık hareketini düşünmüş oluymuşuz. Burada asıl olan hizmettir. Şu halde bütün atlarda uzun bir önkol ile kısa bir incik aramak lâzımdır.

B) Kaslılığı. - Önkol iyi kaslı olmalıdır. Kaslılığı, bu bölgenin kalınlığı, genişliği ve uzatıcı kasların çıkıntılı oluşu ile belli olur. Güzellliğini bu suretle meydana verir. Önkol geometrik bir şekilde terzilenmiş kaslılığı sayesinde bütün bacağı ucuna kadar sürükler. Çünkü, kaslılığı bacağın nihayetine kadar uzayan tandonlar için müsait bir durumda inkişaf etmiştir. Bu hususta şansı olmiyan bir önkol ekseriyetle dar göğüs ve sıkışık sadırla bir arada bulunur. Böyle bir varlık kuvvet ve direnç (mukavemet) eksikliğini gösterir.

C) Doğrultusu. - Önkol, düşey (şakuli - vertical) (Şekil - 44, A) olmalıdır. Yahut ilerde dikeylik bahsinde mütalâa edeceğimiz vecihle dikeylik kusuru göstermiyerek geriye doğru hemen eğik olmalıdır. Bu istikameti (Şekil - 44) kâfi derecede gösteriyor.

Hastalıkları ve çözümleri. - Bu bölgenin iç yüzünde husule gelen bir yara daha ziyade önemlidir. Çünkü, önkolun bu yüzünde radius'ün (azmı kubere) yalnız deri ve önkol sıfakıyla örtülü kısmı vardır. Her ne suretle olursa olsun bu kısma tesir eden bir darbe radius kemiğinde bir çatlak yahut bir kırık vücude getirebilir. Bundan başka, yine önkolun bu iç yüzünde deri altı toplardamarında (*veriâi tahtel* - cildi mütevassıt - veine sous - cutané médiane) da yapılan bir kanalmalı (*saigné - faat*) ameliyesi bir thrombus husule getirebilir.

Dirsek

Anatomik esası ve fizyolojisi. - Dirsek (*mırfak, le coude*), kol ile önkolun teşkiletlediği ekleme tekabül eden bölge olup önde bükümünü ve arkada ucu veya çıkıntısı vardır. İnsanda bu bölge dirsekönü bölgesi (*regio cubiti volaris*) ve dirsekardı bölgesi (*regio cubiti dorsalis*) diye ayrı ayrı mütalâa edilir. Fakat, dörtayaklı hayvanlarda ekseriyetle bu isim dirsek ucunda teşekkül eden çıkıntıya (*olécrân - ré si mir-fak'a*) veriliyor. Bu bölge, kol önkol eklemi (*huméro - radialis*) gerisinde yükselen ve uzatıcı önkol kaslarına bağlanıtı yerini temin eden pek iri kemik çıkıntısına inhisar ediyor. Bu itibarla, at dirseğinin yeri kaburğa çeperinin üstünde olarak göze garpıyor. Bununla beraber, sadırda bulunuşuna nazaran sternum (azmı kas) ile mesafesi değişebiliyor. Sadırdan az veya çok aşağıda bulunduğú vakidir.

Dirsek, pek geniş hareketlere müsait son derece gevşek bir deri ile örtülüdür. Bu gevşeklik hayvan bacağının yere bastığı zaman azınlık

belli oluyor. Bacanın bükülme hareketlerinde daha çok görülüyor.

Dirsek, dirsek kasları için bir kaldıraç (levier) kolunu teşkil eder. Bacak havada olduğu zaman vukua gelen kaldıraç birinci nevidir. Bacak istinat ettiği zaman husule gelen kaldıraç ikinci nevidir. Zira, istinat noktası ayak eklemine nakledilmiş bulunuyor. Direnç (vücut ağırlığı) huméro - radialis eklemi üzerinden humérus (adut) ün tavassutu ile nufuz ediyor. Dirseğin bu uzatma (extension - bastı) kaldıracını bir şema (schéma) ile gösterebiliriz. İstinatta olan bir bacağa (A), asgıda tutuş haline de (B) diyelim. Her iki durumda bacanın omuzdan tırnağa kadar bütün hatlarını da gösterelim. Koldan gelerek dirsek ucuna itikaz eden, dirsek kaslarını da birer çizgi halinde göstermeğe çalışalım. Dirsek uclarına, her iki durumda, (P) diyelim. Bilindiği üzere (P) dirsek ucu her halde kuvvetin tatbik noktası oluyor. Bacak yere basarken (O) harfiyle gösterilecek olan istinat noktası tırnağın üstünde bulunur. (R) harfiyle göstereceğimiz direnç tatbik noktası ise kol - önkol eklemine tekabül eder. Bacak askıda tutma vaziyetinde iken (O) istinat noktası kol - önkol eklemine ve (R) direnç noktası da incığe intikal eder. Şu halde (P O) kuvvet kolu, (R O) direncine galebe çalıyor. Bu suretle dirseğe ait kaslar, itme kudretini haiz çalışmasıyla son derecede fazla bir kuvvetle yardımda bulunuyor. Bacak istinatla olduğu vakit, rakıs hareketi tırnağa doğru olur. Vücut tetiklenme halini almak için, bacak ışınları birbirinin üstüne basarak yukarı kalkar. Kol - önkol arasındaki açıklığın artışı, omuz - kol açısının da ıştıraki olmadan vuku bulmuyor. Çünkü; biceps kasının yukarıdaki ucu, alt ucunun hareketini, önkolun uzanmış olmasıyla, zaruri olarak takip ediyor. Bu kas arasında kesen telsef safihalar (lames) ile açılmaz hale geliyor. Demek oluyor ki, önkolun uzatıcı kaslarında inkişaf eden bütün kuvvet üst bağlarını emniyette bulundurmamak suretiyle omuz ucuna aksediyor.

Güzellik şartları. - Dirsekler A) bedenın orta sathına paralel bir sath dahilinde B) pek çıkıntılı olmalıdır.

A) Dirseğin durumu, bütün bacanın dikeyliğine hakim olan kol ile belli olur. Bedenin orta sathına nazaran paralel bir sath dahilinde bulunan dirsek, koldan başlayan bacak dikeyliğini, muvafık bir surette gösterir. İleri geri hareketi uygun olur. Eğer dirsekler iç tarafa dönük olursa yani gövdeye yanaşmış ise, hayvan itelli olur. Bu durumda olan dirsekler elbette sadrı sıkıştırmış bulunuyor. Şayet, dirsekler,

yukarıdaki aksine olarak, dış tarafa dönük bir durumda olursa hayvan paytak bacaklı olur. Bu keyfiyet, kolun kürek kemiği kovuğunda (cavité glénoide - cevfi unabi) bir dönme hareketiyle oluyor. Bacak bu suretle istikametini değiştiriyor. İleride dikeylik bahsinde göreceğimiz veçhile bu biçim inhıraflar gösteren bacaklar sadırla da alakalı bulunuyor.

B) Dirsekler, dirsek kasları için kaldıraç kolunu teşkil ettiklerinden dolayı ziyade çıkıntılı olmalıdır. Aksi takdirde, yani dirsekler kısa olursa, kuvvetin azlığını gösterir. Bununla beraber, bu güzellik konusunu tamamiyle nazaredir. Dirsek bölgesine kısa bir bakışla esasen pek az olan uzunluğunu farketmek mümkün olamıyor. Bu itibarla, bunun güzelliğini meydana çıkarmak için üzerinde biraz durmak lâzımdır.

Hastalıkları ve özürleri. - Bu bölgede en ziyade kolan veya seker, palan kayışlarının sık sık sürmesiyle bir şişkinlik veya hut inek gibi yatan hayvanlarda nal kollarının tesirile hareketli ve aktif olmıyan, hacmen büyüme kabiliyetinde bir tümörün gelişmiş olduğu görürlür. Anadolu da bu tabiatla göze çarpan bir şişkinliğe sünger şişi (éponge) denilir. Gerçi bu şiş dirsek eklemının hareketine o derecede engel olmazsa da göze hoş görünmüyor. Bu bölgede bir operasyon yapıldığına delalet eden bir yara yeri hayvanın inek gibi yatığını da hatıra getirebilir. Bu şekilde yatan atlarda şişin inkişafına mani olmak için nالن geri kısmını keserek hususî bir nal tatbik edilmektedir. Bazı kimseler incik üzerine bir bilezik geçirerek dizin bükülmesine mani oldukları gibi nالن bu bölge ile temasını keserek dirseğin muhafazasına çalışıyorlar.

Dirsekucu kırıklarını da hatırlamak muvafık olur.

Diz

Şekli ve anatomik esası. - Diz (genou - carpe, ginocchio - carpo, rikbe), önkol ile incik (canon) arasında bulunan yerdir. Esasını, önkol ile incik kemiklerini ucuca birleştiren, iki sıra üstüiste dizili bilek kemikleri (carpiens - rusgulyet) teşkil eder. Bu itibarla, hayvanda diz bölgesi insan bileğine (rusgulyet - poignet) muadildir. Halbuki, insanın dizi (regio genou - nahiye rikbe) hayvanda diz kapağı kemiğinin bulunduğu (grasset - semane) denilen uyluk - dizkapağı (fah-

zii rtifi) ekleminde tekabül eder. Almanlar hayvanlarda diz bölgesini ayak bileğinden ayırt ederek buna öndiz (Das Vorderknie) adını vermişlerdir.

Diz bölgesinde, intizamsız üçgen şeklinde yatay sathlar düzeninde mütalâa edilecek A) bir ön yüzü, B) bir dış yüzü, C) bir iç yüzü, C) ikisi yanal ve birisi arkada üç kenarı vardır.

A) Ön yüzü, yukardan aşağıya hemen düz istikamette, önkol ile incik üstüne doğru tümsekdir. Sath, bir taraftan diğer tarafa konveks olup iyi dizde hemen yassı gibidir. Üstü kalın bir deri ile örtülüdür. Derinin altında kesif bir münzam doku vardır. Bundan dolayı, bu bölgenin derisi iki katlı oluyor. Bunun altında Abductor pollicis longus ve extensor pollicis brevis (bastai münharifei müştülyet), Extensor carpi radialis longus ve ext. carp. radi. brevis (bastai kud-damiyei selamiyat) kırışları (veterleri) bulunur. Bu kırışlar radius'un (kubere) alt ucunda ve bilek (rusgulyet) kapsuluna ait ligamentum üzerinde ad hoc makaralarında temdit edilmiş zülali maddelerin tavassutu ile kayarlar.

B) Dış yüzü, dış yanallı ligamentum mütetekabili olup konveksdir. Bu yerden Extensor digiti quinti proprius (bastai canibiyei selamiyat) tandonu geçmiştir oluyor. Bileğin üst kemiklerine (fevkal rusgi-sus - carpien) ve bilek - eltarığı (piso - métacarpien) ligamentumuna tekabül eden kısım hemen yassıdır. Bilek üstü kemiği (fevkalrus-gi) yahut nohut şeklinde kemik (pisiforme - hummusiyyüşşekil), bunu engel kemiği (crochu - azmı kellubi) ile karıştırmak icabetmez; Extensor carpi ulnaris (kabızai hariciyei müştülyet) kırışlarından birinin geçidi teşkil etmek üzere teriplemiş makara oyduğu gibi bir kemiktir.

C) İç yüzü, önceki gibi eltarığı iç bükücü kırışı ile geriye doğru uzamış iç yanallı ligamentumuna tekabül eden kısmı konveksdir. Selamların bükücü kaslarının iki tandonu, flexor digitorum sublimis ve flexor digitorum profundus ile içten geçen bilek kılıfına (glafı rusgulye-di) mukabil geri kalan kısım hafifce konkavdır.

C) Kenarları, diz önden muayene edildiği vakit, önyüzü, yanallı kenarların sınırladığı görülür. Bunlar, içi dışından daha çıkıntılı iki kemik aralıkla, yukardan başlar ve aşağıya doğru hafif dalgalı tümsekte bir şekilde incici sınırlıyan hatlara kadar iner ve onlarla çıkıntısız olarak devam eder.

Arka kenarına, bölge gerisinden bakılır. Profili bilek kemiği üst çıkıntısı ile kesiktir. Bu çıkıntının üstünde bulunan kısım ve cubitus

(zindî) lere ait kasın, extensor carpi ulnaris ve flexor carpi ulnaris, tandonlarına tekabül eden kısım önkolun arka kenarını his olun-mıyacak bir surette takip eder. Bu çıkıntının altında basık bir kısım vardır ki buna da diz bükümünü adı verilmiştir. Zira bu bölgede bükümüne hareketi olunca, derisiyle katlanıp büküldüğü yer burasıdır. Bu, tandon bölgesinin profili ile tahdit edilmeden devam eder.

Fizyolojisi. - Diz, önbacağın en önemli bir eklemidir. Bilindiği gibi diz kemikleri altı üstü iki sıra teşkil etmek üzere teriplemiştir. Bu bölge kemikleri arasında müşterek bağlardan başka ayrıca birbirine bağlanmış hususî beş eklem de vardır. Bu eklem genel olarak, gevşek hareket müsaitsir. Başlı başına bükümüne (kabz) ve uzatma (bast) hareketlerinden başka, bir küçük yanallı ve hatta bir dönme (rotation) hareketi bile yapar. Bu hal bilhassa bükme hareketinde belli olur. Bükümüne esnasında büyük hatlar aralığını (antibrachio - carpien ve carpo - carpien) önden azıcık açar ve uzatma hareketinde kapar. Şu halde üst sıra kemikleri uzama esnasında eskisi gibi yerine oturur. Kemik sathları birbirine temas etmiş bulunur. Halbuki, ikinci carpe (rusgulyet) kemikleri métacarpe (müştülyet) üzerinde sabit kalıyor yahut bu hareketten o derecede müteessir olmuyor. Bunlar arasında ve her bir sıra kemiğinde yaklaşıma ve uzaklaşma hareketleri de vardır. Fakat, daima mahdut bir halde. Kayma hareketlerini de büyük eklem sathları tahdit etmiş bulunuyor. Hususî ve müşterek bağlar ile zülali zarların da eklem hareketinde rol oynadığını hatırlatmamız kâfîdir.

Güzellik şartları. Kusurları. - Diz A) kuru, B) net, C) kalın, C) geniş, D) iyi istikamet veya durumunda olmalıdır.

A) Kuru diz, hayvanın asil oluşunu gösterir. Kuru dizin çevresi serttir. Adi ve lenfatik atlarda, görüldüğü gibi, diz çevresi yuvarak ve hamur gibi yumuşak şıştır. Böyle oluşu, dizin gevşek bir deri ile birlikte pek mebzul bir münzam dokunun varlığını bildirir. Bu şekilde dize dana evsafını haiz olduğu için dana dizini (genou du veau) denilmektedir.

B) Net diz, kusurdan salın diz demektir. Net dizin etrafındaki hatları gayet temiz olur.

C) Kalın diz, yani bir taraftan diğer tarafa fazla açındırılmış (inkışafetmiş) diz, oynanın her tarafında, kemiklerin temas ettiği her noktada, eklemle ait durumun, yerleşmesinin iyiliğini belirtir. Bu veçhile sathların genişliği icabı tazyikler muhtelif yerlere dağıtılmış olduğundan birinci derecede sağlamlık şartını teşkil eder.

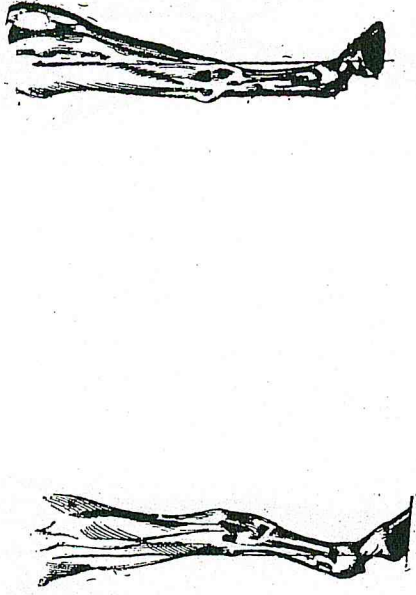
Ç) Diz genişliği, bilek üstü (sus - carpien - fevkalrusgi) kemik çıkıntısından ön satha kadar ölçülür. Geniş diz yalnız eklem sathlarının önünden arkaya inkişafını göstermiş olmuyor. Bununla beraber, bilek üstünün, cubitus (zindi) kasları için kaldıraç kolunu teşkil ettiğinden, geriye doğru irtisamı derecesini gösterir. Bu itibarla bu mesafenin mümkün olduğu kadar geniş olması iki maksatla araştırılmış olmalıdır.

D) Diz durumu, iyi olmalıdır. Yerine iyi oturmuş bulunmalıdır. Yani diz, önkol ve incikle beraber doğru bir çizgi üzerine görünmüş olmalıdır. Bu şart, vücudun altında destekleme metanetini temin etmek için mutlaka lazımdır. Diz, 1) ileri, 2) geri, 3) içeri, 4) dışarı doğru dönük olabilir. Bunları sırasıyla mütalâa edelim.

1 — Diz öne doğru çıkık olabilir. Yani diz daima yarı büyük (semi - flexion) olarak durur. (Şekil - 47) Bu, bazen normal bir teşekkülün neticesidir. Bu şekilde bir hayvan büyük incikli (brassicourt) dir. Bazen, çoğu vakit, ziyade çalışma ve tazyik neticesi diz yay gibi eğik (takavvüs - arqué) olur. İki halde başlayan bükülme sonuna kadar gider. Eltarahının (müştülyet) ön uzatıcı kası yahut dirsek kasları diz çökme zorluğunu önlemek için nisbeten büyük gayretle sarfeder. Bu şekilde kusuru olan hayvanların dizleri ekseriyetle taçlı (couronné) da oluyor. Bununla beraber, Prof. Lesbre koşan atlar arasında, büyük incikli şahıslarda, istirahatta iken, az veya çok titreyen dizlerin bulunduğunu bildiriyor. Onlar, hareket halinde iken kapanmıyorlar. Onlardaki dikeylik kusuru muhakkak vaktından evvel inkişafetmiş olan kasların gayretiyle yahut arka - beden kuvvetleriyle giderilmiş oluyor. Yani, muavaza (compensé) halinde bulunuyor.

2 — Diz geriye doğru çıkık olduğu vakit (Şekil - 48) çukur, silik, geriye çevrilmiş, koyun dizi vasıflarını göstermiş oluyor. Bu natürel bir kusurdur. Bileğin (carpe) arka müsterek ligamentumunu

haddinden fazla gerer ve çekişlere maruz bırakır. Delen tandonu (vejeri sakip) takviye eden kiriş bağını da aynı vaziyette bulundurur. Bundan başka, eklem sathlarının ön kısmı tahammülünden fazla eğilir.

(Şekil - 47) Öne çıkık diz

(Şekil - 48) Koyun dizi

3 — Diz iç tarafına doğru çıkmış olabilir. Bu biçim dize öküz dizi (Şekil - 49) denilmiştir. Bu şekilde dizi olan hayvanın incikleri aynı zamanda birbirinden uzaklaşıyor ve itelli oluyor. O halde diz eklemine tazyikler bilhassa dış tarafından tesirettiği ve iç yanal ligamentumun maruz kaldığı anlaşıyor.

4 — Dizin dış tarafına çıkık oluşu yani büyük diz (Şekil - 50) daha az görülüyor. Dizi bu biçim olanın aynı zamanda incikleri birbirine yaklaşıyor. Ayaklar paytak olur. Bu şekilde bulunan diz eklemine iç tarafı ezilir. Dış-yanal kiriş fazla gerilir.

Bu muhtelif dönüklükler bacağın selabetine ve yürüyüşlerin itizamına az çok zarar verir. Yukarıda söylediğimiz yaylı veya kavisli diz pek vahim özürlere arasındadır. O aynı zamanda taçlı olursa, en vahim özürlere denir.

Hastalıkları ve Özürleri. - Şöylece dört kısma ayırabiliriz: A) derisinde bulunan özürlere, B) deri altında munzam dokuda yerleşen özürlere, C) zülal keseciklerinden sudur eden özürlere, Ç) kemiklerin üzerinde gelişmiş olan özürlere.

A) Deri özürleri, pek çok vukua gelir. Hayvanın dizleri üstüne kapamasıyla hasıl olur. Bu özürlerin akıbetleri hallerin vukunua göre pek değişir. Bazen, hayvan kapaklanırken, sütüçüsü veya binicisi tam vaktında temkinli hareket ettiğinden dolayı, dizin yalnız kılları

(Şekil - 49) Öküz dizi

(Şekil - 50) Dışına çıkık dız

dökülür, kırılır veyahut derisinin üstü hafifce sıyrılır. Bu hadisenin sonunda olsa olsa dizde arizi bir lekeden başka bir şey husule gelmez. Bazen, hayvan kapaklandığı zaman dizin derisi derince kesilir yahut kopar. Bu biçim br diz tedavî edildikten sonra, derisi bütük bir yata yeri kalır. Yahut kalan bu yara yeri dayire şeklinde taçlı olur. Biz bir na aynaları açık diyoruz. Bu biçim diz hayvanın kıymetini çok düşürür. Taçlı diz şeklini gösteren sıyrık yerleriyle yuvarlak bir şekilde görülen her hangi bir yara yerini tefrik etmek mümkündür. Onlar, hakikaten dizin orta ve aşağı kısmında carpe kemiklerinin ikinci sırası civarında görülür. Dizi taçlı olan atların hepsi de önderinden zayıf olamazlar. Dikkatsizlik yüzünden düşmüş olabılırler Yahut sarp bir yolu turmamıken yuvarlanmış olurlar. O halde dizde görülen böyle bir lekenin vehametine hükmetmek için işi iyice incelemeldir. Yara yerinin nasırlı olup olmadığına, başın sıvrısına ve ön kesici dişlerin mür-

tesir olup olmadığına bakmalı ve nihayet önbacakların iyi tertiplenmiş ve topırağa uygun bir yükseklkte ve emniyetle oturmuş olup olmadığını araştırmak lâzımdır. Taçlı diz izini gizlemek için, at tüccarları yara yerine yağlı siyah şımık cisimler sürüyorlar. Yara yerini koyu donda olan atlarda daha iyi maskeleymiş oluyorlar. Bununla beraber, bir kaç yıldan beri, yara yerini göstermemek için dizde bir operasyon yapılıyor. Dizin derisi kesiliyor. Fakat, bu kesik iyileştikten sonra ortasında ince bir dikiş yeri kalıyor. Kollar da geç çıktığı için gizlenmesi pek gecikiyor. Lecoq'un dediği gibi, taçlı bir diz yarası için önceden pek vahim bir teşhis konulmaktan, sonunun tehlikeli olacağı söylenmekten daima çok çekilmek icabeder. Çünkü, bazen yaralanmış bir hayvanda yara yeri birdenbire ekleme açılmış zamanını verebilir. Fakat, çoğu vakit yarannın zararı deriye ve deri altı muızam dokusuna münhasır kalır. Olsa olsa uzatıcı tandonların zülal keseciklerine doğru uzanır. Bu da zülalin akmasıyle meydana çıkar.

Bu yaralar, müstesna olarak, doğrudan doğruya eklemlere ağrı
ilse, hemen kaçınması muhal bir eklemler (Arthrite) birdenbire
zehir eder. Lesbre'nin dediği gibi, uzun süren ve neticesi şüpheli bir
tedaviye teşebbüs etmektense hayvanı derhal kesmek daha iyi olur.

Diz bölgesinde, kızgın demirle dağlanmış yanık izlerine yabut gatlaklara (crevasses), eski zamanda (malandres) adı verilen ve bu bölgenin büklümünde müşahede edilen bıcılğanlara da tesadüf edilebilir. Bu diz bıcılğanı bazen yaz yarasına tahavvül ediyor. O zaman sırası son derecede güçleşiyor.

B) Deri altı özümleri, dizin ön yüzünde deri altı munzam dokusunda oluyor. Hygroma'ya sebep olan sımsırt makarını ya da sırt tümmelerinin veya mükerrer vurukların tesiriyle bir sertleşme merkezi olabilir.

C) Züial keseciklerinden sudur eden özürlere gelince, sinoviyal-ler (synoviales) istiskaya uğrıyor, yani hydropique oluyor. Üste da-lla az tutunabiliyor. Zarfların hacmini genişletiyor, açıyor ve karakuş- dedğimiz vessigonlar (vessigons) vücade geliyor. Diz ekleminde zü-ialî gırsanın inbisatından ileri gelen şişe Anadolu da diz karakuşu (vessigon carpien - veremi züialîi rusgulyedi) denilir. Diz karakuşla- n ekleme (mafsali) yahut tandona ait (veterî) olmak üzere iki türlü- olur. Bunlar birbirinden ayırt edilir. Ekleme ait olanlar bir eklem zü-ialî gırsasından, tandona ait olanlar bir kırşın züialî gırsasından sudur ederler.

Diz ekleminde ait vesigonlar, bazen yukarı dış kısmında, pisirçibitalis (humusii zindi) eklem sathının üstünde, bazen ilerisinde, uzatıcı tandonlar arasında zuhur eder. İştiraki en fazla dış sathında olup her vakit en tesirli tedavi vasıtalarına karşı gelir.

Tandonlara ait vesigonlar uzatıcıların kılıfında nadir olarak teşekkül eder. Bunlarda vesigonlar hasıl olunca, bölgenin ön sathındaki derinin altında boyu eninden daha uzun olmak üzere vücude gelir. Selamların bükücü tandonlarına geçit veren bilek (carpe) kılıfının başlangıç noktasında gayet çok olur. O halde, ifrazatın çokluğu (hypersécrétion), bu kılıfın ust çıkmazı (retic - cul - de - sac) civarında, önkol kemiği ile bükücü kaslar kütleleri arasında fazla gerginliği vücude getirmiş olur. Bu kılıfın kuvvetli bir sıfakla ihata edilmiş alt çıkmazında (retci süfli), yalnız tandon bölgesinin hamur gibi yuvarlanmış halinden başka bir şey hasıl olmuyor. Bilek kılıfına ait (glafı rusgi) vesigonu kendisini dizin üstünde gösterir. Çünkü, dış tarafında antibrachii sıfakla karşılaşır. Onu püskürmeğe müsade etmiyor. Bu kadar söylemek de kâfidir. Aynı sath üzerinde inkişaf etmek kabiliyetinde, eklemde ait vesigon sezilir. Onun yeri pek yukarda ve biraz daha arkadadır. Bunlar sudur ettikleri zülaliden ayrılmak ve kistlere (kystes) tahavvül etmek kabiliyetindedir.

C) Kemiklerde inkişaf eden özürler, bihassa ligamentumların bağlantı yeri veren noktalarda olur. Fazla kemik çıkıntıları (végétations) yahut kemik şişleri (exostoses - evramı azmiye) gibi. Bu özürlerle diz bölgesinde (osselets) adı verilmiştir. Diz çevresinde bir çok kemik şişleri yani osselets genişliyemez bir dayire tarzında biter. O zaman buna çenberli (cerclé) denilir. Bazen, osselets muhiti teşelsel kısımlarda, iskeletle münasebeti olmıyarak inkişafetmiş bulunuyor.

Dizin, kemik şişleri ve zülali tümörleri, serbest hareketlerine engel olan ve eklemün aşınmış yahut bozulmuş olduğunu isbat eden az çok vahim özürlerdir.

III. - ARTBACAK (Arkataraf)

Önbacağı diz bölgesinde bırakıyoruz. Artbacağı da mebaz veya hanep bölgesine kadar mütalâa edeceğiz. Çünkü, diz ile mebazdan sonra gelen ön ve art bacağın uç bölgeleri birbirine çok benziyen ve aynı isimleri taşıyan bölgelerdir. Bu itibarla, önce artbacağın üst böl-

gelerini, ondan sonra bacakların ucunda bulunan müşterek bölgeleri ayrıca mütalâa edeceğiz.

Uyluk

Uyluk (fémur, cuisse, coscia, fahiz), temelini uyluk kemiği teşkil eder. Uyluk, önbacağın kol veya pazu kemiği (humérus - adut) ile homolog bir durumdadır. Bundan dolayı, uyluk bölgesi (regio femoris - nahiyei fahziye), kol gibi, artbacak bölgelerinin ikincisidir. Artbacağın birinci bölgesi olan sağrıyı evvelce gövde ile birlikte mütalâa ettiğimiz için burada tekrarına ve ne maksatla mütalâa edildiğinin izahına lüzum yoktur.

Şekli ve anatomik esası. - Evcil hayvanlarımızın uyluğuna, dişından şöyle bir bakılınca, bu bölgenin sınırını oldukça bozuk görürüz. Sebebi, kasıktan böğüre doğru yayılan ve böğürle uyluğu birleştiren derinin gösterdiği manzaradır. O halde, uyluğu sağrının hemen altında, bir tarafında kaynak diğer tarafında semane ve böğür olmak üzere bunlar arasında farkına varmak kabildir. Uylukta mütalâa edilecek : A) dış yüz, B) iç yüz, C) ön arka kenar vardır.

A) Dış yüzü, şahıslara göre az veya konvekştir. Üstündeki deri gayet yapışıktır. Derisinin altında fascia lata (leffafei arize) ile onun diz kapağı (ridfi) kas kütlelerini kaplayan kendi tenşör kası (adelei mümeddide) bulunur.

Boyunca geniştir. Arka hududunu, ince yapılı atlarda, iyice belli bir çizgi (sillon) ile gösteriyor. Pek zayıf atlarda dahi görünür. Mihnet ve sefaleti ifade eden bu çizgiye Fransızlar aynı manada olmak üzere (raie de misère) adını vermişlerdir. Uyluk (fémur), iri bir kas tabakasının altında batık bir halde bulunduğu için, çıkıntısıyla hiç bir kusurunu meydana çıkarmıyor. Yalnız, son derecede zayıfladığı zaman, lağar halinde, uyluğun yukarı ucundaki büyük trohanter (trochanter) denilen kemik çıkıntısının haricen tecessüm ettiği görülüyor. Yürüyüş esnasında hareket eden üçüncü trohanter yahut trohanter altı (sous - trochantérienne) ibiği (kanzaa - crête) fark edilir.

B) İç yüzü, yahut uyluk sathı; mukabil uyluk sathıyla, havsala da münasebette bulunduğu yerde (irtifakı havsali - symphyse pelvi- enne) birleşir. Bu yüzü hafifce konvekştir. İnce bir deri ile örtülüdür.

Derisinin altında iç safen (saphène) toplardamarının dışına çıktığını veridiği görünür. Kanalma ameliyesi bazen buradan yapılıyor. Safen toplardamarı küçük bir atardamarı, birçok sinirsel ipçikler (huyut) asabiye) ve bir demet lenf damarları ile birlikte bulunur. Uyluğun iç kasları şunlardır : Bu yüzün sathi cihetinde, gracilis (adelei müstakmei dahilîye) yahut uyluğun yaası kası (muscle du plat de la cuisse), sartorius (adelei hayyata), onları bir arada tertipliyen, kasağa doğru, Scarpa üçgeni, ve burada lenf boğumları (ukudatı lenfâye) mın önemli bir yığını (groupe) bulunur. Bu sathın derinliğinde, pectineus (adelei ane), adductor brevis (adelei mukaribei sagrei fahiz), adductor magnus (adelei mukaribei kebirei fahiz) Semimenbransus (adelei nısıf gısaıye), bolca quadratus femoris (muraabaı fahiz) ile havsala irtifakı altında sürülmüş leğen kemiğın obturatorları (adelati seddâde) bulunur.

C) Ön kenar, serbest değildir. Bu bölgenin derisi böğür üstünden gelir, aşağı iner semane bükümünü adıyla tanımlan bir kıvrımı vücude getirir.

C) Arka kenar, kaynak terimi ile hiç bir münasebeti olmadığı halde, ayrıca hususi bir bölge gibi tarif edilmiştir. Yani aşağıda bundan sonra mütalâa edeceğimiz kaynak bölgesi uyluğun bu kenarındır. Filhakika, Prof. Dr Ulrich Duerst Eşkâl kitabında uyluk ile kaynağı bir arada Der Oberschenkel diye tarif etmiş isede, Eşkâl bakımından önemli sayılan kaynağın, Anatomi Profösörü F. - X. Lesbre'nin tarifine göre, ayrıca mütalâasını muvafık görüyoruz.

Uyluk hareketleri. - Kısaca söyleyelim : Uyluk, sağrı ile birleşerek içinden hareketli eklem cinsinden (énarthrose - mafsalı muharri-kei mütedahile) en güzel bir nümuneıy vücude getirmiş olmakla beraber, bükümle (flexion) ve uzama (extension) gibi başlıca iki hareketi de yapar. Tektirnaklı hayvanlarda iki hüzmeli yuvarlak ligamentumun (ribatı müdevvere) en uzun olan pubis demeti (huzmei ani faisceau pubien) bilhassa uyluğun orta çizgiden dışarıya doğru hareketini, uzaklaşmasını azaltıyor.

Güzellik şartları. Kusurları. - Uyluk A) uzun, B) iyi durumda, C) iyi kash olmalıdır.

A) Uyluğun uzunluğu, uyluk hareketinin genişlemesini ve üstünü kaplayan kasların geniş sahada toplanmasını mucip olur. Bu suretle kazandığı iki mesnet dolayısıyla onun uzunluğu önemli bir güzelliği sayılır.

B) Uyluğun doğrultusu, bedenın orta sathına ve yataya nisbette dikkata alınmalıdır. Uylukların alt uçları daima iraksak olur. Femoro tibialis (fahzii sazyı) eklemeleri arasındaki mesafe coxo -- femoralis (harkafii fahzii) eklemelerine de şamil olduğuna göre pek önemlidir. Bunun yanal eğikliği bölgeye karın cihetinden hareket serbestisini vermek içindir. Onun yataca kadar yahut haddinden fazla olabildiğini semane bahsinde söyleyeceğiz.

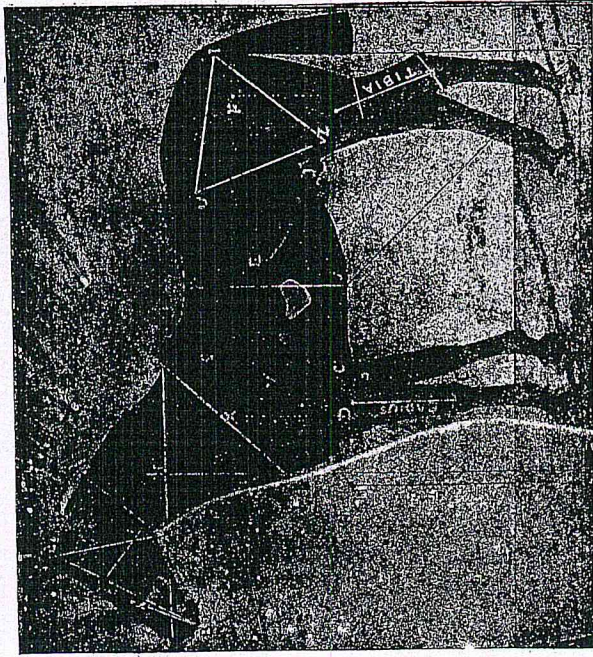
Yataya nisbette eğikliğine gelince, sağrının istikametine ve bacağın dikeyliğine nazaran onun mahzurları veyahut faydaları takdir edilmiyor. Genel olarak diyebilirizki, uyluk sağrıdan oldukça fazla bizzat ondan ziyade eğiktir. Bununla beraber, düşük sağrıda bu eğikliğin artışı sağrı - uyluk açısına nisbeten bir muavazaya uğramıyor. Bu açı yatay sağrıda daima açık olur. Böyle olmakla beraber, söyledığımız bu açının değişikliğe uğramamış bir durumda olduğunu farzedelim. Sağrının yataylıkla kapanması uyluğun eğikliğinden daha iyi olacağı sanılır. Çünkü, düşük, bir sağrıyle birlikte uyluk hayvan artlarını altına yerleştirmeden çok eğilemez.

Uyluğun iyi istikamette oluşu, kalçadan diz kapama, dizkapmanın dan kaynak ucuna yani ilye çıkıntısına kadar olan mesafenin hemen birbirine eşit olmasıyla anlaşılır. Bu suretle aynı olduğu belli olan bu son iki nokta arasındaki mesafe 5/6 başı ihtiva ediyor. Eğer bu noktalar, yani kalçayı kaynak ucu ile, kaynak ucunu dizkapığı ile dizkağın kalça ile birleştirdiğimizi farzederek, burada bir eşkenar üçgen (müsellesi mütesaviyül adla) vücude getirilmiş olur. Dizkapığı (rotule - rıfta), ischio çıkıntısına (hadebeci verekiye) ilium'un (azmı harkafa) dış açısından daha yakın olduğu vakit uyluk düz yahut sağrı düşüklü olur. Bu iki hale göre, bacağın tetiklenme hareketi vusat ve metanetinden keybeder. Böyle olmayıp, aksine olarak dizkapığı, ilium açısına, kaynak ucundan daha yakın olursa o zaman uyluk pek çok eğik olmakla beraber semane daha yukarda bulunur. Bu durumda ise uylukda bükümle hareketinin sahasını eksiltir. Hülasa, arka tarafın hakiki güzelliğini isbata yarayan en iyi bir delil, söyledığımız bu üçgenin eşkenarlığı oluyor (Şekil-51). Prof. Lesbre buna Duhousset üçgeni adını vermekle bu zatın mesaisini takdir etmiş bulunuyor.

Uyluk için iyi istikamet, omuzda olduğu gibi, rakıs açısını ikiye ayıran çizgiye bağlı kalmalıdır. Harkafa - uyluk eklemi ortasını uyluk bacak eklemi merkeziyle birleştirecek hattı eksen olarak almakla

uyluğun çoğu vakit ileriye eğik olduğu isbat ediliyor. (Düşeye nisbetle ortalama dercesi 10 ila 20 dir.) Fakat, uyluk düşey olabildiği gibi geriye de eğik olabilir. Bu da uzatma hareketinin sahasını ve bundan dolayı tetiklenme kudretini azaltır.

Harkafa - uyluk (coxo - fémorel) açısı, maksimum kapanışla hiç olmazsa (95 ila 100 derecede) geniş açı (münferice - obtus) olur. Barrier ve Goubaux'ya göre, uyluk için 80 ve ilium için 25 ve ren 105 derecelik bir açı, bir binek atı hakkında en iyi şartları sahlileştiriyor.

(Şekil - 51) Orta çizgide güzel bir at profili

C) Uyluğun iyice kash oluşu, hacmiyle ve dış saatinın yuvarlaklığı ile takdir edilir. Böyle kash olan bir hayvana Fransızlar iyi külotlu (bien culotté) diyorlar. Eğer, yetecek kadar kash olmazsa, uyluk kemiği derinin altından meydana çıkarsa, şayet üç huzmeli uyluk kashı yani triceps (triceps crural ou fémorel) kas saatinda çukurluk belirlil olursa, uyluk pek zayıf, yassı yahut kurbaga biçiminde olacağı gibi atın kuvvet eksikliğini de ortaya kor. Bazı koşum atlarında, yukarıdaki kinin aksine olarak kas kütesi bu bölgede son derecede bir gelişme

gösterir. Bundan dolayı uyluğu dolgun denilir. Fakat, bu şekilde uyluk sürathya tahsis edilen atlar için arzu edilmeyecek bir haldir. İnce mevzularda uyluk kasları tam kendi hudutları dahilinde dokusuna mahsus bir sıklıkta hacim göstermesi lâzımdır.

Hastalıkları ve özürleri. - Kısaca önemlerini bildiriyoruz : Tedavi maksadiyle, kalça eklemının bir hastalığında, bu bölgeye tatbik edilen kızgın dağ demiri, yakılar yahut kabartıcı (vésicants - musarri-fat) dolayısıyla hasıl olan izler, iç safenin trombus (thrombus) leri, lenfanjitler (lymphangites) ile bu bölgenin yassı tarafında sıracı izleri (cordes de farcin - hubulü urreviye), triceps kasının körelmesi (atrophy - dumur), v. s. dir.

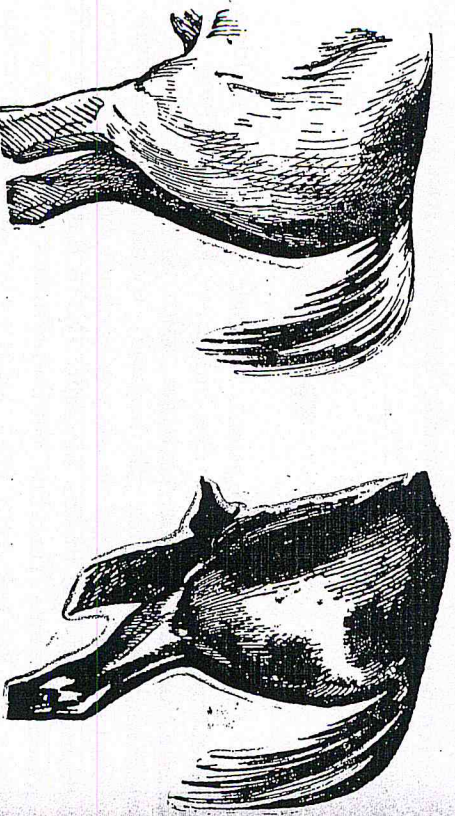
Kaynak, İlye

Sekli ve anatomik esası. - Kaynak (Fesse, İlye), dörtayaklı hayvanlarımızda, insandaki ilye bölgesine (regio gluttæa - nahiye ilyeviye) muadil değildir. Onlarda, sağ ile beraberdir. Evvelce uyluk bahsinde söyledığımız gibi kaynak, uyluk bölgesinin arka kenarıdır. Bir tarafa az çok eyik ve bir yay şeklinde belli olarak kuyruğun mebinden itibaren mebaz kirşinin (habli hanep) zuhur ettiği noktaya kadar uzanır. Temelini semitendinosus (nisif veteriye) kashı teşkil eder. Bu kas pek zayıf veya lağar ve saf atlarda, kaynağın dış kaslarından az çok belli bir çizgi ile ayrılmıştır. Bu bölgenin mebaz kirşisiyle bir açı teşkil ettiği alt kısmına kaynak veya hanep bükümü, ischio - tibiaux (verekü kasabi) kaslarının kuyruk istitalesiyle örtülü ilium yumrusuna (hadebei verek) tekabül eden hafif çıkıntıya, kaynak açısı veya ucu ismi verilir.

Güzellik şartları. - Kaynak A) uzun, B) iyi kash, C) ucu iyi çikintılı olmalıdır.

A) Kaynak uzun olduğu vakit aynı zamanda inikliği iyi olur. Böylesine iyi inik yahut uzun kaynak (Şekil - 52) denilir. Zira, kaynak mebaz kirşisine doğru uzamış gibi görünür. Fakat bu, semitendinosus kashı tibia'nın boyunca alt bağlantısını da dolatmış olmaksak bir görünüşte ve kaynağın uzunluk tahavvilleri doğrudan doğruya uyluğun veya sağrının eğiklik derecesine bağlı oluyor. Düşük sağrıda ischium'ların alçalması ischio - tibiaux kaslarının uzunluğu cihetinden fémur'lerin daha ziyade eğikliği ile muavazada bulunmuş

olamıyor. Kaynaklar o vakıt zaruri olarak eş bir sağrı ile birlikte kasa oluyor. Eğer, kaynak uzun olursa, adı geçen kaslar,, pek önemli bir toplanma vusatı kazanarak, havsalada baskıl hareketini gayet bol ıca eder. Ön beden kalkışı, uyluk ile bacağın (sak) mebez üzerinde doğrultma hareketi olur. Husule getirdiği hareket itme faktörünün en önemlisidir. Kısa kaynak yuvarlak, kesik kaynak diye de tavsif edilmiştir. Kısa kaynağı şöylece (Şekil - 53) bir şekille göstermek de kâfidir.

(Şekil - 52) Uzun yahut iyi imk kaynak

(Şekil - 53) Kısa yahut kesik kaynak

B) Kaynak iyi kash ve pek sıkı olmalıdır. Kaynak, arka uyluk kaslarının (adelatı fahziyei halfiye) gelişmesiyle alâkalı bulunduğundan, iyiliğine kalınlığı ile karar verilir. Bunun, immede ve sahlamada önemli rol oynadığını bildiğimiz için tekrarlamıyoruz. Kaynağın güzelliğini takdir eden tüccarlar pazar yerinde teşhir edecekleri atların kaynaklarını kashı manzarada göstermek için, hayvanın kuyruğunu yukarıya doğru toplayorlar ve bu hususta daima çok dikkatli hareket ediyorlar..

C) Kaynakucu çıkıntılı olmaldır. Çünkü, bu çıkıntı lağarlıktan değil, sağrının iyi istikamette ve uzunlukta oluşundan ileri gelir. İstium kaldıraç kolunda kuvveti vücutte getirir.

Hastalıkları ve özürleri. - Kaynak üzerinde en ziyade kaytan yaraları (sétons) yahut kabartıcı (vésicante) merhemler tatbik edilmelerinden dolayı hasil olan yara izleri görülebilir. Bunlar bazen ayak hastalıklarından birini tedavi, bazen de bir iç hastalığını önleme bakımından yapılmış ameliyeler olduğu için kaynak bölgesinde görülecek bu gibi izler dikkate alınmalıdır.

Semane

Şekli ve anatomik esası. - Semane (grasset, grassella), uyluk - dizkapığı (fahzii rıdî) eklemine tekabül eder. Bu bölge, karnın biraz altında ve yan tarafında mevzu olup karnın artbacağı kaplıyan derisinin (tahtelcıldîi adelei - panicul charnu) vücutte getirdiği bir kıvrımla karna bitişiktir. Bundan dolayı derinin bu kıvrımlı yerine semane bükümünü denir. Bacak basarken, istirahat halinde bulunduğu zaman, dizkapığı (rıdfa - rotule), uyluk kemiği makarası (bükrei fahzi)nin üstüne takılır ve uyluğa ait triceps kasının gevşek külesine hakim olur. Eklem büküldüğü vakıt, dizkapığı (rıdfa) makara kemiğinin üstünden düşer. O zaman triceps kası gerilir ve semane iletir ve gider ve karna doğru yükselen köşeli iri bir çıkıntı husule getirir. Çünkü, uyluk ile bacağın (sakın) bükülme hareketi aynı zamanda vukua geliyor. Dizkapığının tibia ile birlikte olan hareketlerine bunların (kasabii rıdî - tibio - rotuliens) üç ligamentunu da iştiraketmiş olup bir nevi dirsek ucu hareketini yapıyorlar. Triceps kasından sonuncu kemiğe intikaletmış olan hareket bu ligamentumların tavassutu ile oluyor.

Lecoq'un dediği gibi semane bölgesinin muayenesi pek önemli ve ciddi dikkate sayandır. Buraya indirilecek bir darbe bir tıkanma (imtila) ile neticelenebilir. Şifası daima geciktir. Şiddetli topallık yapar. Bacağın zayıflamasını mucip olur. Ekseriyetle devamlıdır. Hususiyile yara varsa ve fistüller inkişaf ediyorsa şifası oldukça uzun sürer. Zahirî bir şifadan sonra imtilası devam ettiği zaman bu bacağın, salın baccaktan kuvvetsiz kalmadığı pek nadirdir. Semanesinde dağ yeri yahut yara izleri bulunan bir atı iyi muayene etmek ve yürüyüşlerine gayet dikkat etmek lazımdır.

Güzellik şartları. - Semane A) iyi durumda yani yerine iyice oturmuş, B) net bulunmalıdır.

A) Semane, karnla muayyen bir mesafede ve biraz dışında ser-

bestçe hareket edebilecek bir surette bulunduğu zaman durumu iyi olur. Yani, yerine iyi oturmuş bulunur. Eğer, uyluğun fazla eğikliği neticesi karna pek yakın olursa, bu durumdaki semane, hareketleriyle şüphesiz uzun yürüyüşlere engel olur. Semane, karından pek uzakta durunca, uyluğun kâfi gelmeyen bir eğikliğini isbat etmiş olur. Semane, karnın yan tarafında gayet çıkıntılı bulunacak olursa, artları içeriye doğru bükük, hanepleri birbirine yakın ve hayvan bir den itelli olur. Eğer, semane yetecek kadar olmayıp aksine olursa, hayvanın bacakları pek açık ve paytak olur. Semanenin yan al inhi rafları, uyluk kemiğine mahsus harkafanın hususi kovuğu (cavité cotyloïde) dahilinde fémur'ün dönmesi (rotation) ile hasıl olur. O halde semane homolog bir durumda olan dirsek bölgesi gibi tamamiyle aynı akıbetlere düşer oluyor.

B) Hiç bir ötürü olmayan, salim her hangi bir semane net sayılır.

Hastalıklar ve özürleri. - Üçe ayrılarak kısaca mütalâa edeceğiz. 1 — Semanede su toplanması (hyarthrose - istiskayı mafsal), uyluk - dizkapığı (fahzii ridfî) zülali istiskası (hydropisie), bunlar baldır - dizkapığı ligamentumları (ribatı kasabii ridfî) istikametinde ve onların aralarında dalgalanan bir şişlikle dışından belli olur.

2 — Dizkapığı kemiğinin tevekkufu, Bu hal, uyluk kemiği marasası (bükrei fahzi - trochlée fémorale) üzerinde bir nevi çengel lenme veya takışmasından ibaret olup üstünde fazla harekete muktedir olamayacak bir tarzda bulunuyor. Böyle olduğu zaman bir çekin kösteği (plat - longe) ile bacağı ileride tutmak ve dışından dizkapığı kemiğinin üzerine, bir anda, tazyik etmek kâfidir. Bu basış, hareketini yeniden husule getirir. Fakat, arzısı hastalığın tekrar zuhuru na pek müsaittir. Genç atlarda daha doğrusu taylarda daha çok görülüyor. Hatta, eski hayvan tabibleri (hippiâtres) bunu (poulinaile) ismi altında göstermişlerdir.

3 — Kabartıcı merhem (vésicatoire) izleri, dağyerleri, yakılar yahut vuruklardan ileri gelen izler, bölge muayenesinde ve bütün bacakta inceleme dikkatini bir kat daha artırma lüzumunu his ettirir.

Bacak, Baldır

Şekli ve anatomik esası. - Bacak (jambe, gamba, sâk), iki ma-

hada kullanılan bir kelimedir. Bazen, halk arasında kullanılırken bütün bacak manasına geliyor. Fransız halk dilinde de bacak (jambe) kelimesi bütün bacağı ifade eden taraf (membre) kelimesinin simon- ni oluyor. Bazen, havsalaya ait bütün bacağın (tarafın) önkola (sâk) homolog bir kısmını göstermek için, burada olduğu gibi, başka manada kullanılır. İnsanda bacak bölgesi (regio cruris - nahiyei sâkiye) bacakönü, bacakardı diye ikiye ayrılarak mütalâa edilmektedir. Biyoloji terimleri arasında bacak (sâk - jambe), baldır kelimesine karşılık olarak gösterilmiştir. İki ayaklı hayvanlarda, hususiyetle insanlarda, bacak bölgesi, gerçekten baldır dediğimiz kısma takabül ediyor. Fakat, evcil büyük hayvanlarımıza dikkat edilirse, baldır (mollet - semanti sak) denilen çıkıntı yerinin bulunmadığını anlayabiliriz.

Tektirnaklı hayvanlarda bacak, arttaraf ışınlarından (rayons) birincisini teşkil eder. Tamamiyle gövdeden ayrılmış olduğu zâhirdir. Anatomik esasını, bacak yahut baldır kemiği (tibia - azmı kasaba) ile kaval kemiği (péroné - azmı şaziye), etrafını dış taraftan ve arkaya doğru çeviren ayaktağı (métatarse - muştül kadem) ile selam yahut parmak (usbu - doigt) bükücü veya uzatıcı kaslar vücude getirir. Bacak bir taraftan diğer tarafa yassı, yukarısı aşağısından daha geniş bir bölgedir. Mütalâa edilecek A) dış yüzü, B) iç yüzü, C) iki kenarı vardır.

A) Dış yüzü, konvektir. Selamların ön uzatıcı kası yani extensor oligitorum longus (adelei basıtai kuddamiyei selamiyat) bulunuyor. Bunun için, dış yüzü daha ziyade çıkıntılıdır.

B) İç yüzü, hemen yassıdır. Bacak veya baldır kemiği ile derisi arasında birkaç sıfaktan başka kas çıkıntısı arz etmez. Bunlar arasında iç safen (saphène) toplardamarı bulunuyor. Bu damar, mebaz veya hanep bükümünden yukarı çıkar ve bacağı eğri bir vaziyette çaprazladuktan sonra uyluk sahında uzanır ve onu takip eder. Bu toplardamar, bir küçük atardamar ve lenfa damarlarıyla birarada bulunur.

C) Kenarlarına gelince: Ön kenarı konvektir. Arka kenarı kaynak bükümünden mebaz ucuna kadar devam eder. Anatomik temelini, bundan sonraki bahiste mebaz kırışı (corde du jarret - habli hanep) diye ayrıca mütalâa edeceğimiz, Achille tandonu teşkil eder. Yukarda söylediğimiz gibi, evcil büyük hayvanlarda baldır çıkıntısına mahsus yer yoktur. Gastrocnemius kası (adelei tev'emi sak) ischio - tibiaux (verekii kasabi) kaslarıyla örtülmüş, gizlenmiştir. Bu kaslar, bacağın üzerinden daimi bir bükülüş halini idame etmek için, boyunu boyunca aşağıya doğru iniyorlar. Mebaz çukuru (creux poplité)

insanda, fémoro - tibiale (fahzii sazi) eklemleri gerisinde, Biceps fémoro - le (zatüire seynii fahzii) ile semitendinosus (mısf veteriye) arasında bulunur. Bu çukur burada tamamıyla kapalıdır. İnsanda mebaz çukuru, dizardı çukuru (fossa poplitea) diye alttaraf bölgeleri arasında ayrıca mütalâa edilmektedir.

Bacak hareketleri. - Bacak bükülme ve uzatma gibi önemli iki hareketi uylukla birlikte yapar. Bacağın uzanışı ne kadar geniş olursa olsun, ikiyaklı hayvanlarda veya insanda olduğu gibi, uyluk boyunca bacağın yerleşmesine ve fémoro - tibial ekleminin bir tarafta kalmasına durumu katıyen müsâit değildir.

Bacak yalnız uyluk kemiği üzerinde hareket etmez. Aşık kemiği (astragale - azmı kâap) cihetinde de hareket eder. İstinatta iken, tetiklenme hareketi hasıl olduğu zaman, uylukla müsterek bir halde, ischio - tibiaux kaslarının bütünlüğü toplanmasıyla bacağın mebaz üzerinde dikildiği görülür. Bacağın bu hareketi incicğin uzatma hareketi ve bükülüğün doğrultusu ile müsterek oluyor. Tetiklenme hareketinin başlıca sebebi de budur.

Bilindiği vechile, bacak yere dayandığı zaman, yukarda adı geçen ischio - tibiaux kaslarının oynatıcı bağlantıları yukarda bulunduğundan için, bacağın yukarısını arkadan öne doğru iter ve bunlara uyluk kaslarının yardımını da inzıman etmekle imne kuvveti vücude gelir. Bu kuvvet ischiuun üzerinde inhiraf etmiş bir kuvvet olduğundan ikiyeye bölünür. Birisi dikey olarak yukardan aşağıya, diğeri de yatay olarak arkadan öne tesir eder. Aşağıya düşen kuvvet, ağırlık santiralinin mukavemeti karşısında tesirini yapamadığı için yatay kuvvet yalnız başına iş görmek istiyor. Fakat, bu tesirler, imtidatlı hareketler yukarda mütalâa ettiğimiziz bacağın durumu ile alakalı bulunuyor.

Güzellik şartları. - Bacak A) uzun, B) iyi kash, C) iyi yerde ve ya durumunda olmalıdır.

A) Bacağın uzunluğu. - Bilhassa süratlı atlar için, uzun bacak, matlup isede pek çok olmamak şartıyla uzunluk aranılacaktır. Bacak uzunluğu, dizkapğından bacak - aşık kemiği (kasabii kaabi) ekleminin ortasına kadar ölçülür. Bu mesafenin ortalama uzunluğu 5/6 baştır. Bu eklemden yere kadar mesafesi de onun kadar olur. Bu bacağın uzunluk tahavviliatı önbacağın homolog durumunda olan parçalarının uzunluk tahavvillerine uygun oluyor. Yani direkucundan

diz bükümüne ve diz bükümünden yere kadar olan mesafe, bacağın yukarda söylediğimiz iki çapına tamamıyla muadil oluyor.

B) Bacağın kash oluşu. - Bu bölgenin kash oluşuna, bacağın ön bölgesi (nahiyei sakıyei kuddeamiye) kaslarından vücude gelen çıkıntı ile hüküm verilir. Bu çıkıntı pek belli olunca atın bacağı kuvvetli olur. Böylesine iyi bacaklı, halk diliyle iyi butlu (bien gigoté) denilir. Bu çıkıntı, aksine olarak, pek belli olmazsa, bacak zayıf, ince, yassı olur. Bu şekilde bir bacağı da söylediğimiz bu gibi isimler verilir. Bacak bölgesinin gösterdiği bu son şekiller bütün bacağın (taraf) kuvvetini azaltıyor.

C) Bacağın durumu. - Birincisi dikeylik, ikincisi alt ve üst açılmanın açıklığı bakımından mütalâa edilmesi lâzımgelirse de şurası muhakkaktırki, dikeyliği normal olan, ayağı kalça ekleminin altında düşey duran bacağın doğrultusu, genel olarak, uyluk gibi sağrıya tabiidir. Yani, bacağın fazla eğikliği sağrı düşüklüğünün fazlalığı nisbetindedir. fazla düz oluşu da onun yataylık derecesine uyur.

Yatay sağrıda, ischiuuna ait yumrular (hadebei verekiyeler - tuberosites ischiaticques), uyluk ile bacak birden bire dikilmek suretiyle yukarı kalkar. Fémoro - tibial ile tibio - metatarsien (sazii müştülkademii) açıları pek fazla açılmış görünür. Bu itibarla, doğru bir istikamette neticelenen, pek fazla düz bulunmayan, bir bacak hasıl olur. Bu biçim de süratlı atlara yakışır. Binekler için makbuldur. Halbuki, pek eğik bir bacak, koşum atları için tercihe şayandır. Düz bacak veya baldır, bütün bacağı uzatır; adımlama sıasını artırır. Eğik bacak ile büyük mebaz, bütün bacağı kısaltır. Fakat, tetiklenme kudretini artırır. Eski müelliflerin bu hususta gösterdikleri ölçüleri bir tarafa bırakarak Lesbre'nin son sözüne göre, bacağın eğilme (inclinaison) derecesi, süratlı atlarda (65:70), koşum atlarında (55:60) olmalıdır.

Hastalıkları ve özürleri. - Bacak bölgesine indirilen darbelerin en tehlikelisi iç yüzünde vukua gelir. Kemik çatlağı ve hatta bacak kemiğinin kırılmasını mucip olur. Bacağın bu iç yüzünde, iç safen damarında yapılan kanallama ameliyesini müteakip bir trombus görülebilir. Bu sathın üzerinde bir lenfanjit müşahede edilebileceği gibi mankafa (urrei ruamiye - farcino - morveuse) tabiatında da olabileceğini hatırlamak lâzımdır.

Olduğundan fazla bir uzatma hareketinden sonra, uyluk - ayak - tarağı kirşi (habli fahzii müştülkademii fémoro - metatarsienne),

Mebazın yanall her bir yüzünde, Achille tandonu ile tibiannın alt-ucu arasında, mebaz çıkuru (hufrei hanep) adı verilen bir çıkıntılı-ğun bulunduğu görüldü. Mebazın sırt sırta veren bu iki çıkuru ancak kendi derisi ile alakasını kesebilir.

C) Yanall kenarları, kıvrımlı iki çizgi teşkil etmek üzere bölgeyi sınırlayan kenarları ön yüzünden veya arkadan görüldü. Bu iki sıra çizgi kaâplara ait çıkıntılardan aşağı iner ve his edilmeyecek bir surette incik sathının çizgileri ile birlikte uzanır. İç kâp (malléole) daima dışından daha tünsek ve daha iyi sınırlanmıştır. Bu, péoneus bravie (adelei basitai canibiyei selamiyat) tandonuna bir ad hok makarasi dahilinde geçit verir. Öteki, selamların iç bükücü (kabızai dahilıyei selamiyat) tandonu ile arkaya doğru çarpıktır.

D) Arka kenar, profile göre mebazı ilerden hemen konveks bir hatla, geriden hanep ucunu teşkil eden ökçe kemiği (akap) sivrisine kadar dirseki bir kenarla sınırlanmıştır. Bu kenarın üst kısmı, mebaz kırıgından (habli mebaz) başka bir sey değildir. Bu da, delinmiş (meskubé) ile casta - cnemius (tev'emi sak) tandonlarından, sarılmış, tereküp etmiş ve bacağı ait sifaki bir kırıgı bağı (lüccam) ile takviye edilmiştir. Alt kısmı, kalın bir kenar olup hatları düz yahut gayet hafif konkavdır. Tandon bölgesinin profili ile his edilmeyecek bir surette devam eder. Ökçe kemiğinin arka kenarına tevafuk eder. Delinmiş (meskubé) ve ökçe - ayaktağı ligamentumunu (ribatı akabii müştülkademii) ile beraber boyuna uzanır.

İnce atlarda, ayaktağı başı (re'si müştülkademii) çoğu vakit hafif bir kabartı ile kusurunu dışına verince onun bu çıkıntısına, aşağıda mütalâa edeceğimiz, set özürlerden biri (jarde) gözüle bakınak icabetmez.

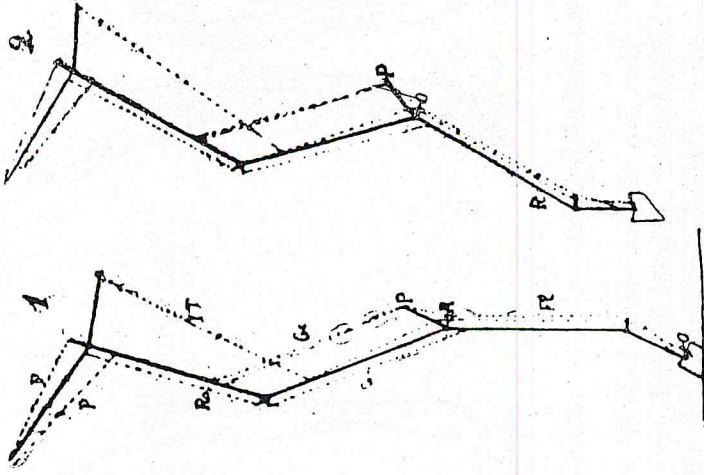
Hareketleri. - Mebaz müayyen, mahdud ve imtizaz etmeyen iki uzatma (extension) ile bükülme (flexion), hareketinin makaradır. Bacak veya baldır - aşık kemiği (kasabii - kâabi - tibio astragaliene) eklemi hepsini kullandığını gösterir. Ayak bileği (tarso - rusgulkadem) kemikleri onlar arasında hareket icra etmez. Yahut onların hareketleri ayaktağı (métatarso - müştülkadem) üzerinde pek anlaşılmaz. Bu sonuncu ile yalnız başına ve bizzat ışımlı ile birlikte tetip edildikleri tarzda hareketleri mecul kalır.

İnciğin bükülme hizmetinde tibialis anterior (kasabiyei kudde-miye) kasi her ne kadar iş görüyorsa da bu hizmet genel olarak mü-tavaatl bir tarzda vücude geliyor. Aynı zamanda, uyluk - ayaktağı

kırıgı (habli fahzii müştülkademii) sayesinde, uyluk ile bacak veya baldır bununla iştirakli bulunuyor. Hakikaten, uyluk - bacak eklemi (matsalı fahzii kasabi) büküldüğü vakit, femur lokmaları, tibia eklemi platosu (plateau - kurs) üzerinde bir dönme hareketi (rotation) olur. O, bu kırıgın üst bağlantısını yukarı kaldırır ve zorlar. Onun hareketini, açlamadığından dolayı, alt bağlantısı takip etmiş olur. O, vakit uyluk - bacak (fahzii kasabi) eklemi baldır - aşık kemiği eklemi de bükülmeksizin ve aynı ölçüde olmadan bükülmeğe muktedir olamıyor. Her nekad, bir sebep veya başkaca bir vesile ile olsada, bacak veya baldır aynı zamanda uyluktan bükülüyor. İnciğin yalnız kaldırılışı oluyor. Fakat bükülüş hareketi değil.

Yukarda söyledığımız iki eklem arasında müşterek uzatma hareketi müşahede edilir. Şöyleki, bacak istinatta iken, uyluk ile bacağın doğrulması delinmiş (meskubé) olmadan kuvveden file çıkamıyor. Hemen telisel bir hale inkişap ediyor ve hareketi calcanéum'un ucunda bırakıyor. (Bu hususta daha fazla malûmat edinmek için G. Barrier'nin 1899 da yazdığı, At soyunda habli fahzii müştülkademii'nin rolü başlığını taşıyan yazısına müracaatı tavsiye ederiz.) Gluteus medius (ilveyeyei mütevasita) ve uyluğun arka kasları ile gelişmiş olan itme (defi) gayreti ayakbileğinin (rusgi) bütün tabakaları üzerine bu suretle akse ediyor. Bundan, şunu da hatırlarız ki, inciğin uzatma hareketini hazırlayan bir de, castracnemius (tev'emi sak) denilen hacımlı kas vardır. Bu kasın hareketi ökçe kemiğinin (akap) vücude getirdiği kaldıraç kolu ile pek kolayca oluyor. Bu kaldıraç bacağın asırlı ve basılı durumuna göre değişiyor. Bu değişikliği artbaccakta sennalar (Şekli - 55) halinde göstermek kâfidir. Bir numaralı senna istinatta oluşunu, iki numaralı senna asılı tutuşunu gösterir. Ökçe ucunda kuvvetin tatbik noktası (P), Direng (R), mebaz uzatma kaldıraçının istinat noktası da (O) ile gösterilmiş olduğu gibi kaslar ve tandonlar da isimlerinin baş harfleriyle gösterilmiştir. Birinci halde, kaldıraç birinci nevi yahut (interfixe) dir. İstinat noktası yahut rakis merkezi bacak - ayaktağı (kasabii kâabi) eklemi olur. İkinci halde, kaldıraç ikinci nevi yahut (inrerésistant) dir. Yani kuvvete uygun oluyor. İstinat noktası ayak eklemine nakle edilmiş bulunuyor. Bunda kaldıraç kolunun bütün mesafesi ökçe kemiği sivrisinden söyledığımız eklem kadar uzanmıştır. Hatta selamların iç ve dış bükücü kasları bacağın tekillemme hareketine de yardım ediyor. Bacak istinatta iken, ökçe kemiği (akap) makarasının üzerine basarak iş görüyor. Buraya kadar esaslı olarak serd edilen izahlata nazaran, artbaccakta bütün itme

(dafi) mesâisi için yakınsak (convergent - mütekarip) bir merkezî mebaz olduğu anlaşılır. Ondan daha kuvvetli bir tarzda çalışan ve bozulmağa daha istidatlı bir bölge yoktur. Bu itibarla mebazın iyi şekilde yaratılmış olmasına ve bütünlüğüne büyük bir önem vermek lâzımgelir.

(Şekil - 55) Artbacak şemaları 1, basarken 2, askıda tutarken

Güzellik şartları. - Mebaz A) kuru ve net, B) geniş, C) kalın, Ç) münasip bir surette açık, D) vücudun orta sathına nisbetle iyi durumda, E) bacağın eksenine (mihver) nisbetle muvafık durumda, F) kolayca uzatma ve bükme hareketleriyle muttasıf olması şarttır.

A) Kuru ve net mebaz, mevzuun inceliğine, safiyetine ve özürlerin yokluğuna delalet eder. Sıhhatli mebaz, çevresindeki hatların net oluşu ile dikkatı çeker.

B) Genişliği hanep ucundan mebaz bükümüne kadar, yan taraftan ölçülür. Genişliğine bacak - ayaktağı (kaşabii müstülkade-

mi) açısının açıklık derecesinin gayet çok tesiri vardır. Bununla beraber, bu açı olduğu gibi, aynıyle kalarak, genişlik değişikliği olunca, calcanéum'un uzamasından, geriye doğru irtisamından, yahut eklem sathlarının ilerden - geriye (antéro - postérieur) inkişafından ileri gelmiş olabilir. Bu genişlik sınırlarını tahdit etmiş olmayacak bütün hallere binaen mevcut olabilir. O halde geniş mebaz önemli bir güzelliği sayılır. Onun normal olmayan durumu ile mukayesesi ve inhinasının tetkiki için üzerinde durmağa lüzum yoktur. Mebazın yalnız üst kısmının geniş olması da kâfi değildir. Alt tabakalarının sathında da genişlik bulunmalıdır. Bundan başka şekilde oluşu mebazı daraltır ve (jarde) denilen sert bir özü hazırlamış olacağı da muhakkaktır.

C) Kalınlığı, yanal kenarlarının arasından bir taraftan diğer tarafa kadar ölçülür. Kalınlığı eklem sathlarının enine doğru inkişafına delalet eder. Eklem sathları haddinden fazla büyük olmayacaktır.

Ç) Açıklığı, mebaz münasip bir tarzda açık bulunmalıdır. Mebaz açısı bacak veya baldırın istikametiyle yahut incığın doğrultusu ile münasip olarak değişir:

1 — Bacak (taraf) dikey ve incik düşey yahut düşeye yakın bulunursa, mebaz açısının derecesi baldırın (sak) eğikliğinden ileri gelmiş olduğu anlaşılır. Önceden de söyledığımız gibi, genel olarak, baldır sağrının meyli kadar fazla eğik oluyor, ve bizzat bundan daha ziyadedir. Bacak (sak) doğrultusu, bilakis, sağrının düzlüğü nisbetinde daha fazla yatay bir durumda olur. Bu itibarla, koşum atlarında mebaz, süratli atlardan daha az açık bulunmuş olmalıdır. Bunlarda ise düz mebaz aranmalıdır. Çünkü, bu biçim mebaz, sağrının muvafık bir istikamette ve bacağın (taraf) münasip bir uzunlukta oluşuna şahlı mebazından (yani eğik baldır kapalı hanepden) daha az kuvvetli ve daha az yumuşaktır. Zira, ökçe kemiği kaldıraç kolunu tibia ile muvazenette bulunduruyor. Hatta, bacak yani baldır doğrultması için ötede bir hududu da mevcuttur. Bu sınır süratli hizmetler için bir eksiklik oluyor. Yani kusurlu olur. Bu bölge düşey ve (20) dereceden daha az bir açı hasıl ettiği zaman fena tesiretmis oluyor.

2 — Mebazın açıklığı bütün bacak dikey olmadığı zaman incığın istikametine de tabi olur. Incik ileriye doğru eğik olunca, mebaz bükük olur. Önceleri kapalı hanep denilen bükük yani dirseklili hanep vücude gelir. Incik geriye doğru eğik olunca, mebaz dik olur. Yani eski tabirle düz hanep husule gelir.

Bükük mebazda üst kısım, incığın eğik oluşundan dolayı, zaru-

ri olarak gayet geniş olur. O halde, tetiklenme kuvvetini itme hizmetinde olduğu kadar kaldırma işinde de kullanır. Bundan başka, bacak (taraf) ucunu ilerde tuttuğundan kolaylıkla basar; yürür ve vücut ağırlığının en büyük bir parçasını taşır. Bu hal, ayakta taşı - selam (métarso - phalangienne) ile ayak bileği (tarsienne) eklemlerinin vaktından önce harabiyete sürükler. Şu halde bu kusur azıcık parlaklık ve yumuşaklıkla giderilemeyecektir. Makus kusuruyla mebez bütün vusatını ve bütün tetiklenme kudretini azıcık karşılığı olmaksızın kaybetmiş oluyor. Uyluk - ayakta taşı kırışının (habli fahzii müştül - kademi) seksiyonundan yahut kesildikten sonra, sallanan, inçik, bütün haddinden fazla dik bir hal alır.

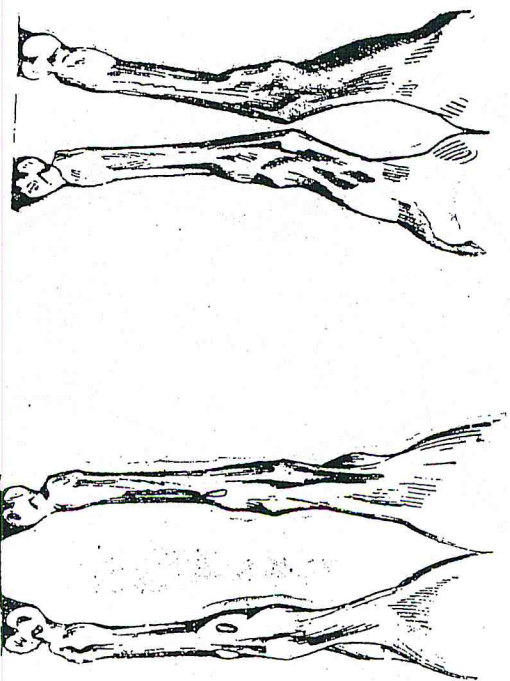
D) Mebaz vücudun orta sathına paralel bir sath dahilinde bulunmalıdır. Bu şart, dikeyliği mükemmel, hareketleri düzgün olanlarda ayrılmaması gereken şartlardan biridir. Orta satha paralel duran mebaz inhirafsız bir bacak durumunu gösterir. Mebaz uçları yakınsak olunca bacaklar gençel biçiminde eğri olur. Buna mebazları yahut gençel bacaklı (Şekil - 56) denilir. Hatta bu şekli gösteren hayvana itelli ve açık semaneli hayvan oluyor. Eğer mebaz yukardakinin aksine olarak, karşılıklı uçlarıyla dışarıya doğru birbirinden uzaklaşmış ise ona da mebazları açık (Şekil - 57) denilir. Bu biçim mebazlı hayvan aynı zamanda paylak olmakla beraber semaneleri de iç tarafa dönük olur.

Mebazın bu inhirafı, dikeylik bahsinde de ayrıca mütalâa edilinceği üzere, bacağın her bir tetiklenmesinde, tavsif edilen yanal bir rakis hareketini mucip oluyor. Bu bölgeyi, muayyen bir noktaya kadar, istinadın selabeti ve tetiklenme kuvvetiyle, ilk tesiri inhirafın zıddına duyğulu bir hareketle dikeylik haline getirerekten, ihtizadan ve harap etmekten vaz geçmiyor.

E) Mebaz dikkatle muayene edildiği zaman, mebaz sathı bütün bacağın eksenıyla his olunur bir tarzda birbirine eşit iki kısma ayrılmış olmalıdır. Eğer iç tarafa inhiraf etmişse hayvanın ayağı eğri olur. Fransız halkı arasında da eğri ayaklı deniliyor. Şayet, yukardakinin aksine olarak, dış tarafa inhiraf etmiş olursa, bacaklar bükük olur. Hayvana eğri bacaklı denilir. Fransızlarda aynı manada (bancaal - mültiviyülsak) eğri bacaklı hayvan diyorlar.

Açıkladığımız bu iki kusur öküüz dizi ile kemeri, bükük dize muadildir. Ön ve art bacaklardaki kusurlar birbirine benziyor. Dikeylik üzerinde selamların uçlarında aynı neticeye varılıyor.

Mebazları iç tarafa olanlar daima kapalı ve mebazları bükük olanlar açık olur. Fakat, kaziyenin aksi doğru değildir. Kapalı mebazlar daima iç tarafa olmadıkları gibi ne de açık mebazlar zaruri olarak bükük olur. Şu halde, bu iki türlü mebaz inhirafını birbiriyle karşıtırmamak lâzımgelir.

(Şekil - 56) Mebazları kapalı

(Şekil - 57) Mebazları açık

F) Mebazları hayvan istirahat halinde iken muayene etmek kâfi değildir. Mebazların genişliği ile mülayım hareketlerine de vakıf olmak icap eder. Onlarda inhina kabiliyetinde eksiklik olunca uyluk - bacak (fémoro - tibiale) eklemlerinde sıkıcı bir hareketin varlığı ve bütün bacak esnekliği ile kuvvetini tamamıyla kaybetmiş olacağı muhakkaktır. Eğer, bu keyfiyet aksine olacak olursa, mebazın bükülmesi ifrat derecede olur. Hemen ihtilaçlı gibidir. Hayvan kuru eparvene (éparvin sec) yakalanmış olacağı, yürüyüşte intizamsızlık vücude getiren éparvin yahut hiç olmazsa harpa (harpe) nın bulunacağını söylüyorlar. Bu biçim atlar, mebazı topukla birlikte karnına değinceye kadar, koşulu olurlarsa çifte oklara, araba kollarına vuruncaya kadar fazlaca bükeler. Muayyen bir müddet burun yavaşası tatbik edildikten sonra yani épervier ile yürüyüşe davet edilmekle bu çıkkin hareketi azalır ve bazen de büsbütün kaybeder. İstirahattan sonra yeniden zuhur eder. Bizde, Lesbre gibi, onun etyolojisi ve me-

kanizması üzerinde muvafık neticeler alınmadan bir çok mübahasalarla mevzu teşkil ettiğini söylemekte ıktifa edeceğiz. En ziyade patolojiyi ilgilendiren bu bahse ait H. Bouley'in bu husustaki müşahedelerini de tasrihe lüzum görmüyoruz. Yalnız son olarak şunu söylemek ve hatırlatmak isteriz: Artbacadakta parmak (usbui - digitée) bölgesinde ifrata varmış bir çatlak (crevasse), bir tırnak çatlağı (seime), bukağılığa konmuş bir köstek (entravon), son derecede bir ıztırap husule getirmekle, her adım atışında hemen az çok bir bükülmeyi mucip olabilir. Bu bacak bükülmesini harper ile karıştırmamak lâzımdır.

Özürleri. - Mebaz özürleri şöylece: A) sert özürlü B) yumuşak özürlü namı altında ikiye ayırarak mütalâa edeceğiz.

A) Sert özürlü. - Az çok hacımlı kemik şişlerinden (exostoses) ibaret olup bilhassa ligamentumların bağlantılarında teşekkül eder. Bu şişler her noktada aynı tabiattadır; bulundukları yerlere göre muhtelif isimler alır.

1 — İç aşık kemiği veremi, buna (courbe) adı verilmiş olup iç yanal ligamentumun üst bağlantısında teşekkül eder. Bu özürlü pek az vukua gelir. Merkezidir. Normal kemik çıkıntısının intizamsızlığı ile pek ziyade gelişmiş olmasından ileri gelir. Eğer, bu şişi teşhis etmekte tereddüt hasıl olursa, iki mebazı birbiriyle mukayese etmek ve üstünden el geçirmek, parmaklarla yoklamak icap eder. Courbe halinde daima biraz kabarık durur. Bu şişi teşhis bakımından mebazı iyice görmek için, hayvanın omuzuna doğru yerleşmek yahut önbacakların önünde çömelmek lâzımdır. Mebazların birbirinden farklı olmadıklarından emin bulunmak için keskin bir bakışla göz gezdirmelidir.

Courbe denilen bu verem, ligamentumu yukarı kaldırarak alta gelişmiş oluyor. Selamların iç bükücü kırışını ihata ve bilhassa ayak bileği (rusgkadem) iç sathını isgal ederek bacak veya baldır - aşık kemiği (tibio - astragalienne) ekleminin hareketlerini zorlaştırabilir ve bir topallığı intaç eder. Bununla beraber, şayet verem az inkişafetmiş ve tibia'nın iç kemik çıkıntısında mevzii kalmış ise, pek önemli sayılmaz.

2 — Mebazda çok sık vukua gelen kemik şişi, buna (éparvin) adı verilmiş olup mebazın iç yüzünün altında görülür. İç ayaktağının (métatarse) resi üzerinde iç yanal ligamentumu bağlantısında ve orta ayaktağın (müştülkadem) bitişiğinde bulunur. Bundan başka,

bazen ayakbileği (tarse) yassı kemiklerinin üstünde ve hatta aşık kemiğinin iç sathında da oluyor.

H. Bouley'in dediği gibi, iç yanal ligamentumun alt ucunda yerleşmiş ayaktağın eparveni (éparvin métatarsien) ile ayakbileği (rüs-gulkadem) nin iç yüzünü genişçe kaplamış ayakbileği - ayaktağın eparveni (éparvin tarso - métatarsien) ni birbirinden farketmek lâzımdır. Bunlardan birincisi, çoğu vakit az inkişaf eder. Bazen iç métatarse kemiğinin resinde teşekkül eder ve onun normal çıkıntısından hemen farklı olur. Üstünde toplanır. Bu şişin topallık yaptığı nadir görülür. İkincisi, daha ziyade vahimdir. Ayakbileğine ait yassı kemiklerin eklemleri bitişir, iltisak eder. İç yanal ligamentumu ön tibialın kayık kemiğine ait (isfeyni) kırış bağını (lüccam) yukarı kaldırır ve ekseriyetle topallık vücude getirir. Bununla beraber, vehametini şişin hacmile mütenasip olarak takdir etmek lâzımgelmez. Topallığı ekseriyetle, henüz zuhur eden eparven yahut eklem iltihabı yapan eparven (éparvin - arthrite) hasıl eder. Halbuki, eparven iyice teşekkül ve yassı kemikler katıyen iltisak ettikleri zaman topallık kesilir.

Bu veremin (éparvin) étiolojisi hala müzakere edilmektedir. Ligamentumlara ait çekişlerden sonra, tarse yassı kemikleri üstüne tesir eden tazyiklerden tevellüt ettiği ihtimali galiptir. Ekseriyetle bu kemiklerde eklem iltihabı daha önce oluyor. O halde ikinci derecede bir zuhuru ihtimalini düşünmelidir. Düz, eğri yahut içten büyük mebazlar az çok mahdud inhina gösterir. Hususiyle eparvene karşı istidatlı olurlar. Veraset ile intikal eden bir istidat bile vardır.

Bu özürlü, yukarda söyledığımız gibi, kuru eparvenden ayırt edilmek için ekseriyetle nasırlı eparven (éparvin calleux) diye tavsif edilmiştir. İki eparvenin bir arada bulunabileceğini söyleyen müellifler de vardır. Bunlardan biri her halde daha önce bulunmuş oluyor.

3 — Jarde denilen kemik şişi, ökçe kemiği - ayaktağın (calca-néo - métatarsien) ile dış yanal ligamentumların alt bağlantısında teşekkül eder. Bazen tamamıyla dışında yerleşir. Dış ayaktağının (müştülkadem) resi üzerinde ve bilhassa métatarse eklemi civarında, yani eparvenin zıddı cihetinde bulunur. Bazı hippologue'lar verem böylece dışında bulunduğu zaman, ona jardon adını veriyorlar. Bu şiş bazen arka tarafına ve yukarısına doğru, delinmiş kırışın altından hücum eder. Böyle olduğu vakit jarde denilen verem hasıl olur. Bükük mebazı hazırlıyan, ona istidat veren budur. Jardon mebazın sathından muayene edilerek teşhis edilir. Bu muayene ister ön isterse arka yüzünden olsun. Halbuki, jarde denilen şiş bölgenin profil muaye-

nesiyle anlaşılır. Kusurunu ancak böyle bir muayene ile meydana verir. Arka kenarın aşağısında, pek ziyade konveks oluşu ile belli olur. Her halde bu muayenede dış ayaktağı kemiği resinin normal olarak gelişmiş olduğunu hatırlamak lâzımdır. Karşılıklı inkişaf etmiş olduğundan jarde oralarda bulunmuş olmaz. Safkan atlarda, ayrıca, bu kemik çıkıntı kusurunu, mebazın arka kenarında pek net olarak ortaya çıkarır. Jarde denilen şiş, jardon denilen veremden daha vahimdir ve goğu vakit oldukça topallık yapar.

Hususi isimlerle buraya kadar mütalâa ettiğimiz kemik şişleri muhtelif noktalarda teşekkül ettiği gibi hep bir arada da bulunabilir. Eklemin her tarafını bir tabaka tarzında kaplar. Eklemin bütününi ihata ettiği vakit mebaz cenberli bir halde bulunur. Böylesine cenberli mebaz denilir. Bu biçimi eklem iltihabının tabii bir neticesi olarak az çok iltisak etmiş (ankylosé) bir halde olur.

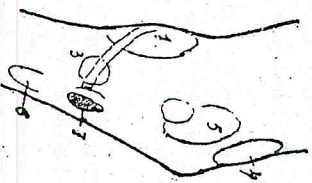
B) Yumuşak özürlü. - Yumuşak özürlüleri beş kısma ayırarak mütalâa edeceğiz: 1) zülali veremler yahut karakuşlar (vessigons), 2) Capelet, 3) iç safen varisi, 4) bıcılğanlar (solandres), 5) dağ izleri.

1 — Mebaz karakuşları (vessigons), eklem ve tandonlara ait olmak üzere iki türlü olur. Bu itibarla mebaz vessigonlarının yerleri (Şekil - 58) muhtelifdir. Birinciler, yani eklem ait vessigonlar, bacak veya baldır - aşık kemiği (kasabii kâabi) zülali gıçasından sudur eder. Bazen mebaz bükümünde, iç yanal ligamentum ve tandonlar arasında, ön kapsulu kabartarak teşekkül eder. Şekil - 58 de 1 rakamıyla gösterilen mebaz bükümünün vessigonu gibi. Bazen, mebaz çukurunun aşağısında, her tarafında, arkadaki gışai ligamentumunu kabartarak vücude gelir. Aynı şeklin 2 numarasında görüleceği vechile buna mebaz çukurunun eklemine ait vessigon denir. Mebaz bükümünde görülen eklem ait vessigon, ortalama olarak yumruk hacminde olur. Bölgenin ön profili iç kenar gibi şeklini değiştirir Mebaz çukurunda görülen eklem ait vessigonun bir yumurta hacmini geçdiği nadirdir.

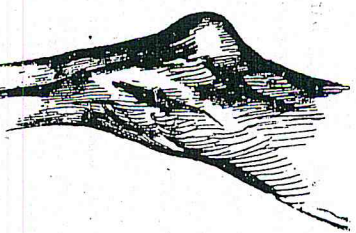
Tandonlara ait vessigonlar muhtelif zülal keseciklerinde zuhur eder. En ziyade tarse kınında (gılah rusgulkademi) de teşekkül eder. Mebaz çukurunun yukarısında, hasıl olur. Ayakbileği (tarse) kınının üst çıkmazı (retic) sahında, önce iç tarafında (adi vessigon), sonra dışında (civili vessigon), mebaz çukurunu dolduracak ve bölgenin şeklini tamamıyla değiştirecek bir surette, büyümüş olur. Şu halde, mebaz çukuru, her tarafında, eklem ve tandona ait birer vessigon makarri olabilir. Bu vessigonlar birbirinden durumu ile ayırt edilir.

Eklem ait olanı bacak - aşık kemiği (kasabii kâabi) açısının zemini- ni işgal eder. Tandona ait olanı daha yukarda, yüksekte ve daha geride bulunur.

Mebaz kırışında (habli hanep) tandona ait bir vessigon gayet nadir görülür. Bununla beraber, burada teşekkül eden bir vessigon bu kırışın her tarafında uzunca bir verem şeklinde olur. Gastro - cne - mius yahut (biémoro - calcanéen - fahzeyni akabi) tandonu ve de - limişin (meskubé) calcanéum üzerinde kaymasını kolaylaştıran küçük kabarcıklı zülali (zülaliñ huveysali - synoviale vésculaire) gışadan sudur eder.

(Şekil - 58) Vessigonların yerleri

(Şekil - 59) Çeliklebaş, Capelet

Bu vessigonlardan başka, son olarak cunéen (isfeyni) vessigonunu gösteriyoruz: Bu vessigon tibialis anterior'un cunéen (isfeyni) şübesinin küçük kabarcıklı zülali gıçasında pek fazla salgı (fartı ifrazat - hypersécrétion) vukua geldiğinden dolayı teşekkül ettiği mütalâası kabul ediliyor. Bu vessigon tam eparven yerinde husule gelse bile el temasiyle onu teşhis etmek mümkündür. Eskiden yumuşak eparven adını verdikleri verem budur. Hiç bir tehlikesi yoktur.

Vessigonlar pek büyük hacimde olmazsa, yahut ceperleri sertleşmiş bulunmazsa, genel olarak sert özürlülerden daha az vahimdir denilebilir. Nadiren topallık yapar. Vessigonlar goğu vakit taylarda, henüz iş verilmemiş genç atlarda, normal bir zülalin ziyade salgısı (fartı ifrazat) neticesi husule geldiği müşahade ediliyor. Yorgunluk bazen onları sıkır ve az çok istihale etmiş bir zülal eklemi doldurmuş olur. Umumiyetle eklem ait vessigonlar, tandonlara ait vessigonlardan daha vahim ve tedavisi daha zordur.

Bazen seyri cihetiyle zülal keseciklerinden ayrılmış ve kistlere (kystes) tahavvül etmiş vesigonlar görmek nadir değildir. (Bu hususta fazla malûmat almak isteyen okuyucularımıza Lesbre'nin Journal de l'Ecole de Lyon, 1900, de yazdığı mebazın zülali kistleri hakkında basılı yazısına müracaatları tavsiye olunur.)

2 — Capelet yahut (passe - campane), bu verme memleketimizde, halk arasında, çelik başı veya kemik karakuşu denilmektedir. Capelet denilen bu verem mebaz veya hanep ucuna bir küçük takye geçirilmiş yahut ufak bir çan kapağı kapatılmış gibi yarımküre şeklinde görünen bir mısıl kesesinden ibarettir. Capelet (Şekil - 59) tekrar tekrar sürtünmelerden sonra teşekkül eden bir özürdür. Sürtülen yerin derisi altında bulunan münzam doku yırtılır ve orasını çukurlatır. Bir cep vücude gelir. Misli madde bu cebi doldurmuş olur. Bazen, burada bir deri kalınlaşmasından başka bir hadise vukua gelmediği gibi mebazın hareketine de engel teşkil etmez. Husule gelen bu çirkin ve hoşu gitmeyen şekli dolayısıyla ve bilhassa saf sifa elde etmek zordur. Bazen bacak şişince mebazucu birlikte şişerek bir capelet süsü verebilir. Fakat bu yalancı capelet egzersisle kolayca kayboluyor.

3 — İç safen varisi (varice), mebaz bükümünü civarında pek nadir olarak görülür. Zaten hiç bir tehlikesi yoktur. Bununla beraber, bulunduğu ver dolayısıyla aldatılabilir; ve bir eklem vesigonu sanılır. Kolayca fark ve teşhis edilir. İster toplardamarın alt tarafından, isterse veremin üst tarafından basılsın her halde bu şişin ne olduğu anlaşılır. Eğer bir varis ise, alt taraftan basıldığı zaman şiş kaybolur. Üstten basıldığı vakit, aksine olarak, ziyadeleşir. Eğer bir vesigon ise, bu manipülasyonlar yapılmakla hiç bir değişiklik vukua gelmez.

4 — Bıclıganlar (solandres), mebaz bükümünde hasıl olan çatlaklardır (crevasses). Bazı âdi atlarda olur ve bu bölgenin hareketlerine sıkıntı verir. Tedavisi müşküldür. Hususiyle, yaz yarasına çevrilmiş olursa şifası gerçekten zordur.

5 — Dağ izleri, yukarda ettiğimiz muhtelif özürleri tedavi maksadiyle tatbik edilen sıvri uçlu nokta şeklinde veya uzunca çizgi biçiminde kızgın dağ demirlerinin bıraktığı izlerdir.

Özürleri bitirirken, calcanéum'un sıvrısında delinmiş (mesku-be) kavuk (calotte) çıkığını (luxation) da hatırlatmadan geçmiyelim.

Umumî düşünceler. - Eşkâl bakımından kısaca mütalâa ettiğimiz mebaz, önemli bir surette muayeneyi istilzam eden bölgelerden biri-

Onun şeklinde bir ayıbı, bir özürü, bilhassa kemikleşmiş bir hali hareket serbestisine engel ve er geç bir topallığı mucip olur. Bu itibarla, at kıymetinden bir kısmını kaybeder. Mebaz muayenesi yalnız at işirahette iken yapılmış olmamalıdır. Bununçün, atı bilhassa hareket halinde iken muayeneye tâbi tutmalı ve bu sırada mebaz gözden geçirilmelidir. Çünkü, mebaz tırıs yürüyüşlerde, kalkar, bükülür ve uzanır. Onun bütünlüğüne bu suretle hüküm verilir. Mebaz özürülü olduğundan, hayvanı uzun bir müddet egzersise tabi tutmak lâzımdır. Atlar, önceden topallamıyor. Fakat, şiddetli çabalamalar neticesi yorğunluk husule gelince özürlerin mahzuru, topallık ile beraber göze çarpıyor. Morris'in mütalâasına göre iyice muayene etmek lazumu hasıl oluyor.

IV. - BACAKLARIN UC BÖLGELERİ

(Önbacak ile artbacağa müşterek ve ucta bulunan bölgeler)

İncik

Şekli ve anatomik esası. - İncik (canon, stinco, Röhre), önbacakta diz ile topuk, artbacağa mebaz ile topuk arasında bulunur. Anatomik esasını, birisi ortada ikisi yanlarda olmak üzere birleşik üç kemiken mürekkep, önbacakta eltarığı (müştülyet - métacarpe), artbacağa ayaktarığı (müştülkadem - métatars) denilen kemikler teşkil eder. Bundan başka ön tarafında boylu boyuna uzanmış selamların uzatıcı kas tandonları, arka tarafında topuğun aslı tutan ligamentumu ve selamların bükücü kas tandonları vardır. Eltarığı veya ayaktarığı denilen üçer kemikten en büyüğü olan ortadakine incik kemiği de denilebilir. Yan taraflarındaki birleşik daha ince ve küçük kemiklere de lahik veya eseri incik denilmektedir. Ön ve art bacaklar da bir kütle halinde bulunan incik kemikleri birbirine çok benzerler. Eltarığı kemiklerinin yukarda bulunan büyük kaidesi bileğin (rusgulyet) alt kenarına tekabül eder. Aşağıdaki küçük kaidesiyle birinci selam ve susam kemiği (semsemani) mafsallanır. Ayaktarağı (müştülkadem) da hemen aynı durumdadır. Aralarındaki fark; arka incığın ön incikten daha uzun ve enine daha az geniş oluşudur.

İncik, hemen silindirik şeklindedir. Yüzünden ve profil görünüşüne nazaran, düz hatlarla sınırlanmıştır. Önbacakta incik arkaya, artb. cakta incik öne doğru eğilir.

İnciklerin uzunluk ve genişlik farkları yanıl uzatıcı (extensor lateralis) kasın bu bölgede birleşme durumundan ileri gelir. Bilindiği veçhile ayaktağı kemiğinin arka yüzü dardır. Ön yüzün dış ve yukarısında eğri bir çizgi (mizabe) vardır. Eltarığı kemiğinin arka yüzünde ise, üçte bir yukarısında, selamların kırışları ve topuğu aslı tutan ligamentum ile örtülü bir çizgi vardır. Ön yüzü selamların uzatıcı kırışlarına tekabül eder. İncik ortalama olarak, önde, diz bükümünden mahmuza kadar yarım baş, arkada, mebaz ucundan mahmuza kadar 3/4 baş olarak mesaha ediliyor.

İncik bölgesinin eltarığı gerisi (post - metacarpienne) yahut ayaktağı gerisi (post - metatarsienne) telsel (liyi - fibreuse) kırışları, genel olarak tandon (tendon) namı altında hususi bir bölge gibi mütalâa edilmektedir. Bizde, tandon bölgesini, incikle karıştırmıyarak ayrıca mütalâa edeceğiz.

Güzellik şartları ve kusurları. - İncik A) net, B) düşey, C) münasip uzunlukta, Ç) hayvanın cüsesiyle müteneşip hacmında bulunmuş olmalıdır.

A) Net incik, bölgenin salın oluşunu gösterir. Buna, bölge çevresinin, yüz ve profil hatlarının eksiksiz olmasıyla hüküm verilir.

B) İnciğin düşeyliği, bacağın iyi dikey olması ve dolayısıyla sağlam bulunması için gereken bir şarttır. Fakat, artb. bacakta, öne doğru hafif bir eğrilğe önbacakta, aksine olarak, dizi doğru tutmak şartıyla, arkaya doğru hafif bir eğrilğe müsaade etmek lâzımdır.

C) İnciklerde, genel olarak, kısalık aramak icabeder, çünkü, kısalık bacakların metanetini çok arttırır. Vücudun ağırlığına diz ne derece tabi oluyorsa incik de o nisbette uymak zorundadır. Yani uzun incik vücudun ağırlığı nisbetinde bükülme istidadını gösterir. Uzun incik, adınılmağı arttırmak üzere, yalnız koşu atlarında faydalı olabilir. Hakikaten yavaş atlarında, eltarığı - parmak bölgesi (metacarpou metatarso - digite - müstilyedi yahut müştülkademii - usbu) nin uzakta duran ucu dikkat gözünü geçiriyor. Hızlı giden bu hayvanlar bacakları askıda iken bütün ısnlarını son derecede acıyorlar. İncik ve bukağılık uzunluğunun azıcık artışı, onların hızlı hareketine tesir ediyor. Bacağın uçlarını son derecede yere paralel tutup koşan hayvanlardan bahsediyorlar. Bu işi göl hayvanının yaptığını söylüyorlar.

Bununla beraber, adı yürüyüşlerde uzun incik tamamıyla açılmıyarak bacak ucunun ağırlığını arttırır ve pek yorucu olur. Eparven yahut (troter de genou) denilen kusuru mucip olur. Şu halde incığın kısasını tercih etmekte haklıyız. Fakat, yukarıda hususi bahsinde söyledığımız gibi, incığın önkol yahut bacak (sak) ile aralarındaki münasebeti de hatırlamak icabeder.

Ç) İnciğin hacmı, hayvanın cüsesiyle müteneşip olmalıdır. Safkan veya ince yapı atlarda, kemiklerin, diğer atlara nazaran daima daha az gelişmiş olduğu fikri doğru değildir. Bunlarda incik inceliği, zaruri olarak vücade gelmiştir. Bu hal, ekseriyetle bacak uçlarını az çok ince şekilde gösteren bir deri inceliğinden ve kuruluğundan ibaretir. Bu şekilde hayvanlar son derece kuvvetli ve dayanıklı kemiklerden bir yapıya maliktir. Öyle ise, inciklerin hacmı olması hiç bir vakıt itiraz kabul etmez. Hacmı incik bütün bacak ucunun sağlamlığına mucip olur. İncik inceliğinin zararı, üstünde taşıdığı vücut kütlelerinin ağırlığı nisbetinde artar. İncelik, araba v. s. koşun atlarında, bilhassa percheronne ırkında önemli bir kusurdur.

İnciğin güzelliği üzerinde son söz olarak, Prof. Lesbre'nin işaret ettiği bir indis (indice) ten bahsetmek kâfidir. Bu indis, eltarığı (müstilyedi - metacarpienne) bölgesinin, ortasından ölçülmüş çevresini, cidago gerisinden alınmış sadır çevresiyle nisbet ederek gösterilir. Bu indise (indice dactylo - thoracique) adı verilir. Bu indisin sağlamlığı garanti etmesi için O, 10 oranı geçmesi lâzımgelir. Buffon ile Dechambre'nin müşahadelelerini söylemeğe de lüzum kalmaz.

Özürleri. - İncikte önemli olarak mütalâa edeceğimiz yalnız kemik şişleri (exostoses - evramı azmiye) vardır. İncikte bulunan kemik şişlerine (suos) adı verilir. Bu tabir (sur os) bilhassa incik bölgesinde kullanılmaktadır.

Suos denilen kemik şişleri, önbacaklarda artlardan daha çok ve her bacakta, içinde dış tarafından ziyade, vukua gelir. Bu şişler umumiyetle ön ve arka incik kemiklerine ait çizgiler arasında (interlignes) yerleşir. Bu kemiklere dikkat edilirse ek yeri gibi taşkın, adeta kaynamış bir parça gibi görünür. Bu fazlalık bazen yalnız bir noktada iyice yerleşmiş olur. Böylesine basit kemik şişi (suos - simple) denir. Bu şişler bazen boylu boyunca yayılmış olur. Bu biçim yayık veya dağınık olan kemik şişine Anadolu'da karasu indirmiş denir.

liyor Fransızların (suros en fusée) dedikleri de aynı şekilde gördüğümüz şişten başka bir şey değildir. Bazen bu şişler birbirine yakın olarak muhtelif noktalarda, tesbih gibi sıralanmış bir şekilde, görülür. Buna da, tesbih biçiminde dizili görüldüğü için, aynı manada (suros en chapelet) ismi verilir. Bazen, karşı karşıya iki noktada olur ve içiği bir taraftan delip geçer. Bu şekilde görülen kemik şişine de çivili (suros cheville) adı verilir. Bu muhtelif el veya ayakta taşıdığı kemikler arası suroslarının incik kemiği üzerinden yanal el veya ayakta taşıdığı kemikler arası suroslarının gerilmesinden, husule geldiği galip bir ihtimal dahilindedir. Bununla beraber, yanal el taşıdığı kemiklerinin baş tarafındaki basınçların yanal ayakta taşıdığı kemiklerinin tazyiklerinden, ağırlık çizgisinin yakınlığından dolayı, daha çok olduğu zannı da galiptir. El taşıdığı yahut iç ayakta taşıdığı üzerindeki tazyikler bilek ekleminde ne ait münasebetlerin ihtilafından dolayı, mukabil kemiklerde daha şiddetli de olabilir.

İç el taşıdığına ait bütün ağırlıkları, yalnız trapézoide (azmı şibih münharif) ile bu kemiklerden capitatum denilen büyük kemiğin küçük bir kısmı kabul ediyor. Halbuki, dış el taşıdığına ait tazyikleri crochu kemiği (azmı kellubi) incik ortasıyla paylaşıyor. İç ayakta taşıdığı bütün tazyikleri küçük kayak biçimi (cunéiforme - isfeynii sağır) kemiği ve bunlardan bir kısmını büyük kayak kemik (isfeynii kebir) üstünde tutuyor. Halbuki, ayakta taşıdığı dışında bulunan cuboide (azmı mikâbi) ait tazyikler, dış ayakta taşıdığı ile orta tarak kemiği arasında taksiime uğriyor. Ağırlığın bu şekildeki müsavatsızlığından dolayı suros'lar ön incikte, arka incikten daha çok ve her birinde dışından daha sık içinde vukua geldiği tahakkuk etmiş bulunuyor.

Bununla beraber, suros'ların hepsi el taşıdığı kemik arasına yahut ayakta taşıdığı kemik arasına inhisaretmiş değildir. Berelenmeden vücudun gelen sayısız suros'lar vardır. Her nerede olursa olsun bir darbe tesiri ile hasıl olabilir. Ön incik kemiğinin arka tarafında yahut yanal ayakta taşıdığı, büyük tandonları taşıyan sıfaki kavsin bağlantısında teşekkül edebilir. İncik kemiklerinin şişi pek umumi ve fakat az vahim bir özürdür. Henüz iş verilmiş genç atlarda bile görülebilir. Verasetle intikal eden normal bir istidat her iki çift bacağın incisinde kemik şişlerine müsait bir tesir hasıl eder. Topuğun aslı tutan ligamentumu alta gerildiği zaman, bir topallığı mucip olabilir. İnciklerin muhtelif tesirler altında kırıldığı pek nadir olarak görülür.

Kiriş, Tandon

Anatomi ve fizyolojisi. - Kiriş veya tandon (tendon, veter) bölgesi, önceden söylediğimiz gibi, topuğun aslı tutan ligamentumu ile selamların bükücü kas tandonlarından teşekkül etmiştir. Bu bölgede aynı zamanda, delen tandonu (sakip) takviye eden elbileği (rusgulyet) yahut ayakbileği (rusgulkadem) giriş bağı (lüccam - bride) bulunur. Bölgenin üçte bir yukarısını işgal eden bu bağ artbacaklarda pek kuvvetsizdir. Hatta katırlar ile eşeklerde bu biçim bağ bulunmıyor.

Artbacak tandonu, kendisiyle beraber bulunan incik gibi, pek ızın olup calcanéum'un (azmı akap) altında belli olur. Önbacakta kemiklere daha az uzakta bulunur.

Tandon bölgesinde muhtelif telsel kirişlerin (cordes fibreuses) bir arada çalışmaları aynı neticeye varır. Bacak istinatta iken topuğun desteği olmak üzere yardım eder. Şu kadarki, bunların her biri ayrı ayrı hususi mahiyette birer rol oynuyor. Bunların rolü üzerinde ilk önce Prof. G. Barrier daha sonra M. M. Liénaux ve Zvvaenepoel tarafından incelemeler yapılmıştır. Bu hususta intişar eden yazıları söylemekle iktifa ediyoruz: (G. Barrier, Bull. de la Soc. Centr. vétérin., Paris, 1891, 1892, 1893.) (Liénaux et Zvvaenepoel, Ann. de méd. Vétér., Bruxelles, 1901)

Topuğun aslı tutan ligamentumu (ribatı muallakı topuk) doğrudan doğruya bir çekme (traction) kirişidir. Bu ligamentumun çatal ucunu susamsı kemik (semsemani - sésamoidienne) bir makara yuvası (chape) gibi sarar, kucaklar; kendi eksenile aslı tutar. Bükülün çökmesiyle mütenasip, muvazeneli bir surette çekilir, gerilir. Bundan dolayı, istinadın birinci zamanında yani gevşetme, hareketini hafifletme safhasında kopmağa (rupture) ve ziyade gerilmeğe (distension) maruz kalır. Uzatici (basit) tandonu yardım için salıverdiği yanal iki giriş bağı dahi topuğun alçalmasıyla mütenasip bir surette gerilir. Kabil olduğu kadar çok uzanma hareketinde, her iki tarafta birinci selamları tutmak ve teşkil ettikleri kaldırak koluna, ağırlıkların şiddetiyle bir sertlik vermek suretiyle çekilir.

Delinmiş tandon (meskubé) tıbbi aslı tutan tandon gibi aynı şartlar dahilinde harekette bulunur. Ziyade gerilme hali artbacaklarda, önbacaklardan daha çok vukua gelir. Umumiyetle istinadın ilk zama-

nında husule gelmiyor. Bununla beraber, ayakta duran atlarda, aslı durandan daha az uzamış olur. Onun kesilmesi (section) ancak topuğun hafif bir çökmesini mucip olur. Halbuki, bu aslıdan ortalama üç yahut dört santimetrelilik bir düşüklüğe sebep olur.

Delen tandon (sakibe), topuğun aslı halinde, susam kemiği makarasının (bükrei semsermani) hareketli kirışı gibi, istinatla iken az çok gergin olup bir cihetinden yahut diğer tarafından kayarak, tesir eder. İstinadın ilk zamanında, bukağılık turnak kemiği üzerinde hareket ederek yatdığı zaman, ikinci ve üçüncü selam arasında bir açı teşekkül eder. Bu hal delen kirışın gevşemesine şamil olur. Anlaşıyor ki, bu tandonun böyle bir hareketle ziyade gerilmesi her vakit parmak (usbui) ısınının son derecede bükülmüş hareketinin tesiri altında olmuyor. Fakat, istinadın ikinci zamanında, yani itme (defi) safhasında iken, bacakta tetiklenme gayreti umumi olduğu zaman delen (sakibe) susam kemiği makaralarının üstünde az kayma hareketine düşer. O maksızın ayak eklemine son derece gergin ve incği pek eğik tutar; topuk açısını kapalı bulundurur. İstinatta bir bacak ucunun duruşunu göz önünde bulundurarak hafifletme ve itme safhalarını tetkik etmek mütalâa ettiğimiz davanın isbatına kâfidir.

Ayakta durma (station - kıyam) esnasında, delen tandon, normal şartlar dahilinde, topuğun desteğine hiç yardım etmez. Bu bölge hiç bir inişe uğramadan, incğin ortasına doğru tandon kesik olabilir. Fakat, şunu acele söylemek isterizki, çoğu vakit anormal gerilme halinde olduğu zaman kesilmesini az çok zahir bir sukut tâkip eder. Onların kirış bağları (delen için bilek (rusgulyet) bağ, delinmiş için radius bağ) sayesinde takviye edildiğinin farkına varılır. Önbacağın iki bükücü tandonu da bu sayede kudret iktisap ediyor. Bir anda husule gelen, hükmü altına giren geçişlerden bir kısmını üzerlerine geçiriyor ve kash cisimleri de koruyorlar. Bu hal ekseriyetle kash cisimlerin ancak muayyen bir uzayışından sonra oluyor. Söylediğimiz kirış bağları geriliyor ve iskelet üzerinde istikametini değiştiriyor. Bu vechile topuğun aslı tutan aygıtı (cihazı muallak) kas dokusunun (nesci adeli) esnekliğinden ve telsel dokunun (nesci liyfi) selabinden faydalanıyor.

Bu aygıtın muhtelif kirış bağlarında vukua gelen arzaların çoğu şiddetli geçişlerden ileri geldiğine hükmediliyor. Mesela, tandon zorlaması (effort de tandon - sa'yi veter) yahut tandon vurduğu (nef - ferue) gibi. Bunlar sağlamlık sınırını aşma neticesi hasıl olan hallerin birer ifadesi sayılıyor. Filhakika, vücudun ağırlığı, topuk ar-

varında, selam ısınyla, meşgul olduğunuz askıda tutan aygıt arasında taksime uğruyor. Fakat, burada ağırlığın çok kısmı topuk aygıtına düşüyor. Bacak toprağa basdığı zaman, vücudun ağırlığıyla, yahut bacak istinadın sonuna vardığı zaman, itme hareketiyle topuk aygıtı da başğı altında kalıyor. Ağırlığın yahut tazyikin tesiriyle burada bilhassa topuğu askıda tutan aygıtta, yalnız fazla gerilme değil, tamamiyle kopma (rupture) veya ayrılma hasıl olabilir.

Güzellik şartları. Kusurları. - Tandon A) hacımlı; B) net, C) kuru, Ç) sağlam, D) iyice ayrılmış, E) dizden yahut mebazdan topuğa kadar düşey olarak uzanmış olmalıdır.

A) Tandon, önkol yahut bacak (sak) bölgesinin kaslılığıyla mütenasip hacımda olmalıdır. Böyle olan bir tandon selabetine delalet eden oldukça iyi bir gelişme göstermiş demektir.

B) Net tandon, özürlülerden salın sayılır. Gerek görünüşü gerek el teması ile, tandonu teşkil eden organların bütünlüğünü ve müstakıl bulunduğunu ortaya kor.

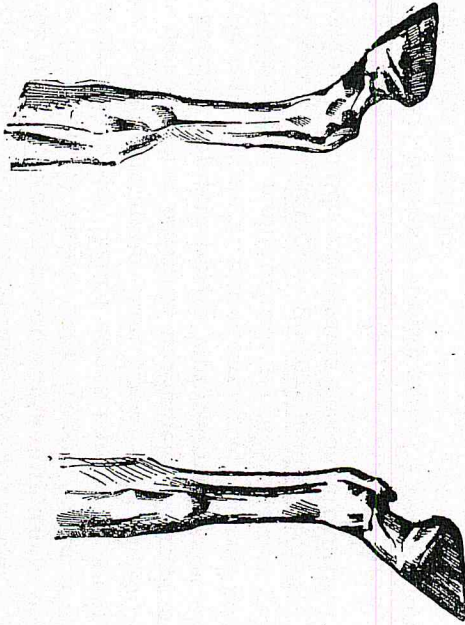
C) Kuru tandon, ince bir deri ile örtülüdür. Bu deri tandonun aslını teşkil eden kirışların şeklini ve bilhassa topuğun aslı tutan ligamentunun çıkıntısını meydana çıkarır. Adı atlarda, tandon kalın bir deri ile örtülüdür. Bu derinin altında boğulmuş kalmıştır. Tandon bölgesinin alt kısmını hakiki yele kılları gibi uzun ve kalın kıllar kaplamıştır.

Ç) Tandonun sağlamlığına, bacak yere dayanırken, üstünde el gezdirmekle hüküm verilir. Dokularında sıklık hayvanın enerjisini ve münimtas oluşunu gösterir. Sağlam olmayan tandon hayvanda kuvvetin azlığına ve bilhassa hareketlerinde sürat eksikliğine delalet eder.

D) İyi ayrık tandon (Şekil - 60) incikle iyi bir surette açıklığı olan tandon demektir. Büyük susamsıların arkaya doğru iri şekilde inkişafını, bükücü kas tandonları için bir nakil makarası teşkil eden kemiği meydana çıkarır. Selam kemiği ısınyla paralel olarak hareket etmekte olduklarını gösterir. Topuğu aslı tutan kirışın kuvvetini arttıran bir kaldıraç kolu sayılır. Bu itibarla, iyi tandon önemli bir güzelliştir.

E) Tandon bütün boyunca eşit olmak üzere kemikten iyi ayrılmış ve topuğun üstüne doğru düşey olarak inmiş bulunmalıdır. Eğer diz bükümüne doğru, vürud hattı eğik bir surette incik üstüne temas edecek olursa bozuk veya kusurlu tandon (Şekil - 61) olur. Böyle bir çapı (rusgulyet) gerisi bilek yayı (kavsi rusgulyedi) ile pek sıkış-

muş, baskı altında bulunur. Susamsı makara üzerinde pek normal olarak hareket edemez. Diğer yönden, bükücü kaslar ile düz çizgide pek bulunmaz. Bunlarda, kendi kuvvetinin bir kısmını kaybettireceği gibi bilek kavsinin ifrat derecede gerginliklere maruz bırakır. Bu kusuru hesaba katmaksak bile bölgede diz büküntüsünün artmasıyla çıkıntılı bir manzara göze çarpar. At tüccarları, tandonun üst kısmındaki kılımlarını kesmeyerek uzatıyorlar ve alt tarafındaki kılımları kırparak yukarıda söylediğimiz manzarayı gizlemeye çalışıyorlar. Bu itibarla, dikkatli muayene etmek lâzımdır.

(Şekil - 60) İyi ayrık tandon

(Şekil - 61) Kusurlu tandon

Özürleri. - Tandon bölgesinde gayet sık vukua gelen yalnız tandon şişini (imtilayı veter - engorgement de tendon) mütalâa edeceğiz. Bu özür, bölgenin bir türlü kalınlığından ibaret olup bir veya birkaç kirşin koparak ayrılmasını mucip olan vuruqlardan (tardidat) ve bilhassa fazla gerilmelerden sonra hasıl olur. Bir koşu atında olduğu gibi, bir araba veya top koşumu atında bu özür görülebilir. Mesela, hippodrome da, pek hızlı bir koşuda, birdenbire duran ve topallamağa başlayan bir atın topallayan bacak tandonuna parmaklarla temas edilirse bu özür şiddetli bir ağrı ile kendini derhal belli eder. Bu hal umumiyetle öndeki bacaklardan birinde oluyor. Ağrıyan bölgenin bir tandonu mutlaka bir şamar yemiştir. Yahut diğer bir tabirle hiç olmazsa tandon zorlamasına (sa'yi veter) yahut tandon vuruğuna (nerf - férure) matuz kalmış olduğu söylenebilir.

Bu tabirlerin hepsi, topuğun aslı tutan aygıtında vukua gelen çekişlerin (incirar - tractions) birer ifadesinden başka bir şey değildir. Bu çekişler direnç sınırını aşmış olduğuna ve az çok önemli hılalî (interstitielle) yırtıkların hatta bazen tam bir kopuk (ruptur - kesir) husule geldiğine delalet eder. Bu hadisenin benzeri koşum atlarında da görülür. Bu gibi atlarda, koşulu yürürken, şiddetli bir çekme zorluğu olunca husule gelebilir.

Rastlanan bu iki halde, önceden acıtan, sonradan müzmin haline geçmekle acıtmıyan bir tandon şişi teşekkül eder. Müteessir olan telsel kirş bağı şişer. Sanki düğümlenmiş ve etrafına pek yapışık olarak görülür. Hemen her vakit aynı zamanda kirşi kısalır. Kalınlığını gideriyormuş gibi kirş sulanmış, ratıp bir hal alır. Ondan sonra bukağlığını yukarı kaldırır. Çoğu vakit öne çıkık topukta olduğu gibi dik basma vaziyetini husule getirir.

Tandon şişi, genel olarak bölgenin ortasına doğru müşahede edilir. Bazen, aslı tutan ligamentumun aşağısında, yahut üst kısmında, delen kirşin elbileği (rusgulyet) veya ayakbileği (rusgulkadem) bacağının (lüccam) üzerinde görülür. Şu sonuncu hale göre, burada dikkat edilecek bir noktaya temas etmek icabeder. Bunu el yahut ayakbileği kınının (glafı rusgulyedi veya rusgulkademi) alt çıkamazında ki şişkinlik ile karıştırmamak lâzımgelir.

Tandon vuruğunun iki zamanda vukua geldiği fark ediliyor. Bundan dolayı ikiye ayırıyorlar. Birisine, hafifletmeye mahsus tandon vuruğu (nerf - férure d'amortissement) denir. Bu istinadın birinci zamanında, topuğun son derece çökmesinden sonra, süratli yürüyüşlerde yahut sıçrama hareketinde vukua gelir. Bilhassa topuğun aslı tutan bağını, bazen delinmiş kirşi müteessir eder. İkincisine itmeye mahsus tandon vuruğu (nerf - férure d'impulsion) deniliyor. Bu hal, ötekinin aksine olarak, istinadın sonunda vukua gelir. Bacağın tetiklenme hareketinde umumi mesai anında, parmak (usbui) ışının son derecede gerildiği zaman husule geliyor. Bilhassa delen kirşe yahut yardımcı kirş bağına tesir ediyor.

Barrier'in bu hususta sert ettiği mütalâa daha ziyade patoloji ile alakalı bulunduğundan izahına lüzum görmüyoruz. Eskiden hayvanlarda bacakların birbirine çarpmasından mütevelliit olduğu kanaatine varılan istisnaî tandon şişinin etyolojisinden bahsetmek de icabetmez. Yalnız son söz olarak şurasını hatırlatmak isteriz: Tandon zorlamasının artbacakta vukua gelmesi önbecakktan daha çok değildir. Şu hal-

de, tandonları muayene ederken sistemli bir surette hareket etmek lâzımdır.

Topuk

Topuk (boulet, Die Kôte, modello), şeklinden dolayı bukağılık eklemine verilmiş bir isimdir.

Şekli ve anatomik esası. - Bu bölge incik ile tandondan sonra ve bukağılıktan önce gelir. Önbacakta métacarpö ile, artbacakta métatarso ile selam kemiklerinin teşkil ettiği ekleme tekabül eder. Önde selamların extensor antérieur (baştai kudamıyei selamıyat) tandonu ve (yalnız önbacakta) yanal extensor (baştai canibiye) ile uzanır, arkası, aslı tutan ligamentuma bağlanı yeri veren ve büyükücü tandonlar için askı veya nakil makarasını teşkil eden iki büyük susam kemik (semsemani) ile tamamlanmıştır.

Topuk küresel (sphérique - kürevi) değildir. Yatay kesiti (ufki maktai) büyük eksen (axe) ilderden geriye ve büyük kutpu öne müteveccih bir oval (beyzi) dir. Yüz görünüşüne nazaran, her tarafı düzgün konveks bir çizgi ile sınılanmış olup incik ve bukağılıkla birlikte his olunmayacak bir surette devam eder. Yandan görünüşüne nazaran, ön profili hemen konveksir. Halbuki, arkadaki bukağılık kıvrımının eğiliğine hakim bir çıkıntı gösterir. Bu çıkıntı üzerinde sağak (fanon) adı verilen bir demet uzun kıllar ile bu kılların ortasında taban yasadığı (vessadei huifiye) tarzında mevzu mahmuz (ergot) denilen tırnak biçiminde küçük bir çıkıntı bulunur. Mahmuz ince yapılı atlarda gayet küçük olduğu halde adı atlarda enine, boyuna daha ziyade gelişmiştir. Sağak da bunun gibi iyi atlarda hemen hemen belli ve az gelişmiş olduğu halde, adı atlarda, fazla büyüdüğü ve tandon üzerinden aşağı doğru sarktığı görülür. Bazen, yere kadar uzandığı da vakidir. Mahmuzu, anatomi bakımından, henüz gelişmemiş, iptidai bir halde kalmış parmak gibi gösteriyorlar. Eşkal bakımından köruyucu bir organdır diyorlar. Prof. A. Chauveau anatomie comparée'sinde parmak izine işaret ettiği halde Prof. F. X. Lesbre Extérieur'ünde anatomist filozofların mahmuzu II ve IV parmakların bir tırnak izi gibi kabül ve itibar ettiklerini söylüyor. Gerçekten, yanal elarıkları yahut ayaktarakları (müşütkademî canibler) kendilerini iskelet dahilinde takdim etikleri halde bunların da hariçten eseri bir

halde görünmeleri akla uygun gelebilir. Bu önemli hadise filozofide bir düşünme sebebi oluyor.

Fizyolojisi. - İncikten düşey olarak gelen vücut ağırlığı, topuk sahında, iki kısma ayrılır. Birisi, selam kemikleri işinin göre, ötekisi, susamsı çatıya uyarak, yani askıda tutan ligamentum ve büyükücü tandonlar üzerinde, meyleder. Bacağın toprağa her basışında, topuk çöker; yukarda adı geçen kırışlar çöker. Askıda tutandan uzatıcı tandon kadar giden yanal kırışlar bu tansiyona iştirak eder ve topuk kaldıracını ayak eklemının sahında yukardan aşağı hareket ettirerek gerer, dik tutar. Çökmei ondan sonra durdurmuş olur. Topukta bir tepkime (aksülamel) husule gelir. Topuk yeniden asıl yüksekliliğini itirir. Eskişini bile geçer. Tahfif etmek hareketine kadir ve itme kudretini hâiz bulunur. İstinatta iken (Şekil - 67) digitorum (usbui) bölgesinin mekanızması üzerinde incelemeler yapmak mütalâamızın işbatına kâfidir. Topukta bir de yumuşatma hassası olabilir. Bunu da şu suretle izah edebiliriz: Hipodromlarda, bilhassa genç yaşta olanda, topuk bölgesindeki mahmuzların toprakla temasa gelişini ve kanyncaya kadar sürüldüğünü görmek nadir değildir. Mahmuzun bu hali topuğun her halde yumuşama hassasını belirtir.

Güzellik şartları ve kusurları. - Topuk A) kuru, B) net, C) geniş, C) kalın, D) münasip surette açık, E) bacak (taraf) eksenî dahilinde bulunmuş olmalıdır.

A) Kuru topuk, küçük bir mahmuz, azıcık görünen bir sağakla birlikte, hayvanın asıl ve ırkının necip oluşuna delalet eder. Adı atlarda mahmuz büyük olur ve bukağılık bükümünü kaplayan sağakla birlikte bulunur. Prof. Lesbre, bununla beraber, rutubetli memleketlerde yetiştirilen adı atlarda, hamur gibi yumşak ve kuru olmıyan topuk bulunduğunu söylüyor. Adeta onlara tahsis etmiş oluyor.

B) Net topuk, bu bölgenin pek çok özürlere maruz kalışından dolayı fazla aranılır. Bu itibarla, topuğun temizliğinden, emin bulunmak için üzerinde özürleri nisbetinde durmak hakkımızdır.

C) Topuğun genişliği, eklem sahalarının ve büyük susam kemiklerinin önden arkaya inkişafını bildirir. Şu halde genişlik topuk bölgesinin en önemli bir güzelliğ şartını teşkil eder. Bu şart, yalnız eklem sahalarının gelişmesini temin ettiği için önemli sayılmaz. Aynı zamanda selamların büyükücü tandonları, ve eklemnin eksiğini tamamlayan bir parçası, kaldıraç kolu ile nakil makarası için de faydalı olduğundan önemli sayılır.

C) Kalınlığı, yüzüne nazaran bir taraftan diğer tarafa kadar topuk üzerinden ölçülür. Topuğun kalınlığı, eklem tabakalarının gelişmiş olduğunu gösterdiğinden dolayı bölgenin sağlamlığına delalet eder. Topuğun genişlik ve kalınlık kusuru, yani zayıf ve ince topuk, küre gibi yuvarlak şekle yaklaşıır. Topuğu kusurlu olan hayvan, memleketimizde bileği ince denildiği gibi, makbul sayılmaz. Fransızlar da topuk eksikliği gösteren hayvana, bizim gibi, bilekleri ince (poignets minces) yahut bağları zayıf (attaches faibles) diyorlar.

D) Topuk münasip surette açık olmalıdır. Dikeyliği (amudiyeti) iyi yahut incığı düşeye yakın olan bacağın, bukağlığı da münasip surette eğik olabilir. Bundan sonra gelen digitorum bahsinde de mütalâa edeceğimiz vechile, selam eğikliğinin, vücut ağırlığının topuk üzerinde, kemikler ve tandonlar arasında taksimi bakımından önemli tesiri vardır. Topuk açısı silinmeğe yüz tutmuş hayvanın topuk durumu değişir; topukları üstüne dikili, bukağlığı düz, çıkık bacaklarının üstüne düşük v. s. diye tavsif edilen şekiller gösterir. Bu kusur çoğu vakit eklem yorğunluğundan sonra husule gelir. Yahut, bunun aksine olarak, uzun müddet istirahatattan sonra, ligamentumların ve tendonların hafif bir çekilme, büzülme (rétraction - tekenmiş) halini mucip olarak, husule gelir. Bu sonuncu halde teşekkül eden kusur talime çıkarmak, tatbikat yaptırmakla kendi kendine kayboluyor. Prof. F. X. Lesbre'nin dediği gibi çayırda bulunan taylarda otlama eğlencelerinin tesiri altında bukağlıkların eğiklik arz ettiği ve topuklarının üstüne dikildiği görülüyorsa da bu hal katiyen umumi değildir.

Topuk açısı yalnız bukağlığın haline göre değişmez. Bu açı bacağın dikeyliği olmadıği vakit, incığın haline uyarak değişir. Mesela, önbacakta hayvanın önü ileri olunca, topuk açısı pek çok kapanır. Bunun, bilhassa delen (sakbe) tandonun fonksiyonu arttırır. Buna mukabil, hayvanın önü geri, yani bacağı ileri yerleşmiş olursa topuk açısını ifratla açar. Artbacakta, hayvanın arkası öne yani bacak geriye yerleşmiş bir durum hasıl olunca incığın geriye yerleşme durumu topuğun uvertürünü küçültür. Halbuki, bükülmüş mebaz durumunu arttırır. Çoğu vakit, bu sonuncu şekliyle, art incığın öne eğikliği topuk çıkıklığında olduğu gibi topuğu ileride gösterme tarzında bukağlığın hareketini mucip olur. Gerisi yüksek dedigimiz Fransızların (juché du derrière) dedikleri durum bu suretle de husule geliyor. Bu vaziyet sonunda biraz yorğunluğu tavsif eden, kısa bir zaman süren halin bir ifadesidir; mebazın her bir tetiklenme hareketinde bukağlık kendi

normal eğikliğini alıyor. Bu itibarla, bu durum üzerinde fazla söz söylemeğe lüzum kalmamıştır.

E) Topuk, bacak eksenini dahilinde bulunmuş olmalıdır. Yani bacak önden yahut arkadan muayene edildiği zaman, incik ile bukağlık, aynı plân dahilinde bulunmalıdır. Buna bacak çizgisi de denilir. Şayet, topuk bu eksenden ayrılarak iç tarafa yahut dış tarafa dönerse, parmakucu bölgesinin sağlamlığını tehlikeye sürükleyecek, aksi tarafında bir aç vücade getirmiş olur. Topukları açık yahut kapalı diye tavsif edeceğimiz bir hayvan bacağı gözümüze çarpar. Bu şekilde dönükler, genel olarak, bukağlığın yanal bir eyikliğini mucip ayacağın bir dikeylik ayıbına sebebiyet vermiş olur. Bu ciheti sırası gelince açıklayacağız.

Hastalıkları ve özürleri. - Şunlardır:

1 — Topuğun ön yüzünde, hayvanın kapaklanmasından veya ayak kaymasından ileri gelen bir takım yaralar yahut iyileşmiş yara yerleri görülebilir. Topuğu taç diye gösterilen hayvan bu olur.

2 — Topuğun iç yüzünde, görülen yaralar yahut yara yerleri, hayvanın topuk çaldığına veya kendini yaraladığına delalet eder. Böyle bir kusuru olan hayvanın yorğunluğu arttıkça hemen daima o nisbette tehlikesi de artar ve sürçmelere maruz kalır. Lecoq'un dediği gibi, böyle bir hayvanı her nerede olursa olsun, gerek istirahatatta ve gerek tatbikatta, dikkatli bir muayene ile dikeylik kusurundan yahut bir nallama hatasından ileri gelip gelmediğini meydana çıkarmak lâzımdır. Topukta geniş bir yara yahut yara yeri, yaranın karşılık ve nasır bağlanmış bir şekilde oluşu, daima önemli bir kusur ve tehlikeyi gösteren bir indis sayılır. Genç atlar, taylar, zayıftan yahut beceriksizlikten dolayı topuk çalar. Bunlarda görülen bu biçim kusur zamanla, yaşlandıkça kaybolur. Lesbre'nin dediği gibi, bazen ufak bir kist topuk çalmasını mucip olur. Şu halde, bu bakımdan dikkat etmek lâzımdır.

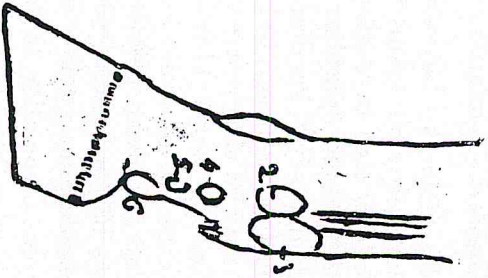
3 — Topukta dağ izleri, çoğu vakit zülali yahut kemik özürlerini tedavi maksadiyle tatbik edilen kızgın dağ demirlerinden ileri gelir. Bu izler, vurulan demirlerin uçlarına göre noktalar yahut çizgiler şeklinde göze çarpar.

4 — Topuk burkulması (entorse - vesi) yahut topuk zorlaması, ekseriyetle kronik halinde görülüyor. Bu kusur, her basışta bacağın karakteristik bir bükülme (flexion) hareketile meydana çıkar.

5 — Bacaklarda su toplanması, bütün bacak ucunu kaplayan bir nevi rutubetli tuzlu balgandan (darthe humide) hasil olur. Deride pis kokulu bir sıvı (tereğsub - suintement) hasil etmekle beraber kollar da küçük demetler halinde birbirine yapışır. Bu hastalık, yalınz adı, lenfatik atlarda, bilhassa kışın görülür.

6 — İgroma (hygroma), topuğun ön yüzünde yarımküre şeklinde hasil olan bir şişten ibaret olup deri altı munzam dokusunda mışıl maddenin toplanmasını müteakip inkişaf eder. Bölgenin esas şeklini değiştirmesinden başka hiç bir mahzuru yoktur (Şekil - 62, 1).

7 — Moletler (molettes), bölgenin muhtelif sinoviyallerinde (gırsayı zülali) zülalin toplanması (hydropisie) ile hasil olur. Bazen ön tarafta, bazen yan tarafta teşekkül eder. (Şekil - 62). Öndeki mo-

(Şekil - 62) Topukta igroma ve moletlerin yerleri

let, küçük kabarcıklı (huveysali-vésiculaire) zülal keseciklerinden sudur eder. Kapsul şeklinde ligamentum (ribatı mahfazı) ile uzatıcı tandon arasına şamildir. Bu molet, aynı tarafta bulunan igromadan ikirye bölünen (zülfuseyn - bilobée) mümtaz vasfıyla ayrılır. Yani onun gibi inkişaf edip kabarmıyor. Yan taraftaki moletlere gelince, bunlar ya ekleme yahut susamsıya ait sinoviyallerden sudur eder. Ekleme ait moletler (Şekil - 62, 2), topuğun her bir yanında, asgıda tutan ligamentum üzerinde ve orta inçik kemiklerinin (ön ve art) alt ucunda yani ekleme ait sinoviyallerin üst çıkması (retic) seviye-

sinde müşahede edilir. Hayvan bacağına yere bastığı zaman onlar gerinleşir, asgıda tuttuğu zaman çukurlaşır.

Tandonlara ait moletlere gelince (Şekil - 62, 3), bunların objektif karakterleri tamamiyle aynı olup yalnız birbirinden bulunduğu yerlerle ayrt edilir. Çoğu vakit büyük susam kınnın (gılafi semsemanii kebir) üst çıkmasına (retic) tekabüleder. Ve asıl tutan ligamentum gerisinde, büyük tandonların her bir yanında bulunur; sonradan etrafını bile çevirir. Buna cenberli molet (molette cerclee) denilir. Bundan başka, birinci selanda susam yayı (kavsi semsemani) bağlanışında yanal kiriş bağları arasında küçük moletlere de (Şekil - 62, 4, 5) rastlanabilir. Şayet molet sinoviyalın alt çıkması (retci süfli) sahında teşekkül etmişse, bukağılık bükümünde görülen molet (Şekil - 62, 6) gibi, zülal fazlaca toplanmış (hydropique) olur.

Moletler ister ekleme, isterse tandonla ait olsun, bunların toplamlık husule getirmesi ancak son derecede büyümesi yahut çeperlerinin serleşmesi (iasallup - induration) ile kabil olur. Moletler bazen, he-nüz iş verilmeyen veya çalıştırılmayan taylarda görülüyor. Bunlarda görülen moletlerin normal zülalin mebzul oluşundan dolayı husule geldiğini düşünmekte kendini haklı gösteren müellifler vardır. Bundan başka, moletler, ekseriyetle yorgunluktan yahut zorlamadan ileri gelmiş olabilir. Bu gibi sebeplerle teşekkül eden moletlerin şafi vasi-talara müreacaatla önlenmesi kolay olur. Genç hayvanlar tedavie kar-sı ne kadar müsaitse, pek yaşlı ve zayıf olanlar da o nisbette inatçı oluyor.

8 — Kemik şişleri (osselets), önceleri topuk mühresi denilen bu veremler, yanal ligamentumların bağlantı yerlerinde yahut eklem sathlarının yanlarında gelişmiş olan küçük kemik şişlerinden ibaret-tir. Ekseriyetle topallık yapar.

9 — Topuk çıkıklığı veya dik basma, buna (Şekil - 47) de gö-rüleceği veçhile, evvelce öne çıkık dize (tekavvüsü rikbe - arcure du genou) benzediği için, tekavvüsü ricil adı verilmiş olsa gerek (Şekil - 63, 64). Topuk çıkıklığı, dik veya düz topuk dediğimiz şeklin ifrat derecede vukua gelen bir çeşiddir. Bu farkla beraber, bahsi geçen to-puk çıkıklığı (tekavvüsü ricil) bir özürdür. Halbuki, düz veya dik to-puk dediğimiz şekil basit bir kusurdur.

Topuk çıkıklığı veya dik basmada, eltarığı - selam (méta-car-po - phalangien) acısı yalnız az çok silinmiş olmaz, tersine de dön-müştür. Öne doğru daima çıkık bir halde duran eklem bütün bacağı sağlamlıktan mahrum eder. Bu biçim hayvan ayagından, ancak kısa

cut ağırlığına karşı duramıyarak, önceden iner ve ondan sonra selamların büyük kasları hareket ettiği zaman kalkar. Bu kaldıraç ikinci nevi, yani direnç arasında (interésistant) olur. Digtorum bölgesinin topoğrafyasındaki (Şekil - 67) selam kemiklerinin profiline bakarak ayak yere bastığı zaman, bu bölgenin mekanizması üzerinde araştırılmalar yapınca devamızı halletmek mümkündür: Birinci selamın incikle teşkil ettiği eklemnin ortasından (O noktasından) ayak eklemnin ortasına (C noktasına) kadar (O C) hattını uzatalım. (O) noktasını yukarı incik istikametinde (R) noktasına kadar temdit ederek (O R) çizgisini ve yine aynı noktadan dikey olarak, aşağıda (C) noktasından yatay olarak uzatılan hatla birleştiği (R') noktasına kadar, (O R) hattını indirilim. (O) dan topuk bölgesini tamamlayan büyük susam üzerindeki (S) noktasına kadar uzatılan (O S) çizgisine bu hattının devamından ibaret olan yatay çizgiyle birleştiği (P') noktasını, (S P') ile göstereyim. İşi açıklayalım:

Hakikaten, dikkat edilirse, ayak üzerinde bazan, dayatan (C O) bukağılık, topuk eklemine ağırlık veren (R O) incik, eklemnin merkez gerisinde kalan (O S) büyük susamlar oluyor. Kaldıraçın istinat noktası (C O S) avak eklemindedir. (C) : direnç, yani incikten gelen vücut ağırlığı, topuğun ortasındadır. (O) : (P S) kuvveti, aslı tutan ligamentum ve büyükü tandonlar ile büyük susamlar üzerinde hareket ediyor. Şu halde bu kaldıraç dirseki, büyük bir kaldıraçtır. Büyük susamlar selam ışıının devamınca bulunmuyor. Kaldıraç kolunun bağıl (nisbi) kıymetini tayin etmek için, istinat noktasından onu tahrik eden kuvvetler istikametinde bir (C P') dikeyini çekmek icabediyor. Kuvvet ile direncin tabii noktaları istinat noktasından geçen yatay bir çizgi üzerinde izdüşümünde eşdeğeri (muadili) oluyor. O vakit (C P') kuvvet kolu gibi ve (C R') direnç kolu gibi oluyor. Dikkat edilirse her ikisi de alttadır. İstinadın başlangıcında, direnç bukağılığın gökmesini mucip hareketiyle kuvvete galebe galıyor. Fakat, kuvvet derhal üstünlüğünü kazanıyor, bukağılık tekrar yukarı kalkıyor.

Güzellik şartları. Kusurları. - Şunlardır: A) Net, B) kuru, C) geniş, C) hizmetlere göre münasip uzunlukta, D) yataya nisbetle iyi doğrultuda, E) bacak eksenine nisbetle iyi yönde, F) ayak üzerinde bir hareket serbestliğine malik olmuş bulunmalıdır.

A) Net bukağılık, her bölgede olduğu gibi, özürlerin bulunmadığına delalet eder.

B) Bukağılığın kuruluşu, derinin ve kılların bağıl inceliği ile anlaşılır. Ona göre hüküm verilir. İnce kıllar aslı atlarda görülür. Adı atlarda, bukalık bölgesi kalın bir deri ve kaba kıllarla örtülüdür.

C) Bukağılığın genişliği, önden arkaya ve kalınlığı bir yandan öteki yana kadar ölçülür. Bazıları bunun zıddını yapıyorlar. Fakat, o kadar önemli haiz değildir. Çünkü, maksat bu boyutların bulunmasıdır. İster genişliği isterse kalınlığı olsun mümkün olduğu kadar fazla inkişafetmiş, bütün bacakucunun sağlamlığını gösterecek kadar gelişmiş olmalıdır.

C) Bukağılık uzunluğu, basınçların, topukta ve kemikler ile tandonlar arasında yayılma ve bölünme tarzına tesir eder. Bu sebeple, muhtelif uzunlukta bulunan bukağılıkların tesirlerini isbat etmek için iki digitorum bölgesini dikkata alalım: Mesela, yalnız uzunluk itibarıyla birbirinden farklı iki bukağılık farz edelim. Yani kabul ettiğimiz bukağılığın iki uzunluk derecesi bulunsun. Bunu da, yukarıda söylediklerimiz ve şematikman açıklamak istediğimiz gibi, çizgilerle göstereyim. Topuğun ortasından (R noktasından) geçen düz hattı sağa sola yatay olarak ve (R) noktasından ayak eklemnin ortasına (O noktasına) kadar düz bir hat uzatalım. Topuktaki yatay hattın büyük susama temas ettiği nokta (P) ile, ayak eklemnin ortasındaki (O) noktasını ikinci derecede farz ettiğimiz ve bir derecede uzatığımız ikinci ayak eklemnin merkezine (O' noktasına) kadar uzatalım. Şu halde, burada birinci derecede bir (O R P) kaldıraç ile ikinci derecede bir (O' R P) kaldıraç teşekkül etmiş oluyor. Bunların yatay olarak izdüşümünü de göstereyim. Topuktan yatay olarak geçen (R P) birinci derecede kaldıraçla (C), ve ikinci derecede kaldıraçla (C') noktasında birleşir. Yani (C O) ve (C' O') gibi iki dikey çizgi hasıl olur. Birinci derecede (O R P) kaldıraçında (P C) kuvvet kolu gibi ve (R C) direnç kolu gibi vücutte gelmiştir. İkinci derecede (O' R P) kaldıraçında kuvvet kolu yerine (P C') ve direnç kolu gibi (R C') bulunuyor. Şimdi bunu açıklayalım:

Hakikaten, (R O) bukağılığı (O O') kadar uzanıyor. kaldıraçın izdüşümünde (C P) tarafında (C' P), kuvvet ile direnç kolları (C' P) ve C' R) oluyor. Şuhalde: (C' P : C' R) oranı (C P : CR) den daha az büyük olduğunu yani bukağılık uzanışının kuvvete müsait olmadığı kolayca isbat edebiliriz. Gerçekten; boyutları ölçersek şunu elde ederiz: (C C' = 2, C R = 9, R P = 6,) bu da kaldıraç kollarını

için, uzun bukağıllıkla (17:11), kısa bukağıllıkla (15:9) verir ise, bunun kısaltılması ve paydalarının birleştirilmesi (tevhidî mah-reç) için muamele yapalım: 17/15 ve 15/9 kesirleri iki taraftan birisi üçle ötekisi beşle çarpay halinde 51/45 ve 75/45 olur. O halde, kuvvetin dirençle oranı bukağıllığın uzaması halinde azalır. Bundan da şu neticeyi çıkarabiliriz; Topuğun asılı tutan ağıtı bukağıllık ne-kadar uzun olursa o nisbette fazla çalışıyor. Bukağıllık, bunun aksine olarak, ne kadar kısa olursa o nisbette daha az çalışıyor.

Bukağıllığı uzun ata uzun bukağıllık, aksine şekil arz eden ata da, kısa bukağıllıklı denilmiştir. Bunlardan birincisinde, topuk yumu-şaklığı, ikincisinde metanet fazlalığı vardır. Bu bölgede ise, her ikisin-den yani yumuşaklık ile sağlamlık bulunması lâzımdır. Bu itibarla, hizmetlere göre münasip miktarda bu iki çeşitten bukağıllık aranması icabeder. Top koşumu veya araba atlarında kısa bukağıllıklar aranır. Halbuki, tez giden hayvanlar için, ifrat derecede olmamak şartıyla, her halde bukağıllıkta bir uzunluk kısalığa tercih edilerek aranır.

(Şekil - 65) Alçak bukağıllık

(Şekil - 66) Dik bukağıllık

D) Bukağıllığın yataya nisbetle doğrultusu, umumiyetle uzun-luğu ile alakalıdır. Yani bukağıllığı uzun hayvanın çoğu vakit aynı za-manda bukağıllığı alçak (Şekil - 65) olur. Bukağıllığı kısa olan hayva-nın da, bukağıllığı dik (Şekil - 66) olur. Bununla beraber, müstesna uygunluklar da kabul edilir. Mesela, safkan atların ekseriyetle buka-ğıllığı her ne kadar uzun olursa da, genel olarak topukları iyi yönde, güzel durumda görünür. Kezalik, koşum atlarında ve bilhassa eşek-

ler ile katırlarda birdenbire kısalan ve bukağıllıkları alçak olanlara rastlamak nadir değildir.

Bukalık doğrultusunun normal hali, ayağın bölge uzunluğunca, topuktan toprağa kadar, digitorum ışını ile doğru bir çizgi üzerinde bulunmasıyla anlaşılır. Bu istikamet, tırnak tabanının önden ar-kaya doğru düzletilmesi neticesi değişebilir. Mesela, uzayan bir tırna-ğın ökçeleri muayyen bir miktarda yükseldiği vakit, nalbant ayağını ona göre hazırlayıp düzeltip kesmezse, tırnağın ökçe kısımlarında za-ruri olarak bir köşe, bir açi vücade gelir. Buna benzer bir dönme ha-reketi tırnak ucunda da olur. Yani tırnak ucunu kaldırır, diker. Bu su-retle üçüncü selam kemiğinin bozulmuş olan tırnak tabaniyle paralel olmasına halel gelir. Bu durum icabı ayak kemiği eğik bir vaziyette bulunur. Bukağıllık ile ayağın birbirine ulaşmasıyla, arkada açık bir açi teşekkül eder. Bu durum delen tandonu gevşek hale getirir ve bu-kağıllığı alçaltmağa mecbur eder.

Atların çoğunda ve bilhassa eşekler ile katırlarda, tırnak ökçele-ri yüksek ayaklar bulunduğu için bukağıllıklar alçak olmuştur. Bun-larda taç çıkıklığı (tekavvüsü ikil) ayağın anormal бүкүлүшүнүн bir alametidir. Bazen, yukarda söylediğimiz aksine olarak, tırnak ucu na doğru uzanmış oluyor. Tırnak ucunun uzaması, ayağı fazla germe (hyperextension - fatı tevettür) halinde bulundurarak, bukağıllığı dik tutmağa, yukarı kalkmağa mecbur eder.

Bukağıllığın doğrultusu, naturel yahut arzı, yani ayağın dikey-liginden ileri gelmiş bulunsun, selam kaldıracına tıpkı uzun bukağı-lıkta olduğu gibi tesir eder. Bunu da fizik kaidelerine dayanarak isbat edebiliriz. Bunun için, işi istikamet bakımından incelemek lâzımdır. Uzunluğu aynı olan iki digitorum bölgesini dikkate alacağız. Bu böl-ge ışınlarını hemen temas eder bir halde birbirinin önüne koyarak mu-kayese edelim. Topuk eklemi ortasından (R noktasından) ayak ekle-mine kadar (öndeki O' arkadaki O noktası olmak üzere) öndeki R O' arkadaki R O hatlarıyla şematik olarak gösterelim. Topuğun ortasından (R den) yatay olarak geçen hattın büyük susam kemiği ile birleştiği (P) noktası kuvvetin tatbik yeri, (R) noktası da diren-cin tatbik yeri olmak üzere biri (O R P), diğeri (O' R P) iki kaldıraç teşekkül eder. Davamızı isbat etmek için bunların izdüşümlerini de gösterecek olursak, birinci kaldıracın yani az eğik olanın yatay iz-düşümü (C R P), ikincinin yani çok eğik olanın izdüşümü de (C' R

P) olmuş olur. Kuvvet ile direnç kollarının oranı, birinci halde C P; C R, ikinci halde C'P : C'R olur.

Hulasa, (P R O) kaldıracında bukağılık az eğik bir halde (P R O) kaldıracında bukağılık çok eğik bir halde olup eğikliği fazla olan bukağılık istikametinde topuğun aslı tutan aygıtı oldukça fazla sürmönaja maruz kalır. Bundan başka, bukağılığın üzerinde incığın düşey olarak bulunması, kirişlerin varlığı dolayısıyla o kadar fazla bükemez bir durumda kalır. Halbuki orası zamanla eğilir. Vücut ağrılığının bir kısmı onun kendi inhinasiyle mütenezip olarak üzerinde eğiliyor. Bu itibarla, bukağılık dik olunca, hayvanda tepkimeler şiddetli olur. Evvelce dik bukağılığın aksülamelleri sert olur diye vasıflandırduğumuz şekil bu suretle hasıl oluyor. Eğer bir hayvanda bukağılık dik olursa, yaptığı tazyikler selam kemikleri üzerinde şişler (formes) vücutte getirmeğe müsait bir durumda demektir. Şayet, bukağılık yukardakinin aksine olarak, alçak olursa topukta eğilme kabiliyeti çok fazla ve tepkimeleri de yumuşak olur. Fakat, ligamentumlar ile tandonlar son derecede yorğun düşer. Bilhassa, aslı tutan ve delinmiş kirış (meskubé) yorğunluğa ve gerilmelere fazlaca maruz kalır. Bukagılığın eğiklik derecesini iyice takdir etmek için Prof. F. Lesbren'in bu hususta yaptığı tecrübe neticesini şu suretle bilmemiz icabeder:

Bukağılığın ortalama eğiklik derecesi önbacakta 55 ila 60, artbaca 60 ila 65 dir. Koşum atları için daha az bir eğikliğe müsade edilebildiği gibi binek atları için de biraz daha çok bir eğiklik kabul edilebilir.

E) Bukagılığın bacak eksenine nisbetle istikameti, önde yahut arkada durarak gözden geçirilir. Bu bölge, incik ve ayakla birlikte bir çizgi üzerinde bulunmayıp topuk ve hatta tacla yanal bir açı teşkil edecek tarzda iç tarafa yahut dış tarafa doğru çıkık olabilir. Bazan, bu eğiklik itelli yahut paytaklığı mucip bir dönme hareketiyle birlikte olur. Bu muhtelif kusurlar, ekseriyetle, bahsi gelince söyleyeceğimiz, ayakta dikeylik kusurunun birer neticesidir.

F) Bukagılığın ayak üzerinde serbestce hareketi, pek lüzumlu bir şart sayılır. Çünkü, tağ bölgesinde bulunan kemik şişleri (formes) bukağılığın serbest hareketini azaltabilir. Hatta büsbütün akamete uğratabilir. Böylesi, aynı zamanda topuğun hareketini de aynı nisbet dahilinde azaltabilir. Çünkü, iki eklem istinadında iken birarada çalışıyor, iş görüyor.

Hastalıkları ve özürleri. - Şunlardır:

1 — Bukagılıktaki, çarpıktan veya vurulmaktan hasıl olan yaralar yahut iyileşmiş yara yerleri pek nadir olarak görülür. Sebebi, bu bölgenin kendine mahsus oyuk şekilde yaradılışı olup yaralanmasına o derecede müsait değildir.

2 — Bukagılıktaki yular sapı yahut gılbir yarası, bölgenin en önemli yaralarından sayılır. Yular yarası, çoğu vakit, hayvanın bacağına kendi yular sapının dolaşmasıyla hasıl olur. Yahut longe ile bağlanan bacağımı, dolaşan yular sapında olduğu gibi, kurtarmaya çalışan ve çabalayan hayvan bukağılık bükümünü yaralar. Bu yaralar şan ve çabalayan hayvan bukağılık bükümünü yaralar. Bu yaralar bazen gayet derin ve pek vahim olur. Bu biçim yaraların, çatlaklar gibi, dejenere olma istidadı vardır.

3 — Bukagılık şişi, derinin ve deri altı münzam dokusunun pek önemli bir kalınlığından ibaret olup incige kadar çıkar ve bir filin bacak ucu manzarasını andırır. Trasbot'nun (fibrome éléphantiasique) veremi iffi daüfili) dediği verem budur.

4 — Bacaklara su toplanması, önceden de söylediğimiz gibi, bu vahim illet, hayvanın kıymetini çok düşürür. Şifası da pek zor olur. Çünkü, ekseriyetle, deride bir tıtlı duysal çıkıntılar (grappe - şamihai hassase) husule getirir; bitgiler (végetations - tenebbütat) ile birlikte bulunur. Yahut kan çıbanları (furoncles), iavarlar (javarats), crapaud, ve diğer isihaleler (altérations) ile de karışır. Bazan, yaz mevsiminde sular kaybolur. Fakat, istila etmiş olduğu dış sath, onlar varlığını ortaya kor. Çünkü, kıllar ürpermiş halini muhafaza ediyor. Hatta Fransızlar bu hale tarak (le peigne) yapıyor diyorlar.

5 — Aşağıda bulunan susam ligamentumunun dolgunluğu, Lecocq'a göre, merkezi mechlul gibi gözükken aksamların çoğunu, husule getiriyor.

6 — Kemik şişleri, bukağılık bölgesinde hususi bir isim alır. Forme denilen bu kemik şişine Anadolu'da bağa adı verilmiştir. Formları bundan sonra mütalâa edeceğimiz tağ bölgesinde izah edeceğiz.

Tac, Zih

Sekli ve anatomik esası. - Tağ (courage, ikilil) bölgesinin temelini, ayak zarfının (mahfazai karniye) dışında duran ve tağ ke-

miği adı verilen ikinci selamın bir kısmı ile ayak kemiğinin bütünleyici (mütemmim) iki telsel kırığının üst kısmı teşkil eder. Şu halde tırnağın üst kenarına doğru taşan bukağlığın alt parçası gibi görünür. Tırnağın pervazı gibi durur. Bundan dolayı taç bölgesine eskiden, tam yerinde, türkçe zıh adı verilmiştir. Esasen yabancı müellifler de bu bölgeyi bundan daha iyi ifade edecek bir tabir kullanmış değildir. Taç kemiği bilindiği üzere, kısa, küp şeklinde olup önde uzatıcı tandon arkasında delen tandon (sakıbe) ile devam eder. Delinmiş tandonun (meskubé) ucunda bulunan iki branşına oyuklu hıvyesi (bourrelet glénoïdien - hayvei unnabiye) vasıtasıyla bağlantı yeri verir. Taç eklemi birinci selamla birlikte azıcık hareketlidir. Uzatma hareketinde iki kemik birbirine yapışır, sertleşir. Bacak yere basarken, tırnak kemiği (selamii zıfri - phalangette) ile onun tamamlayıcısı susam kemiği üzerinde hareket eder.

Yüzünden görünüşü, bukağlıktan uzanan ve hemen ayağın üst çevresine doğru taşan taç hafif konveks iki çizgiyle sınırlanmıştır. Profil görünüşü, ilerisi gayet hafif konveks olduğu halde gerisi, bukağlık bükümünün öte tarafında, kalkan şeklindeki kırığa (gudrufu mücennebiyüşşekil - cartilage scutiforme) tekabül eden bir çıkıntı gösterir. Bu çıkıntı parmak basıldığı zaman çökebilecek kabiliyette (dépressible - kabili inhifaz)dır. Parmak (digitorum) bölgesinin topoğrafyası (Şekil - 67) ile selam kemiklerini ve kalkan şeklindeki kırığının profilini göstermek kâfidir.

Güzellik şartları. - Taç bölgesi A) geniş, B) kuru, C) net olmaz.

A) Taç bölgesinin genişliği, selamların enine doğru gelişmiş olduğuna ve bacağın sağlamlığına delalet eder.

B) Tacin kuruluğu, bölgenin üstünü kaplayan kılların inceliği ve tırnağın üst kenarına intizamlı bir şekilde yatık oluşu ile anlaşılır.

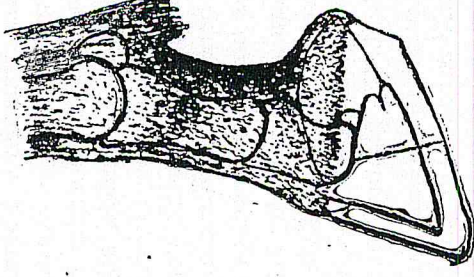
C) Net oluşu, bütün bölgenin düzgünlüğüne şamildir. Yani yamrı yumru olmayışı ve kalkan şeklindeki kırığa tekabül eden çıkıntının parmak altında çökme kabiliyetinde oluşu, taç bölgesinin net olduğunu bildirir.

Hastalıkları ve özürleri. - Şunlardır:

1 — Taç vurukları, ya kendi kendine yahut yanındakiler tarafından vurulmakla hasıl olur. Bunda bizi düşündürecek bir çihet, vurun-

rukların, biraz sonra mütalâa edeceğimiz, javar illetine istihale edebilecek kabiliyette olmaları keyfiyetidir.

2 — Bacaklara su toplanması, evvelce de söylendiği gibi, deride yalnız sızıntı göstermiyor. Bölgede aynı zamanda kılların bir türlü ürpermesi de göze çarpıyor. Kılların uçları mum fitili gibi örülü bir halde toplanıyor ve tarak şeklini veriyor.

(Şekil - 67) Parmak (digitorum) bölgesinin topoğrafyası

3 — Taç hastalığı (crapaudine - dâi dıfda) yahut eşek hastalığı (mal d'âne - dâi hımar), taç bölgesinin ön kısmında zuhur eden bir türlü çiban (ulcère - karha) dan ibarettir. Eşeklerde çok vukua gelir. Tırnağın alt tarafından, taşkınlıkla (exuberance - intıfah) birlikte, enine doğru bir çatlağı mucip olur.

4 — Javar hastalıkları (Javarts - cürüz), birbirinden ayırt edilecek şekilde bir kaç türdür. İtalyanca (chiavardo) dan alınan (Javart) tabiri veteriner tebabetinde cinsi terim (terme générique) olarak kullanılmaktadır. Taç bölgesinin bir organı üzerinde husule gelen yersel (local) bütün gangreni (mortification - temevvüt) ifade eder. Şu suretle tefrik edilir: Deri javarı (javart cutané - cerzi cildi), basit yahut boynuzlu (encorné - zülkarni) javar, tandona ait javar (javart tendineux - cerzi veteri), kırığa ait javar (javart cartilagineux - cerzi gudrufi) gibi.

Memleketimizde kırıkta javarına eskiden şeker başı ve taç böl-

gesinin arka kısmındaki yaraya da zıh başı adı verildiğini söyleyen müellifler vardır. Bu isim verme keyfiyeti tağ bölgesindeki yaraların önemini belirtir. Gerçekten, tağ yaralarının umumiyetle tırnağa tesiri vardır. Tırnağın gelişmesinde veya tırnak çeperinin yönelmesinde rol oynar. Çünkü, bu yaralar tağ bölgesinin asıl cevherini kaybettirir. Ahlatın geri tepmesini (iritida - répercussion) mucip oluyor.

5 — Kemik şişleri, bukağılık bölgesinde söylediğimiz veçhile, tağ bölgesinde de formes adını taşır. Forme denilen kemik şişine Anadoluda (Bağa) ismi verilmiştir. Formlar bazan bukağılıkta, bazan tağ bölgesinde yerleşir. Kalkan şeklindeki kırıkdağın kemikleşmesine sebep olur. Buna da kırıkdağ formu (forme cartilagineux) denilir. Bu verem, vahimdir. Ekseriyetle topallık yapar. Çünkü, kemikleşen organ esnekliğini kaybetmiş olur. Bundan başka, tırnak altı basınçlarına sebebiyet verecek bir tarzda hacmini artırır.

Kırıkdağ formları, önbacaklarda, arzbacaklardan, dış tarafta, iç taraftan daha çok vukua gelir. Hhususiyle, ağır atlarda, az çok yassı ayakta müşahede edilir. Bunlarda umumiyetle ayak kemiğinden başlar. Fakat, bazan yalancı bir çıkıntı (épiphyse - nütuu kâzibi) tarzında bir kırıkdağ tabakasıyla ilgili olarak husule gelir. Bu formlara, bazan kalkan şeklindeki kırıkdağların gelişmesini akamete uğratan tırnağın esneklik kusuru, bazan yassı bir ayağın şiddetli vurulması dolayısıyla ayak kemiğinin kan hücumuna maruz kalması, bazen de tağ bölgesinin bir ezikliği (contusion - rad) veya berelenmesi sebep olur. Formlar bir tarafta inkişaf edince mukabil tarafta ayağın dönme hareketine ait bir istikamet değişikliği vücude gelir. Nitekim, bazı koşum atları, öneyakları bu suretle eğilmiş olmakla son derecede itelli oluyor.

Diğer formlara, yani selamlara ait diye vasıflandırdığımız formlara gelince, bunlar bazen birinci selam üzerinde, delen tandonun takviye edici kiriş sıfakının üst bağlantısında yahut selam arası birinci eklemnin yanal ligamentumlarında inkişaf eder. Bazen, ikinci selam üzerinde, ayak eklemi civarında, bir eklem iltihabının neticesi olduğu gibi, gelişmiş olur. Bunlardan yeri bukağılık civarı olan forme daha az vahimdir. Tağ bölgesinde bulunan formlar, ise, ligamentumları, tandonları sıkı ve coğu vakit şifası kabul olmıyan bir topallığı mucip olur. Burada en ziyade dikkat edilecek nokta formların yerlerini tayin etmek ve onları normal kemik çıkıntılarıyla karıştırmamaktır.

6 — Dağ izleri, çoğu vakit formları tedavi etmek için tatbik

edilen kızgın dağ demirlerinden ileri gelir. Bu itibarla dikkatli hareket etmek lâzımdır.

V - AYAK (Pedis)

Anatomide, ayak (pedis, pied, kadem) terimi bacağın yalnız üç parçalarına mal edilmiştir. Karın tarafı veya arttaraf (extremittis abdominis - tarafı batını), ayakbileği (tarse - rusgulkadem), ayak tarığı (métatarse - muştül kadem) ve selamları (phalanges) ihtiva eder. Bunun eşdeğer parçası eldir. Bu da sadır tarafı veya öntaraf (extremittatis thoracica - tarafı sadır) ucunda olup elbileği (carpe - rusgul yet), eltarığı (métacarpe - muştül yet) ile selamlardan teşekkül eder.

Eşkâl fenni bu terimi dört bacakla alakalandırır. Yani yukarıda söylediğimiz dört tarafın yerde duran ve vücudu üzerinde tutan dört ucuna da ayak adı verilir. Bunlar, ancak öneyaklar artayaklar diye ayrılır. Şu halde, eşkâl bakımından at ayaklarının manası, içinde bulunan organlarla birlikte dört parça ayak zarfından ibaretir. Bununla beraber, atlarda en önemli vazife gören organlardan birisini de ayak teşkil eder. Ayak yalnız dururken başısa yardım etmiş olmaz. Aynı zamanda yürürken de vücudun ağırlığına dayanmak için vazife görür. At ayağının ayrıca mütalâası, sair hayvan türlerinden daha önemlidir. Çünkü, atlar verimini ancak ayakları sayesinde artırabilir. Bu itibarla atlarda ayağın sağlamlığı asıdır. Ayak cidden, Xénophon'un tarif ettiği gibi, bir yapı temeli ile mukayese edilebilir. Ayak vücut yapısının mesnedi sayılır. Lafosse şu meşhur: (**Pas de pied, pas de cheval**) söziyle at ayağının kıymetini belirtmiş oluyor. İngilizce: Aynı manaya gelen (**No foot, no horse**) sözü de aynı düşüncenin mahsulüdür.

Ayak mütalâasının ehemmiyeti hakkında daha fazla söz söylemeye lüzum görmüyoruz. Bu organın, anatomi Prof. Lesbre'nin tasnif ve tarifine göre şöylece: A) Anatomisini, B) morfolojisini, C) güzelliğini, C) kusurlarını, D) başlıca hastalıklarını mütalâa edeceğiz.

A. - Anatomisi

Ayak bir zarf ile bir mazruftan teşekkül etmiştir. Ayak zarfı yahut ayak mahfazası, aşağıda mütalâa edeceğimiz vechile, büyük hacimde yaratılmış tırnaktan (ongle - zıfr) başka bir şey değildir. Ayak mahfazasının içinde bulunan organlar da şunlardır: Ayak kemigi (üçüncü selam) ve onun susaması (sésamoïde - semsemani) yahut kayak şeklindeki kemigi (azmı zevrakî - os naviculaire), onların içi selamla teşkil ettikleri eklem, piramidal (ehramî) çıkıntısı (barze - éminence) selamların öndeki extensor (basita) sonucu, yarı ay ibiği (kanzaai nısf hilaliye - crête semi - lunaire) üstünde deler tandonun nihayeti, küçük susamsının sinoviyali (gışayî zülâfî), taban yastığı (vessadei huffiye - coussinet plantaire) ile teşekkül eden bir yumuşatma aygıtı ile kalkan şeklinde (müennebiyyüşekil - scutiforme) kıkırdaklar, nihayet, tırnakla doğrudan doğruya temasa gelen, tırnakanası zarı (gışayî müvellidülkarn - membrane kératogène) yahut tırnakaltı derisi (libafei tahtel karniye - tégument sous - corne), hıvye parçası yahut katı deri (cildi sulp - cutidure), podofil (podophylle) yahut podofil dokusu (nesci tahtı varakî - tissu podophylleux) ile kadifemsi doku (nesci katifi - tissu velouté) yahut kadifemsi zar (membrane veloutée) dan ibaret olup bu organlaşmayı kanda marları ile sinirler tamamlamış bulunuyor. Böyle olmakla beraber, ayak zarfı bizzat sinirden mahrumdur. Cansız bir dokudan teşekkül etmiştir. Bütün boynuz tabiatındaki (karnî) dokularda olduğu gibi bunda da ne canlılık ne duyarlılık vardır. Onun büyümesi, boynuzumsu yani karnî tabiatı vücade gelen yeni hücrelerin devamlı bir surette birbirine zam ve ilavesi, yani basit bir dış gelişme (juxta-position - nümüvvü haricî) ile vuku bulur.

Anatomide bu bahsin ayrıca mütalâa edildiğini farz ettiğimiz için, ayacağın iç organları üzerinde daha fazla durmayarak derhal ayak mahfazasının mütalâasına geçiyoruz.

Ayak mahfazası. - Ayak mahfazası veya tırnak (sabot, Huf, zocolo, zılf), karnî tabiatıta yaratılmış bir ayakkabı demektir. Bu karnî ayakkabının mütalâaya şayan bir A) çeperi (cidar) ve bir de B) tabanı vardır.

A) Tırnak çeperi. - Tırnak çeperi (paroi, Hornwand, parete mür-

raglia, cidar), yere basan bir ayacağın tamamıyla görülebilen kısmını teşkil eder. Nalbantların kasnak dedikleri yer burasıdır. Tırnak çeperi, kalın bir lam (safiha) halinde olup önden arkaya gittikçe darlaşır ve kalınlığından biraz kaybeder. Ayacağın alt yüzündeki ara bölmeleri (barres) yahut istinat kemerlerini (mesnedi kavsi cidarî - arcs boustants) denilen yerleri teşkil etmek üzere taban sathına doğru birden bire akseder. Tırnak çeperinin ortası, kenarortay veya öndeki kısmı, tutaç (sünbük, pince) adını taşır. Almanlar bu ön çeper kısmına (Vorderwand) diyorlar. Pek haksız olarak zehenwand (pince mukabili) adı verildiğini de söylüyorlar. Tutacın (sünbük) yanındaki kıvrımlara memeler (mamelle) denilir. Almanlar (mammella mukabili) Seitenwand adını vermişlerdir. Çeperin yanıl bölgelerine dördün (terbi, quartier), arabölmelerinin zuhurunu mucip olan бүкүнтүлү açlara ökçeler (talons, tallone) deniliyor.

Tırnak çeperi üzerinde gösterilen bu muhtelif bölgeler hududunu, itibari olarak, taban çevresi üzerinde de tayin etmek mümkündür. Bunun için tabanın enine çapı dikkate alınır. Bu çapın dörtte biri (nisf kutrun yarısı) elde bir ölçü olarak bulundurulur. Tutacın ortasından ökçelere kadar her iki tarafa çevrilmek suretiyle çevresi üzerinde gezdirilir. Bölgelerin sınırları işaret edilir. Bu hudut tahminen ölçümüzün beş misli olur. Tutaçtan başlamak üzere, meme, dördünün ön, orta ve arka kısımlarını ihtiva eder.

Tırnak çeperinin en fazla eğik tarafı tutaçtır. Bu eğiklik önden arkaya doğru hükümsüz kalacak vachile eksilir ve hatta ökçelerde ziddina olarak devam eder. Bununla beraber, ayağa profil bakıldığı zaman tutaca pekaz paralel durmadıkları anlaşıyor. Çeperin kalınlığı, ortalama olarak bir santimetredir. Tutaçtan ökçelere kadar intizamlı azalır. Bir bölgede dayirenin her biri, katı deri olduğundan (mizabei cildi sulbi - gouttière cutitural) tabanın kenarına kadar aynı olup iç dördünün dış dördünden daha zayıf olduğu his olunur.

Çeperin karnî tabakası derinleşdikçe beyaz olur. Halbuki, sathi tabakası ekseriyetle gri renkte yahut siyahımsıdır. Bir seki altında bulununca bütün kesafetiyle beyazdır. Tabakalar ne kadar sathi olursa o nispette sert olur. Çünkü, rutubetin giderilmesiyle alakalıdır. Bununla beraber pigmentasyonun da tesiri vardır. Çeperi ziyade renkli olan daha çok sert olur.

Bu zarfın yüzü, düz, cilalı, parlak olup yüksekliğine göre ince tellerden (elyaf) yapılmış uzun çizgili (muhattat - rayée) olur. Bu yüzün üst kısmı, pul gibi dökülebilen havanın rutubetine uyarak hac-

manın değiştirilen ince epidermik (beşerevi) bir deri tabakasıyla örtülü olup taçtan aşağıya doğru iner ve arkada çatalın kıvrımları yani glomlar (glomes) ile karışır. Bu tabaka taçtan iki yahut üç santimetre kadar ilerleyen sedf manzarasında (harşefi - écaillés) bir küt'a arz eder. Profil olarak mütalâa edilen bir ayakta turnak çeperinin üst tarafında bu kabuklu manzara bir yüzük halkası gibi kendini gösterir. Evvelce (kısn hâfir) denilen halkasını turnak kabuğu budur. Périople diye tanınmış olan bu üstderi safhasına aynı zamanda péronyx (grısayı sakıt) de denilir.

Turnak çeperinin yapışıklığı, iç yüzünde podofilin çark dişlisi gibi birbirine geçmesi sayesinde vukua gelir. Yapılan tecrübe ile de sabit olmuşturki, karşılıklı olarak birbirine giren korn (corne) yapıları ortalama 550 ila 600 arasındadır.

Turnağın bu kısmı hıvyede (bourrelet - hayve) doğar ve büyür. Üst kenarının bir olukcuğunda bulunur. Lifferinin her biri dik duran küçük kabarcıklardan (papilles - huleymat) birine tekabül eder. Bu hıvye, cidden pek yerinde olarak, turnak çeperinin döş yatağı (matrice de la paroi) diye vasıflandırılmıştır. Şu halde bu kısmın büyümesi yalnız yukarısında vukua geliyor, kemale eriyor ve ayda bir santimetreten bir buçuk santimetreye kadar oluyor. Bu sonsuz gelişmeye biz turnak sürmesi diyoruz. Turnak etten ayrılıyor. Hem o kadar sürüyor-ki, bu hali ancak bir aşınma yahut her nallayışta bir kesme ameliyesi ile gidermek kabil oluyor.

Normal halde, turnak sürmesi çeper muhitinin her noktasında hemen eşit olur. Bireylere, ırklara, mevsimlere sağlık yahut hastalık haline, sıhhi şartlara v. s. göre az veya çok çabuk olur. Bundan başka daha önce yetişmiş korn uzamasının tesiri de vardır. Turnakların sürmesi kıllarda olduğu gibidir. Kıllar kesildikçe nasıl uzuyorsa turnaklarda yontuldukça o nisbette sürüyor. Kıllar ile turnakların kesilme veya beslenme suretile hasıl ettikleri büyüme veya betaet farklarını patolojiye bırakarak şurasını hatırlatmak isterizki, ayak vaziyetindeki değişikliklerin turnak sürmesine tesir ettiği muhakkaktır.

B) Turnak tabanı. - Taban (plancher, zemin), turnağın alt kısmını teşkil eder. Turnak tabanında mütalâa edilecek kısımlar şunlardır: 1) Çeperin alt kenarı, 2) çeperin yansıyan (mün'akis) uçları, ki ona ara bölmeleeri deniliyor. 3) taban çukuru, 4) çatal.

1 — Çeperin altkenarı, turnak tabanında nallı tutan, çiviler için saplanma yerini temin eden kısımdır. Yarımay şeklindeki taban çukuru

runun çevresiyse son derecede kuvvetli bir dişli vaziyetinde birleşir. Bu birleşme 550 ila 600 kerafil (kéraphylle) yapıları sayesinde oluyor. Bu birleşme bölgesi, tamamıyla hazırlanmış ayaklar üzerinde ince dişli yeri gibi gözüküyor. Bu bölgeye taban halesi yahut taban çukuru dayiresi, beyaz gizgi, nur daireesi gibi isimler veriliyor.

2 — İstinat kemerleri (arcs boutants - mesnedi kavsi cidarı), yahut ara bölmeleeri (barres), çatalın yanall lacunaları (lacunes latérales - hilali cambileri) denilen köşeli iki arka birlikte çatal yan taraftan çerçeve içine alırlar. Almanlar ara bölmeleerine (Eckstreben) diyorlar. Ara bölmesinin eğikliği dış çeperin eğikliğiyle mütenasip olur. Yassı ayakta yatık gibi ve pek eğik, doğru ayakta doğrulur ve dikeye yaklaşır. Onların bu tarzda durdukları anlaşılıyor. Bazıları, ara bölmeleerini çatalın üçte bir ön tarafında tabanın çukur parçasıyla karıştırarak tarif ediyor. Bazıları da onları çatalın önünde birbiriy- le birleşik olarak gösteriyor. Nitekim, eski kitap şekillerinde söylediğimiz gibi gösterilmiştir. Şurası itiraz kabul etmez bir hakikatirki, temizlenmiş yahut naturel olarak aşınmış ayaklarda, ara bölmeleeri çatal cihetinde, buluşmadan, kayboluyor. Onlara refakat eden ve beyaz çizgiyi sınırlayan kerafil, taban çukurunun zeminine kadar katı- yen irişmiyor. Fakat, muvazeneli tutarak aşınmamış naturel büyü- melerine bırakılmış ayaklarda, yeni nallamada tetkik ediliyorsa, ara bölmeleeri çatalın ilerisine kadar kabartına şeklinde ayrılmış ve vazlıh olarak birleşmiş görülür.

3 — Taban çukuru, taban çukuru (sole, suola) turnak kemiğinin alt yüzüne tekabül eder. Bu kısım ayak çukurunu yahut taban kubbesini (voûte plantaire) teşkil eden yarımay şeklinde bir plâka (safha) dan ibarettir. Onun kalınlığına gelişmesi aşınma ile giderilemeyecek kadar olursa yapıpık halinde soyulur. Önceden denildiği gibi, o her ne kadar çeperin alt kenarıyla sağlam bir tarzda birleşmiş ise de, onları birbirinden, yani çeperi taban çukurundan, ayırmak için beş altı aydan daha aşağı maserasyon (ta'tin - macération) yapılmıyor. Taban çukurunun kolları, yani yarımay şeklinde görünen bu plâkanın sivri uçları, ökçe açları dahiline girmiş olup, turnak kemiğinin geride kalkık kemik çıkıntılılarıyla aynı cihette bulunmuş oluyor.

Taban çukurunun kalınlığı hemen çeperin aynıdır. Sertliği ondan daha azdır. Rengi, az veya çok kabuk dökümü ile maskelenmiş olup bazen siyah veya esmer, bazen siyah ebrulu beyaz, bazen de tamamıyla beyazdır. Altıdaki kadifemsi dokunun pigmentasyonuna gö-

re renkli olur. Onun rengi dip tarafından dışına kadar tadil edilmiş olur. Yani zayıflar. Keratojen (kératogène) zarla temas ettiği yer ne kadar siyah olursa, sathı tabakalarının rengi de ancak kaygantaşı rengine çalabiliyor.

Taban çukuru ile tırnak çeperi yaradılış itibarıyla aynı yapıya maliktir. Bunun yapısı da tırnak tellerinden (elyafı karniyeden) vücuda gelmiştir. Bu teller sonuna kadar paralel ve bir yüzünden diğerine mail olarak gider. Üçüncü selamı kaplıyan kadifemsi dokunun küçük kabartılıyla, bir birleriyle, karşılaşır. Şu halde büyümesi, yüzü ile değil, kalınlığıyla oluyor.

4 — Çatal, İstinat kemerleri arasında takılmış ve taban yastığı üzerinde meydana gelmiş yumuşak ve çabuk bükülebilen karni bir köşeyi teşkil eder. Eski at hekimlerinin et çatalı (fourchette de chair) bu karni açıdan ibaret oluyor. Almanlar çatala (Hornstrahl) ismini vermişlerdir. Çatal üçgen şeklinde kuvvetli bir çıkıntı teşkil etmiş olup ön tarafı basit arkası iki şübe ayrılmıştır. Bu çatal kollarının içeriye dönen bir nevi bükümü sayesinde, çatalın gerisinde, lacuna mediana (hilali mütevassıt) denilen yer vücuda gelir. Yanal lacunaları (hilali canibiler) yahut kavşakları çatal ile ara bölmeleri arasında mevzu açılı iki çiziye tekabül eder. Çiziler (sillons) bu kısımlarla dip tarafta asıl maddesiyle devaminca birleşiyorlar. Çatalın kolları arka tarafta yumuşak, esnek ve yuvarlak iki şişkinlikle nihayet bulur. Nalbantlar arasında yumurtalık adı verilen glomlar hasıl olur. Bu kabartılar ökçeler üzerinde tırnağı kaplıyan üstderi tabakası (périop-le) ile imtidat eder. Çatalucu yahut sivrisi, önde, tırnak kemiğinin yarımaya ibiği seviyesini (ki oraya delen tandon girer) biraz geçiriyor.

Bu tırnak kısmının kalınlığı alt sathında son derecededir. Yanal taraflarda pek azdır. Lacuna medianada böyle olduğu gibi, glomlar üzerinde de karni tabaka üstderi tabakasına (épiderme cutané) inkilab ediyor. Rengi daima diğer tırnak kısımlarından daha koyudur. Tırnak çeperi siyahımsı olduğu vakit o abanoz siyahı renginde olur; beyaz renkte olunca, o gri yahut sarımtırağ çalar. Çatal, dam kiremitleri gibi üst üste mevzu ince kabuklar halinde, yahut aşınma eksikliği olunca fazla et parçaları (lahmı zâit - filandre) tarzında dökülür. Çatalın yapısı tırnağı örten, ve cilt beşeresinin temadisinden ibaret olan, üstderi tabakası ile kestaneler yapısındadır. Demek oluyorki, çeper ve taban çukurunda olduğu gibi, karni lifler yerine, kalınlığını

mailen geçen ve taban yastığının ufak kabarcıklarına (huleymat) tekabül eden özlü basit tüpleri ihtiva eder.

B. - Morfolojisi

Prof. Lesbre ayağın morfolojisinden bahsederken, Bracy - Clark'a göre, tırnak formasının mail olarak kesilmiş bir silindir parçası şeklinde olacağını söylüyor ve kesitini sathı üzerinde şekille gösteriyor. Cidden, bir ayak yandan muayene edilirse, profil hatlarının (tutaç ve ökçe) paralel olduğu sabit olur. Fakat, ayak yüzünden muayene edilirse, onun aşağı kısmında az çok genişlediği ve koni (mahrut - cône) şekline tahavvül ederek ilerlediği görülür. Filhakika, bu tamamıyla ne bir silindir parçası, ne de bir kesik koni (mahrutu nakıs) oluyor. Bundan başka, ayak güzelliği, tıpkı umumi güzelliğe olduğu gibi, biricik olmuyor. Yalnız ön ve art ayak güzelliğiyle de olmaz. Onlarda, her birinin teşekkülüne, yaşayış tarzına, toprağın tabiatına, v. s. ye uygun güzelliğler de bulunur. Bu itibarla, ayakların kendine mahsus güzelliğini aramak lâzımdır. Bu bakımdan, önce öneyaklar ile art ayakların ortalama güzel formasını tarif edeceğiz. Ondan sonra da, Prof. Lesbre'nin açıkladığı gibi, doğumdan başlayarak ayağın morfolojik devrimini mütalâa edeceğiz.

Öneyak. - Öneyak, profil olarak, yüzünden ve alt tarafından muayene edilir.

Profil muayenesinde, Ökçe çizgisi tutaç çizgisinin tahminen yarısına eşittir. Tutuaç çizgisi, üçte iki taban uzunluğu ile hemen eşdeğer (madil) olur. Bu iki paralel çizginin eğikliği, bacak dikey olduğu vakit, bukağlıkta da aynıyle görülür.

Yüzden görünüşü, taç tarafında genişlik takriben taban genişliğinin altıda beşi kadar olur. Alt tarafında ıraksak dördün çizgilerinin her biri düşeyle 10 ila 15 derecede bir açı teşkil edecek tarzdadır. Bu çizgiler simetrik (mütenazır) ve aynı yükseklikte, bacak eksenini ayağı eşit iki kısma ayırmış olur.

Altan görünüşü, önde bulunan güzel ayak hemen hemen bo-yundan da geniştir. Çevresi, arkadaki kısmı kopuk yani başının küçük parçası kesik oval (beyzii maktu) şeklindedir. Bu çevrenin ön tarafında bulunan kısmı bir yarım dayiredir. Arkada kalan parçası,

enine olan çapın karşılıklı duran uçları merkezi olmak üzere iki tarafta vücude gelen iki yaydan (kavisten) ibarettir. Genişliği ökçelerde, hacımlı bir çatala malik olmak için, hemen azami genişliğinin üçte ikisine muadildir.

Ard ayak. - Ardayak önayaktan daha az geniş, daha dar, çıkıntı ve tutacı biraz uzun olur.

Profil görünüşü, Tutacı ve ökçesi, bukağlığın doğrultusuyla müsterek, önayaktakinden daha az eğiktir.

Yüzünden görünüşü, döndün çizgileri azıcık ıraksak görünür (dikkeye göre 5 : 10 derece). Taç genişliği 6/7 taban genişliğine eşit olacak bir tarzda gözükür.

Altan görünüşü, taban çukuru pek konkavdır. Çeperi biraz daha kalın ve çevresi öndekinin yarım dayresinden oldukça farklıdır. Yarım dayire yerine elips (kat'î nakıs) şeklinde bir parça bulunur. Tutacı uzun olduğu gibi, ara bölmeleri de önayaktakinden daha az eğik olur.

Sol ayak, sağ ayak. - Her çift ayagın solu ile sağındaki farkı kasdediyoruz. Döndünlerin eşit olmayan hafif bir kalınlığı ile eğikliği sezilir. Umumiyetle dış tarafı, içinden biraz daha kalın ve daha eğik olur. Taban çevresindeki konveks duruma gelince, dış tarafın iç tarafından daha çok konveks olduğu fark edilir. Fakat, bu durumun güzel ayak şartlarına ilavesi muvafık olur. Ayak iki tarafı, simetrik şekilde, mükemmel surette kesilme ve nallanma ile her halde şeklini değiştirmiş olmaz. Döndünlerde eşit olmayan bu kalınlığın, bacağın iki yan sahında eşit olmıyarak bulunan deri kalınlığıyla mütenasip olduğuna şüphe yoktur.

Merfolojik evrim (tekâmül). - Kısrakta dölit (cenin) turnağı, yirtıcı bir hayvan pengesi gibi ucu sivri ve gebeliğin beşinci yahut altıncı ayına kadar tamamıyla yumuşak bir haldedir. Bu son aylar zarfında karnileşir. Fakat, doğum vaktında bile ucunda, beyaz sarımtırak, yumuşak, esnek tabiatla epiteliumdan bir tampon bulunur. Bu tampon dölit lahıkaları ile uterus çeperine karşı şokları hafifletmek maksadıyla ilave edilmiştir denilebilir. Dölitün bu turnak fazlası, birkaç gün zarfında, kurumaman tesirle sanki bir kesme ameliyesi yapılmış gibi bir hal alıyor. Bu hal bir taban sahına sebebiyet veriyor ve yalancı turnak pengesi hakikî bir turnağa inkişaf ediyor. Fakat, bu tir-

nağın derhal şeklini iktisabetmesi şöyle dursun, aralarındaki münasebetleri bile zamanla teessüs ediyor. O istinat sahıyale vücut binasını alttan desteklemek için gereken ihtiyacı zamanla temin edebilir. Üst kaidesinde göstereceği konik şekil, önceden silindirik şekline geliyor, ondan sonra da alt bazı konik gövdeyi gösteriyor.

Ayak sekiz aydan bir seneye kadar silindirik şekline kavuşur. Bu şeklini onbeş ile onsekiz ay kadar muhafaza eder. Ondan sonra gitiğide aşağı tarafı genişler ve en son, kesin, şeklini alır.

Dikkat edilirse, tabana ait bu genişleme, vücut ağırlığının gelişmesiyle mütenasip bir surette vücut bulduğunun farkına varılır. Onda, aynı zamanda taban çukurunun bir tesviyesi ile ara bölmelerinin gitiğe bir inhratı da iştirak ediyor. At ayakları bu suretle vücutla mütenasip olarak gelişmiş olduğundan, küçük atların ayakları, büyüklerin ayaklarından daha az geniş oluyor. Bundan başka, bir atın ayağında aynı fert üzerinde, bu suretle gelişme dolayısıyla, yükün en ağır tarafı öntaraflara yüklendiği veya ağırlığın taşınması önayaklara terettüp ettiği için, atın önayakları artayaklarından daha geniş ve daha az çukur olur.

Morfolojik evrimde, ayak formasına iklimin, toprağın, mizacın tesiri vardır. Ayak öyle bir organdır ki, sert şeklin zıddına olarak halkî yumuşak bir şekil de arz ediyor. Meselâ: Algak ve rutubetli memlekelerde doğan ve yetiştirilen hayvanların yassı bir ayağa temayülü pek aşikârdır. Çünkü, yumuşak bir toprak üstünde yürüyüşü ancak bu formada bir ayak kolaylaştırır. Halbuki, aslan güneş memlekelerden gelen, yüksek ve kuru diyarda yahut, ahırda bir kaldırım zemin üzerinde yetiştirilen atlar, tercihan küçük ve katı turnaklara malik olur. Aynı vechile, sinirsel (asabî) hayvanların da umumiyetle küçük ve çukur ayakları, lenfatik hayvanların büyük ve yassı ayakları oluyor.

C. - Fizyolojisi

Turnağın fizyolojisinde dikkat edeceğimiz noktalar şunlardır: 1) normal tabanda istinat şartları, 2) ayagın dikeliği, 3) esnekliği, 4) teşkil ettiği kalcırac.

1 — **Normal tabanda istinat şartları.** - Şunlardır: A) çatalın ışırtı, B) çeperin, alt çevresinde tazyiklerin taksimi.

A) Çatalın rolü. - Taban istinatı yalnız çeperin altkenarı ve nur dairesiyle tekemmül etmiş olmuyor. Çatal toprakla ilk temasından itibaren istinada iştirak edebiliyor. Taban çukuruna gelince, ikinci planda kalıyor. Ayak yumuşak bir toprağa basdığı zaman, ikinci derecede bir istinat vakı olabilir. Esasen, taban çukuru tırnak kemiğinin alt yüzünde bir ara yasdığı olmaksızın, dışına gelişme ile oluyor. Hıslı onun yapısı ezilme arızalarını kabul etmeyecek tarzda olduğunu gösteriyor.

Çatalın istinat organı gibi rol oynadığı el'an anlatılmış olmuyor. Prof. Lesbre Bracy - Clark'ın neşriyatından bahsediyor. Misal olarak arzun tazyiki altında onun dayanamadığını, ayak kubbesinin bir nevi anahatı olduğunu söyleyenlere karşı, anatomiye ileri sürmüştür. on-ların hakikî tabiatlarını gösteren anatomiye göre: çatal, hakikaten taban yasdığı epidermisi değil de nedir? Tekturnaklı hayvanlarda taban yasdıklarının, diğer meselâ, köpek, kedi, develer gibi hayvanlardaki taban yasdıklarından başka bir role malik olmadıklarını tarif hacet yoktur. Yasdık denilince, ibrîşim yumaklar, iğne sokulan küçük veya sertliği giderilmiş yumuşak yasdıklar hatıra gelir. Yasdık ismi her halde esnek yasdıkları oldukça tarif ediyor. Yer tazyiklerine maruz kalan parmak bölgesinin ucundaki sivri ler üzerinde naturel nasırlaşmalar gibi bir gelişme başlamış olur. Hatta, şiddetli basınçlara maruz kalan a'ların taban yasdıkları, diğer hayvan türlerinden daha iyi intibak etmiş olur. Çünkü, onların yapısında yağlı lopçukları (lobules - fuseysat) esnek teller (elyafı elestikiye) istihlaf etmiş bulunuyor. Çatalın başka organlarla paralel yürümesini isteyenler vardır. Bunun burada izahına da lüzum yoktur.

Çatal istinatta yalnız tepkimelerin sertliğini gidermek ve ayağın yere yapışmasını temin etmek için değil, bu organın bütünlüğünü de korumak için lüzumlu sayılır. Çatal ve taban yasdığı rolünü yaparken mükûlata uğradığı zaman, onlarda tedrici körelme başlar ve ayak ökçelerden toplanır; çokca büzülür. Çatal, denildiği gibi, ökçelerin açıklık bekcisidir. Fakat, ara bölmeleri arasında sınırlanmış karni bir açığı, bir kama olduğuna göre vazife görmüş olmuyor. Bu oldukça da yumuşak olacaktı. Bracy - Clark'ın dediği gibi olursa, bir yığın odunu yarmak için kullanılan, odun kamasına benzemesi lâzım. Bu bir istinat organı ve taban yasdığının bir substratumudur. Ona göre hareketle hacmını koruması lâzımdır.

B) Çeper çevresindeki tazyiklerin taksimi. - Bu taksimin bacak dikeyliğine de tabi olduğunu hatırlatmakla beraber, şimdi hemen mütalâasına başlayacağımız ayak dikeyliği bahsinde ayrıca dikkate alacağız.

2 — Ayağın dikeyliği. - Son zamanlarda, önemli çalışmalara konu teşkil eden ayağın dikeyliği (amudiyet), bu hususta bazı hakim düşünceleri değiştiriyor. Bu yolda çalışmalar 1896 tarihinde başlar. Peuch ile Lesbre'nin yazdığı (Précis du pied et de sa ferrure) den sonra 1903 tarihinde (Revue vétérinaire) de neşredilen Nicolas'ın etüdleri gelir. 1904 de Huret'in yazdığı (Le pied du cheval) den sonra, ayak dikeyliği üzerindeki çalışmalar daha ziyade gelişmiş oluyor. Ayak bir nevi duvar sökesi yahut sütun kaidesi şeklinde olup bacak bunun üstünde durur. Bacak kaideye bir eklemle mafsallanmış olup ikinci selamlar arası pek mükemmel olmadıktan bu sütun kaidesinin plânını, yani üçüncü selamın eklem sathını, küçük susam kemiği tamamlamıştır. Şu halde bu istinat plânının eğikliğine tabi oluyor. Aşınma ve sair hadiselerle değişiyor. İşte bu iki plân arasındaki uygunluk ayağın dikeyliğini bildiriyor. Bacağın genel istikameti dikey olarak tırnakla üçüncü selam arasında taban paralellığı olunca; yani çeperin alt çevresi ayak kemiği ile paralel bir plân dahilinde bulunduğ zaman, ayağın dikeyliği normal olur. Ayak böyle olunca, ayak eklemi sathının ortasından inen düşey bir çizgi taban sathının tam ortasına düşmüş (şekil - 67) ve parmak işini topuktan yere kadar düz çizgide (müstakimül hutut) bulunmuş olur. Çizgiler uzatılınca, üçüncü selam tarafsız bir durumda, uzatma ile bükülme arasında, orta çizgiden uzaklaştırma ve orta çizgiye yaklaştırma vaziyetinde olur; bukağılık, ayağın eklem sathıyla düşey olur ve tazyik bütün eklem sathında eşit olarak taksim ve tırnağın bütün alt çevresi üzerinde uyğun bir tarzda tevzi edilmiş olur.

Bacak dikeylikten inhiraf ederse, hiç nallanmamış ayak, bacağın eğikliğine zaruri olarak iştirak eder. Çünkü, Gayau'nun dediği gibi, normal bacakta daima uyğun kaide bulunur. Mükemmel bir dikeylik iyi yürüyüşü temin ve tırnakta o suretle aşınma hasıl eder. Fakat, dikey bir bacakucunda dikey bir ayak bulunmak şartıyla vücutta gelebilir. Halbuki, özü ileri yahut arkası ileri atın, ökçeleri yüksek veya tutacı kısa önayakları yahut artayakları vardır. Özü geri yahut arkası geri atın; ökçeleri alçak yahut tutacı uzun ayaklar, bulunur. Özü ve arkası pek açık olan atın, ayakları dışarı dönük, özü ve arka-

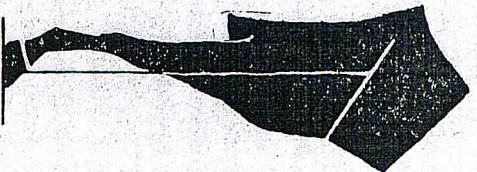
sı kapalı atın, ayakları içeri dönük olur. İtelli yahut paytak at köşegen yönde satrı düzleşmemiş ayaklara maliktir. İtillilik dış memenin uzamasını yahut dış ökçenin alçalmasını mucip ayağın formasını değiştirmiş olur. Hulâsa, ayak bukağılık istikametinde durmakla ve istinat eğilimlik temin etmek suretiyle satrı düzeltilmiş olmuyor. Bir bacağın ucunda kendi dönüklüğü ile naturel olarak müştereken dönük bir ayak, dikey duran bir ayaktan daha iyi sayılabilir. Dikeylik uygun olmalıdır. İki dikeylik birbiriyile uygun olmayınca, bu hal, parmak bölgesi düz çiziliğine feda edilmiş taban paralellığı olur.

Nallanmış hayvanda, bacak dikeyliğinin ayağa ve ayak dikeyliğinin bacağı olan tesirleri arasında fark vardır. Ayak dikeyliği, bacağın zıddına olarak daha müessir oluyor. Çünkü, taban satrı yaradılış eseri tesviye edilmiş değildir. Ayak her nallanmada normal uzunluğuna getirilmek üzere nalbant tarafından kesiliyor. Nallama sırasında ayağı bezemek için yapılan kusurlu işler şimdi aşağıda izah edeceğimiz pek vahim akibetler doğurabilir.

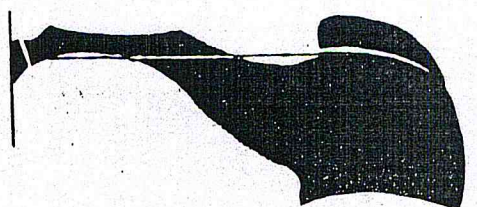
Taban seviyesi bozulunca, dikeylik inhirafı mukadderdir. Bu sapma (inhiraf) ya bir bacakta yahut bir ayakta, çoğu vakit hem bacakta hemde ayakta, ikisi birden defatan vukua gelir. Tabandaki seviye farkının tesirlerini şöylece srasıyla: A) ön arka cihetlerde, B) yanıl taraflarda, C) eğik cihetlerde mütalâa edeceğiz.

A) Ökçeleri yükseltilmiş yahut tutacı kısaltılmış ayak bukağılık çizgisizlikle birlikte bulunmak şartıyla bütün bacakları geride tutar. Yani hayvanın önü ileri (Şekil - 68) yahut arkası ileri (Şekil - 69) olur. Şayet bacak dikeyliğini muhafaza ederse, ayak seviye farkını bu suretle gösterir. Sanki, ayağın arka kısımlarının altına bir kama sokulmuş gibi, tutag üstünde bir baskül hareketi yaptığı ve büyük bir halde durduğu görülür. Küçük susam kemliği gerisinde gevşekliğe düğar olan tandon bukağılığın alçalmasını mucip olur. Bu vechile arkada; tag tarafında bir acı teşekkül eder.

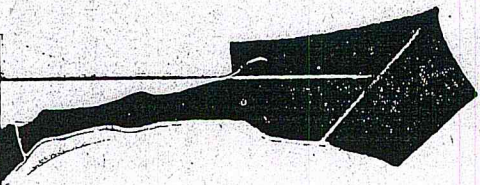
Bundan başka yukardakının aksine olarak, ökçeleri kısaltmış yahut tutacı uzamış ayak, bacağı ilerde tutmak suretiyle bukağılık ek-seni dahilinde bulunabilir. Demek ki, bu suretle de önü geri (Şekil - 70) yahut arkası geri (Şekil - 71) hayvan oluyor. Bu şekilde yer değiştirmede, ökçelerde eksiklikler vardır. Tutacı bir kama ile yükseltilmiş gibi, baskül hareketi icra ediyor. Son derecede uzamış bir halde bulunuyor. Böyle olduğu vakit, küçük susam kemliği arkasında tansiyona düğar olan tandon, bukağılığı dik tutmağa mecbur eder.

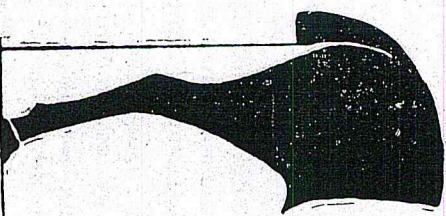
(Şekil - 68) Önü ileri

(Şekil - 69) Arkası ileri

(Şekil - 70) Önü geri

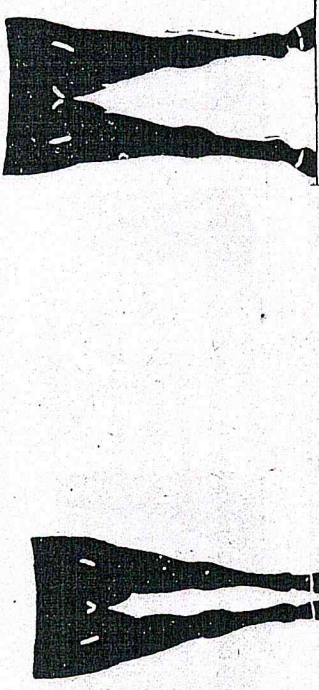
(Şekil - 71) Arkası geri

Söylediğimiz bu iki sebepten dolayı, önde taç tarafında bir aç vücu-
de gelir.

B) Şimdi yanal seviye farkının husule getirdiği neticeleri mütâ-
lâa edeceğiz. Bu seviye farkı, oldukça değişik tesirler yapar. Bir ayak-
ta, dördün üzerinde dört türlü seviye farkı görülebilir. Bu farkları ay-
rı ayrı şekillerle de göstermek kabil olur. Biz şekillerden ziyade tesir-
lerini anlatmağa çalışacağız. Meselâ, dördünü uzamış bir ayakta taban
sathının yataylığını muhafaza etmek ve parmak ısını doğrultusunda
yerleşmek suretiyle bir bacak bulunabiliyor. Birincisini teşkil eden
bu durum dördünü yüksek olmakla beraber bacağın digitorum isti-
kametinde, bir çizgi üzerinde bulunduğunu gösterir. Demek ki, bu
biçim olan bir hayvanın sadece önü yahut arkası kapalı oluyor. Bu
vaziyet de yükselmenin iç tarafta oluşuna göredir. Eğer irtifai dış ci-
hette olursa hayvanın önü yahut arkası pek açık olabilir. Filhakika,
bacakların bu-gibi durumlarını ilerde bacak dikeyliği bahsinde mütâ-
lâa etmemiz icabediyorsa da, ayak hakkındaki izahlarımızı kuvvet-
lendirmek için, bacağın ayakla birlikte duruşunu şekillerle göstermek
ve isimlerini şimdiden söylemek muvafık olur. Bu itibarla, önü ka-
palı (Şekil - 72), önü pekaçık (Şekil - 73) ve arkası kapalı
(Şekil - 74), arkası pek açık (Şekil - 75) denilen bacağın dikeylikle
alakalı formalarını gösteriyoruz.

Bundan başka, parmak bölgesinde yalnız topuktan başlayarak
tırnağın en alt tarafına kadar meyletmek suretiyle bir sapma vukua
gelebilir. Bu da inhiraftan ikinci bir şekli oluyor. Eğer bu durum dış
yönde ise topuk orta plâna yaklaşıp. Şayet iç yönde olursa orta plân-
dan dışarı çıkar. Bazen, dördünün içte yahut dışta nisbeten daha uzun
olduğuna göre, ayağını orta çizgiden uzakta veya daha içerde tutan
ve dikkati çeken üçüncü bir durum daha vardır. Bu vaziyette parmak
ışını yukardan aşağı iner. Fakat tırnağın üstünde inhirafta eder. Demek
ki, seviye farkı bir aç ile kendini gösteriyor. Dördüncü durum ise
böyle değildir. Çoğu vakit, hem ayakta hem de bukağılıkta sapma gö-
rülüyor. Ayak, seviye farkını gidermek için birisi topukta ötekisi taç-
ta iki aç teşkil etmek suretiyle eğik duruyor. O halde hayvanın to-
pukları dış dördünü daha yüksek olmakla açılıyor. Bu yükseklik içte
olunca topukları kapanıyor. Bütün hallerde, yan taraflardan biri-
nin altına bir kama sokulmuş gibi, ayak baskül hareketi yapıyor. O
suretle ki, daha uzun dördün, yataya nisbeten meylini ifrat derecesi-
ne vardiıyor. Halbuki, diğer dördün, aksine olarak doğrultuyor.

Yan tarafları bütün tesviyelenmiş ayak verev duran yani eğri
bir ayaktır. Böyle olmakla beraber parmak ışıniyle aynı çizgide de
bulunabilir. Bu son halde, hayvanın şansı varsa bukağılıkla eğrilği-
ne hakim olabilir. Fakat, bu aksine oluyor. Bukağılığın yanal eğikliği

(Şekil - 72) Önü kapalı

(Şekil - 73) Önü pekaçık

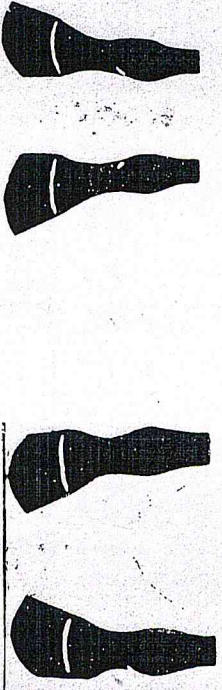
(Şekil - 74) Arkası kapalı

(Şekil - 75) Arkası pekaçık

ayakla meydana çıkmış oluyor. Eğri ayağın orta hattın dışarda yahut
içerde duruşu zaruri bir inhirafta neticesi olmuyor. Dördünlerin eşit ol-
mayan yüksekliği neticesi hasıl olan eğiklik ona kâfidir.

C) Tabana ait seviye farkı, eğik cihetlerde, mesela, bir meme-
nin uzaması yahut karşılıklı ökçenin kısalması ile kendini gösterir.
Ayak itelli yahut paytak olur. Eğer dış meme uzamış yahut iç ökçe

kısalması olursa itelli (Şekil - 76) olur. Şayet iç meme uzamış yahut dış ökçe kısalması ise paytak (Şekil - 77) olur. Bu dönme hareketinin (devrî inhiraf) başlanğıcı, önce söylediğimiz gibi, ayak mafsalsı, yahut topuk, diz, mebaz, kürek kemiği kovuğu (cavité glénoïde) yahut harkafa kovuğunda (cavité cotyloïde) olabilir.

(Şekil - 76) İtelli ayak

(Şekil - 77) Paytak ayak

Hulâsa, taban paralelliğinin bozulması yalnız ayak eklemine tesir etmiyor. Bokağılığın istikametine de aksediyor. Hatta bütün bacak üzerinde de eklemlerin statik kondisyonlarını tadil edebilecek bir surette görülebilir. Şurası dikkate şayandır ki, bacak daima (mutlak yahut nisbi bir tarzda) uzamış tırnak tarafına yönelmeğe meyvalıdır. Yani, önde tutacı gayet uzun yahut ökçesi pek alçak halde, arkada tutacı kısa yahut ökçesi yüksek halde, dışta yahut içte ayağı eğri halde, uzamış tırnak cihetinde duruyor. Sanki, bu uzanma onun üzerinde bir çekim (cazibe - attraction) tesiri yapmış oluyor. Bacakla ayağın bazı şartlarla birbirini koruması mümkün olabilir. Dikeylik kusurlarının çoğu ameliyatla vücude gelebilir. Bu kusurların ekseriyetle taban seviye farkından ileri geldiği sanılır. Bacak dikeyliğinin ayak dikeyliğini idare ettiği muhakkaktır. Fakat, ayak dikeyliğinin de bacak dikeyliğine tesiri, bacağınkinden daha az değildir.

Görülüyor ki, bacakla ayak arasında karşılıklı bir münasebet vardır. Bacağın ayağa ve ayağın bacağı tesiri oluyor. Bu mütakabil nüfuz ve tesir bizi cidden pek haklı olarak bazı düşüncelere sevk ediyor. Mesela, ayak, yukarda söylediğimiz vechile, bokağılık ekseri üzerinde durarak bir dikeylik sapmasını mucip oluyor. Buna bu karşılıklı alakanın tesiri olmadığını anlamış olalım. Bacak naturel bir istikamette olmakla beraber, kendine uygun bir ayak bulunmadığı, yahut bunun aksi, görülüyor. Bu bozukluk acaba ayağın seviye farkı neticesi değildir? Bu birden bire halli zor bir mesele oluyor. Gün-

ki, bu sapmanın naturel olması ihtimali vardır. Taban paralelliğinin bozulması, eksiklik ve sapmalar doğuruyor. Bu meseleyi halletmek için hayvanın nalını söküp bir müddet bırakmaktan başka çare yoktur. Başka bir vasıta göremiyoruz. Karşılıklı alakanın tecrübesini yapmıyoruz. Eğer, bu sapma devamlı ise, inhirafı sebat ederse, durum natureldir. Veyahut, hiç olmazsa bu gün için yerine gelmesi kabül olmiyan şekildedir. Eğer hali selah bulursa, sapmanın arizi olduğu denemiştir.

Önce dediğimiz gibi, cidden, naturel halde bacak daima bazına uygun bulunur. Şu halde, selama ait eksenin düz çizgili (müstakimül hutut) doğrultusu, ayak bizzat bacakla iyi yönde durduğu kadar iyi dikeyliğin muhakkak bir alameti (critérium - emare) sayılır. Zira, bu halde yalnız tabanın paralel olma durumuna dokunulmamış kararı verilebilir.

Basınçların taksimi. - Basınçlar (tazyik - pressions) üçüncü selanın eklem sahına varınca tırnak kemiğini tırnağın içine gömmeye sebebiyet verir. Bu iki kısım arasındaki serbesti onları birleşiren tırnak anası (Kératogène) zarının esnekliği sayesinde olur. Bu inne yahut gömmülme hareketi eklemdaki basınçlara göre tekemmül eder. Ekleme ait tazyikler ya her noktada eşit olarak taksime uğrar yahut bazı noktalarda toplanmış olur. Şu halde bu innede seviye farkı da oluyor. Düşme seviyesi bir olmuyor. Ayak kemiği baskül hareketi yapınca yahut zarfı içine çeki taşı gibi aşağı doğru düşünce, tırnağın taban çevresi fazla yük altında kalır. Bu yük fazlalığı yani sürsarj derinliğine sokulduğu tarafta son derecede olur. Halbuki, bu kemik eşit bir tarzda düşerse yani aynı seviyede inerse, tabana ait basınçlar tırnak çevresinin bütün çevresi üzerinde eşit olarak inkisama uğrarlar. Şu halde, bunlar da eklemdaki basınçlar tarzında ve onlarla münasip olarak taksim edilmiş oluyor. Burada kabul edilecek akla uygun bir cihette şudur ki, statik halde, tırnak çevresi çevresinin her noktasında eşit olarak vaki olan bu taksim, basınçların bir noktada toplanan bütün kuvveti (kuveyi muhasale) ayağın alt yüz şeklinin ortasına düşecek bir surette oluyor. Bununla beraber, MM. Liénaux ile Zwaenepoel tırnak tutacının ökçelere nisbeten fazla yük altında kaldığını ileri sürmüşler ve hatta iç dördüne nisbeten dış dördün için de aynı olduğunu tasdik etmişlerdir. Bu karşılıklı kısımlar arasındaki basınçlar nisbetinin 100 : 80 olacağı ve basınçların taban merkezinin biraz ilerisinde, şekli merkezinin dışında bulunacağı anlaşıyor. Bununla beraber, tir-

nak çeperinde tutacın ökçelerden, dış dördünün iç dördünden daha kalın olacağı da his ediliyor. Bunun itiraz kabul etmez bir mütalâa olduğunu sanıyoruz. Çünkü, yürüyüşler esnasında esas olan tutacın her adım atışın sonunda, bir itme hareketiyle çoğalan tazyiklere tabi olduğu bellidir. Dış dördün hakkındaki mütalâa da bunun gibidir. Bacak her vakit istinatta bulunduğu için, vücudun denk gelmesini temin maksadiyle o tarafa eğiliyor.

Bundan başka, basınçların ayak tabanı sathında taksimi bacağın doğrultusuna, başın durumuna, ayagın dikeyliğine.. v. s. hallere göre son derecede değişir. Bilindiği veçhile, hayvanın önü ileri yahut ar- di ileri olduğu zaman yükün fazlalığı tutaca biner. Önü geri yahut ardi geri olunca sürşarj ökçelerdedir. Hayvanın bacakları pekaçık ol- duğu zaman fazla basınç iç dördünde, bacakları kapalı olduğu vakit sürşarj dış dördünde olur. Kısa bir sözle, sürşarj daima yerini de-ğiş- tirmiş bacak tarafının zıddına olur. Bundan başka, başın durumu ile de alakalıdır. Başın ilerde, geride, içte yahut dışta durumu ayagın mütenezar tarafında fazla bir basıncı mucip olur. Aşınma eksikliği ile basit uzama, ökçelerde basıncı artırır ve zamanla tutacın yukan kalkmasına sebep olur.

Şimdi basınçların tabana ait seviye farkı bakımından yapmış ol- duğu tesiri mütalâa edelim. Borgelat'danberi, müelliflerin çoğuna gö- re sürşarj alçak taraftadır. Yani ökçeleri yüksek ayakta tutmakta, ök- çeleri alçak ayakta ökçelerde, eğri ayakta daha az yüksek dördünde olur. Ekseriyetle karnî tabaka sürmesindeki ağırlık dolayısıyla basın- cın bu cihette olacağı anlaşıyor. Gerçekten, bu hal, sebebi aranmak- sızın, akla uygun gelir. Ayak üzerinde baskül hareketi yapan basınç- lar bir yerde toplanır. Bunu şematik olarak göstermek de mümkün- dür. Bununla beraber, ilk önce Pader, ondan sonra Liénaux ile Zwae- nepoel, bu fikre itiraz ettiler ve bu düşüncenin aksine olarak, trnaktla yükselmiş kısmın sürşarja düşer olacağı fikrini müdafaaaya kalktılar. İddialarını teyit yolunda teşebbüse geçdiler. Billhassa, son ikisi pek kıymetsiz sayılmıyacak denemiş olaylar göstermeğe çalıştılar. Fakat, bu vak'alar Pr-f. Lesbre'nin dediği gibi bazı şartlar dâhilinde sabit olu- yor. Evvelce de mütalâa ettiğimiz gibi, bundan umumi ve mutlak bir tarzda netice çıkarmak icabetmez.

Misali tekrarlıyoruz, ökçelerde uzunluk bacağın geriye eğriliği- le mütenezasip oluyor ve katiyen parmak ışınının düz çizgili doğrultu- suna zarar vermiyor. Bu hal icabı sürşarj, şüphesiz tutakta vuku bu- luyor. Bundan başka, bacağın öne doğru eğriliği sebeble yahut âkı-

beti olarak tutac uzamasında dahi, ayak eklemünde hiç bir değişiklik vuku bulmaksızın, fazla tazyiklerin ökçelere tesir ettiği zannı pek ga- liptir. Halbuki, ilerden - geriye seviye farkı olursa, ayagın bukağılık üzerinde yahut bukağılığın ayak üzerinde yaptığı bir dörme hareke- tinin tabii neticesi olarak, taçta bir açi hasıl oluyor. İşte o vakit sür- şarj, bu açinin husule geldiği cihettir. Bu da, eklem sathlarında zi- yadece alakalı temasın ve mukabil cihette tandon ile ligamentum'un fazla gerilmesinin bir neticesidir. Bu gibi haller bütün eklem sathın- da her vakit görülmekle beraber bitişik ışınların birbiri üzerine, anor- mal bir açi yahut ifrat derecede normal bir açi teşkiletmek üzere eğ- rilikleri de oluyor. O vakit sinus dahilinde fazla tazyik ve tepesinde tandon ve ligamentum çekişlerine temayül vardır.

Ayagın yanal cihetlerinde seviye farkı olunca, şöylece iki hal dikkati çekiyor: Parmak ışını taçta ya bükülüyor veya bükülmeden devam ediyor. Sürşarj en alçak yani eklem sathının eğik cihetindedir. Böyle olmakla beraber ayak taçta bir açi teşkil edecek olursa sürşarj aksine olur. Bu defa en yüksek dördüne ve vücade gelen bu açinin sinusuna şamil olur.

İtelli ve paytak ayaklara gelince, bunda sürşarja vücudun orta sathına paralel, trnağı karşılıklı bir ökçe ile bir memeden ayrıran bir arakesit (fash müsterek) noktalar maruz kalır. Yani itellilik halinde iç meme ile dış dördün, paytaklık halinde, dış meme ile iç ökçede taz- yik fazlalığı vardır.

Yüksek cihette sürşarj, tekrar ediyoruz, ilerden - geriye doğru yahut yan taraflarda seviye farkı, onları karşılıklı cihetten ve hatta ligamentumlar müsait olursa bilfiil ayrıarak ayagın eklem sathında bir dönme hareketini mucip oluyor amma bu meydana gelen durum muvakkat olamaz mı? Eklem sathları, ligamentumlar, tandonlar, mükellef oldukları yeni durumlara uygun uzama kabiliyetinde olma- makla beraber bu suretle ayak sapması kaideten ancak istinatta hu- sule gelmez mi? Daimi ve eski şeklini alamıyacak ayak inhirafı yok- mu? Basınçların taksim tarzı ayagın bu durumunu tamamiyle iyice tebdil edebilecek mi? Mesela, ökçelerde yükseliş her bir başta aya- gın önce inhinasını ve hatta arka kısımların sürşarjını mucip oluyor. Ligamentumların bir uygunluğu ve delen tandonun bir çekişinin ta- bii neticesi olarak tutaca yürüyen, aynı sebeple birbiri arkasından iki aksi tesir hasıl edebilecek olan, ayagi zamanla taşımağa gücü yata- bilecek mi? İşte Lesbre'nin açtığı bir dava.. Çok mechullü bir mesele.. Kendisi bile bunda, çok muhtemel göründüğünü söylemekle kısa bir

nu isbat için, bukağılık uzunluğu davasında olduğu gibi, birisi daha uzun olan iki ayak şeması ele alınır. Tutacı normal olan ayakta istinat noktası yerle temasta olmakla beraber, tutacı uzun olan ayak istinat ilerde bulunmaz. Bu itibarla kuvvet için bu durumun uygun olmadığı çabuk anlaşılır. Ayağın vücut için bir destek olduğu düşünülürken, itme hareketinin de ayakla tekemmül ettiğini dikkate alırız. Zaten yaradılış icabı, asıl itici olan ardayaklarında tırnak çeperinin, önayaklarınkinden daha az eğik olduğu fikrimizin doğruluğuna kâfi derecede bir delil teşkil etmiş oluyor.

Çekişte (araba v. s.) büyük geyretler sarf ederken, sırtında ağır bir yük olduğu halde bir yokuşu tırmanırken; yahut meyilli bir sath üzerinde yüklü olarak mola verirken, bacağın tetiklenme hareketi kuvveden file çıkarken, hayvan ayağının ön kısmına kuvvetle basar. Bu durum istinadı bir noktada toplayarak tırnak tutacını haddinden fazla basınçlara maruz bulundurur. Bu basınçlar, bilhâssa art ayağı tehlikeye kor; tırnağın yukardan aşağı yanılmasını ve derhal bir tırnak çatlağını mucip olabilir. Bu türlü olaylara binaen, tutaç tırnak çevresinin diğer kısımlarından daha ziyade aşınır. Çünkü, itme hareketinde yalnız başına kalan tutaç daha ziyade aşınmağa mahkûmdur.

Ç. - Güzellik şartları

Ayakların formasını, tabana ait istinat tarzını, dikeyliğini ve mekanizmasını, fizyolojik halde mütalâa ettiğimiz için burada ilâvesine lüzum görülen cihet ayağın umumi güzelliklerine ait bir kaç sözle münhasır kalır:

1 — Ayaklar genel olarak orta hacimde bulunmalıdır. Büyükleri tercihe şayandır. Yani küçük olmaksızın büyük olması daha isabetli olur.

2 — Tırnak çeperi, siyah yahut koyu gri renkte bir korn (corne, karn, Horn) teşekkül etmiş, kolaylıkla kırılmıyacak derecede sert, perdahlı, düz ve parlak, tamamiyle çöküntü veya yarıktan muarri olmalıdır.

3 — Ara bölmeleri (barres), iyice gelişmiş, ne çok düz, ne de pek yatık olmalıdır.

4 — Taban çukuru, taban kubbesini istinat çarpışmalarından koruyacak kadar konkav olmalıdır.

5 — Çatal, istinada iştirak etmek ve ökçeleri pekaçlık tutmak için, sağlam ve kuru olmalı ne telsel et halinde (lahmî zait - filan - gelye), ne de lacuna (hılal - lacune) larında sızıntı bulunmuş olmamalıdır.

D. - Kusurları

Ayağın çok kusurları vardır. Bunlardan bir kısmı kalıtsal (irsi - héréditaire), bir kısmı da sonradan kazanılmış (kisbi) olup bilhassa alışıma, nallama, dikeyliklerin bozulması neticesi hasıl olur. Kalıtsal kusurların çoğu anadan doğma (vüladî) değildir. Doğar doğmaz haiz olduğu bir istidat icabı yaş ilerledikçe kusurlar gelişmiş olur. Ayak kusurlarını aşağıdaki tasnife göre mütalâa edelim:

1 — **Hacim kusurları** - Bu kusurlar: A) büyük, B) küçük, C) eşit olmayan ayaklara aittir.

2 — **Yükseklik kusurları** - Şunlardır: A) yüksek ayak, B) alçak ayak.

3 — **Şekil kusurları** - A) tutacı uzun, B) tutacı kısa, C) ökçeleri yüksek, Ç) ökçeleri alçak, D) ökçeleri kaçık, E) yassı, F) dolgun, G) düztaban, H) soğanimsi, İ) doğru yahut oyuk, I) dar, J) ökçeleri kapalı, ökçeleri dar, K) çenberli, L) üstkenarı düzgün olmiyan ayaklar.

4 — **Dikeylik kusurları** - Bu kusurlar iki halde bulunur: 1) Tabanda sade seviye farkı olmakla beraber, eklemden sapma hali olmaksızın eğik ayak, 2) eklemden sapma hali görülen: A) Eğik ayak, B) büyük ayak, C) yatık ayak, Ç) iraklaşan ayak, D) yaklaşan ayak, E) dışına dönmek ayak, F) içine dönmek ayak.

5 — **Korn evsafına ait kusurlar** - Şunlardır: A) yağlı veya seviz, B) kuru yahut zayıf, C) soyulmuş, Ç) ökçeleri zayıf, D) çeperi taban çukurundan ayrınt ayaklar.

1. - Hacim kusurları

A) **Büyük ayak** - Büyük ayak bacak ucuna fazla ağırlık verir. Atın yürüyüşünde beceriksizlik görünür. Sürçmeye, bir tarafını ya-

ralamağa sebebiyet verir. Tez giden atlarda, kaldırım üstünde, ayak çarpışmalarını mucip olur. Ağrı veren sarsıntılar, hatta arpalamayı kolaylıkla vücude getirmiş olabilir. Bundan başka, büyük ayak az veya çok yassı olup bilhassa kuzey memleket hayvanlarında ve ruhtu betli bölgelerde yetişmiş olanlarda rastlanıyor (Lesbre).

B) Küçük ayak - Küçük ayak, bilhassa ince yapılı ırk hayvanlarında ve orijini güney atlarda müşahade ediliyor. Küçük ayak daima pek oyuk ve az çok doğru olur. Çatalda istinat kusurundan dolayı, ökçeleri daralmağa ve tırnağı büzülmeye son derecede maruz kalmış olur.

C) Esit olmıyan ayaklar - Gayau'nun dediğine göre, ayakların birbirine eşit olmaması daima doğrudan sonra kazanılmış (kışbi) ve genel olarak vahim olur. Bunda müteessir olan en küçük ayaktır. Nisbeten bir tenbellik, iç kısımlarda tedrici körelmeyi (dumur) ve aynı zamanda tırnak mahfazasının sıkışmasını mucip olur. At aksar. Topallık küçük ayağındadır. Yahut bu ayağından topallaması ihtimali galiptir.

2. - Yükseliklik kusurları

A) Yüksek ayak - Yüksek ayakta tutaç uzunluğu taban uzunluğunun üçte ikisinden daha fazla olup ökçelerin uzunluğu da aynı boyutun üçte birini tecavüz ediyor. Bu hal ökçelerde bir fazla ağırlığı icabettirir. Çünkü, tırnağı yavaş yavaş uzadığı için eklemnin ortasından inen düşey gitgide taban sahının arka kısımlarına yaklaşıyor. Bundan başka, ayakta iki kaldıraç kolunun münasebeti de bozuldukdaca delen tandonu yorar. Ayağın, önce de söylediğimiz gibi, ortalama kesitini inceleyerek mütalâa edersek, kuvvetin (P) tablık noktasını geride tandon üzerinde, direncin (R) tablık noktasını ayak eklemnin ortasında görürüz. Bilindiği üzere (O) istinat noktası normal uzunlukta olan ayakta, biraz geride, tırnağı fazla uzamış ayakta ise (O) nun ileri doğru devamından ibaret olan (O') noktasında bulunur. Şu halde bunların birbirine nisbeti, PO : R O $\gg$ P O' : R O' olur. Bir aralık tutaca göre vuku bulan ökçelerin sürme hali ayağı bir çimli pabucu gibi eğiyor. Bu durum ökçelerde ayak istinatının fazla olmadığını bildirir.

Ayakta zamanla uzayan tırnak, aşınmada olduğu gibi, nalla konmuş oluyor. Tırnak fazla uzadıkça mahzur artıyor. O derecede uzamasına meydan vermemek için kayar yapılması, yani nallı söküp ve tırnağın kenarını normal boyutlarda kesdikten sonra yeniden nallı yapılması tavsiye ediliyor.

B) Alçak ayak - Bir ayakta tutacın uzunluğu, taban uzunluğunun onda altısından aşağı olursa ve ökçeleri de o nisbette kısalsa, ayak alçak olur. Bu normal bir tesekkül olup bunun mahzuru podofil - keratit irtibatlarının, dişli şeklinde birbirine geçme durumlarının, vus'atını küçültmüş olmasıdır. Bu itibarla, tırnakta yapışma sağlanlığı azalır. Ayak sert cisimler üzerine basınca acı duyar.

3. - Şekil kusurları

A) Tutacı uzun ayak - Tutacı anormal uzun ayağın ökçeleri genel olarak alçak, zayıf ve içeri kaçık olur. Nallamaya dayanamaz. Nallanması güç olur. Tırnak çabuk sıyrılmaya istidadını gösterir. Kaldıraçın vücude getirdiği haller delen tandona müsait olmaz.

B) Tutacı kısa ayak - Tutacı kısa ayak, aşağıda söyleyeceğimizin ökçeleri yüksek ayak cinsindendir. Yani aynı karakteri taşır.

C) Ökçeleri yüksek ayak - Ökçeleri naturel olarak yükselen ayak, dikeyliğini koruyarak ökçelerini yükselten ayaktan ayırt edilir. Yani böyle, bukağılık istikametini, incigü dikey bulundurarak, muhafaza eder. Ayak biraz geniş, katı, dayanıklı olur. Bunun mahzuru çatalın istinatta engel oluşudur.

C) ökçeleri alçak ayak - ökçeleri alçak ayak, tutacı uzun ayakla karışıyor. Bu biçim ayak fena görünen yani hoşla gıtmeyen, tırnak çeperi pek eğik olan ayaktır. Böyle, ayağın arka kısımlarının zayıflamasını mucip olur. Ezilmelere sebebiyet ve daralmalara istidat verir. Bilhassa önbecaklarda görülür.

D) Ökçeleri kaçık ayak - ökçeleri birdenbire içeriye kaçıp gözden uraklaşan ayak demektir. Böyle bir ayak tutağı gayet eğik olup arkadan öne, ve dışından içine doğru ziyade eğridir. Sanki ayağı altın na kaçmış gibidir. Bazı vakit iç tarafına dönerek büküldür. Bu biçim

ayak blemlere karşı bir istidat verir. Bilhassa bukağlığı uzun atlarda, muayyen bir zaman da genç taylarda görülüyor.

E) Yassı ayak - yassı ayak, taban çukurunun konkavlık kusuru ve tırnak çeperinin ifrat derecede eğikliği ile birden hasıl olur. Bundan başka, genişliğini mucip olan fazla bir hacimde alçak ve ekseriya sıkışık ökçeler, kaba bir çatal ve pek eğri ara bölmelerle dikkati çekiyor. Yassı ayak taban çukurunun ezilmesine ve blemlerin vücude gelmesine sebep olur. Büyük veya ağır atlarda daha çok vukua gelir. Fakat, yalnız öneyaklarda görülen bir kusurdur. Artayaklarda ise, bilakis, eğik olan bir kusur vardır.

F) Dolgun ayak - bu ayak, yassı ayağın diğer bir şeklidir. Taban çukuru konkavlığını kaybedecek kadar ayak yassılırsa, ona dolgun ayak deniliyor. Böyle bir avaktan, taban eziklerine mani olacak vecihle kapalı bir nal tatbik edilmekle istifade imkânı vardır. Bazen tırnakta öyle taban çöküntüsü oluyorki, çatal çeperin altkenarı seviyesini geçiriyor. Bu da taban yastığının berelenmesini veya ezilmesini mucip olabilir. Bununla beraber, çatalın hacmi kusurlu sayılacak kadar ifrat derecede olmuyor. Böylesi taban çukurunun kıfayetsizliğini bildirir. Pek yassı ayakların, yüksekliğine rağmen, dördünleri aksine olarak bir nevi kıvrım vücude getiriyor.

G) Düztaban ayak - Bu ayak, dolgun ayağın ifrat derecede görünüştüdür. Taban çukuru dışına doğru bombeleşmiş, çeperin altkenarı yukarı doğru tümsekleşmiş olur. Önceleri istinada yer verir. Bu biçim ayaklı bir hayvandan ancak ağır yürüyüşlerde ve hususi nal tatbik etmek şartıyla istifade imkânı vardır. Düztaban ayak daima arizidir. Bu şekil ya ayağın şiddetle yassı oluşunun bir neticesi yahut, ekseriyetle, arpalamanın bir akıbeti olarak husule gelir.

H) Soğanımsı ayak - Soğanımsı ayak (rıclı basalı) taban çukurunda bir yahut birkaç noktada çıkıntı gösteren ayaktır. Üçüncü se lamla, karşılıklı bir et kubbesi şeklinde tümseklik bulunuyor. Yumru lu oluyor. Bu itibarla, yumruları örten ve ezilmelerini koruyan hususi bir nala ihtiyacı vardır.

İ) Doğru yahut oyuk ayak - Bu ayak yassı ayağın zıddıdır. Şu halde, tırnak çeperinin birden bire kıfayetsiz bir eğikliği ve taban sathının ifrat derecede bir konkavlığı ile kendini gösterir. Ara bölme leri dikey ve çatalı az çok zayıf olur. Bu kusura artayaklar müsaittir.

Öneyaklarda ise, yukarda söyledığımız vechile, bunun zıddına olan kusur bulunur.

I) Dar ayak - Katır ayağına benzer. Ayak daralmıştır. Buna bazen, katır tırnağına benzediği için katır ayağı da deniliyor. Dördün leri düz yassı ve uzunluğu eninden daha ziyade olan bir ayaktır.

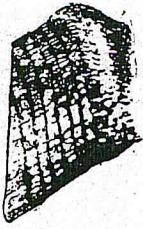
J) Ökçeleri kapalı ayak. Ökçeleri darayak. - Ökçelerdeki genişlik, maksimum taban genişliğinin yarısını tecavüz etmediği zaman ökçeleri kapalı dedğimiz sıkışık ayak vücude gelmiş oluyor. Fakat, bu suretle itibar edilmemiş ayakta bazen ökçeler birbirile temas edecek ve hatta üstüste binecek kabiliyette oluyor. Bu şekilde hasıl olan ökçeleri dar ayak (Şekil - 78) birinci derecede bir kusurdan başka bir şey değildir. Daralma muayyen bir dereceyi geçmesiyle, sıkışıklık dördünlere intişar ediyor. Kemiğe tekabül eden podofil doku eziliyor. Kerafil lamaları (kurs) eğiliyor ve bir topallığı mucip oluyor. İşte bu zaman da bir tırnak darlığı (tazayyüku zıfır) vücude geliyor. Çünkü, canlı kısımlar pek dar yere kapanmış, sıkı bir müstahkem kalede hapsedilmiş gibidir. Ardayaklarda ökçe darlığı öneyaklardaki gibi aynı kabiliyette değildir. Onlardaki tırnak sıkışıklığı o kadar ağırlı olmaz. Yani o derecede topallık yoktur. Çünkü, onlarda yukarı kalkık kemik çıkıntılarının (apophyses rétroscapales) inkişafı ve kalkanmış kıkırdakların kemikleşme temayülü daha az olduğundan ökçeleri oldukça yumuşaklığa müsait bulunduruyor. Birbirini haddinden fazla sıkıştırılmış olmuyor.

Ökçe darlığının bir çok nevileri vardır: Ökçeler bütün yüksekliğiyle darlaşır. Yahut yukarısı aşağısından veya bunun aksine olarak aşağısı yukarısından daha dar olabilir. Bazen de, yalnız bir ökçesi, umumiyetle içi, kapalı olur. Bu kapallık kusurunu büküntüsü ile ve ara bölmeleriyle birleştiği noktada gösterir. Hatta diğer ökçeye binmeğe meyyal bulunduğu belli eder.

Ökçe darlığına yalnız küçük ve oyuk, zayıf çatalı ayakların maruz kalacağını kabul etmek icabetmez. Ökçe darlığına yassı ayaklar da iştirak edebilir. Hakikaten, Ökçeleri yüksek olanlardan daha kolay ökçe darlığına uğrayan alçak ökçeli ayaklara da tesadüf ediliyor. Bununla beraber, ökçe darlığı daima istinat kusuru olup çatalın defor masyonla yaradılışı eseridir.

K) Çenberli ayak - Çenberli ayak, tırnak çeperi yüksekliğince, bir sıra dayiremsi kabartma şeklinde, yatay dalgalar halinde aralıklar

teskil etmek üzere birbir üstüne dizilmiş çiziler gösterir. Bu daireler bir öktenen öteki ökteye kadar devam eder. Bu çenberler az veya çok gösterişlidir. Bunlara normal ayaklarda da rastlanıyor: beslenmenin, mevsimin, istirahat veya çalışma faslası sağlık veya hastalık v. s. t. siriyile turnağın yalnız keratojenes (keratogenez) dalgalanma (fluctuation) halini gösterdiği anlaşıyor. Hafif çenberli ayak (Şekil - 79) meydana geliyor. Bazıları keratojen zarın patolojik bir halde mesela ökceleri dar ayakta, furbürde olduğu gibi, çenberler daha gösterişli oluyor. Böyle de patolojikman çenberli ayak (Şekil - 80) tır.

(Şekil - 78) Ökceleri dar ayak

(Şekil - 79) Hafif çenberli ayak

(Şekil - 80) Çenberli ayak (patolojikman)

L) Üstkenar düzgün olmıyan ayak. - Bu kusur, ilk önce Huret'in dikkatini çekmiştir. Kusurun varlığı turnak çeperinin taç kenarında husule gelen bir yükselişle anlaşılar. Bu kenar yukarı doğru kalır. Çeperin yanıl çevresinin bir noktasından başlayarak tersine dönük bir (S) şeklini de alır. Çoğu vakit ökte darlığına, arpalanmaya yahut kırkırdak formlarına yakalanan ayaklarda hivyenin irkilmesi (irritation) yahut yerinden oynaması neticesi olarak üstkenarın düzgün-süzülüğü müşahade edilir.

4. - Dikeylik kusurları

Ayağın dikeylik kusurları, sözün kısası, tirnak kemiyi ile ayak tabanının paralel olmaktan uzaklaşması neticesi eklemler sahında bir yön değıştirilmesinden ibarettir. Bu hal iki suretle vukua gelmiş olabilir: (1) evvelce dediğimiz gibi, bukağılık ayak eklemleri sahında yön değıştirmekle beraber parmak ısınyı de orta çiziliğini muhafaza eder. (2) parmak eksenini taçta inkisara uğrar. Bu halde ayak: : A) eğik, B) bükük, C) yatık, Ç) ıraklaşan, D) yaklaşılan, E) dışına dö-

niik, F) içine dönük olur. Bu hal ya daimi bir surette yahut yalnız berbir istinatta olur.

A) Eğik ayak. - Eğik bir ayak ilk önce gösterdiği cihete göre, yani altı nisbeten hangi yönde ise mesela, önde arkada, dışda, içde ayak olduğu gibi ileri eğik, geriye eğik, dışına eğik, içine eğik ayak da olabilir. Dışına eğik ayak meyli içtedir. İçine eğik ayak meyli dışıdadır. Eğer, seviye farkı köşegen (kutrî) bir yönde hasıl olmuşa ayak itelli yahut paytak olur. Ayağın eğikliği bir bukağılık sapmasına bağlıdır. Hatta genel olarak bacakta bile görülür. Bazen, fizyoloji bahsinde söylediğimiz gibi, sebebi, bazen de bu sapmanın akıbeti olur. Daima alçak taraf sürsarıya uğrar.

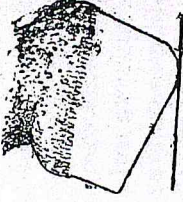
Ayak bukağılık çizgisiyle birlikte bulunmadığı vakit, aşağıda tarif edeceğimiz iki halden birine göre bulunmuş oluyor.

B) Bükük ayak. - Ayak, yalnız istinatta, ökcelerin yüksekliğiyle bükülmüş olabilir. Yahut delen tondunun çekilip büzülmesiyle her vakit büyük kalabiliyor. Uzatma kuvvetini muhafaza etse bile, normal dikeylik zararını ökcelerdeki fazla kısım gideremiyor. Her istinatta bukağılığın gökmesiyle beraber delen tandon gevşemiş oluyor. Extensor tandonunda ve ön ligamentumlarında fazla gerilme, eklemlerinin arka kısımlarında ve dolayısıyla ökcelerde, sürsarı vardır.

Eğer eğikliğin reddi kabul edilirse, delen tandon büzülmüş ve eklem bizzat bu duruma uymuş olarkten, tutacına basan bir ayak oluyor denilebilir. Çünkü, böyle istinadını bilhassa tutaçla yapıyor. Bazen, bizzat yalnız tutacına basan ayak (Şekil - 81) oluyor. Hareketi anında düzgün bir dayire yayıle, ayağı yavaşca yükseliyor ve yer de duracağı vakit tutacını batırmak üzere sertce aşağı iniyor. Şu halde, bu bölgede aşınma haddinden fazla oluyor. Halbuki, ökcelerde buna nazaran hemen hiç mesabesinde. Hemen daima tutacına basan, ökceleri yüksel, az veya çok alçak bukağılıklı bir ayak arkada olur. Tektırnaklı hayvanların hepsi çekme gayreti gösterdikleri esnada bilhassa bir bayır tırmanırken muvakkaten tutacına basan bir hayvandır. Böyle hal daimi istinatta, ayağın bir gerilme kusuru neticesi de olur. Ayak çabuk yorulur. Devamlı olarak sürer ve çoğu vakit bir tarafını yaralar. Bundan başka, tutacı tirnak çatlağına da müsattir. Evvelce ncil sınıbki adı verilen ayak budur.

Tutacına basarak yürüyen ikinci bir ayak şekli daha vardır. Bu ayak, yukarda söylediğimiz, tutacına basan bir ayak kusurunun ifrat

derecede oluşundan başka bir şey değildir. Ayağın bükülüşü de aynı tarzda vukua gelir. Bunun ötekinden farkı şudur: Yürürken, tırnak çeperinin ön tarafı yerde sürünüyor, sürtülüyor ve aşınıyor. Tırnağın ucuna basarak yürüyen, tırnak kakan bu ayağa, aynı zamanda tırnağının ön kısmını sürüttüğü için, tutacını sürten ayak (Şekil - 82) adını

(Şekil - 81) Tutacına basan ayak

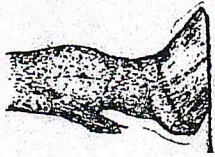
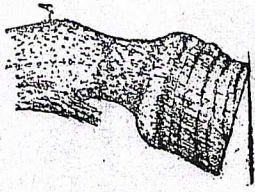
(Şekil - 82) Tutacını sürten ayak vermek muvafık olur. Esasen anatomi Prof. Lesbre tutacına basan ayağı (pied pinçard - ricli sünbüki), tutacını sürterek yürüyen (pied rampin) ayaktan ayırmıştır.

Tutacına basan, tutacını sürten ayaklardan başka üçüncü bir ayak şekli daha vardır. Buna da çarpık ayak (Şekil - 83) denilir. Bu biçim ayak da bir bükük ayak sayılır. Yalnız bu ayak daha biçimsiz olup öne doğru topuk çıkıklığı (tekavvüsü ricil) ile birlikte bulunur. Çarpık ayak genel olarak bükücü tandonların haddinden fazla büzülmesi (tekemmüş) neticesi hasıl oluyor. Topuk önde tecessüm ediyor ve taç kısmını yaylandırıyor. Büzülme vaki olunca, ökçelerin nizama aykırı uzamasına rağmen, ayağın taban sathı geriye bakıyor ve istinadı yalnız tutaçta yahut çeperin ön sathında oluyor. Çarpık ayak, hayvanın bütün kıymetini kaybettirir.

Çarpık ayak, öndeki topuk çıkıklığına bağlı bir kusurdur. Fakat, her çarpık ayak topuk çıkıklığının tabii bir neticesi olarak husule gelir. Yani bir ayakta topuk çıkıklığı olduğu halde başısı çarpık olmayabilir. Topuk çıkıklığı mevcut olmakla duruş vaziyetini muhafaza eden ayak nadiren görülmüş değildir. Hatta böyle ayak uzatma halinde de duruyor. Bokağlıgını dik tutuyor. Topuğun çıkıntısı önde tecessüm etmiş bir halde görünüyor. Demekki, bu halde büzülmeye delen tandon iştirak etmiyor. Bu durum topuğun asgıda tutanı ile delinmiş tandona inhisar ediyor. Şu halde bu bir basit topuk çıkıklığı (Şekil - 84) ile göze çarpıyor. Çarpık ayakla beraber bulunan topuk çıkıklığını bu basit şekilde hasıl olan topuk çıkıklığından ayırt etmek

için dik basmak tabirinin yalnız burada kullanılması daha muvafık olur.

C) **Yatık ayak.** - Yatık ayak, daima uzun tutaçlı, alçak ökçeli ve az çok yassı olur. Sapması (inhirafı), ön kısımlarının uzama tesiriyle, istinatta vüde gelebilir. Şu halde, uzatıcı tandonda gevşeme, arka ligamentumlarda ve delen tandonda fazla uzama, bukağlıkta dikilme, nihayet eklem sathının ön kısımları ile tutaç üzerinde sürşarj için içine girer. Eğer ligamentumlar ile tandonlar eklem sathında bir mutaa-

(Şekil - 83) Çarpık ayak ve topuk çıkıklığı (Şekil - 84) Basit topuk çıkıklığı (Şekil - 83) Çarpık ayak, eski şekline kalbi imkanı olmiyan bir durumda bulubakat neticesi, topuk çıkıklığına hasıl olan yükselmenin tesiriyle, nursa, istinat bilakis ökçelerde toplanır ve önce ayağın oldukça yu-karda asılı tuttuğu, ve sonra tutaç üzerinde baskül hareketi yaparaktan arka kısımlarını yerleştirmek suretiyle hafifce indirdiği görülür.

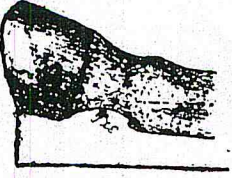
Bu tarife göre yatık ayak tutacı uzamış, mail sathlı, tutacına basan ayağın zıddına duran ayaktan başka bir şey değildir. Bu da geriye doğru çarpık ayak diye tavsif edilebilir. Bu biçim yatık ayağın, itme hareketine müsait olmadığını hemen söylemek icabeder.

C) **Irakta duran ayak.** - Orta çizgiden iraklaşan ayak demektir. İki halde görülür. Dış dördünde hasıl olan yükselmenin tesiriyle, istinat zamanında, sapabilir. Şu halde, bu sapma kusurunu islahetmek için taban seviyesini tashih etmek kâfidir. Yahut ayakta eklemle bir uyuma neticesi, daimî bir surette inhiraf mevcut olabilir. Birinci halde bulunduğu zaman, yükselen tarafta haddinden fazla bir basınç ve mukabil cihette ligamentumlarda fazla bir uzanma hali mevcuttur. İkinci halde, eklem sathlarının mail oluşundan dolayı en alçak dördün üzerinde fazla basınç his edilmiş olur. Bu dördünün bu yüzden bir darlık peyda etmesi ve tırnak çatlağına maruz kalması ihtimali vardır.

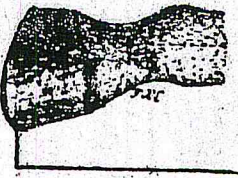
D) Yakında duran ayak. - Orta giciye yaklaşmış duran ayak. Yukarıda mütalâa ettiğimiz ırakta duran ayakta olduğu gibi aynı illetlere sebebiyet verir.

Uzakta yahut yakında duran ayaklar zaruri olarak yan taraflarına doğru eğik olur. Çünkü, döndürülen biri, diğerinden daha yüksektir. Bununla beraber, yukarıda açıkladığımız vechile, bu eğiklik eklemde sapma vukua gelmeksizin de olur. Bütün ayak bir tarafa verememesine eğik olur. Bu biçim yani travers bir ayakta, taçta, yanal bir ağı ya vardır veya yoktur. Eğikliğin fazlalığı dış yahut iç döndürüldüğüne göre dışına travers, yahut içine travers ayak meydana gelmiş olur.

E) İtelli ayak. - İtelli ayak (Şekil - 85) tutacı dışına dönük ayak demektir. Dikeylik kusurlarının taksiminde bu maksatla dışına dönük

(Şekil - 85) İtelli

(Şekil - 86) Paytak

ayak diye yazılmıştır. İtelli bazen glénoide yahut cotyloide kovuğundan bir dönme hareketiyle başlayarak bütün bacakta görülür. İşte bu vakit bacak ayaktan daha iyi itelli olur. Bazen de, dönme hareketi dizden yahut mebazdan başlar o zaman da öküzdizli (Şekil - 49) kapalı mebaz (Şekil - 56) ortaya çıkar. Bundan başka, topuktan yahut yalnız taçtan başlayarak husule gelir. Bütün hallerde, itelli ayak dış memenin genişliği ve uzunluğu az çok zayıflayan iç tarafın doğruluğu ile dikkati çeker. İstinat sahında köşegen seviye farkı vardır. İtelli bilmassa ardayaklarda çok vukua gelir. Çünkü, Ardayakta tutacı normal olarak vukundan evvel biraz dışarıya dönük bulunuyor.

F) Paytak ayak. - Paytak ayak (Şekil - 86) tutacı içine dönük ayaktır. Bu kusur, yukarıdaki aksine olarak, bilmassa koşum atlarında ve ön bacaklarda gözüküyor. Bu şekil ayak da glénoide yahut cotyloide kovuklarından neşet edebilir. Dizden (dışına büyük diz,

şekil - 50) yahut mebazdan (açık mebaz, şekil - 57), topuktan yahut taçtan başlayabilir. Paytak ayakta, iç memede genişlik ve uzunlukla dış döndürülmüş muhakkak bir doğruluk birliktedir.

Genel olarak denilebilir ki, basınç fazlalığı, paytak ayakta, dış meme ile iç ökçe üzerinde. Halbuki, itellide, bu fazlalık iç meme ile dış ökçe üzerine binmiştir.

Yukarıda açıkladığımız sebebe binaen, itelli ve paytaklı yürüyüşlerin düzgünlüğüne engel olur. Adım atmada eksiklik tevhit eder. Çünkü, bacaklar ileriye doğru tamamiyle fazla atılmış olmuyor. İtelli at ayaklarını orta sathı doğru atar ve nahn iç kolu ile kendini yaralamak tehlikesine maruz bırakır. Paytak atlar ise, aksine olarak, ayaklarını dışardan atar. Birbirinden ayırır. Kendini yaralamaktan bir dereceye kadar korunmuş oluyor. Her ne olursa olsun, pek hoş gitmeyecek halden ve pek faydasız bir kullanma vasıtası olmaktan kendini kurtarıyor.

5. - Korna ait kusurlar

Burada, korn (corne, karn, Horn) denilen turnak tabakasının evsafına ait kusurlardan bahsedeceğiz.

A) Yağlı yahut seniz ayak. - Yağlı ayak, korn tabakasında katılaşmış eksik olan ayaktır. Civilerin çakılmasına elverecek kadar sertlik arz etmez. Taşlık ve sert yerlerde ayağın canlı kısımlarını vuruksından kâfi derecede koruyamaz. Umumiyetle, aynı zamanda büyük ve yassı olup âdi ve lenfatik atlarda görülüyor. Tekrar şurasını hatırlatırız: Sekiyle sınırlanmış beyaz renkte korn, daima renkli korn-dan daha az mukavim olur.

B) Kuru yahut zayıf ayak. - Kuru kuru ve gevrek olan ayak olup az sürer ve kolayca çalar. Bu vasıfta bir ayak ziyade oyuk ve körelmiş (dumura uğramış) bir çatalı olduğu gibi ökçe darlığına ve bütün akibetlerine düşer olur.

C) Soyluk ayak. - Soyluk ayakta, turnağın alt çevresi, kornun çatlayarak kırılması neticesi, çentilmiş gibi oluyor. Bu şekli ya nallama esnasında civiler çakılırken yahut hayvan nalsız yürüdüğü zaman hasıl olur. Soylunmuş ayağın nallanması zordur. Civileri kırık yerlerin arasında tutturmak mümkün olamıyor. Zımba ile açılması gereken

hususî bir hazırlığa ihtiyaç vardır. Ne mutlu ki, bu kusur tırnak sürünce kendiliğinden kayboluyor.

C) Ökçeleri zayıf ayak. - Böyle bir ayak, tırnağın arka kısmındaki kornu sağlamlık kusuru ile göze çarpıyor. Bu kusur, onları ezilmelere, bilhassa aşağıda mütalâa edeceğimiz blemlere düşer eder. Bunların ökçeleri umumiyetle alçak ve çatalı semiz olur.

D) Çeperi tırnak çukurundan ayrılk ayak. - Bu ayak kusuru, tırnak çeperi ile taban çukuru arasında bir aralığın bulunmasıyla fark edilir. Tırnak çeperi naturel olarak haddinden fazla uzayınca hasıl oluyor. Böyle olunca sathî ve önemsizdir. Bazen, sathî olmayıp tamamıyla yontulmuş yahut renetle kazınmış ayaklarda nur dairesi bölgesinde zuhur ediyor. Bu sonuncu halde ayrınk derindir. Tırnak tabanının selabeti tehlikeye girmiştir. Ayak duyar (hassas) olur.

E. - Hastalıkları

Önemi pek aşîkar olan at ayaklarının bu günkü modern vasıtalar ve teknik çalışmalar sayesinde korunması mümkündür. Atların ayağını, yapacağı işe, bulunduğu yere, mevsime göre fenni bir surette nallamak, tehlikeli ayak hastalıklarının bir çoğunu önleyebilir. Bu itibarla, naldan veya fena nallamadan çivi parçası ve şişe kırığı gibi batıcı, her hangi bir suretle yakıcı cisimlerden hasıl olan arızaları açıklamağa lüzum görmüyoruz. Burada, en ziyade vukua gelen, şekil ve hacim değişiklikleri yapacak kabiliyette, önemli ayak hastalıklarını hatırlatmakla iktifa edeceğiz. Ökçe darlığı hakkında, yukarıda kusurlar bahsinde, oldukça tafsilat verdığımız için tekrarlamayacağız. Burada mütalâa edeceğimiz hastalıklar şunlardır: (1) çatal kıvrışması, çatal çürüğü, (2) Krapo, (3) tırnak çatlağı, (4) Blem, (5) taban ezîği, (6) çeper ezîği, (7) arpalama, (8) Krapodin, (9) kopan veya çarılan tırnak parçalarının yeniden bitmesi hakkında bir kaç söz.

1 — Çatal kıvrışması, çatal çürüğü. - Bu isimler aynı halde bulunan bir hastalığın iki derecesini bildirir. Hastalık lacuna medianada (hilâli mütevassıt - lacune médiane) kokulu bir sızıntıdan (irtişâhi afeni - suintement fétide) ibaret olup korn tabakası ile kadifemsi do-ku (nesci katifi) arasını gevşek ve yumuşak halde bulundurur.

2 — Krapo. - Krapo (crapaud, dâi dîf'da) kadifemsi dokunun bozulmasıyla başlayan bir hastalıktır. Bu doku istihaleye uğrar, ayakta katlaşacak kabiliyette bir korn teşekkül edeceği yerde, furçalar halinde veya et bitgileri (tenebbütatı lahmîye) tabiatında dağlan, parçalanmış bir korn vücuda gelir. Burası gayet bol ve pis (infect) bir sızıntı makarnı olur. Hastalık son derecede inatçıdır. Kadifemsi dokunun bir nevi egzemasıdır. Sızıntı çataldan başlar. Sonra taban çukuruna doğru iner. Bazen podofili tırnaktan ayrıracak bir surette istila eder. Şu halde tırnağın düşmesini mucip olabilir.

3 — Tırnak çatlağı. - Bu hastalığa sem adı da verilebilir. Esasen tırnak çatlağı manasına gelen Fransızca (seim) tabiri (demi) karşılığı olarak Latince (semi) kelimesinden alınmıştır. Bu hastalık, tırnak çeperinde, korn telleri (elyafı karniye) istikametinde husule gelen çatlaklardan ibarettir. Genel olarak, tutta vukua gelir. Bazen döndünde, ara bölmelerinde de görülür. Artbacaklarda daha çok hasıl olur. Hayvan ağır yük çekerken, zaruri olarak gösterdiği gayretle, bacağına ayağının ön kısmına dayar. Bu sebeple, tırnak çatlağını vücuda getirmiş olur. Bu hastalığa umumiyetle kapalı yahut eğri ayaklarda, bilhassa iç memeler üzerinde, rastlanır.

Tırnak çeperinde, derin olarak hasıl olan yani bütün kalınlığına şamil olan tırnak çatlakları o kadar önemsiz ve tehlikesiz sayılmaz. Çünkü, bu biçim çatlaklar tırnağın esnemesiyle, açılıp kapanır ve podofil dokuyu çimdikleyerek acıtır. Bundan dolayı bir topallığı hatta bir kerafiloseli (kéraphyllocèle - fitki karnü vüreyki) mucip olur. Tırnak çatlakları çoğu vakit pek belli olmuyor. Bazı kimseler çamurla kapanmıyan çatlakları bir takım boyalı merhemlerle gizlemeye çalışıyorlar. Bu itibarla, tırnak çatlağı muayenesinde ihtiyatlı davranmak lâzımdır.

4 — Ökçe ezîği veya blem. - Blem (bleime) terimi Yunanca (βλημα) kelimesinden vuruk, berelenme (coup, blessure) karşılığı olarak, alınmıştır. Blem, ökçelerde podofilin ezilmesinden ibarettir. Bu ezik çoğu vakit öneyaklarda, yassı, ökçeleri alçak, zayıf yahut dar olduğu zaman ve hemen daima iç ökçede görülüyor. Bu yerde korn tabakası yumuşak halde olup nokta nokta kanlıdır. Ekseriyetle mslî, kanlı yahut cerahatlı sızıntı vardır.

Blemin esbabı hakkında zamanımıza kadar bir çok fikirler serdedilmiştir. Nihayet, ayağın zamanla çıplak kalması veya sert yerde

bulunması dolayısıyla, kadifemsi dokunun yalnız berelenmesi neticesi husule gelmediği ve fakat öke açısındanki podofilin ezilmesi yahut yırtılması (dilatation - temezzük) neticesi husule geldiği anlaşılmıştır. Blen, Locoq ile Lesbre'nin dediği gibi, nükse müsait ve pek vahim bir iltettir. Bilhassa, tırnak darlığına, öke darlığına istidad olan bir ayak bu hastalığa tekrar yakalanabilir.

5 — Taban ezigi. - Bu hastalık taban çukuruna aittir. Kadifemsi dokunun ezilmesini mucip olan vuruklardan ileri gelir. Taban çukurunun her hangi bir noktasının sert bir cisimle çarpışmasından, ayağa iyi tatbik edilmemiş bir nallın taban çukurunu tazyik etmesinden, tırnakla nal arasına bir taşın girmesinden dolayı bu hastalığın husule geldiği dikkati çeker.

6 — Çeper ezigi. - Bu hastalık tırnak çeperinin üstüne şiddetle indirilen bir darbe ile hasıl olan bir podofil berelenmesidir. Çoğu vakit vurulan yer bir kanama (hémorragie) ile ayrılmış olur.

7 — Arpalama veya furbür. - Arpalama hastalığı (fourbure) tırnak anası zarının (membrane kératogène) ve hatta ayak kemiyinin bir konjesiv iltihabı (inflammation congestive) dir. Furbür, önceden şiddetli bir ağrıyla başlar ve istinatta pek fazla bir zorluk verir. Daha sonra, tırnakta önemli şekli bozukluklarını mucip olur. Hakikaten, podofil doku bu hastalığın tesiriyle ön bölgelerde ayrılıyor. Tırnak kemiyi, önden arkaya doğru baskül hareketi yaparak tırnağın içine doğru gömülüyor. Altkenarıyla taban çukurunun üstüne basıyor. Taban çukuru dış tarafından konveks bir hal alıyor. Hatta bazen tırnak kemiyinin rastladığı yerden delip geçtiği görülüyor. Patolojide bunlara ayrı ayrı isimler veriliyor. Diğer yünden, podofil ayrılması kısm keratojeni normal çeper altında faaliyete geçerek ileride doğru püskürtmüş kéraphyllocèle (fitki karni varakı) hazırlıyor. Bunun ilerde taban çukuru arasında geçmesi varittir. Kornun bu yeni teşekküllü çeper altında nufuz ettiği boşluğu eksik bir surette doldurmağa çalışıyor. İşte bu zaman da tırnağı karnıncalı (dâünnemel) bir ayak oluyor. Bu hallerin hepsi, ayağı fazla uzatmak suretiyle tırnak çeperini kabartmıştır. Bazen, ayak mükemmel bir çimli pabucu tarzında büyüyor. Önden arkaya doğru gitgide genişleyen dayireler, çemberler vücutte getirmekle düzgün olmiyan müstesna manzarada bir tırnak teşekkül etmiş oluyor. Bu biçim arpalama hastalığına da patoloji de müzmin furbür deniliyor.

Furbüre yakalanmış ayak talus bir ayaktır. Eğri ayaklar gibi istinadını yapar yahut başı ökçelerine münhasır kalır. Çünkü, hastalık tutta bölgesinde yerseldir (mezzi).

8 — Krapodin. - Krapodin (crapaudine - Karhai ikili) yahut eşek hastalığı (mal d'âne - dâüil hımar), atlarda nadir, eşeklerle katırlarda çok görülen bir iltettir. Bu hastalık, taç bölgesinin bir nevi karhalı tabiatla tuzlu balgamıdır (darte ulcéreuse). Çıkaş yeri hıvye olduğundan dolayı, tutta, yank ve enine çatlamış gibi taşkın bir çeperle ortaya çıkar.

9 — Tamamıyla veya kısmen kopan tırnağın yeniden teşekkülü. - Tırnak ya bir kaza eseri veya bir ameliye neticesi kısmen yahut tamamen kopmuş olabilir.

Tırnak tabanı, taban kesme ameliyesi (opération de la desolure) usulü ile, kısmen veya tamamen çıkarıldığı zaman, tabanın yeniden teşekkül etmesi pek fazla gecikmiyor. Sekiz gün zarfında, hemen teşekkül eden plastron, kadifemsi dokuyu muhafaza edebilecek kadar kalınlıyor. Bir ay sonra, taban çukuru ile gatal esas yapısına ve formasına göre yeniden teşekkül etmiş bulunuyor.

Tırnak çeperinden bir parça (lambeau - şerhiha) kaldırıldığı vakit yahut, kazaen, tırnak tamamıyla kopunca, açta kalan podofil, derhal teşekküleden çok delikli (mesâmi - poreuse), intizamsız, muvakkat bir korn tabakasıyla örtülür. Bu korn, sonra yavaş yavaş hıvyeden inis vaki oldukça tardedilir. Nihayet, tırnak sürdükçe yalancı dördün (faux - quartier - terbi kâzip) denilen korn kayboluyor.

Anlaşıyor ki, normal halde, podofil doku, çeper için ancak bir yatak yani kératophore bir sahıtan başka bir şey değildir. Bununla beraber, iltihabın tesiriyle de keratojen (kératogène - müvellidi karni) oluyor. Bazen, çeperden bir parçanın kopmasıyla cıplak halde, bazen arpalama veya sair cereahatlenme kabiliyetinde olan hastalık halinde keratojen alametler gösterir. Nitekim, yukarda söylediğimiz yalancı dördünün üstü acık bir halde teşekkül ettiğini ve tırnak fitği (kéraphyllocèle - fitki karni) adı verilen hastalığın da normal çeper altında yaratıldığını görüyoruz.

Eşkal bakımından kısaca mütalâa ettiğimiz bu bahsın incelenmesini, diğer hastalıklar gibi, patolojiye bırakıyoruz.

bulunması dolayısıyla, kadifemsi dokunun yalnız berelenmesi neticesi husule gelmediği ve fakat ökçe ağsındaki podofilin ezilmesi yahut yırtılması (dilatération - temezzük) neticesi husule geldiği anlaşılmıştır. Blem, Locoq ile Lesbre'nin dediği gibi, nükse müsait ve pek vahim bir iltettir. Bilhassa, tırnak darlığına, ökçe darlığına istidadi olan bir ayak bu hastalığa tekrar yakalanabilir.

5 — Taban ezigi. - Bu hastalık taban çukuru aittir. Kadifemsi dokunun ezilmesini mucip olan vuruklardan ileri gelir. Taban çukurunun her hangi bir noktasının sert bir cisimle çarpışmasından, ayağa iyi tatbik edilmemiş bir nalın taban çukurunu tazyik etmesinden, tırnakla nal arasında bir taşın girmesinden dolayı bu hastalığın husule geldiği dikkati çeker.

6 — Çeper ezigi. - Bu hastalık tırnak çeperinin üstüne şiddetle indirilen bir darbe ile hasıl olan bir podofil berelenmesidir. Çoğu vakit vurulan yer bir kanama (hémorragie) ile ayrılmış olur.

7 — Arpalama veya furbür. - Arpalama hastalığı (fourbure) tırnak anası zarının (membrane kératogène) ve hatta ayak kemiğinin bir konjestif iltihabı (inflammation congestive) dir. Furbür, önceden şiddetli bir ağrıyla başlar ve istinatta pek fazla bir zorluk verir. Daha sonra, tırnaktaki önemli şekil bozukluklarını mucip olur. Hakikaten, podofil doku bu hastalığın tesiriyle ön bölgelerde ayrılıyor. Tırnak kemiği, önden arkaya doğru baskül hareketi yaparaktan tırnağın içine doğru gömülüyor. Altkenarıyla taban çukurunun üstüne basıyor. Taban çukuru dış tarafından konveks bir hal alıyor. Hatta bazen tırnak kemiğinin rastladığı yerden delip geçtiği görülüyor. Patolojide bunlara ayrı ayrı isimler veriliyor. Diğer yünden, podofille ayrılmış kısım keratojeni normal çeper altında faaliyete geçerek ileriye doğru püskürmüş kéraphyllocèle (fitkı karni varaktı) hazırlıyor. Bunun ilerde taban çukuru arasına geçmesi varittir. Kornun bu yeni teşekküllü çeper altında nufuz ettiği boşluğu eksik bir surette doldurmağa çalışıyor. İşte bu zaman da tırnağı karıncalı (däünnemel) bir ayak oluyor. Bu hallerin hepsi, ayağı fazla uzatmak suretiyle tırnak çeperini kabartmıştır. Bazen, ayak mükemmel bir çinli pabucu tarzında bükülüyor. Önden arkaya doğru gitgide genişleyen dayireler, çenberler vücade getirmekle düzgün olmiyan müstesna manzarada bir tırnak teşekkül etmiş oluyor. Bu biçim arpalama hastalığına da patoloji de müzmin furbür deniliyor.

Furbüre yakalanmış ayak talus bir ayaktır. Eğri ayaklar gibi istinadını yapar yahut basışı ökçelerine münhasır kalır. Çünkü, hastalık tuttuğ bölgesinde yerseldir (mevzii).

8 — Krapodin. - Krapodin (crapaudine - Karhai ikilil) yahut eşek hastalığı (mal d'âne - dâül himar), atlarda nadir, eşeklerle katırlarda çok görülen bir iltettir. Bu hastalık, taç bölgesinin bir nevi karhalı tabiatta tuzlu balgamıdır (darte ulcéreuse). Çıkış yeri hıvye olduğundan dolayı, tutaçta, yank ve enine çatlamış gibi taşkın bir çeperle ortaya çıkar.

9 — Tamamıyla veya kısmen kopan tırnağın yeniden teşekkülü. - Tırnak ya bir kaza eseri veya bir ameliye neticesi kısmen yahut tamamen kopmuş olabilir.

Tırnak tabanı, taban kesme ameliyesi (opération de la desolure) usulü ile, kısmen veya tamamen çıkarıldığı zaman, tabanın yeniden teşekkül etmesi pek fazla gecikmiyor. Sekiz gün zarfında, hemen teşekkül eden plastron, kadifemsi dokuyu muhafaza edebilecek kadar kalınlaşıyor. Bir ay sonra, taban çukuru ile çatal esas yapısına ve formasına göre yeniden teşekkül etmiş bulunuyor.

Tırnak çeperinden bir parça (lambeau - şeriha) kaldırıldığı vakit yahut, kazaen, tırnak tamamıyla kopunca, açıkta kalan podofil, derhal teşekküleden çok delikli (mesâmi - poreuse), intizamsız, muvakkat bir korn tabakasıyla örtülür. Bu korn, sonra yavaş yavaş hıvyeden iniş vaki oldukça tardedilir. Nihayet, tırnak sürdükçe yalancı dördün (faux - quartier - terbiî kâzip) denilen korn kayboluyor.

Anlaşıyor ki, normal halde, podofil doku, çeper için ancak bir yatak yani kératophore bir sahitten başka bir şey değildir. Bununla beraber, iltihabın tesiriyle de keratojen (kératogène - müvellidi karni) oluyor. Bazen, çeperden bir parçanın kopmasıyla çıplak halde, bazen arpalama veya sair cerahatlenme kabiliyetinde olan hastalık halinde keratojen alametler gösterir. Nitekim, yukarda söyledığımız yalancı dördünün üstü açık bir halde teşekkül ettiğini ve tırnak fitığı (kéraphyllocèle - fitkı karni) adı verilen hastalığın da normal çeper altında yaratıldığını görüyoruz.

Eşkal bakımından kısaca mütalâa ettiğimiz bu bahsin incelenmesini, diğer hastalıklar gibi, patolojiye bırakıyoruz.

bulunması dolayısıyla, kadifemsi dokunun yalnız berelenmesi neticesi husule gelmediği ve fakat ökçe açısındaki podofilin ezilmesi yahut yırtılması (dilatération - temezük) neticesi husule geldiği anlaşılmıştır. Blom, Locoq ile Lesbrenin dediği gibi, nükse müsait ve pek vahim bir illettir. Bilhassa, tırnak darlığına, ökçe darlığına istidadı olan bir ayak bu hastalığa tekrar yakalanabilir.

5 — Taban ezizi. - Bu hastalık taban çukuru aittir. Kadifemsi dokunun ezilmesini mucip olan vuruklardan ileri gelir. Taban çukurunun her hangi bir noktasının sert bir cisimle carpmasından, ayağa iyi tabdik edilmemiş bir nahn taban çukurunu tazyik etmesinden, tırnakla nal arasına bir taşın girmesinden dolayı bu hastalığın husule geldiği dikkati çeker.

6 — Çeper ezizi. - Bu hastalık tırnak çeperinin üstüne şiddetle indirilen bir darbe ile hasıl olan bir podofil berelenmesidir. Çoğu vakit vurulan yer bir kanama (hémorragie) ile ayrılmış olur.

7 — Arpalama veya furbür. - Arpalama hastalığı (fourbure) tırnak anası zarının (membrane kératogène) ve hatta ayak kemiginin bir konjestiv iltihabı (inflammation congestive) dir. Furbür, önceden şiddetli bir ağrıya başlar ve istinatta pek fazla bir zorluk verir. Daha sonra, tırnakta önemli şekil bozukluklarını mucip olur. Hakikaten, podofil doku bu hastalığın tesiriyle ön bölgede ayrılıyor. Tırnak kemigi, önden arkaya doğru baskıl hareketi yaparaktan tırnağın içine doğru gömülüyor. Altkenarıyla taban çukurunun üstüne basıyor. Taban çukuru dış tarafından konveks bir hal alıyor. Hatta bazen tırnak kemiginin rastladığı yerden delip geçtiği görülüyor. Patolojide bunlara ayrı ayrı isimler veriliyor. Diğer yünden, podofil ayrılış kısmı keratojeni normal çeper altında faaliyete geçerek ileriye doğru püskürmüş kéréphyllocéle (fitki karni varakı) hazırlıyor. Bunun ilerde taban çukuru arasına geçmesi varittir. Kornun bu yeni teşekkülü çeper altında nüfuz ettiği boşluğu eksik bir surette doldurmaya çalışıyor. İşte bu zaman da tırnağı karnıcalı (dâünnemel) bir ayak oluyor. Bu hallerin hepsi, ayağı fazla uzatmak suretiyle tırnak çeperini kabartmıştır. Bazen, ayak mükemmel bir çimli pabucu tarzında бүkүйüyor. Önden arkaya doğru gitgide genişleyen daireler, çenberler vücade getirmekle düzgün olmiyan müstesna manzarada bir tırnak teşekkül etmiş oluyor. Bu biçim arpalama hastalığına da patoloji de müzmin furbür deniliyor.

Furbüre yakalanmış ayak talus bir ayaktır. Eğri ayaklar gibi istinadını yapar yahut başı ökçelerine münhasır kalır. Çünkü, hastalık tutaç bölgesinde yerseldir (mevzî).

8 — Krapodin. - Krapodin (crapaudine - Karhai ikli) yahut eşek hastalığı (mal d'âne - dâül himar), atlarda nadir, eşeklerle katırlarda çok görülen bir illettir. Bu hastalık, tac bölgesinin bir nevi karhalı tabiatla tuzlu balgamıdır (datre ulcéreuse). Çıkış yeri hüve olduğundan dolayı, tutaçta, yank ve enine çatlamış gibi taşkın bir çeperle ortaya çıkar.

9 — Tamamiyle veya kısmen kopan tırnağın yeniden teşekkülü. - Tırnak ya bir kaza eseri veya bir ameliye neticesi kısmen yahut tamamen kopmuş olabilir.

Tırnak tabanı, taban kesme ameliyesi (opération de la desolure) usulü ile, kısmen veya tamamen çıkarıldığı zaman, tabanın yeniden teşekkül etmesi pek fazla gecikmiyor. Sekiz gün zarfında, hemen teşekkül eden plastron, kadifemsi dokuyu muhafaza edebilecek kadar kalınlaşıyor. Bir ay sonra, taban çukuru ile çatal esas yapısına ve formasına göre yeniden teşekkül etmiş bulunuyor.

Tırnak çeperinden bir parça (lambeau - şerha) kaldırıldığı vakit yahut, kazaen, tırnak tamamıyla kopunca, açıkta kalan podofil, derhal teşekküleden çok delikli (mesâmi - poreuse), intizamsız, muvakkat bir korn tabakasıyla örtülür. Bu korn, sonra yavaş yavaş hiryeden iniş vaki oldukça tardedilir. Nihayet, tırnak sürdüğe yalancı dördün (faux - quartier - terbi kâzip) denilen korn kayboluyor.

Anlaşıyor ki, normal halde, podofil doku, çeper için ancak bir yatak yani kérétophore bir sahthan başka bir şey değildir. Bununla beraber, iltihabın tesiriyle de keratojen (kératogène - müvellidi karni) oluyor. Bazen, çeperden bir parçanın kopmasıyla cıplak halde, bazen arpalama veya sair cerehatlenme kabiliyetinde olan hastalık halinde keratojen alametler gösterir. Nitekim, yukarda söylediğimiz yalancı dödüünün üstü açık bir halde teşekkül ettiğini ve tırnak fitiği (kéréphyllocéle - fitki karni) adı verilen hastalığın da normal çeper altında yaratıldığını görüyoruz.

Eşkal bakımından kısaca mütalâa ettiğimiz bu bahsin incelenmesini, diğer hastalıklar gibi, patolojiye bırakıyoruz.

BİRİNCİ CİLDİN METODİK TABLOSU

Önsöz

BAŞLANGIÇ

	Sayfa
Önsöz.	3
Başlangıç. Eşkân tarifi, önemi.	5
Tarihî incelemeler.	5
Fikir hareketleri.	9
Eşkân sair ilimlerle münasebeti.	10
Eşkâle mahsus bazı tabirler.	11
I - Güzellikler.	12
II - Kusurlar, ayıplar.	15
III - Özürleri.	16

BİRİNCİ BÖLÜM

Vücut bölgeleri

Bölgelerin mütalâası.	19
----------------------------	----

BİRİNCİ FASIL - Gövde

Gövde ve taksimi.	20
------------------------	----

1. - Gövdenin ek bölgeleri.

§ 1. - Baş.	22
------------------	----

A - Umumiyyetle baş.	22
---------------------------	----

1 - Baş boyutları (uzun baş, kısa baş)	22
2 - Yumuşak kısımların gelişmesi (kuru baş, pek zayıf baş, yağlı baş).	23

Sayfa

3 - Başın doğrultusu (düşey, yatay, düşeyle yatay arası)	23
4 - Başın şekli (kare, konik, kemerli, yayvan baş)	26
5 - Başın bağlantısı (iyi bağlı, kaplama, bağırsız baş).	29
6 - Başın armonik korelasyonları.	29
B - Baş bölgeleri.	31
Tepe, Ense.	31
Topografik anatomisi.	31
Güzellik şartları.	32
Özürleri ve hastalıkları.	32
Kakül.	33
Alın.	33
Şekli ve anatomisi.	34
Güzellik şartları.	35
Özürleri ve hastalıkları.	36
Burunüstü.	36
Şekli ve anatomik esası.	36
Güzellik şartları.	37
Hastalıkları ve özürleri.	37
Burunucu.	38
Burun delikleri.	38
Şekli ve anatomik esası.	38
Güzellik şartları.	40
Özürleri ve hastalıkları.	42
Ağız.	42
A. - Gen ve etkimesi.	42

BİRİNCİ CİLDİN METODİK TABLOSU

Önsöz

BAŞLANGIÇ

	Sayfa
Önsöz.	3
Başlangıç. Eşkânın tarifi, önemi.	5
Tarihî incelemeler.	5
Fikir hareketleri.	9
Eşkânın sair ilimlerle münasebeti.	10
Eşkâle mahsus bazı tabirler.	11
I - Güzellikler.	12
II - Kusurlar, ayıplar.	15
III - Özürleri.	16

BİRİNCİ BÖLÜM

Vücut bölgeleri

Bölgelerin mütalâası.	19
----------------------------	----

BİRİNCİ FASIL - Gövde

Gövde ve taksimi.	20
------------------------	----

1. - Gövdenin ek bölgeleri.

§ 1. - Baş.	22
------------------	----

A - Umumiyette baş.

1 - Baş boyutları (uzun baş, kısa baş)	22
2 - Yumusak kısımların gelişmesi (kuru baş, pek zayıf baş, yağlı baş).	23

Sayfa

3 - Başın doğrultusu (düşey, yatay, düşeyle yatay arası)	23
4 - Başın şekli (kare, konik, kemerli, yayvan baş)	26
5 - Başın bağlantısı (iyi bağli, kaplama, bağız baş).	29
6 - Başın armonik korelasyonları.	29

B - Baş bölgeleri.

Tepe, Ense.	31
Topografik anatomisi.	31
Güzellik şartları.	32
Özürleri ve hastalıkları.	32

Kakül.

Alın.

Şekli ve anatomisi.	34
Güzellik şartları.	35
Özürleri ve hastalıkları.	36

Burunüstü.

Şekli ve anatomik esası.	36
Güzellik şartları.	37
Hastalıkları ve özürleri.	37

Burunucu.

Burun delikleri.

Şekli ve anatomik esası.	38
Güzellik şartları.	40
Özürleri ve hastalıkları.	42

Ağız.

A - Gem ve etkimesi.

	Sayfa
B. - Ağzı bölgeleri.	45
Dudaklar.	45
Anatomik esası.	45
Deskripsiyonu.	45
Güzellik şartları.	46
Kusurları.	46
Özürleri ve hastalıkları.	47
Dişler ve Dişetleri.	47
Azıyeri, Gemyeri.	48
Güzellik şartları.	48
Ağız kanalı.	49
Dil.	49
Güzellik şartları ve kusurları.	50
Damak.	51
Sakal.	52
Çenealtı çukurluğu.	53
Şekli ve anatomik esası.	53
Güzellik şartları.	53
Hastalıkları.	53
Ganaşlar.	54
Kulaklar.	55
Anatomik esası.	55
Güzellik şartları. Kusurları.	56
Manalı hareketleri.	57
Özürleri ve hastalıkları.	58

	Sayfa
Şakaklar.	59
Anatomik esası.	59
Güzelliği. Özürlü.	59
Gözüstü çukurlukları.	60
Kaşlar.	60
Gözler.	61
Anatomik esası ve fizyolojisi.	61
Güzellik şartları.	64
Kusurları.	64
Hastalıkları ve özürleri.	66
Göz muayenesi.	68
Kusurlu bir gözün mahzuru.	69
Yanaklar.	71
Anatomik esası ve fizyolojisi.	71
Güzellik şartları.	71
Özürleri ve hastalıkları.	71
§ II. - Boyun.	72
Fizyolojisi.	72
Şekli ve anatomik esası.	74
Güzellik şartları. Kusurları.	78
Özürleri ve hastalıkları.	83
§ III. - Kuyruk.	86
Anatomisi.	86
Güzellik şartları.	87
Ameliyatla hasıl olan halleri.	88
Hastalıkları ve özürleri.	90

2. - Asıl gövde bölgeleri

	Sayfa
Cidağ.	90
Anatomik esası.	90
Güzellik şartları.	92
Özürleri ve hastalıkları.	95
Sırt, Arka.	95
Şekli.	95
Anatomik esası.	95
Güzellik şartları ve kusurları.	96
Hastalıkları ve özürleri.	102
Bel, Böbrekler.	102
Şekli.	102
Anatomik esası.	102
Güzellik şartları. Kusurları.	103
Özürleri ve hastalıkları.	105
Sağrı.	106
Anatomik esası.	107
Şekilleri.	107
Güzellik şartları. Kusurları.	109
Hastalıkları ve özürleri.	114
Kalçalar.	115
Şekli. Güzellik şartları. Kusurları.	115
Hastalıkları ve özürleri.	116
Göğüs.	116
Şekli. Anatomik esası.	116
Güzellik şartları. Kusurları.	117
Özürleri.	119

	Sayfa
Koltuk, Koltukaltı.	120
Koltuklar arası.	121
Koltuklar geçidi.	121
Kaburga, Eğe.	122
Şekli ve anatomik esası.	122
Hareketleri.	122
Güzellik şartları.	123
Hastalıkları ve özürleri.	123
Umumiyetle Sadır.	124
Anatomisi ve fizyolojisi.	124
Güzellik şartları.	125
Karnı.	129
Şekli ve anatomik esası.	129
Güzellik şartları. Kusurları.	131
Hastalıkları ve özürleri.	133
Böğür.	134
Anatomik esası.	134
Böğür hareketleri.	134
Güzellik şartları.	135
Böğür muayenesi.	137
Hastalıkları ve özürleri.	138
Anus, bütük.	138
Güzellik şartları ve kusurları.	139
Hastalıkları ve özürleri.	139
Apışarısı ve Rafe.	140

3. - Tenasül bölgeleri

	Sayfa
Hayalar.	141
Anatomisi ve şekli.	141
Güzellik şartları.	143
İdişetme.	143
Hastalıkları ve özürleri.	144
Kamış ve Çav.	145
Anatomisi.	145
Güzellik şartları. Kusurları.	146
Hastalıkları ve özürleri.	147
Bıtık (ferç).	147
Memeler.	148

İKİNCİ FASIL - Bacaklar

I. - Umumi düşünceler.	150
II. - Önbacak.	154
Omuz.	154
Sınırı. Şekli ve anatomik esası.	154
Güzellik şartları.	155
Uzunluğu.	155
Eğikliği.	156
Durumu.	157
Kaslılığı.	157
Hareketleri.	158
Hastalıkları ve özürleri.	159

Kol.	159
Anatomik esası.	159
Güzellik şartları ve kusurları.	160
Uzunluğu.	160
Doğrultusu.	160
Hastalıkları ve özürleri.	162
Önkol.	162
Şekli ve anatomik esası.	162
Hareketleri.	163
Güzellik şartları.	163
Hastalıkları ve özürleri.	165
Dirsek.	165
Anatomik esası ve fizyolojisi.	165
Güzellik şartları.	166
Hastalıkları ve özürleri.	167
Diz.	167
Şekli ve anatomik esası.	167
Fizyolojisi.	169
Güzellik şartları. Kusurları.	169
Hastalıkları ve özürleri.	171
III. - Artbacak.	174
Uyluk.	175
Şekli ve anatomik esası.	175
Uyluk hareketleri.	176
Güzellik şartları. Kusurları.	176
Hastalıkları ve özürleri.	179
Kaynak, ilye.	179
Şekli ve anatomik esası.	179

	<u>Sayfa</u>
Güzellik şartları.	179
Hastalıkları ve özürleri.	181
Semane.	181
Şekli ve anatomik esası.	181
Güzellik şartları.	181
Hastalıkları ve özürleri.	182
Bacak, Baldır.	182
Şekli ve anatomik esası.	182
Bacak hareketleri.	184
Güzellik şartları.	184
Hastalıkları ve özürleri.	185
Mebaz, Hanep.	186
Şekli ve anatomik esası.	186
Hareketleri.	188
Güzellik şartları. Kusurları.	190
Özürleri.	194
Sert özürler.	194
Yumuşak özürler.	196
IV. - Bacakların uç bölgelei.	199
İncik.	199
Şekli ve anatomik esası.	199
Güzellik şartları ve kusurları.	200
Özürleri.	201
Kırış, Tandon.	203
Anatomi ve fizyolojisi.	203
Güzellik şartları. Kusurları.	205
Özürleri.	206
Topuk.	208
Şekli ve anatomik esası.	208

	<u>Sayfa</u>
Fizyolojisi.	209
Güzellik şartları ve kusurları.	209
Hastalıkları ve özürleri.	211
Buğallık.	215
Şekli ve anatomik esası.	215
Fizyolojisi.	215
Güzellik şartları. Kusurları.	216
Hastalıkları ve özürleri.	221
Tag, Zih.	221
Şekli ve anatomik esası.	221
Güzellik şartları.	222
Hastalıkları ve özürleri.	222
V. - Ayak (Pedis).	225
A. - Anatomisi.	226
Ayak mahfazası.	226
Turnak çeperi.	226
Taban.	228
1 - Çeperin altkenarı.	228
2 - İstinat kemeri.	229
3 - Taban çıkuru.	229
4 - Çatal.	230
B. - Morfolojisi.	231
Önayak.	231
Ardayak.	232
Solayak, Sağayak.	232
Morfolojik evrim.	232
C. - Fizyolojisi.	233
1 - Normal tabanda istinat şartları.	233
2 - Ayagın dikliği ve basınçları.	235

- 3 - Ayağın esnekliği.
4 - Ayak kaldıracı.

C. - Güzellik şartları.

D. - Kusurları.

- 1 - Hacım kusurları (Büyük, Küçük, Eşit).
2 - Yükseklik kusurları (Yüksek, Alçak)
3 - Şekil kusurları.
(Tutacı uzun, tutacı kısa, ökçeleri yüksek, ökçeleri alçak, ökçeleri kaçık, yassı, dolğun, düztaban, soğanımsı, oyuk, dar, ökçeleri kapalı, çenberli, üstkenarı düzgün olmiyan).
4 - Dikeylik kusurları.
(Eğik, bükük, yatık, ırakta duran, yakın duran, itelli, paytak).
5 - Korna ait kusurlar.
(yağlı, kuru, soyuk, ökçeleri zayıf, çeperi tırnak çukurundan ayrık).

E. - Hastalıkları.

- 1 - Çatal kızışması, çatal çürüğü.
2 - Krapo.
3 - Tırnak çatlağı.
4 - Ökçe ezigi, Blem.
5 - Taban ezigi.
6 - Çeper ezigi.
7 - Arpalama, furbür.
8 - Krapodin.
9 - Kopan tırnağın yeniden teşekkülü.

Sayı

244

245

246

247

248

249

252

257

258

258

259

259

259

260

260

260

261

261

gözetim

AT EŞKÂLİ

Cilt

I

VETERİNER ALBAY

Esref Özlü

HİPİSSİHHA VE ESKAİ MÜTEHASSİSİ

İçinde 85-şekil vardır

Gen. K. Matbaası, Ankara

I 9 4 3

7/3/65

